

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

české středověké dějiny

Simona K o t l á r o v á

**Jan III. z Rožmberka, generální převor johanitského řádu v
Čechách a vladař rožmberského domu**

**John III. of Rosenberg, the Grand Prior of the Czech Province of
the Hospitallers and the Regent of Rosenberg's House**

Disertační práce

vedoucí práce: PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.

2010

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury. *Simona Votlavská*

Obsah

<i>Úvod</i>	5
<i>Literatura a prameny</i>	18
<i>Johanitský řád na pozadí evropských a českých dějin</i>	27
<i>Krátké uvedení do historie rožmberského rodu a jeho majetkového a správního vývoje</i> . 40	
<i>Vztah Rožmberků k církevním institucím</i>	55
<i>Jan III. a jeho působení v řádu</i>	70
Janův nástup do funkce generálního převora johanitského řádu v Čechách, vliv jeho rodu na zvolení.	74
Filip Flachperger, doktor dekretů, Mikuláš Sedlitz a Mikuláš Hertvík jako Janovi zástupci ve styku s Rhodem	78
Vztah generálních převorů k místu jejich původu a vliv na jejich itinerář.	83
Strakonická komenda jako sídlo generálních převorů a správa města johanity	86
Komendy za převorátu Jana ze Strakonic.....	93
Získání mailberského panství.....	98
Reformace a její vliv na situaci v řádu v zahraničí.....	102
Reformace ve Slezsku	104
Reformace v Kadani.....	106
Reformace v Horní Lužici, Kladsku a Jednota bratrská ve Volyni.	109
Proti Turkům na Rhodu a v Evropě.....	112
Vykupování zastavených majetků řádu za Jana a jeho předchůdců.	116
Hospodářská situace řádu za Janova převorátu.....	121
Charitativní funkce řádu za Janova převorátu a za jeho předchůdců.	127
Řádové pečeti Jana III. z Rožmberka	129
<i>Jan III. jako správce rodového majetku</i>	135
Otec a strýc.....	138
Vztahy se strýcem	140
Boj o rožmberské dědictví.....	142
Vztahy s bratry.....	150
Vztahy se Lvem z Rožmitálu.....	153
Jan jako hejtman	157
Rybníkářství za Janova vladaření.....	161
Dolování a ražba mincí za Janova vladaření.....	165
Jan jako správce rožmberského dominia.	174

<i>Závěr</i>	186
<i>Abstrakt</i>	195
<i>The abstract</i>	201
<i>Seznam literatury a pramenů</i>	207
<i>Prameny</i>	207
<i>Edice</i>	207
<i>Literatura</i>	208
<i>Seznam zkratek</i>	221

Úvod

O dějinách johanitského řádu již bylo napsáno mnoho, zejména v zahraničí. Česká historická obec se dosud věnovala spíše tomuto řádu z pohledu hospodářského a pokud se zabývala jednotlivými představiteli řádu, tak to byly osobnosti, které lze zahrnout do období poloviny 15. století. Chybí zde osobnosti z doby následující, zejména jagellonské a nástupu Habsburků. Tuto mezeru se snaží částečně zaplnit práce o nejvyšším představiteli johanitského řádu na našem území, Janovi III. z Rožmberka. Je to postava, která prožila většinu svého života za vlády Jagellonců, ale zažila také nástup Ferdinanda I. Habsburského a s tím i nové poměry v zemi.

Záměr přestavit Jana III. z Rožmberka je úloha nelehká, neboť je to postava, která zdaleka nedosáhla významu svého prastrýce Jošta II., biskupa vratislavského a generálního převora johanitů, nebo Oldřicha II., Petra I., Voka I., Vítka z Prčice. Naopak – jedná se o postavu, která se vyskytovala v pozadí veškerého dění v zemi a v řádu, přesto však byl součástí tohoto dění. Žil v době, kdy se na politickém poli vyskytovaly mocnější postavy, jako např. Zdeněk Lev z Rožmitálu, nebo i jeho strýc Petr IV. On však nechtěl ovlivnit toto dění, jen „žil svou dobu“ a zaujímal postoje jako Rožmberk a jako generální převor.

Právě prostřednictvím této osoby můžeme nahlédnout do složité etapy johanitského řádu, do složité doby proměny českých stavů a vlády v zemi. Vždyť každý historik ví, že doba poděbradská a doba jagellonská, stejně tak doba nástupu Habsburků na český trůn jsou etapy zcela průlomové v českých dějinách a stojí za zamyšlení, jak tyto průlomy mohl vnímat člen předního českého rodu, jehož sláva však již pohasíná, člen a nejvyšší představitel jednoho z nejprestižnějšího řádu v zemi, jehož prestiž však již v jeho době také nedosahuje lesku rytířské módy, jako v časech svého počátku působení v českých zemích.

Jeho osobní a vnitřní postoje lze však poznat jen prostřednictvím pramenů, které nejsou ani memoáry, ani deníky, apod. Nevypovídají otevřeně a jasně o jeho pohledech na dění kolem něj – naopak, je nutné je odhalovat v pramenech, které vznikaly z oficiálních důvodů, v jeho postojích, do nichž se promítá historie jeho rodu a náboženského smýšlení. A pro pochopení vývoje situace je nutné nejednou použít retrospektivního pohledu na danou problematiku, nebo v některých případech nastínit i vývoj situace po Janově smrti.

K poznání detailních okolností kolem tzv. boje o Rožmberské dědictví posloužily listy Zdeňka Lva z Rožmitálu, které zasílal nejen samotnému Janovi, ale také o Janovi psal jiným

svým přátelům. Tyto listy jsou otištěny v jednotlivých dílech Archivu českého.

Při zhodnocení stavu dochovaných pramenů týkajících se osobnosti Jana III. nelze bohužel použít biografickou metodu používanou v sociologii a antropologii ani jinou než komparativní metodu. Jeho osobnost však nabízí i další možnosti uchopení tématu: lze se zaměřit, mimo jiné, také na jeho působení ve funkci vladaře rožmberského domu, vysledovat, do jaké míry bylo jeho působení v řádu ovlivněno rodovými vazbami na rozdíl od svých předchůdců a následovníků ve funkci generálního převora. Jelikož zahraniční literatura se nevěnuje osobnostem v řádu a jejich vztahu k jejich rodové tradici, není možné v této oblasti provést komparaci. Zde však schází i práce na poli české historiografie.

Česká historiografie v biografii postihuje dosud významné osobnosti, jako tomu bylo např. u Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic, kterému se dostalo od historiků až příliš zpracování.¹ Nejvíce pozornosti, pochopitelně, zaujímají v biografické literatuře panovníci a panovnice.² Ale také zahraniční biografická literatura zachycuje životy významných historických osob, i když se zde objevuje i nová tendence – zachytit život osob, stojících mimo hlavní politické a kulturní dění, jehož prostřednictvím se však snaží historik popsat vnímání jeho doby.³

Větší možnosti srovnání se nabízejí v oblasti studia ekonomiky jednotlivých významnějších českých rodů jak učinili např. pro Pernštejny Jaroslav Čechura, Petr Vorel a Jiří Jurok.⁴ Nabízí

1 Věnovali se mu např.: Marie KOLDINSKÁ: *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic. Cesta intelektuála k popravě*, Praha 2004; Jaroslav ČECHURA: *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic - finančník?* In: *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium. Sborník k počtě Jiřího Kuthana*, Praha 2005; Petr WAGNER - Pavla NĚMCOVÁ: *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic (1564-1621)*, *HistO* 3, 1992, s. 93 - 94

2 Výběrem: Josef JANÁČEK: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987; Jana JANUSOVÁ - Otakar KÁŇA: *Její Veličenstvo Marie Terezie*, Praha 1987; Jiří SPĚVÁČEK: *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*, Praha 1982; týž: *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1980

3 Franco CARDINI: *Friedrich I. Barbarossa, Kaiser des Abendlandes*, Graz-Wien-Köln 1990; Ferdinand OPPL: *Friedrich Barbarossa*. Darmstadt 1990; Ferdinand SEIBT: *Karl V. Der Kaiser und die Reformation*, Berlin 1990; Wilhelm BAUM: *Kaiser Sigismund. Hus, Konstanz und Türkenkriege*. Graz - Wien - Köln 1993; Christian KLEINERT: *Philibert de Montjeu (cca 1374 - 1439), Ein Bischof im Zeitalter der Reformkonzilien und des Hundertjährigen Krieges*, Ostfildern 2004.

4 Jaroslav ČECHURA: *Systém hospodaření Pernštejnů v předběllohorských Čechách. (Památce*

se také komparace v rámci samotného rodu, tedy pro jednotlivé generace Rožmberků chronologicky, jako jsou práce Roberta Šimůnka nebo Aloise Míky.⁵ Takovýchto prací, které by postihovaly ekonomiku předních českých rodů v předbělohorské době, není mnoho. Více prací s tímto tématem se vztahuje až k době pobělohorské.

Nelze však jen izolovaně popsat a snažit se pochopit jednání a činy Jana III., aniž by v práci nebyly nastíněny dějiny johanitského řádu u nás a v zahraničí. Historii řádu v českých zemích nebylo jednoduché spojit s obecnou historií johanitů. K tomuto spojení však bylo vhodné přikročit vzhledem k potřebě začlenit v dalších kapitolách Jana III. jako člena nadnárodní církevní organizace do dění v řádu v Evropě i Středomoří. Stejně tak nelze psát o této osobě, aniž by v práci nebyl postižen politický a hospodářský rozmach rodu, postoje rodových příslušníků k církvi a církevním otázkám, k panovníkovi a k ostatní šlechtě, což je jistou specifikou v českém prostředí. Proto je práce rozčleněna na tématické kapitoly pojednávající o výše zmíněných aspektech.

Poslední dvě kapitoly jsou stěžejními tématy práce, proto byly ještě rozčleněny na podkapitoly, které rozebírají detailnější některé aspekty Janovy činnosti. Každá kapitola se snaží dodržovat chronologický sled v rámci daného tématu. Tam, kde je to tématicky vhodné, se také snaží o komparaci s poznatky zahraničními (v kapitole o historii řádu, o Janovi III. jako generálním převoru). V případě srovnání českých řádových a obecných řádových dějin se projevuje místy specifická českého prostředí a to jak v rámci provincie Alemanie, jehož součástí české převorství bylo, tak i ve vztahu k českým dějinám, což je v kapitole o řádové historii vyjádřeno.

Vzhledem k početnosti archivního materiálu, který se vztahuje k této práci, jakým byly zejména listiny a listy, rozhodla jsem se využít možnosti pracovat za pomoci databáze, která

Václava Fliedera). In: Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 77 - 90; Jiří JUROK: *Pernštejnové a dvě vývojové etapy českého režijního velkostatku*, Sborník Státního okresního archivu v Přerově 3, 1995, s. 50 - 67; Jaroslav PÁNEK: *Politika, náboženství a každodennost nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna*. In: Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 185 - 201; Petr VOREL: *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15. - 17. století*. In: Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 9 - 76.

5 Robert ŠIMŮNEK: *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005; Alois MÍKA: *Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského impéria*. České Budějovice 1970.

poskytla velmi snadno a rychle přehled dat k jednotlivým tematům. Pro historikovu práci je vhodné přistupovat k zpracovávání většího množství dat, které jsou k daným historickým tematům k dispozici, využitím databáze. Využitím databází v práci historika se zabývalo dosud jen několik metodiků historické vědy a pravděpodobně nejsou často k individuální historické práci v našem prostředí využívány.⁶ Původně byly databáze v historických bádáních využívány jen pro vědecké instituce. V současnosti se vesměs databází využívá k shromažďování dat s možností prohlížení dat na internetu. Tato data jsou vesměs povahy bibliografické anebo archeologické či archivní a jejich databázové upracování je podmíněno spoluprací s jinými vědními obory, zejména programátory.⁷ Jako velký počín v této oblasti je projekt zveřejňování digitalizované podoby archivního materiálu diplomatické povahy s mezinárodní účastí, nazvaný *monasterium.net* nebo celostátní databáze pečeti, jež vznikla z podnětu Archivní správy Ministerstva vnitra.⁸

V zahraničí je situace poněkud jiná, daná zejména i vývojem a přístupem k výpočetní technice. Např. v sousedním Německu se metoda využití počítače ke zpracování historických dat používala od 60. let 20. století.⁹ Zatímco v českém prostředí ještě v průběhu 90. let 20. století bylo nutné k sestavení jakékoliv databáze použít vědomostí zkušeného programátora, dnes je v možnostech každého vědce, tedy i historika, sestavit si vlastní databázi např. v programu Access, nebo v rámci GNU licence program Databáze, dle momentálních potřeb a taky databáze vzájemně propojovat. Starší program, který byl sestaven za účelem zpracování

6 Michal SVATOŠ: *Pracovní seminář Historik a databáze. Možnosti a meze využití databázových programů pro historický výzkum*, AUC HUCP 42, Praha 2003, č. 1 – 2, s. 215 – 217; Andrea LNĚNIČKOVÁ: *Historik a databáze. Možnosti a meze využití databázových programů pro historický výzkum*. SISb 100, 2002, č. 4, s. 314 – 315.

7 Např. Marie NÁDVORNÍKOVÁ: *Biografické informace elektronicky*. In: Sdružení knihoven České republiky. Praha, Sdružení knihoven České republiky 2002, s. 29 – 36; Pavel KODERA: *Historik a internet: bibliografické databáze*. Kuděj 4, 2002, č. 1, s. 107 – 108; Petr KVĚTINA – Ivan PAVLŮ: *Neolitické sídliště v Bylanech. Základní databáze*. Praha 2007.

8 <http://monasterium.net/>; <http://database.aipberoun.cz/pecete/>

9 Karl Heinrich Kaufhold: *Datenverarbeitung und Geschichtswissenschaft – Probleme und Aufgaben*. In: *Geschichtswissenschaft und elektronische Datenverarbeitung*. Edit. Karl-Heinrich Kaufhold – Jürgen Schneider. Wiesbaden 1988, s. 9 – 17, zde s. 9.

historických dat, se nazýval KLEIO, ten však nebyl určen pro práci jednotlivce, nýbrž týmu.¹⁰ Jeho autory byli pracovníci Max-Planckova historického institutu v Göttingenu. Právě počáteční počítačová negramotnost vytvářela problém komunikace mezi tvůrcem databáze – programátorem a mezi zadavatelem – historiky, a to jak v českém prostředí, tak např. v sousedním Německu.¹¹

Většina databázových programů umožňuje prostřednictvím MySQL výstup dat pro prezentaci na internetu a tak se může vědec rozhodnout poskytnout svá získaná data i pro veřejnost. Zatím se tak však děje spíše klasickou formou a to jako týmová práce s výstupem v tištěné podobě, např. edice.

Databáze bývají využívány v historické práci také v oblasti historické statistiky, která pracuje s jedním typem historického pramene, např. testamenty, matriky nebo katastry.¹² Podobně se dá takovéto „jednostranné“ využití databáze aplikovat v historické geografii nebo historické demografii, toponomastice, hospodářských dějinách či výzkumu sociálních dějin, prosopografických studiích apod.¹³

Méně obvyklé je využití databáze pro sestavení biografie. Pokud jsou databáze využívány v

10 Jeho název CLEIO zmiňuje Michal Svatoš ve svém článku SVATOŠ. M., *Pracovní seminář*, s. 216.

11 KAUFHOLD, K., H., *Datenverarbeitung*, s. 12. Eva DOLEŽALOVÁ: *Liber ordinationum cleri 1395 – 1416*. In: *Práce z dějin vědy*, sv. 6, Praha 2003, s. 165 – 170, zde s. 170.

12 Olga FEJTOVÁ - Kateřina JÍŠOVÁ: *Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*. In: *Pozdní středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky*. Praha 2006, s. 15 – 27; Lenka MATUŠÍKOVÁ: *Využití počítače při studiu pramenů statistické povahy (databázové zpracování českých katastrů)*. In: *Semináře a studie Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2002 – 2003*, Praha 2003, s. 175 – 179.

13 Jana SYNOVCOVÁ – BOROVIČKOVÁ – Blanka ZILYNSKÁ: *Databáze Teritoriální církevní správa v předhusitských Čechách*. In: *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*. Praha 2007, s. 9 – 21; Jana BOROVIČKOVÁ: *Počítačové zpracování univerzitních matrik – Program Paradox a prosopografie Pražské právnické univerzity*. MHB 7, 2000, s. 201 – 231.

tomto vědním oboru, tak spíše v souvislosti s prezentací krátkých biografických údajů autorů publikací a článků v rámci bibliografií na internetu.¹⁴

Zpracování dat za účelem sestavení biografie historické osobnosti pracuje s více různými prameny na různá témata. Pomocí vhodně navolené databáze je možné odhalit latentní jevy v jinak nepřehledném množství písemných pramenů k dané osobě. Zejména v případě Jana III. z Rožmberka lze takto zjistit podle četnosti listin a listů věnovaných řádovým záležitostem a záležitostem Janova vladaření jistou absenci dokumentů pro johanity v době tzv. boje o Rožmberské dědictví a Janova prvního období vladaření; naopak v době, kdy vladařství pod nátlakem převzal do svých rukou Jindřich VII. Se projevil nárůst písemností určených řádu. Výhodou je totiž rychlý a snadný výběr určité množiny požadovaných dat získaných na základě formulování dotazu vytvořené databázi.

The screenshot displays a database search result for a document. At the top, there are five input fields: 'ID1' (containing '34'), 'Rok' (containing '1451'), 'Měsíc' (containing '1'), 'Den' (containing '11'), and 'Místo' (containing 'Řím'). Below these fields, there are two main sections: 'Regest' and 'Uložení'. The 'Regest' section contains the text: 'Papež Mikuláš V. uděluje Joštovi z R. probošství praž. chrámu po zesnulém Jiřím z Prahy.' The 'Uložení' section contains the text: 'SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 149, sign. z Rožmberka 3/19, kart. 41'. Below these sections, there is an 'Edice' field which is empty. At the bottom, there is a 'Téma' field containing the text 'církev'.

ID1	Rok	Měsíc	Den	Místo
34	1451	1	11	Řím

Regest	Uložení
Papež Mikuláš V. uděluje Joštovi z R. probošství praž. chrámu po zesnulém Jiřím z Prahy.	SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 149, sign. z Rožmberka 3/19, kart. 41

Edice

Téma
církev

Screenshot databáze

Vhodně sestavená databáze umožnila uchopit prameny Janovy produkce z různých pohledů, především zde byla použita kvantifikační analýza a byla vysledována četnost výskytu česky, německy a latinsky psaných dokumentů, které poukazují na skutečnost, do jaké míry bylo ze strany Jana a jeho kanceláře využíváno německy píšícího písaře, který měl své zastoupení mezi Janovými služebníky. Lze vysledovat v jakém prostředí používal Jan konkrétního jazyka. Např. pro komunikaci s Rhodem bylo využíváno latiny, pro komunikaci s komendami němčina, častěji však čeština. Pro písemný styk s předními českými pány, s vlastním

14 Marie NÁDVORNÍKOVÁ: *Biografické informace elektronicky*. In: Sdružení knihoven České republiky. Praha, Sdružení knihoven České republiky 2002, s. 29 – 36

služebnictvem apod. čeština, pro komunikaci s Jagellonci čeština a pochopitelně pro komunikaci s Ferdinandem I. němčina. Bohužel sice takto nezjistíme, jaké byly v tomto ohledu jazykové schopnosti samotného Jana, ale alespoň si lze utvořit představu o sestavě písařů Janovy kanceláře a jejich využití. Zejména víme-li, že ne každý z urozených první poloviny 16. století vydržoval mezi služebnictvem své kanceláře písaře pro každý jazyk zvlášť. Např. první muž českého království po králi v době Jagellonské, Zdeněk Lev z Rožmitálu, za účelem psaní německých listů a listin využíval externě učence z jihočeského regionu.¹⁵

Další sférou, která zjednodušila historické bádání o této osobě, bylo využití databáze v oblasti sfragistiky, což umožnilo zpracovat pečeti vztahující se k Janovi samotnému, ale také k jeho předkům, či Janovo řadovým předchůdcům a vysledovat jisté podobnosti, či výjimečnosti ve ztvárnění pečeti.

V neposlední řadě byla databáze využita v oblasti prosopografie. Byly tak zjišťovány vztahy Jana k osobám, jež měly pro něj určitý význam. Bylo tak možné poznat část Janova služebnictva v době jeho vlády, ale zejména odhalit předchozí a následující kariéru osob zastupujících Jana v jednáních s Rhodem. Pro malé množství údajů o jeho služebnictvu však nelze z prosopografických údajů udělat samostatnou práci.

¹⁵ Simona KOTLÁROVÁ: *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 70.

<i>IdI</i>	<i>Rok</i>	<i>Měsíc</i>	<i>Den</i>	<i>Místo</i>	<i>Regest</i>	<i>Edice</i>
8					Netolčtí slibují, že složí slib poddanství, ale chtějí na něm také, aby jim dal novou silnici, jak již dříve slíbil již Petr z Rož. a zrušil některá nová nařízení, která nejsou stará.	AČXII, s. 75, č. 431
	Přizpůsobit sloupec tabulky					
6					Jan z Rožmberka píše Zdeňkovi Lvu z Rožmálu list stejného znění jako předešlý.	České sněmy, s. 254, č. 179 (a i b)
13	1305	5	29		Jindřich z Rožmb. nejvy. komorník, daruje patronátní právo kostela ve Frymburku klášteru v	RBM III, s. 800, č. 2034

Tisková sestava databáze

Jelikož se v práci objevuje na mnoha místech řádová terminologie, je zde vhodné ji objasnit.

V počátcích působení řádu na našem území (12. - 13. století) se používá titul nejvyššího řádového představeného v latinské podobě – *preceptor*.¹⁶ Tento pojem v průběhu 14. století a zejména v století 15. a 16. nahrazuje označení „nejvyšší mistr převorství“ nebo „generální převor“, který je teprve v 17. století nahrazen titulem „velkopřevor“ a převorství pak *velkopřevorstvím*.¹⁷ Všechny tyto tituly označovaly jedno – osobu, která stála v čele

16 Luttrell dokázal, že preceptoři byli často spojeni svým dočasným působením v Sýrii s původním centrem řádu a tak zaručovali kontinuitu řádové správy na Západě z Východu. Anthony LUTTRELL: *The Hospitaller province of Alamania to 1428*. In: Ritterorden und Region – politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter, Colloquia Torunsia Historica, VIII, Hrsg. von Zenon, Hubert Nowak, Toruń 1995, s. 21 - 43, zde s. 27.

17 V německých listinách je to „grosprior“, v latinských pramenech prior generalis, tedy v překladu velkopřevor, což je však titul, který se v českém prostředí objevuje teprve v průběhu 17. století. Toto označení bylo používáno také v Řádu německých rytířů. LUTTRELL, A., *The Hospitaller province*, s. 21. Více o vývoji jednotlivých řádových funkcí pojednává autor v citované práci na s. 21 – 43. Bohužel i dnes mnozí historikové nedodrží tento titulární úzus a to ve velkých historických kompendiích, jako např. Petr Čornej. Petr ČORNEJ - Milena BARTLOVÁ: *Velké*

převorství. Na Moravě a Dánsku se dokonce objevovaly pojmy „magister“, „praeceptor“, „prior“ nebo „magnus prior“.¹⁸ Tento nejvyšší představitel řádu na daném území byl povinen vybírat z komend tzv. *responsiones*, čili response, což byla pětina výnosu komendy.¹⁹ Byly to poplatky odváděné na Rhodos, později na Maltu, které sloužily tamnímu řádovému bratrstvu na obranu ostrova proti Turkům. Dalším poplatkem, který finančně zabezpečoval johanity na ostrovech bylo *impositiones*, které se odváděly na Rhodos, později Maltu jednotlivými převoráty na základě vyhlášení generální kapituly na ostrově. Jednalo se o mimořádné poplatky, pokud ostrovní bratrstvo potřebovalo větší finanční příjmy. Vesměs to souviselo se zvýšenou nutností obrany, jako tomu bylo např. v roce 1501, kdy velmistr Petr d'Aubusson a generální kapitula nařídili, aby všichni johanité přispívali po 3 léta polovicí svých ročních příjmů na vyzbrojení lodí proti Turkům.²⁰ O finance se na Rhodu staral pokladník (*conservator*), kterým se mohl stát jak rytíř, tak např. kněz nebo neurozený bratr laik.

Až do let 1250 – 1330 však české převorství nebylo samostatnou jednotkou, nýbrž bylo v rámci německého velkopřevorství, přesněji řečeno provincie Alemanie.²¹ V rámci působení řádu u nás převorství zahrnovalo do 14. století území Čech, Moravy, Slezska, Polska, Rakouska, Štýrska, Korutany a Kraňsko. Jemu byli podřízeni komtuři (lat. *commendator*), kteří stáli v čele jednotlivých řádových domů – komend. Kněžskou část komendy spravoval převor (*prior*). Komendy vznikaly již v Svaté zemi a to pod vlivem templářů, kteří měli tento systém utvořen dříve než johanité. Později však templáři tyto organizační jednotky přejmenovali na *bailivie*.²² V Evropě se komendy objevovaly spíše v souvislosti s darováním

dějiny zemí Koruny české, VI, Praha - Litomyšl 2007, s. 105.

18 V Německu se zase objevovaly tituly jako „summus procurator“, „magister summus“ nebo „generalis procurator“ atd. LUTTRELL, A., *The Hospitaller province*, s. 26.

19 Jean-Marie CARBASSE: *Les Commanderies: aspects juridiques et institutionnels*. In: *La commanderie. Institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval*. Edit. Anthony Luttrell, Léon Presouyre, Paris 2002, s. 19-27, zde s. 20.

20 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2778, sign. LVI Rec.

21 Borchardt vidí jako příčinu osamostatnění českého převorství nástup panovníků, kteří zapojili Čechy více do říšské politiky a snažili se o konstituování silného království, Karl BORCHARDT: *The Hospitallers, Bohemia and the Empire, 1250 – 1330*. In: *Mendicants, Military Orders and Regionalism in Medieval Europe*. Edit. Jürgen Sarnowsky, Hamburg 1999, s. 201–231, zde s. 202.

22 CARBASSE, J. M., *Les Commanderies*, s. 20

pozemků řádu osobami z řad sympatizantů a často také účastníků křížových výprav. Proto se nelze divit, že první zemí, kde vznikaly, byla Francie. Již francouzský archeolog Melchior de Vogüé poznamenal, že co účastník křížových výprav, to Francouz.²³ Již během druhé křížové výpravy se v střední a východní Evropě vyskytovalo 20 komend.²⁴

Zvláštností komend v Čechách a v Německu bylo zakládání nadací pro sympatizanty s tímto řádem, kteří tak mohli odkazovat dané komendě své jmění.²⁵ Menší správní jednotkou byl farní dům, který spadal pod komendu.²⁶ Např. komenda ve Strakonici vlastnila hned několik farních domů, v Radomyšli, Pičíně atd. Průměrný věk bratrstva komend v Čechách ve 14. století byl 40 – 80 let, z čehož vyplývá skutečnost, že důležitost spočívala na nerytířské složce komendy, která měla na starosti hospodářské i kulturní záležitosti.²⁷ V českých, ale také německých a francouzských komendách byla většina bratrstva kněží.²⁸ Do českého převorství náležely ve 14. století tyto komendy: Praha, Strakonice s filiálními komendami v Pičíně a Horažďovicích, Mladá Boleslav, Manětín, Ploskovice, Kadaň, Staré Brno s filiálními komendou v Přibicích, Orlovice, Horní Kounice, Kroměříž, Opava, Zlotoryje, Malá Olešnice, Grobniky, Vratislav, Losiów, Glubczyce, Strzegom, Brzeg, Kožle, Tyniec nad Sleza, Dzierzoniów, Žitava, Hirschfeld, Kladsko, Vídeň, Unterlaa, Mailberg s filiálními komendami

23 Jaroslav FOLDA: *Crusader Art. A multicultural phenomenon*. In: *Autour de la première croisade*. Edit. Michel Balard, Paris 1996, s. 609 – 615, zde s. 610

24 Karl BORCHARDT: *Military orders in East central Europe: the first hundred years*. In: *Autour de la première croisade*. Edit. Michel Balard, Paris 1996, s. 247 – 254, zde s. 247.

25 Anthony LUTTRELL: *The finances of the Commander in the hospital after 1306*. In: *La commanderie. Institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval*. Edit. Anthony Luttrell, Léon Presouyre, Paris 2002, s. 277 – 283, zde s. 278.

26 Mimo české převorství se také pro označení komendy objevuje pojem „preceptorius“ nebo „domus“, LUTTRELL, A., *The Hospitaller*, s. 22. O vzniku komend v johanitském a templářském řádu více Jonathan RILEY-SMITH: *The origins of the Commandery in the Temple and the Hospital*. In: *La commanderie institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval*. Edit. Anthony Luttrell, Paris 2002, s. 9 - 18.

27 Josef PETRÁŇ: *Dějiny hmotné kultury*, I/I, Praha 1985, s. 258.

28 Anthony LUTTRELL: *The spiritual Life of the Hospitallers of Rhodes*. In: *Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter, Coloquia Torunensia Historica*, VII, Edit. Hubert Zenon Nowak, Toruń 1993, s. 75 – 96, zde s. 79.

v Pulstu, Ebenfurtu, Fürstenfeld a Haras.

V čele celého řádu v dobách konstituování řádu ve Svaté zemi stál špitální mistr, později, v dobách přesídlení řádu na Rhodos označovaný jako velmistr (*magistr hospitalis*), který byl volen na doživotí generální kapitulou. Zatímco po celý středověk a novověk nebyla tato funkce věkově omezena, dnes je podmínkou zvolení profesního rytíře za velmistra dosažení věku 50 let.²⁹ Generální kapitula měla 16 členů volených bratrstvem. Byla poradním sborem velmistra a kontrolním orgánem řádu. Řešila přestupky členů řádu jak na Rhodu, tak v evropských komendách, měnila statuta, když to vyžadovala situace. Zasedání generální kapituly na Rhodu trvalo 15 dní.³⁰

V souvislosti s působením řádu mimo Svatou zemi, zejména během 14. století, se objevují nové potřeby organizace řádu, který se v této době již rozšířil o příslušníky různých národností. Vznikly tak tedy „jazyky“ (provensálský, auvergnský, francouzský, italský, aragonský, německý a anglický a v roce 1492 vzniká odtržením od aragonského jazyka osmý jazyk – kastilský), do nichž se jednotlivé národy členily, aniž by však byly respektovány hranice.³¹ Např. Čechy patřily do jazyka německého.³² Tyto jazyky byly důležité co do četnosti svých členů při hlasováních na generálních kapitulách.³³ Jazyky byly oficiálně

29 Hubert von BALLESTREM: *Die Gliederung des Malteserordens in der Gegenwart*. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 422 – 425, zde s. 423.

30 Jürgen SARNOWSKY: *The oligarchy at work. The chapters general of the Hospitallers in the XVth century (1421 – 1522)*. In: *Autour de la première croisade*. Edit. Michel Balard, Paris 1996, s. 267 – 276, zde s. 272

31 O rozdělení řádu podle jazyků a jejich postupné integraci více Arthur BREYCHA-VAUTHIER de BAILAMONT: *Die Zungen des Ordens*. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 276 – 282.

32 Německý jazyk zahrnoval oblasti Čech, horního a dolního Německa, Dánska, Švédska, Polska a Maďarska. O vývoji německého velkopřevorství více Walter Gerd RÖDEL: *Das Großpriorat Deutschland des Johanniter-Ordens im Übergang vom Mittelalter zur Reformation*, Köln 1972, s. 25 – 35.

33 V případě hlasování by nepočetný český převorát neměl příliš šancí ve srovnání např. s německým převorstvím. Pokud srovnáme údaje o počtu členů českého převorství a německých bailivií z roku

stanoveny od roku 1301.³⁴

Mnozí z členů těchto jazyků zastávali důležité funkce v řádu na Rhodu: špitálník byl vesměs příslušník jazyka francouzského a měl na starosti původní řádový úkol – provoz špitálů, velkokomtur se zase staral o finančníctví řádu, velkokonzevátor se staral o oděvy řádových bratří a pocházel z jazyka aragonského, maršálek zase měl na starosti vojensky organizovat oddíly a pocházel z auvergnenského jazyka, turkopolír byl angličan a měl na starost oddíly turkopolů, tedy lehké jízdy, velkobailli byl z německého jazyka měl na starosti obecně vojenské záležitosti, kancléř byl kastilský člen řádu a měl na starosti řádovou administrativu.³⁵

Jak vyplývá z definic jednotlivých řádových funkcí na Rhodu, převažují vojenské funkce, což vycházelo z nutnosti permanentní obranné války řádu. Se ztrátou Malty se řádové funkce v raném novověku mění z dosud vojenského obsahu na obsah špitální, jako tomu bylo v počátcích existence řádu.

Pro ujasnění si pojmů vztahujících se k poslední větší kapitole a jejím podkapitolám, kde se pojednává o Janovi jako vladaři rožmberského domu, lze využít terminologie, kterou propracoval (?) a vyjasnil R. Šimůnek ve své obsáhlé monografii o správě rožmberského dominia.³⁶ Zejména jde o pojem „*panství*“, které pro 16. století lze chápat jako správní centrum ve městě či na hradě (správním centrem s hradem je např. panství helfenburské, nebo zvíkovské).³⁷ J. Záloha ztotožňuje panství se statkem, který mohl tvořit větší či menší počet

1373 a 1367, zjistíme, že počet johanitů v Čechách byl pouhých 112 v 36 komendách a v Německu to bylo 792 členů v 57 větších komendách. Karl BORCHARDT: *Soll-zahlen zum Personalstand der deutschen Johanniter vom Jahre 1367*. In: *Revue Mabillon*, Nouvelle série, 14 (t.75), 2003, s. 83 – 113.

34 O tomto uspořádání více Jürgen SARNOWSKY: *Der Konvent auf Rhodos und die Zungen (lingue) im Johanniterorden (1421 – 1476)*. In: *Ritterorden und Region – politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter*, Colloquia Torunensia Historica VIII. Edit. Zenon Hubert Nowak, Toruń 1995, s. 43 – 67.

35 RÖDEL; W. G, *Das Großpriorat Deutschland*, s. 14 – 20.

36 Robert ŠIMŮNEK: *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005

37 Takovéto vymezení podal ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 32. Toto tvrzení pak pro 17. – 18. století vyvrací František MATĚJEK: *Postavení města v rámci panství*. In: *Měšťané, šlechta a*

vesnic, dvorů, mlýnů atd.³⁸

Další pojem, který se v poslední kapitole vyskytuje, je „vladař rožmberského domu“. Původně byl vladařem na rožmberském dominiu označován správce špitálu či hejtman.³⁹ Ve významu správce rožmberského dominia a nejstaršího z rodu Rožmberků se pojem objevuje až u Oldřicha II., který jej dokonce „kodifikoval“ v podobě falza z roku 1360. Nicméně v této formě se termín objevuje nejen v dalších pramenech rožmberské provenience, ale také v okruhu historiků. V tomto smyslu je také použit v této práci.

Vzhledem k tomu, že pro majetkovou a rodovou problematiku, stejně jako pro oblast dolování a rybníkaření nebyly dosud vytvořeny badateli mapy, pokusila jsem se takové mapové znázornění vytvořit. Rodokmeny jsou v literatuře o Rožmbercích a Vítkovcích mnohde zastoupeny, nicméně zde bylo potřebné je uvést i s daty, která odpovídají skutečnému výskytu v pramenech, jež jsou v práci citovány. Mapy a rodokmeny byly sestaveny na základě pramenů a literatury uvedené v jednotlivých kapitolách. Také grafy a tabulky vznikly na základě výše uvedených údajů.

duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století), Prostějov 1997, s. 73 – 84, zde s. 73.

38 Jiří ZÁLOHA: *Pozemková držba na Českokrumlovsku a Kaplicku na počátku husitského revolučního hnutí*. JSH XLV, 1976, s. 26 – 36, zde s. 26.

39 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 119, 141.

Literatura a prameny

Osobnost Jana III. z Rožmberka dosud česká (ale i zahraniční) historiografie opomíjela, zřejmě vzhledem k tomu, že se v době, ve které žil, objevoval jako nevýrazná postava ve stínu významnějších osob, jež tehdy vytvářely dějiny - např. Zdeňka Lva z Rožmitálu. Nicméně i on, jako představitel nejen vyšší šlechty v českých zemích, ale také jako nejvyšší představitel českého převorství řádu johanitů, sehrál svou (byť spíše pasivní) roli jak při dělení rožmberského dědictví, tak při volbě Ferdinanda I. za českého krále.

Částečně se této osobě věnoval František Kavka ve své knize *Zlatý věk růží* a to v souvislosti s bojem o rožmberské dědictví.⁴⁰ Jinak je však dílo orientováno spíše genealogicky a hospodářsky. Popisuje Rožmberské hospodaření počínaje Oldřichem II. a konče posledními Rožmberky Vilémem a Petrem Vokem. Autor do svého díla zahrnul také hospodářské a politické vzestupy a pády rodů, jež byly s Rožmberky spřízněny a to v souvislosti s hospodářskými a politickými proměnami jižních Čech. Naopak od počátků Vítkovců až po Voka II. a Petra IV. pojal svou rozsáhlou práci o správě rožmberských majetků Robert Šimůnek, kde lze čerpat velké množství informací nejen o správě rožmberského dominia před Janem III. a jeho bratry, ale také informace o zahraniční literatuře na obdobné téma.⁴¹ Pominout nelze ani dílo Jaroslava Pánka *Poslední Rožmberkové*, která se sice zabývá poslední generací Rožmberků, nicméně na pozadí Březanovo paměti rodu se zmiňuje i o Janu III. a dělení rožmberského dědictví.⁴² Více o tomto dělení píše J. V. Šimák, který celé téma

40 František KAVKA: *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*. 2. vyd. Praha 1993.

41 Robert ŠIMŮNEK: *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005.

42 Jaroslav PÁNEK: *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989. Posledním Rožmberkům je v české historiografii věnování vůbec největší pozornost. Výběrem lze uvést: Václav BŮŽEK: *Spor o Petra Voka z Rožmberka*, FHB 12, 1988, s. 493 – 495; týž: *Dějiny posledních Rožmberků na stránkách Jihočeského sborníku historického*, FHB 14, 1990, s. 460 – 473; týž: *Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*. In: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně. Praha 1991, s. 301 – 325; Jakub HRDLIČKA: *Páni dvořané Petra Voka z Rožmberka a dvořanská světnice třeboňského zámku*, Heraldická ročenka 1. a 2., 1991 a 1992, s. 5 – 6 a 5 – 37; Aleš STEJSKAL - Václav BŮŽEK: *Výzbrojní program Petra Voka z Rožmberka (Příspěvek k poznání mentality raně*

pojal jako celkový rozbor situace v českém království, tedy velmi obšírně, což však není na škodu.⁴³ Jan III. je rovněž zmíněn v práci Aloise Míky, popisující mimo jiné, dolování Rožmberků, jež probíhalo i v době správy rodového majetku Janem III.⁴⁴

Jako nevýznamná postava z doby vlády Jagellonců je zachycen Jan III. v Mackově čtyřdílné monografii Věk Jagellonský.⁴⁵ Také historiografie věnující se nástupu Habsburků na český trůn zmiňuje okrajově tuto postavu.⁴⁶ Jeho poslední místo odpočinku je jedním z otázek, které, mimo jiné, popisuje práce Milana Hlinomaze a Vlastimila Koldy.⁴⁷ Z narativních pramenů, které se zmiňují o Janovi je Václav Březan, který o Janovi píše méně rozsáhle, stejně jako o jeho předchůdcích, jelikož jeho hlavním účelem sepsání paměti o Rožmbercích byl životopis posledních dvou Rožmberků.⁴⁸ Březanovu biografickou práci vydala jako edici nověji Anna Kubíková.⁴⁹ Více pozornosti Janovi věnuje autor „Rožmberské kroniky“, který v ní cituje i některé z listin, vydaných Janem.⁵⁰

Kromě zde již zmíněných posledních Rožmberků a Oldřicha II., kterého monograficky zpracovala Anna Kubíková, se mnoho historiků jednotlivými členy tohoto předního českého

novověkého velmože.), FHB 15, 1991, s. 179 – 268; Josef HEJNIC: *K literárním a bibliofilským zájmům dvou posledních Rožmberků*. Opera Historica 3, 1993, s. 223 – 231.

43 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 81–112, 308 – 322, 419 – 441.

44 Alois MÍKA: *Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského impéria*, České Budějovice 1970, s. 95 – 102.

45 Josef MACEK: *Jagellonský věk v Českých zemích (1471 - 1526)*. 1 - 2, Praha 1992 a 1994.

46 Josef JANÁČEK: *Doba předbělohorská 1526 - 1547*. I. svazek, díl I, Praha 1968.

47 Milan HLINOMAZ - Vlastimil KOLDA: *Vyšebrodský klášter — nekropole Rožmberků*. JSH LVII, 1988, č. 4, s. 173 – 184.

48 Václav BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, II, Praha 1985.

49 *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*. Edit.: Anna Kubíková, České Budějovice 2005.

50 Norbert HERMANN: *Rosenbergische Chronik*, Praha 1897, s. 224 – 249. Tato kronika není dílem třeboňského opata Norberta Hermanna, nicméně je mu připisována, proto označuji v práci Hermana jako autora. Kronika byla věnována hraběti Petru ze Šternberka. Šimák se domnívá, že autor část opsál z prvních tří dílů Březanovy Historie Rosenberské (5 dílů), které se do dnešní doby již nedochovaly. Josef Vítězslav ŠIMÁK: *Spor o dědictví Rožmberské 1523 – 1528*, ČMKč, roč. LXX, 1896, 81–112, 308 – 322, 419 – 441 s., zde s. 83.

rodu nezabývá.⁵¹ Více prací existuje o předbělohorské šlechtě a jejich vnímání jako celku. Současné historické bádání se zaměřuje na předbělohorskou šlechtu spíše z obecného antropologického hlediska, nebo jako příslušníky panského stavu.⁵² Shrnutí literatury z této oblasti za poslední desetiletí podává článek „Společnost zemí habsburské monarchie 1526 - 1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí“ spoluautorů Václava Bůžka, Katrin Keller, Evy Kowalské a Gézy Pálfyho.⁵³ Stejně tak oplývá česká historiografie pracemi postihujícími hospodaření rodů v době předbělohorské a pobělohorské, přičemž klade důraz na fenomén zadlužování.⁵⁴

Poměrně málo toho bylo napsáno o rybníkářství Rožmberků v 1. polovině 16. století. Pokud existují práce o tomto tématu, tak většinou jen populárně-naučného charakteru. Odbornější příspěvek na toto téma, i když se tématicky dotýká rybníkářství pánů z Hradce, napsala Gabriela Bezecná, která ve své práci detailně rozebírá jednotlivé služebníky, kteří měli na starost péči o rybníky a ryby na Hlubockém panství.⁵⁵ Z pera odborníka na rybníkářství

51 Anna KUBÍKOVÁ: *Oldřich II. z Rožmberka*. České Budějovice 2004, táž: *Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů*. In: Českokrumlovsko v době jagellonské 1470 - 1526. Český Krumlov 1998, s. 27 - 49; táž: *Jindřich III. a Oldřich II. z Rožmberka*. In: Českokrumlovsko 1400 - 1460, Český Krumlov 1997, s. 9 - 26; Josef ŠUSTA: *Jindřich z Rožmberka*, Praha 1995.

52 Zde lze výběrem zmínit Petr MAŤA: *Svět české aristokracie (1500 - 1700)*, Praha 2004, Jaroslav PÁNEK: *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století*. FHB 4, 1982, s. 179 - 217, František ŠMAHEL: *Obrysy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století*. ČČH 90, 1992, č. 2, s. 161 - 187, Zdeněk VYBÍRAL: *Die frühneuzeitliche Aristokratie als strukturelles Modell für die Erforschung der Geschichte der Macht in Mitteleuropa. Zu der anthropologisch-soziologischen Auffassung der Geschichte der Macht*. In: Menschen - Handlungen - Strukturen. Historisch - anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften. České Budějovice 2001, s. 239 - 253.

53 Václav BŮŽEK - Katrin KELLER - Eva KOWALSKÁ - Géza PÁLFY: *Společnost zemí habsburské monarchie 1526 - 1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, ČČH 104, 3/2006, s. 485 - 526.

54 Václav BŮŽEK: *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*. HD 14, 1986, s. 175 - 216, Marek VAŘEKA: *Věna posledních pernštejnských žen a jejich podíl na celkové zadluženosti Jana z Pernštejna (+1597)*. SbFF-Ostrava 2006, č. 13, s. 69 - 93.

55 Gabriela BEZECNÁ: *Lidé kolem rybníků ve světle hospodářských pramenů*. OH 4, 1995, s. 63 - 67.

existuje práce Josefa Šusty, který sám je dnes již součástí historie rybníkářství na jihu Čech.⁵⁶ Obecně o rybníkářství pojednává ve svém článku Petr Vorel.⁵⁷ Částečně přínosnou byla také pasáž o rybníkářství Pernštejnů v publikaci Marka Vařeky.⁵⁸ Cenným pramenem pro kapitolu o rybníkářství za Jana III. na rožmberském dominiu byla rybníční registra, vydaná v Archivu českém Hynkem Grossem.⁵⁹ Také část o jihočeském rybníkářství v článku Aloise Míky umožnila doplnit strohé údaje z rejstříků.⁶⁰

Jelikož se práce částečně dotýká také Jana jako správce rožmberského dominia, bylo důležité prostudovat také hospodářské spisy jeho doby. Bohužel prameny této povahy jsou pro období 1523 – 1532 natolik torzovité, že nelze podat zcela vyčerpávající obraz fungování správy dominia za Janova života. Tyto torzovité prameny byly již vesměs zpracovány a vydány. Pouze Pelikánova plánovaná edice „Rožmberské hospodářské rejstříky z 15. a první poloviny 16. století“ dosud nebyla vydána. Nicméně i přes nahlédnutí do Pelikánovy pozůstalosti nelze říci, že by Rožmberské hospodářské rejstříky mohly situaci torzovitého charakteru hospodářských pramenů pro období Janova vladaření nějak významně upravit, neboť jejich obsahem mělo být pro první polovinu 16. století pouze 146 stran přepsané účetní knihy stavby rybníka u Byňova z roku 1521 (i to je však období vladaření Petra IV., nikoliv Jana III.) a 24 stran obročního rejstříku krumlovského panství z roku 1528.⁶¹

Pro téma dolování a ražby mincí se sice v rámci fondu Cizí doly, uloženého se v SOA Třeboň, nachází zápisy o ročním výtěžku stříbra na dvou dolech v Nalžovských Horách a několik jmen tamních štajgrů, nicméně ani zde není zachována chronologická linie jednotlivých

56 Josef ŠUSTA: *Pět století rybníčního hospodářství v Třeboni. Příspěvek k dějinám chovu ryb se zvláštním zřetelem na přítomnost*, reedice Třeboň 1995 (původně *Fünf Jahrhunderte der Techwirtschaft zu Wittingau*, Třeboň 1898). Bohumil JIROUŠEK: *Rybníkář Josef Šusta. Nestor cechu sv. Petra*. České Budějovice 1998.

57 Petr Vorel: *Zlatá doba českého rybníkářství. Vodní hospodářství v ekonomice 16. století*. DaS 29, 2007, č. 8, s. 30-33.

58 Marek VAŘEKA: *Jan z Pernštejna*. České Budějovice 2005, s. 57 – 66.

59 AČ 21, s. 527 – 546.

60 Alois MÍKA: *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV. – XVII. stol.)*, SH 1, 1953, s. 122 – 213.

61 NA Praha, fond Pozůstalost dr. Josefa Pelikána, kart. 20. Fond je dosud nepřístupný, neboť není zpracován, nicméně mně díky laskavosti pracovníků NA Praha bylo umožněno do fondu nahlédnout.

zápisů a tudíž poskytují pouze torzovitou představu o ziscích z dolování za Janova vladaření. Doplnující informace, i když v malém měřítku (autor zde shrnuje těžbu i z hutí jiných majitelů), k tomuto tématu, přináší článek Gustava Hofmanna o těžbě stříbra v Stříbrných Horách v 1. polovině 16. století.⁶²

Článek Milana Kováře o novokřtěncích na dominiu pánů z Hradce umožnil nahlédnout do vývoje komunit novokřtěnců nejen na panstvích pánů z Hradce, ale přeneseně i na českokrumlovsku, kde se začali objevovat v době vladaření Jana III. Prameny se o postojích Jana k tomuto náboženskému směru příliš nezmiňují.⁶³ Podobně i monografie o dějinách Volyně staršího historiografa Františka Teplého poskytly informace z pramenů, které dnes již nejsou dohledatelné, týkající se obrácení na katolickou víru českého bratra Jiřího Volyňského.⁶⁴

Podobně i monografie o dějinách Volyně staršího historiografa Františka Teplého, poskytly informace z pramenů, které dnes již nejsou dohledatelné, týkající se obrácení na katolickou víru českého bratra Jiřího Volyňského.⁶⁵

Absenci literatury, zabývající se Janem III. z Rožmberka v roli generálního převora, a to jak v prostředí historiografie české, tak řádové zahraniční, chce řešit tato práce. O Janovi III. v roli generálního převora johanitů se zmiňuje práce Augustina Česlava Ludikara „O řádu Maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy“. Autor zde uvádí, že Jan se zúčastnil obrany ostrova Rhodos.⁶⁶ Práce je však problematická v tom, že Ludikar nezmiňuje prameny, z nichž čerpal.

Bohužel jak česká, tak zahraniční literatura o johanitech postrádá informace o ekonomické a správní situaci johanitského řádu v jednotlivých zemích pro období 1. poloviny 16. století. V popředí zájmu řádových historiků stojí, a to pochopitelně, situace v řádu po ztrátě Rhodu a období nastupující reformace. Do této kategorie spadají články a Waltera G. či práce Roberta

62 Gustav HOFMANN: *Těžba stříbra ve Stříbrných Horách v první polovině 16. století*. In: *Studie z dějin hornictví* 21, Praha 1991, s. 161 – 169.

63 Milan KOVÁŘ: *Novokřtěnci na dominiu pánů z Hradce*. *Opera historica* 6, 1998, s. 387 – 400.

64 František TEPLÝ: *Dějiny města Volyně a okolí*, Písek 1933, s. 79 – 87.

65 František TEPLÝ: *Dějiny města Volyně a okolí*, Písek 1933, s. 79 – 87.

66 Augustin Česlav LUDIKAR: *O řádu Maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy*, Klatovy 1878.

L. Daubera a Jürgena Sarnowského.⁶⁷ Kulturní dějiny johanitů populárně sepsané řádovým historikem Bertholdem Waldsteinem-Wartemberkem sice docházejí až do sklonku 16. století, ale jako poslední český představitel řádu je zde zmíněn Jošt z Rožmberka a Jan ze Švamberka; Jan III. je pominut, jelikož nebyl pro dějiny řádu v globálním měřítku tak významným jako jeho předchůdce Jan ze Švamberka.⁶⁸

Řada článků zahraničních historiků, kteří se zabývají různými úseky řádových dějin byla v práci využita k nastínění historie řádu a vysvětlení terminologie, která se v práci vyskytuje. Jürgen Sarnowsky vyčerpávajícím způsobem popsal vývoj instituce „jazyků“, které jsou specifickým pojmem, používaným jen v organizaci johanitského řádu.⁶⁹ O jejich postupné integraci psal Arthur Breycha-Vauthier de Bailamont.⁷⁰ O formování organizačních jednotek – komend napsal zajímavou studii Jonathan Riley-Smith.⁷¹ Vývojem komend se zabývala také Jean-Marie Carbasse.⁷²

Články z provenience českých historiků dosud nejsou tak propracované, aby mohly být za tímto účelem plně využity. Často totiž navazují na zahraniční studie, pouze s přihlédnutím k situaci v českém převorství. Takovou prací je článek o Bertoldovi z Hennenberku od Jiřího Mitáčka, který pouze rozšiřuje práci Karla Borcharda.⁷³ Podobně i článek téhož o papežském

67 RÖDEL, G. W., *Catholic and Protestant*, s. 34 – 42; DAUBER, R. L., *Der johanniter-malteser Orden*, II; Jürgen SARNOWSKY: *Macht und Herrschaft im Johanniterorden des 15. Jahrhunderts*. In: *Verfassung und Verwaltung der Johanniter auf Rhodos (1421-1522)*, Münster-Hamburg-London 2001.

68 Berthold WARTEMBERK-WALDSTEIN: *Řád johanitů ve středověku, kulturní dějiny řádu*, Praha 2008.

69 SARNOWSKY, J., *Der Konvent auf Rhodos*, s. 43 – 67.

70 BREYCHA-VAUTHIER de BAILAMONT, A.,: *Die Zungen des Ordens*, s. 276 – 282.

71 RILEY-SMITH, J., *The origins of the Commandery*, s. 9 – 18.

72 Jean-Marie CARBASSE: *Les Commanderies: aspects juridiques et institutionnels*. In: *La commanderie. Institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval*. Edit. Anthony Luttrell, Léon Presouyre, Paris 2002, s. 19 – 27.

73 Jiří MITÁČEK: *Řád sv. Jana Jeruzalémského na Moravě za vlády Lucemburků*. In: XXVII. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 283–289; Karl BORCHARDT: *The Hospitallers, Bohemia and the Empire, 1250 – 1330*. In: *Mendicants, Military Orders and Regionalism in Medieval Europe*. Edit. Jürgen Sarnowsky, Hamburg 1999, s. 201–231, zde s. 204.

schizmatu a českých johanitech rozšiřuje práci Karla Borcharda.⁷⁴ Naopak cennou práci z pera českého historika, který zpracoval vizitační protokoly pro slezské komendy, z hlediska přínosu pro tuto práci, je studie Josefa Svátka.⁷⁵ Podobně i příspěvek Jaroslava Pachnera o komendě v Kadani.⁷⁶

Ohledně pramenů, vztahujících se k osobě Jana III. z Rožmberka, lze konstatovat, že řada z nich nebyla dosud vydána. Zlomek Janovy korespondence se nachází v Archivu českém.⁷⁷ Součástí žádné edice nejsou listiny, vztahující se k osobnosti Jana III. v roli generálního převora českého převorství, uložené v Národním archivu v Praze, ve fondu řádu maltézských rytířů, a stejně tak i některé listiny a listy nacházející se v Státním oblastním archivu v Třeboni, konkrétně ve fondu Cizí rody, Cizí doly a Cizí statky. Jelikož listiny obsahují také Janovy řádové a rodové pečeti, které také dosud nebyly badatelsky zpracovány, je součástí této práce také jedna podkapitola věnována jeho pečetím a srovnání s pečetěmi jeho předchůdců a to jak řádových, tak i rodových.⁷⁸

74 Jiří MITÁČEK: *Čeští johanité a papežské schizma v l. 1378–1384*. In: Celostátní studentská konference Historie 1997, Ed. Libor JAN. Brno 1998, s. 31–57. Karl BORCHARDT: *Die Johanniter in Schlesien 12. bis 18. Jahrhundert*. In: *Opuscula Silesiaca. Festschrift für Josef Joachim Menzel zum 65. Geburtstag*. Hrsg. von W. Organy, H. Unverricht. Jahrbuch der Schlesischen Friedrich – Wilhelms – Universität zu Breslau. Bd. 38/39. 1997/98. Stuttgart 1998, s. 161–180.

75 Josef SVÁTEK: *Visitace maltézských velkostatků ve Slezsku rok 1536*, Opava 1956, s. 1 – 31.

76 Jaroslav PACHNER: *Johanitská komenda v Kadani*, PPŽ 116, Chomutov 1997, s. 33 – 39.

77 Archiv český 8, 10 – 14, 16 – 17, 21 – 22, 26, 29, 33. Edit.: Josef Kalousek, Gustav Fridrich, Praha 1890 – 1918.

78 Dosud byly zpracovány nejstarší řádové pečeti Liborem Janem a jeho žáky Lukášem Peškou a Miroslavem Svobodou. Libor JAN: *Pečeti rytířských duchovních řádů v Čechách a na Moravě 1189 – 1310 (s přihlédnutím k dalšímu vývoji)*. In: Zpravodaj Krajského vlastivědného Muzea 246, 1 – 27 Olomouc 1987, s. 1 – 27; Lukáš PEŠKA – Miroslav SVOBODA: *Příspěvek k problematice pečetí johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století*. SPFFBU C46, 1999, s. 42 – 66. Pečetěmi Rožmberků pro 14. století se zabýval M. Truc (popsal pečeti Petra I., Jošta I., Jana II., Jindřicha III., Oldřicha II. a jeho ženy Kateřiny z Vartemberka) a jezdeckými pečetěmi K. Maráz. Miroslav TRUC: *Rožmberské pečeti XIV. století*. JSH 28, č. 1, 1959, s. 1 – 12. Karel MARÁZ: *Úvod do problematiky jezdeckých pečetí Rožmberků*, JSH 71, České Budějovice 2002, s. 123 – 149; týž: *Jezdecká pečeť Jana Lucemburského jako vzor pro druhý jezdecký typář Petra I. z*

Řádový fond v Praze je jeden z mála celistvých fondů řádu v Evropě.⁷⁹ Jeho význam pro řádové dějiny ocenil jako první František Pavel Smitmer, řádový historik, který z něj pořídil pětisvazkový diplomatář obsahující listiny z období 1158 – 1777. Autor diplomatáře v úvodu popsal také historii tohoto fondu. Diplomatář je dnes součástí fondu. Dalším badatelem v řádové historii, který využil pro svou práci *Diplomatorium seu Regesta celeberrimi ordinis S. Johannis Hierosolimitani per Bohemiam, Poloniam, Hungariam, Austriam, Styriam et Carinthiam* tento fond byl Smitmerův současník, ředitel vídeňské knihovny, Johan Georg Schwandtner. Třetí zahraniční historik, francouz Jean Roulx Delaville otiskl nejstarší listiny z tohoto fondu ve svém, dosud nepřekonaném kartuláři také on ocenil přínos tohoto rozsáhlého fondu pro řádové dějiny.⁸⁰ Fond obsahuje 3122 listin z let 1128 – 1880, z nichž část do roku 1526 je dnes již zdigitalizována na rakouském portálu *monasterium.net*.⁸¹ Tato část fondu zachycuje agendu velkopřevorství, jednotlivých komend patřících do rámce českého převorátu a velmistrovské buly. Další součástí jsou spisy, uspořádané v 1035 kartonech a 1114 knih a 199 map. Zajímavou složkou fondu jsou opisy papežských bul – tzv. bullária, z let 1130 – 1766, pocházející z 18. století. Spolu s opisy a výtahy z jednání provinčních kapitul, z let 1392 – 1860, umožňují poznat i dění mimo český převorát.⁸² Význam bullárií pro poznání konstituování německého velkopřevorství ocenil Walter Gerd Rödel.⁸³ Jürgen Sarnowsky jimi vyplnil mezeru v ztracených bulách 15. - 16. století v řádovém archivu v La Valletě.⁸⁴ Pro raný novověk je významná i korespondence velkopřevorů a bailivů. Nejstarší náleží

Rožmberka. In: Genealogické a heraldické informace, Brno 1996, s. 15 – 20.

79 O využití fondu v medievistice Simona KOTLÁROVÁ: *Fond řádu maltézských rytířů v národním archivu v Praze a jeho využití v medievistice*. In: Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Mediewista wobec źródła - teoria i praktyka. Poznań 2009, s. 261 – 265.

80 Jean Roulx DELAVILLE: *Cartulaire générale de l'ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jerusalem (1100-1310)*, I – IV, Paris 1894 – 1906.

81 Ani ty však bohužel nejsou nejsou v úplnosti a ne všechny mají správnou dataci. Např. listina Semovíta, generálního převora a těšínského knížete, je datována do roku 1085, přičemž tento muž prokazatelně zastával tuto funkci v době vlády Václava IV. Zemřel někdy v letech 1391 - 1393.

82 V případě provinčních kapitul je však časová mezera pro období převorátu Jana III. z Rožmberka, což je pro tuto práci velká škoda, neboť tak je možné lépe poznat dění v převorství.

83 RÖDEL; W. G, *Das Großpriorat Deutschland*, s. 14.

84 SARNOWSKY, J., *Macht und Herrschaft*, s. 11, 13.

Kryštofovi z Vartemberka (1526 – 1594).⁸⁵

Fond pochopitelně postrádá prameny z druhé strany, tj. listiny došlé na Rhodos a Maltu z prostředí českého převorství. Tuto mezeru snad časem doplní plánované vydání edice listů z kopiáře johanitských velmistřů z řádového archivu v La Valetě, kterou připravuje Karl Borchardt v rámci MGH a v nichž zajisté budou i bohemika.

Větší množství dosud nepublikovaných listin je dochováno v rámci fondu Historica, uloženého v Státním oblastním archivu v Třeboni, z něhož byly otištěny jen některé listiny v edici Archiv český a další, nepatrný zlomek je otištěn v rámci edice České sněmy.⁸⁶ V oblastním archivu v Opavě se nachází korespondence Jana III. s opavskými stavy z let 1514 - 1515, 1524, která opět prezentuje Jana jako představitele johanitského řádu. Také tento materiál nebyl dosud publikován.⁸⁷

85 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 153, sign. 1, kart. 93.

86 *Sněmy české od léta panování 1526 až po naši dobu*. I., Edit.: František Dvorský, Praha 1877

87 ZA Opava, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko - krnovského v Opavě, inv. č. 40, Listy Jana z Rožmberka, převora české, rakouské, štýrské a korutanské provincie johanitů opavským stavům v daňových záležitostech, 1514-1515, 1524.

Johanitský řád na pozadí evropských a českých dějin.

Jan III. z Rožmberka jako nejvyšší představitel rytířského řádu Johanitů byl jen dalším z mnoha příslušníků šlechtické nobility, kteří zastávali v českých zemích tuto hodnost. Jako člen rožmberského rodu byl však již v pořadí druhým, kdo tento post v českých zemích získal.

Proč byl tento rytířský řád organizací, do něhož vstupovalo tolik příslušníků předních českých rodů? Proč i ústřední postava této práce – Jan III. nastoupil „kariéru“ člena řádu, jenž zakotvil v našich zemích v souvislosti s křížovými výpravami a jehož organizaci propagovali na našem území ti, kteří se těchto výprav z řad české šlechty, včetně panovníka, zúčastnili?

V úvodu této práce je tedy vhodné nastínit stručně historii tohoto řádu, jenž byl spjat také s našimi dějinami. Často bývá uváděno jako počátek řádu konkrétní datum. Tento fakt však nemůžeme verifikovat, pokud víme, že řád se formoval postupně a to prakticky ještě před započítím křížových výprav, ke kterým je vznik řádu často vztahován. Poskytování péče a ubytování poutníkům do svaté země se vázalo s dobou, kdy ještě Arabové tolerovali křesťanské poutníky ke svatému hrobu. Johanitský řád vznikl postupně jako seskupení rytířů a laiků ve svaté zemi, kteří si jako své poslání vytyčili právě takovouto péči. Špitály zakládali také měšťané, respektive měšťanská bratrstva, která se však dostávala v této oblasti do konfliktu s církví.⁸⁸ Jako orientační datum konstituování johanitského řádu lze vymezit rok 1080, kdy se za branami Jeruzaléma objevil špitál, zasvěcený pozdějšímu patronu johanitů – Janu Křtiteli (dříve sv. Jana Almužníka). Jako svého patrona jej převzali od amalfských kupců, kteří zakládali jako jedni z prvních ve Svaté zemi špitály.⁸⁹ Prvotní laické seskupení rytířů postupně nabývalo více charakteru církevního řádu a patrně vlivem tohoto směřování je vzal papež Paschal II. roku 1113 pod svou ochranu.⁹⁰ Tento vývoj vyvrcholil vydáním bully

88 Marie BLÁHOVÁ: *Vývoj špitálů v raněfeudální Evropě a problematika nejstaršího špitálu v Praze*, DP VII/1, 1987, s. 44 – 61, zde s. 47.

89 Adam WIENAND: *Johannes des Täufer, Patron des Ordens*. In: *Der Johanniterorden, der Malteserorden, seine Geschichte, seine Aufgaben*, Edit. Adam Wienand, Köln 1999, s. 19 – 22, zde s. 20.

90 O vývoji rytířských řádů více Helen NICHOLSON: *Templars, Hospitallers and Teutonic Knights, images of the military Orders, 1128 – 1291*, Leicester – London – New York, 200 s.

papeže Anastazia IV. *Christiane fidei religio* v roce 1154. Přesto lze říci, že charakter řádu se formoval i po této bule. Řád se začínal objevovat v darovacích listinách pod různými názvy, které vesměs charakterizovaly jejich prvotní poslání – péči o poutníky.⁹¹ Do evropského povědomí se johanité dostávají během druhé křížové výpravy v roce 1147.⁹² Této výpravy se účastnili přední rytíři Evropy, kteří se po návratu ze Svaté země stávají propagátory tohoto řádu ve svých zemích. Tak již za sto let poté vidíme ve Francii, Německu, Štýrsku, Rakousku, Korutanech, Uhrách a v neposlední řadě i v Čechách kolem 20 domů, včetně konventů.⁹³ První donace pro johanity ve střední Evropě spojuje Borchardt s účastí polského panovníka Boleslava a českého Vladislava na II. křížové výpravě.⁹⁴

Kolem příchodu řádu do našich zemí však vládou dosud nejasnosti. Nevíme přesně, kdo řád do našich zemí pozval a v jaké souvislosti. Všeobecně se v historiografii traduje, že řád přišel

91 V této práci bude užíváno jednotného názvu Johanité/johanitský řád/johanitští rytíři, přestože od 16. století, kdy se tento řád přesunul na ostrov Maltu, byl používán název Maltézští rytíři. V literatuře zabývající se tímto řádem se může objevovat řád pod názvem hospitalité, špitálníci (fran. les Hospitaliers, angl. the Hospitallers, něm. die Johanniter), ródští rytíři (podle jejich sídla Rhodos), svatomářští rytíři, rytíři sv. Jana Jeruzalémského (z latin. ordo s. Johannis nebo s. Johannis Baptistae Hierosolimitani) jako upomínka na jejich původní místo vzniku.

92 O dalším působení johanitů ve Svaté zemi více Anthony LUTTRELL: *Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades 1291 - 1440*, London 1982, 660 s.

93 Karl BORCHARDT: *Military orders in East Central Europe: The First Hundred Years*. In: *Autour de la première croisade, Actes du Colloque de la Society for the Study of the Crusades and the Latin East*. Edit. Michel Balard, Clermont – Ferrand 1995, s. 247. A o 100 let později (1373) jsou dochovány i údaje o přibližném počtu členů řádu v Čechách – 112 v 37 komendách. Václav NOVOTNÝ: *Inquisitio domorum hospitalis s. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidiocesim facta anno 1373*, Praha 1901. Na základě tohoto pramene vypracoval příspěvek Libor JAN: *Die wirtschaftliche Tätigkeit der Johanniter in Böhmen in der vorhussitischen Epoche*. In: *Die Ritterorden in der europäischen Wirtschaft des Mittelalters, Coloquia Torunensia Historica*, XII, Edit. von Roman Czaja, Jürgen Sarnowsky, Toruń 2003, s. 55 – 69. LUTTRELL, A., *The Hospitaller*, s. 22.

94 BORCHARDT, K., *Military orders*, s. 248. Již v této době existovaly rozdíly mezi bratrstvem v Evropě a v Levantě, zejména v chápání funkce řádu, Anthony LUTTRELL: *The hospitallers at Rhodes, 1306 – 1421*. In: *A history of the crusades*. Edit. Kenneth A. Setton, s. 278 – 313, zde s. 280.

na naše území na pozvání Vladislava II. roku 1169. Kromě příchodu je otázkou, zda byl tehdy již řád militantní či dosud plnil zejména špitální funkci.⁹⁵ O jejich špitální úloze v této době na našem území prameny mlčí, stejně tak, jako o prvních špitálech, kde by měli působit.⁹⁶ Zatímco starší česká historiografie spojovala první sídlo johanitů u nás s kostelem Sv. Jana Křtitele Na Bojišti v Praze, novější výzkumy dokazují, že jejich původním centrem byl kostel Panny Marie u paty mostu v Praze.⁹⁷ Jak listina Vladislava II. vypovídá, bylo zde již od počátku počítáno se stavbou nejen kostela, ale i špitálu.⁹⁸ Toto prvotní sídlo se začínalo rychle rozvíjet – již kolem roku 1253 byl kostel součástí opevněné komendy, kde se spolu s ním a špitálem nacházela již škola, dům komendátora, pivovar, hospodářský dvůr a zahrada (viz obrazová příloha).⁹⁹ Na tuto první komendu navazovaly záhy další: Manětín, Strakonice,

95 Pro jejich spíše militantní funkci Skopal používá argument, že právě od 30. let, probíhala proti papežově vůli jejich militarizace. Michal SKOPAL: *Založení komendy johanitů na Malé Straně, příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech*, PSH 26, 1993, s. 7 – 37, zde s. 30.

96 BLÁHOVÁ, M., *Vývoj špitálů*, s. 48. Skopal uvádí, že pozvání skutečně vzešlo z Čech a snad tím Vladislav II. sledoval politiku sblížení se s papežem Alexandrem III., který byl velkým příznivcem řádu. Přesto se však dle něj johanité do Čech dostávali bez papežova vědomí a proto prý kronikář Jarloch mlčí o jejich příchodu, SKOPAL, M., *Založení komendy*, s. 32, 34.

97 Shrnutí názorů historiografie podává Skopal ve své práci *Založení komendy*, s. 7 – 18. Zajímavý postřeh o místě zakládání komend johanity se zmiňuje Skřivánek, který si všímá nápadné podobnosti míst založení komend u nás a ve Svaté zemi – na okrajích městských osídlení, při hradbách, většinou na pahorcích, František SKŘIVÁNEK: *Rytíři svatého Jana Jeruzalémského u nás*, Praha 1995, s. 7. Listina je datována do let 1158 – 1169, a není v ní přímo vyjádřeno, pro jakou církevní organizaci konkrétně bylo místo pro stavbu kostela Panny Marie určeno: „.....congregationem religiosum communis....“ CDB I, č. 245, s. 215.

98 „.....ad edificandam ecclesiam et hospitale.....“, CDB I, č. 245, s. 215. Toto by mohlo částečně vypovídat spíše o špitální funkci johanitů v době příchodu do Čech (bohužel však není jisté zda darovací listina počítala přímo s johanity). Rozsah darovaného území a jeho další vývoj detailně popsala Milada VILÍMKOVÁ: *Urbanistický vývoj území maltézske jurisdikce*, PSH III, 1966, s. 72 – 85.

99 K přestavě sídla z románského na gotické došlo v 60. letech 13. století, a jak uvádí Vilímková, mohlo k tomu dojít z finančních prostředků, které řád získal po zrušených templářích. VILÍMKOVÁ, M., *Urbanistický vývoj*, s. 74, 76. Podrobně o přestavbách a složení malostranské komendy Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha

Český Dub, Ploskovice a komendy na Moravě (Brno, Ivanovice, Kroměříž).¹⁰⁰ Vnikají také komendy mimo dnešní území Čech a Moravy: nejstarším a nejvýznamnějším je komenda v Mailbergu, Vídni, Unterlaa, Fürstenfeldu a Ebenfurtu. Slezské komendy ve Velkém Týnci, Łosiówie, Malé Olešnici, Vratislavi, Svídnici, Břehu, Hlubčicích, Lwówku, Střegomi, Złotoryji, vznikaly také poměrně záhy po českých komendách.¹⁰¹

Někteří z prvních řádových bratří byli na naše území povoláni přímo z Jeruzaléma, jako např. preceptor Martin.¹⁰² Co je však jisté, je to, že do Čech se dostává tento řád přibližně 20 let poté, kdy se objevuje v západní Evropě.¹⁰³ Tehdy již řád svou špitální funkci tolik nezdůrazňuje, ale spíše se aktivizuje v obraně evropských území před Tatary, Mongoly, bogomilskými Bulhary, apod. Postupně se však johanité dostávají do vleku evropské politiky a jejich přední členové se stávají součástí panovnických dvorů a plní zde role pokladníků, rádců, či diplomatů. Např. Berengar von Laufen byl v roce 1275 vyslancem Rudolfa Habsburského, Gottfried z Kliengenfels v roce 1295 plnil rovněž funkci vyslance Adolfa

1998, s. 457 – 461.

100 O těch více Libor JAN, Vít JESENSKÝ: *K funkci a stavební podobě johanitských komend na Moravě*. In: Průzkumy památek 1/1996, s. 75 -78. V komendě ve Strakoniciích se zachovala fresková výmalba kapitulní síně, která zobrazuje christologický cyklus, jež v sobě nese prvky byzantského umění jako vzpomínku na působení řádu ve Svaté zemi. O umění doby křížových výprav více FOLDA, J., *Crusader Art*, s. 609 – 615.

101 O komendách ve Slezsku více: Maria STARNAWSKA.: *Duszpasterstwo parafialne joanitów w miastach Śląska i wielkopolski w późnym średnowieczu*. In: Klasztor w kulturze średnowiecznej Polski. Sympozja 9. Opole 1995, s. 115–126, Franc Josef HAUSSLER - Alois HIERZU RITSCHNY: *Geschichte der Malteser-ritter-ordens-Kommende St. Johann in Schlesien, 1100 – 1931*, Opava 1931

102 LUTTRELL, A., *The Hospitaller*, s. 32.

103 Do Anglie se dostávají přibližně kolem roku 1145, opět poté, co se v zemi usídlují cisterciáci. Michael GERVERS: *Pro defensione Terre Sancte: The development and Exploitation of the Hospitallers Landed Estate in Essex*. In: *The military orders, Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, Edit. Malcolm BARBER, Variorum 1994, s. 3 – 21, zde s. 3. V Německu se první donace pro tento řád objevuje kolem roku 1155. Walter Gerd RÖDEL: *Catholic and Protestant members in the German Grand Priory of the Order of St. John: the development of the Bailiwick of Brandenburg*. In: *The military orders, Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, Edit. Malcolm Barber, Variorum 1994, s. 34 - 42, zde s. 34.

Nassavského, Hermann Hohenlohe byl ve službách Václava II. v roce 1297, Bertold z Hennenberka je doložen u dvora Jana Lucemburského v roce 1313, Albrecht ze Schwarzburku byl ve službách Ludvíka Bavorského v roce 1323 a 1325.¹⁰⁴ Jak je patrné, v roli převora johanitského řádu pro Německo, Čechy, Moravu, Polsko a Rakousko vystupovali až do 14. století velmi často představitelé německé šlechty (Jindřich z Boxbergu, Jindřich z Fürstenbergu (z nichž mnozí se zúčastnili křížových výprav)).¹⁰⁵ Četní panovníci využívali jejich říšské příslušnosti a tím i vazeb k prosazování svých politických ambicí v říši, což byl patrně i případ Přemysla Otakara II. Ovšem s pádem panovníka mnohdy odešli do ústraní i jejich rádci. Stalo se také, že dřívější rádce se stal z nejvyššího představeného řádu po politickém pádu řadovým členem.¹⁰⁶ Panovníkem byl ovlivňován zejména post velkopreceptora řádu. Jak pro řád, tak pro panovníka přinášely tyto vazby užitek. Řád si od spolupráce s panovníkem sliboval majetkové zisky (v českém prostředí získávali johanité majetky až do poloviny 13. století výhradně z panovníkových rukou) a naopak panovník využíval velkopreceptory v diplomatických službách. Jako příklad této spolupráce lze uvést např. Rudolfa Habsburského, který preferoval řadového hodnostáře Berengara von Laufen. Velkopreceptor sám mohl mnohdy ovlivnit mezinárodní vztahy. Např. za velkopreceptora Adolfa Nasavského byly vztahy mezi Rudolfem Habsburským a Václavem II. nestabilní. Václav II. naopak preferoval dva řadové představené – Hermana z Hohenlohe a Bedřicha z Kindhausenu.¹⁰⁷

Během štaufovsko-gibellínské války, kolem roku 1240, došlo k vytvoření úřadu velkopreceptora pro střední Evropu kolem roku 1240.¹⁰⁸ Po vymření Přemyslovců a s

104 BORCHARDT, K., *The Hospitallers*, s. 204. O Bertoldovi z Hennenberku MITÁČEK, J., *Řád sv. Jana Jeruzalémského na Moravě*, s. 283–289.

105 BORCHARDT, K., *The Hospitallers*, s. 209. Jindřich z Fürstenbergu byl v letech 1259 - 1262 velkopreceptorem v Akkonu, LUTTRELL, A., *The Hospitaller province*, s. 28.

106 To byl případ Jindřicha z Fürstenbergu, který se stal po smrti Přemysla Otakara II. prostým bratrem (v roce 1279 je doložen v Hohenreinu a v roce 1280 v Rottweilu). BORCHARDT, K., *The Hospitallers*, s. 208.

107 BORCHARDT, K., *The Hospitallers*, s. 215 – 216. Stejný pohled na funkce Hermana z Hohenlohe a Jindřicha z Fürstenbergu vyjadřuje i Libor JAN: *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, HaG 32, 1-2, Praha 1999, s. 39 – 59.

108 K jednotlivým pojmům užívaným uvnitř řádu a o proměnlivosti jejich významu viz

nástupem Lucemburků na český trůn se objevily snahy z řad českých johanitů prosazovat do svého čela představitele české šlechty. V této době se již řád plně infiltroval do českého prostředí a jeho mecenáši již nebyl jen panovník, nýbrž i česká šlechta. Již kolem roku 1225 se usídlují v jihočeském regionu, kde byli jejich velkými mecenáši Bavorové ze Strakonice.¹⁰⁹

Nejen řád ovlivňoval politiku, ale i politika ovlivňovala řád. Příkladem bylo papežské schizma (1378 - 1417). Italský jazyk a české převorství uznalo papeže Urbana IV. a vzdorovelmistra Riccarda Caracciolu.¹¹⁰ Velmistr Juan Fernandez Heredia s ostatními jazyky uznal papeže Klimenta VII., který sídlil v Avignonu.¹¹¹ Situace v českém převorství byla odlišná, než v ostatních převorstvích a jazycích. Zde totiž řád vždy kopíroval politiku českého panovníka, takže české převorství se stalo stoupencem vzdorovelmistra, protože se Václav IV. přiklonil na stranu prourbanovskou. Český převor – Semovít Těšínský – přestal platit responze na Rhodos, stejně jako italský jazyk, který byl s českým převorstvím na stejné straně.¹¹² Situace v českých zemích se však začíná komplikovat více než schizmatem nespokojeností se slabou vládou Václava IV. V době, kdy se český panovník začal obklopovat svými oblíbenci z řad nižší šlechty, se projevuje tato preference i ve vedení českého

LUTTRELL, A., *The Hospitaller province*, s. 21 – 25.

109 Z této doby máme dochovanou konfirmaci, v níž potvrzuje Přemysl Otakar I. darování Bolemily, manželky Bavora I, vsi Chlum s veškerými jeho lesy, Lazec, Lstěn, Loukov a Březinu, řádu johanitů v Strakonících, CDB II, č. 270, s. 263. Již roku 1251 zde měli svého prokurátora a v následujících letech začali svůj majetek rozšiřovat přikupováním okolních vsí. CDB IV/I, č. 225, s. 390 – 391. O podpoře johanitů Bavyry více Simona KOTLÁROVÁ: *Bavorové erbu střely*, České Budějovice 2006.

110 Italské jazyky byly přívrženci tohoto vzdorovelmistra proto, že tento muž pocházel z významné italské rodiny.

111 O tomto tématu více Jiří MITÁČEK: *Čeští johanité a papežské schizma v l. 1378–1384*, In: Celostátní studentská konference Historie 1997, Ed. Libor JAN. Brno 1998, s. 31–57. Mitáčková práce jen detailněji toto téma zpracovává na podkladě dřívější zpracovaného tématu v práci Karl BORCHARDT: *Die Johanniter in Schlesien 12. bis 18. Jahrhundert*. In: Würzburger medizinhistorische Mitteilungen, Band 22, 2003, s. 25 – 45, zde s. 37 a na podkladu práce Anthony LUTTRELL: *Intrigue, Schizm, and violence among the hospitallers of Rhodes: 1377-1384*. In: Speculum, Volume XLI, Number 1, January 1966, Cambridge, Massachusetts 1966, s. 30 - 48.

112 Mitáček uvádí, že důvodem neplacení responzí mohl být i tehdy vládnoucí hladomor, MITÁČEK, J., *Čeští johanité*, s. 43.

převorství. Do čela se dostává Václavův oblíbenec Markolt z Vrutice. Nebylo to však naposled, kdy se panovník snažil zasáhnout do vedení českého převorství. O několik století později se obětí panovnické vůle stal i Jan ze Švamberka, kterého si nepřál Vladislav II., a tak se na jeho místo dostává Vladislavův komorník Matyáš Tuchorazský.¹¹³

Vedení řádu po ztrátě Akkonu roku 1291 přesídlilo nejprve na Kypr a odtud pak v letech 1306 - 1310 dobylo ostrov Rhodos, kde se na delší dobu konečně řád usídlil.¹¹⁴ Bylo to v době, kdy se začínalo rozhodovat o likvidaci templářského řádu.¹¹⁵ Johanity zachránilo od stejného konce to, že se právě usídlili na tomto ostrově, a tak se vymanili ze závislosti na konkrétním panovníkovi.¹¹⁶ Nebylo to však klidné místo – bylo trnem v oku osmanské výbojnosti a bylo nutné ostrov dostatečně opevnit. Tyto práce byly dotovány z responzí, která odváděla jednotlivá převorství do řádové pokladny na Rhodu. Např. česká provincie odváděla ročně 3820 florénů, německá 2915 florénů.¹¹⁷ Problém nastal v případě bankrotu florentinské banky v letech 1343 – 1346, kde měli johanité uloženy peníze pocházející z responzí a také finanční

113 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2547, sign. LI Velkopř 23 a.

114 O působení řádu na Rhodu detailně pojednává Jean le Roulx, DELAVILLE: *Les Hospitaliers a Rhodes, jusqu'à la mort de Philibert de Naillac (1310 – 1421)*, Paris 1913, také LUTTRELL, A., *The hospitallers at Rhodes*, s. 278 – 313; též: *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West 1291 – 1440*, London 1978; též: *The Hospitaller State on Rhodes and its Western Provinces, 1306 – 1462*, Hampshire 1984.

115 Templářům byl zabaven majetek jen v Anglii v letech 1308 – 1313, ve výši 9250 liber šterlinků. Alain DEMURGER: *Die Templer, Aufstieg und Untergang, 1120 – 1314*, Mnichov 1991, s. 262.

116 Je zajímavé, že ihned poté, co se johanité usídlili na Rhodu, začal iniciátor zkázy templářského řádu, francouzský král Filip Pěkný a svatý stolec plánovat tažení do Levanty. DELAVILLE, J., R., *Les Hospitaliers*, s. 2, tomu by nasvědčovalo i tvrzení, že Filip potřeboval k této válce nějaký řád, který by však nebyl tak mocný a silný jako byli templáři, a to možná také johanity zachránilo od stejného konce jako templáře a ke všemu jim napomohlo k templářskému majetku. DEMURGER, A., *Die Templer*, s. 263. Johanitům tak zmizel v zániku templářů velký konkurent. Karl BORCHARDT: *Spendenaufrufe der Johanniter aus dem 13. Jahrhundert*. In: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, Band 56, Heft 1, Mnichov 1993, s. 31 – 61, zde s. 23.

117 LUTTRELL, A., *The Hospitaller province*, s. 35.

zisky z bývalých templářských majetků, které johanitům připadly po roce 1307.¹¹⁸ Právě tento nedostatek financí umocněný ještě rozšířením morové nákazy v Evropě v roce 1378, neumožnil johanitům sestavit tak silnou flotilu a postavit odolná opevnění při přípravě na střet s islámským světem.¹¹⁹ Řád si byl těchto nedostatků plně vědom a tak se spíše snažil diplomatickou cestou uzavírat s mocným sousedem – osmanskou říší - mír. Jelikož se zároveň od dob svého působení v Svaté zemi johanité deklarovali jako ochránci křesťanů před nevěřícími, nemohli mnohdy jednat jinak, než tak, že umožnili alespoň jednotlivcům zapojovat se individuální účastí v obranné válce, např. Arménů proti Turkům, v níž však jako řád raději nevystupovali.

Zatímco na Rhodu vedli johanité boje s muslimy, v českém prostředí se v době husitských nepokojů ocitají johanité na nepřátelské půdě. Po roce 1420, kdy husité vyplenili hlavní sídlo johanitů v Praze, se Strakonice stávají dočasným sídlem generálních převorů. Když se stěhovali do Strakonic, vzali s sebou také řádový archiv a řeholní insignie. Tehdy byl generálním převorem Jindřich z Hradce, který se 25. 3. 1420 účastnil bitvy u Sudoměře po boku Zikmundových vojsk. Byl však raněn a záhy nato zemřel. Po něm nastupuje do funkce generálního převora Václav z Michalovic (1434-1451). Tento český pán z rodu Markvarticů se zúčastnil další významné bitvy v českých dějinách, a to bitvy u Lipan r. 1434. Téměř celé období svého působení ve funkci představeného všech komend a konventů v zemích Koruny české vedl drobné půtky s husitskými stoupenci po boku Oldřicha z Rožmberka.¹²⁰ Spolu s Oldřichem z Rožmberka byl Václav z Michalovic hlavním iniciátorem založení Jednoty strakonické (8.2.1449), namířené proti Jiřímu z Poděbrad. Po několika úspěších Jiřího z Poděbrad se snaží Václav z Michalovic sjednat mír, avšak nemoc jej přemohla a tak umírá

118 Nicolas VATIN: *Rhodes, et l'ordre de Saint-Jean-de-Jérusalem*, Paris 2000, s. 278 – 313, zde s.16. Stalo se tak bulou Ad providam v roce 1312. Johanité však tyto majetky nezískali snadno. Mnoho z majetků templářů se poztrácelo a mnohde se představení templářského řádu bránili předání majetků johanitům. DEMURGER, A., *Die Templer*, s. 263.

119 Pro tento případ měli zajištěnou pomoc od korzárů a flotil obchodníků. S italskými obchodníky byli svázáni i prostřednictvím obchodování s produkty z Rhodu. VATIN, N., *Rhodes*, s. 17, 57.

120 Více o něm Simona KOTLÁROVÁ: *Osobnosti Václava z Michalovic a Jošta z Rožmberka v době Poděbradské a jejich vztah ke komendám ve Slezsku*. In: Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediawistów, Poznań 2007, s. 289 – 294.

25. srpna 1451 na strakonickém hradě.¹²¹ Byl to také poslední generální převor, který coby člen rytířského řádu, hájící zájmy katolické církve, bojoval. Jeho následovníci, de facto až do konce působení řádu na našem území, tj. do 20. let 20. století, takové poslání již nenaplňovali. Od převorátu Jošta z Rožmberka se tak obsah řádu natrvalo změnil v charitativní a náboženskou funkci. Jak již bylo řečeno, po jeho smrti se stal generálním převorem syn Oldřicha z Rožmberka, Jošt (1454-1457).¹²² Vedle své funkce biskupa vratislavského byl proboštem pražské kapituly. V otázce vztahů mezi Jiřím z Poděbrad a papežem se snažil o smír.¹²³ Na papeži vymáhal potvrzení kompaktát a Jiřího nabádal, aby se poddal papeži. Na konci svého života se však vzdal nadějí na smíření Jiřího s papežskou stolicí a přidal se na stranu Jednoty zelenohorské. Jeho působení v rámci řádu bylo více omezeno na pobyt ve vratislavské komendě a Nise, kde byl také pohřben. Po něm nastupuje do čela českého převorství komplikovaná osoba Jana ze Švamberka, o němž bylo pojednáno výše. Jeho nástupce – Jan III. z Rožmberka bude ustřední postavou této práce.

Historie johanitského řádu však postavou Jana III. nekončí. Po Janově smrti se úřadu generálního převora ujímá Jan z Vartenberka (1534 – 1542). V této době johanité ztratili ostrov Rhodos. Boj o tento ostrov začal již v roce 1520 vojenskou kampaní Selima I. proti johanitům. Po několikaletém boji s osmanskými vojsky došlo k definitivní prohře johanitů, kteří k 1. lednu 1523 navždy opustili i se svým archivem Rhodos. Do doby, než jim bylo nabídnuto Karlem V. v roce 1530 souostroví Malta, měli své dočasné sídlo ve Viterbu. Ani Malta se pro řád nestala definitivním centrem. Po celou svou existenci na tomto souostroví čelili útokům arabských pirátů (např. v roce 1561 přepadli piráti ostrov Gozo) a další velkou bitvu musel řád svést o toto souostroví v roce 1565.¹²⁴

121 Trpěl dnou. SOA Třeboň, fond Historica, inv.č.1064, sign. 820d; inv. č.1087, sign. 820.

122 SKŘIVÁNEK, *Rytíři svatého Jana*, s.73, sám Oldřich z Rožmberka byl r.1452 přijat velmistrem johanitů Janem de Lastico za spolubratra téhož řádu, Blažena RYNEŠOVÁ, Josef PELIKÁN: *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*, 1418 - 1462, sv. IV, Praha 1954, num. 495, s. 358 (dále jen Listář).

123 Více o něm Karl BORCHARDT, Václav FILIP: *Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie*, Würzburg 2005.

124 O řádu na ostrově Malta více Ann WILLIAMS: *The Constitutional Development of The Order St. John in Malta*. In: *Hospitaller Malta 1530-1798*. Edit.Victor-Mallia Milanese, Malta 1993, s. 286 – 296.

16. století se stalo také řádu osudným v podobě šíření vlny protestantismu a reforemací. Velmi citelnou ránou pro maltézský řád byla ztráta anglického jazyka vlivem reformy církve Jindřicha VIII. Také francouzská revoluce a německá reformace způsobily slábnutí řádu.

Na Maltě zůstali rytíři svatého Jana až do Napoleonova obsazení ostrova v roce 1798. Řád se tehdy vrací do Evropy a to již na trvalo. Sídlem se stává Via Condotti v Římě. Již od 19. století se řád soustřeďuje na své původní poslání a prostřednictvím sanitní služby ve válkách (v 60. letech 19. století a zejména v I. světové válce) se stávají opět špitálníky. V tomto směru vlastně existují i dodnes jako tzv. maltézská pomoc.

Celkově se řád stává v novověku méně významným a ještě méně ovlivňuje politické dění v zemích svého působení. V českých zemích působnost řádu vznikem nové republiky nabývá jiného charakteru. V březnu roku 1923 jednala vláda nové ČSR o vytvoření recepcie, která měla sloužit pro styk řádu s úřady ČSR. Zároveň tato měla za úkol upravit správu komend na našem území tak, aby nedocházelo k odlivu důchodů do ciziny.¹²⁵ Během II. světové války a zejména po roce 1948 nastává opět úpadek významu řádu. Teprve po roce 1990 se vztahy s řádem a českou republikou obnovily.

Podle mezinárodního práva je Svrchovaný řád maltézských rytířů suverénním nestátním subjektem bez vlastního území. Řád má dvě malá exteritoriální území (mimo sídla v Římě pak pevnost St. Angelo na Maltě), udržuje plné diplomatické styky s 94 státy světa (včetně ČR).¹²⁶

125 NA Praha, fond ŘM, sign. XLIII 8-9-26, kart. 1021.

126 <http://www.orderofmalta.org/>

Přehled nejvyšších představitelů českého převorství johanitů:¹²⁷

datace	představený	titulatura
1313-1328	Berthold z Hennebergu	vyšší mistr, převor, komtur čes. polsk. rak.
-1318	Mikuláš strakonický	mistr koadjutor
1325-1338	Michal z Týnce	frater
1338-1358	Havel z Lemberka	převor preceptor čes.pols.mor. rak. komt. Mailb.
1358-1372	Jan ze Zvířetic	mistr převor
1373-1391	Siemovit, vév. Těšínský	gen. převor
1391-1397	Markolt z Vrutice	velkopřevor český a rakouský
1398-1401	Heřman ze Zvířetic	gen. převor český
1401-1421	Jindřich z Hradce	gen. převor český
1423-1432	Ruprecht Těšínský	gen. převor
1433-1451	Václav z Michalovic	gen. převor
1451-1457	Jošt z Rožmberka	gen. převor, biskup vratislavský
1457-1460	Jan ze Švamberka	mistr řádového převorství
1460	Jindřich Straz	frater adm.převorství, koadjutator slezský
1460-1468	Zdeněk z Valdštejna	frater administrator převorství
1468-1498	Jan ze Švamberka	gen. převor čes.morav.slezk. rakous.
1511-1532	Jan z Rožmberka	gen. převor, od r.1517 velkopřevor český

¹²⁷ Simona KOTLÁROVÁ: *Sedm set let působení řádu maltézských rytířů ve Strakoniciích*. In: Kol. autorů: Strakonice. Vlastivědný sborník, díl I. kapitoly z historie, Strakonice 2002, s. 49 – 84.

1533-1542	Jan z Vartemberka	gen. převor český a rakouský
1543-1554	Zbyněk Berka z Dubé	gen. převor český
1555-1578	Václav Zajíc z Hasenburku	gen. převor česk.slez.rak.
1578-1590	Kryštof z Vartenberka	gen. převor
1590-1620	Matouš Děpolt z Lobkowicz	gen. převor
1621-1625	Jindřich z Logau a Obersdorfu	gen. převor český a uherský
1626	Rudolf z Paaru	velkopřevor český, komtur štyrský
1626-1637	Vilém Zdeněk Vratislav z Mitrovic	velkopřevor český (cís. generál dvor. maršálek)
1637-1657	Rudolf Colloredo-Wallsee	velkopřevor český (cís.velicí generál)
1658-1661	Vilém Leopold Rheinstein-Tattenbach	velkopřevor český
1661-1666	Adam Vilém Vratislav z Mitrovic	velkopřevor český (admirál loďstva na Maltě, kandidát na řádového velmistra)
1667-1675	František Šebestián Vratislav z Mitrovic	velkopřevor český, komtur řady čes.mor.slez. a rak.komend, velkobailli německý
1676-1701	Ferdinand Ludvík z Kolowrat Libštejnský	velkopřevor český
1702	František Zikmund Thun Hohenstein	komtur slez. a vídeň. generál galér na Maltě, velkopřevor český, než se ujal úřadu zemřel na cestě z Malty
1703-1710	Wolfgang Sebastian Poetting	velkopřevor český, komtur chebský, císařský komoří, taj. rada a přisedící zems. práva
1711-1712	Jan Václav Josef Vratislav z Mitrovic	velkopřevor český a rakouský, císařs. diplomat, Čes.dvor. kanc. státní ministr

1714-1721	Ferdinand Leopold Dubský Třebomyslic	z velkopřevor český a uherský, na Maltě generál galér, přisedící čes. zems. práva, cis.admirál
1721-1726	Karel Leopold z Herbersteinu	velkopřevor český, komtur slezský, velký bailli na Maltě
1726-1737	Gundaker Poppo z Dietrichsteinu	velkopřevor český a rak., přisedící zem. práva, cis. rada, lovčí a kap. gardy
1738-1744	Franz Anton Königsegg- Rothenfels	velkopřevor český a uherský, komtur slezský a vratislavský, cis. rada
1745-1754	Václav Jáchym Čejka z Olbramovic	velkopřevor český a uherský, cis. generál-polní zbrojmistr, přisedící čes.zems.práva
1754-1769	Emanuel Václav Krakovský z Kolowrat	velkopřevor český a uherský, sloužil na Maltě, cis. gener. kavalerie

Krátké uvedení do historie rožmberského rodu a jeho majetkového a správního vývoje

Jan III. z Rožmberka byl pokračovatelem slavného a vlivného českého rodu, za jehož zakladatele je považován Vítek z Prčice. Je zajímavé se pozastavit nad otázkou, kterou si česká historiografie kladla: odkud pocházeli? Palacký a další generace historiků nepochybují o tom, že Vítkovci byli původem z Čech.¹²⁸ Oproti tomu se však našli historici, jako Julius Strnadt nebo Matthias Pangerl, kteří považovali Vítkovce za původně rakouský rod, čímž dokládali fakt, že jinak by se těžko dostali k majetkům mimo hranice českých zemí.¹²⁹ Proti této teorii však Vaníček dokládá své argumenty: Vítkovci vlastnili statky na Sedlčansku již 10 let před získáním rodového majetku Plankenberků.¹³⁰

Avšak jako samotní Rožmberkové, tak i Norbert Hermann shledávali rodové počátky v prastarém italském rodu Ursinů, a proto svou „Rožmberskou kroniku“ začíná popisem dějin starověkého Říma.¹³¹ Stejně tak uvádí Rožmberky v souvislost s tímto rodem i Bartoloměj Paprocký z Hlohól. Tento zachází ještě dále, když pokračuje od rodu Ursinů k Slavíkovcům, kteří jsou dle něj rovněž předkové Rožmberků. Odtud se dostává až k skutečnému praotci Vítkovců – Vítkovi z Prčice.¹³² Tento muž se skutečně objevuje v písemných pramenech, a to již od roku 1169 jako královský stolník Vladislava I. v donační

128 František PALACKÝ: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, I. díl, Praha 1876, s. 466.

129 Více o tom Vratislav VANÍČEK: Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století, ed. Marie Bláhová, Ivan Hlaváček, Jiří Hrdina, P. Kubín, Praha 1998, s. 77 – 93, zde s. 79 – 80.

130 VANÍČEK, V., Rodová politika Vítkovců, s. 80.

131 HERMANN, N., Rosenbergische chronik, s. 20 – 21.

132 Autor však, stejně jako Hájek, který mu byl vzorem, nejenže tyto fabulace bere jako fakt, ale také plete jednotlivé generace Rožmberků. Např. Jana III. uvádí jako syna Závěse z Falkenštejna a královny vdovy Kunhuty Uherské, Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL: Diadochos, aneb posloupnost králův českých...všech tří stavů království českého, II, Praha 1602 (GARN 2005), s. 9 – 13, 15.

listině pro johanity.¹³³ Dokud se nezačaly objevovat predikáty, nemůžeme si být však zcela jisti, zda všichni „Vítkové“, kteří se objevují ve svědečných řadách, byli jedna a táž osoba – Vítek I.

Vítek si zvolil za svou rodovou doménu jižní Čechy, tedy teritorium, které bylo mimo zájmy českých panovníků.¹³⁴ Tato oblast přímo vybízela k navázání pohraničních kontaktů s rakouskou šlechtou, což se záhy projevilo sňatkem syna tohoto zakladatele Vítkovců a s tím ruku v ruce i nabytí pozemků v zahraničí. Patrně právě tento moment rozhodl i o výjimečnosti tohoto rodu mezi ostatní českou šlechtou, která procházela jinak stejnou genezí.¹³⁵ Tato výjimečnost se také potvrdila ve vazbách na císařský dvůr. Vítek z Prčice, syn Vítka I., je dvakrát doložen v diplomatických misích Vladislava II. k císaři Fridrichu I. Barbarosovi.¹³⁶ Již Vítek I. byl svědkem darování Vitorazska rakouským Kuenringům.¹³⁷ Na druhé straně však nelze shledávat v snahách Vítkovců ovládnout pohraniční neosídlené hvozdy něco výjimečného. Vždyť již od sklonku 12. století se tyto tendence objevují u Hroznatovců či

133 Ovšem zde ještě bez predikátu, jako „Vitco dapifer“. CDB I, č. 246, s. 218. Zvláštním během dějin se právě dva potomci stanou přímo nejvyššími představenými tohoto řádu (v darovací listině pro johanity se objevuje jako svědek ještě v roce 1188, CDB I, č. 320, s. 294). Ještě téhož roku je svědkem darování Hranice rajhradskému klášteru. (bez predikátu se vyskytuje ještě např. v CDB I, č. 247, s. 219, č. 278, s. 244, č. 279, s. 246, jako „castellanus de *Kladsko*“ CDB I, č. 280, s. 247, jako „*Witcho castellanus de Prahen*“ CDB I, č. 304, s. 274, teprve jako „Witego de Purschitz“ se objevuje v roce 1184 (1185), CDB I, č. 305, s. 276. Naposled je uveden v roce 1195 – 1197 jako podkomoří (*Witigo subcamerarius*), CDB I, č. 256, s. 323. O jeho významu svědčí i jeho jméno mezi „*primatores*“ CDB I, č. 300, s. 270.

134 Josef ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí*, Praha 1997, s. 361. Teprve za Přemysla Otakara II. se začíná projevovat větší snaha českého panovníka o vliv v tomto kraji. Proto Přemysl zakládá klášter Zlatou Korunu a královské město České Budějovice. Obojí se pokoušely další generace Rožmberků získat do svých rukou.

135 O počátcích české šlechty a její přeměně na šlechtu „pozemkovou“ více: Josef ŽEMLIČKA: *Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců*, ČMM 109, 1990, s. 7 – 41; též: *Die Anfänge des „grundherrschaftlichen“ Adels im Staat der Premysliden*, Historica. Series Nova 1/31, 1994, s. 37 – 57.

136 Jarloch píše o Vítkovi v této souvislosti jako o muži výtečné výmluvnosti. FRB II, s. 465.

137 CDB I, č. 309, s. 280.

Hrabišiců.¹³⁸

Třinácté století je charakteristické rozčleněním dosud jednotných rodů v jednotlivé větve. Např. linie Ronovců se člení na větve pánů z Lichtenburka, z Ronova, z Lipé, Berků z Dubé atd. Nejinak tomu bylo i v případě Rožmberků. V listině z roku 1220 se již objevují Vítkovi synové Jindřich z Hradce (větev pánů z Hradce), Vítek z Prčice a na Plankenberku (předek Rožmberků), Vítek z Klokot (z něj se vyčlenila větev pánů z Landštejna).¹³⁹ Tato listina má význam nejen sfragistický, ale také genealogický, neboť zde poprvé vystupují z nejasných jmen rodové vztahy prvních Vítkovců. Vždyť kromě již zmíněných synů a zakladatelů větví rozsáhlého rodu Vítkovců jsou zde uvedeni také Zachariáš (Záviš) a Vok, synové Vítka z Plankenberka.¹⁴⁰

Přesto, že došlo k rozdělení původní linie Vítkovců na jednotlivé větve, přetrvává po staletí povědomí o jejich společném původu. Svědčí o tom i závěť Oldřicha I. z roku 1390, kdy odkazuje část svého jmění každému příslušníku vítkovské větve.¹⁴¹ Příbuzenské vazby přetrvávaly i v 14. století: páni z Hradce se stali dědici části Rožmberských majetků po Petrovi I. z Rožmberka.¹⁴² Ani tomuto povědomí se však nevyhnuly spory mezi rody. Oldřich z Hradce byl v sporu s Jindřichem z Rožmberka kvůli své matce.¹⁴³

Jednotlivé větve Vítkovců postupně primárně kolonizují pás jižních Čech: vliv pánů z Hradce se odvíjel od dnešního Jindřichova Hradce až na jihozápad Moravy. Rožmberská směrem k pohraničí a stejně tak větev landštejnská. Sekundární kolonizaci pak doplňovaly rody rytířů, vesměs služebníků těchto potomků Vítkovců, které tvořily souvislý pás od Sedlčan po

138 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 81.

139 Poprvé použil predikát z Plankenberku jako svědek na listině pasovského biskupa Manegolda v roce 1209, CDB II, č. 84, s. 78. V pramenech se oba Vítkové nadále označují bez predikátů, jako Vítek senior a junior, stejně tak i Jindřich. CDB II, č. 197, s. 182, č. 183, s. 183. Dvě stejná jména v jedné generaci by spíše napovídala, že jde o otce a syna, ale dle dalších listin jsou vždy uváděni všichni tři jako bratři.

140 CDB II, č. 208, s. 193. Sfragisticky cenná je listina proto, že Vítek na ni umístil svou pěší pečeť, nejstarší šlechtickou tohoto typu. Jako Záviš je uveden v roce 1224, CDB II, č. 258, s. 248.

141 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 62, sign. z Rožmberka 27/3, kart. 73.

142 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 44, sign. z Hradce 1-2, kart. 17.

143 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 50, sign. z Hradce 3, kart. 18.

jihozápadní Moravu.¹⁴⁴

Také Vítkovi synové se zúčastňovali spolu s dalšími předními českými velmoži významných politických aktů českého krále Vladislava II. a Přemysla Otakara I.¹⁴⁵ Jindřich, stejně jako jeho otec, zastával, byť jen krátce, zemskou hodnost – v roce 1222 je zmíněn ve funkci maršálka.¹⁴⁶ Stejně jako jiné členy českých rodů, i Vítkovce zavála služba k panovníkovi až na Moravu. Vítek z Hradce se objevuje jako olomoucký hradecký správce v letech 1247 – 1250.¹⁴⁷ Vzhledem k počtu jejich „účasti“ na zlistinění lze předpokládat, že většinu času trávili mimo jižní Čechy, spíše u panovnického dvora.

Teprve od druhé poloviny 13. století můžeme pokračovatele pánů z Hradce a Rožmberka vidět již také jako samotné vydavatele. Majetky Vítkovců v Mühlviertelu dle Vaníčka předurčovaly Vítkovce k nezávislosti na českém panovníkovi i v dalších generacích, přestože

144 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 84.

145 Např. v roce 1213 jsou účastní sněmu v Řezně. Nechybí ani při volbě Přemyslova syna Václava českým králem v roce 1216 na sněmu, kterého se zúčastnili přední velmožové země, stejně jako nechyběli u jednání na Šacké hoře. CDB II, č. 217, s. 205, Václav NOVOTNÝ: *České dějiny*, I-3, Praha 1928, s. 508. Objevují se společně v letech 1213 – 1234, a to jak u dvora Přemysla Otakara, tak jeho syna Václava I., CDB II, č. 106, s. 101 č. 113, s. 108, č. 109, s. 104, č. 110, s. 106, č. 310, s. 308; RBM I, č. 785, s. 369, č. 842, s. 395.

146 Novotný uvádí, že tento úřad vykonával v letech 1217 – 1222, ale proti tomu svědčí listina datovaná do roku 1218, kde je jako maršálek uveden Petr. CDB II, č. 161, s. 152, NOVOTNÝ, *České dějiny*, I-3, s. 597. Jindřich je v této funkci zmíněn pouze k roku 1222, CDB II, č. 230, s. 219. Prvně se na panovnickém dvoře Přemysla Otakara I. objevuje Jindřich v roce 1209, kde vystupuje jako Heinricus Witcowitz, (podobná forma jména přetrvala u Rusů dodnes; u nás se tato forma objevuje v listinách 12./13. století několikrát, než ji vystřídaly definitivně predikáty, odkazující na sídlo šlechtice. Predikáty vznikly zase přejetím z němčiny z opisu „von“ a latinského „de“), CDB II, č. 75, s. 67. Poprvé se objevuje Jindřich v roce 1220 s přídomkem „de Nouo Castro“ čímž je chápán jako zakladatel hradecké větve. Vítek starší má již predikát na pečeti „de Plankinberg“ a označuje se jako „de Perchyc“. Jindřichův syn, Vítek, již má predikát ustálený jako „de Nova domo“ a již v roce 1223 vystupuje po boku svého otce u panovnického dvora, stejně tak i se svými strýci v roce 1234. CDB II, č. 252, s. 242, RBM I, č. 861, s. 404. Samostatně se projevuje až v 40. letech 13. století. RBM I, č. 1056, s. 499.

147 RBM I, č. 1166, s. 545, č. 1191, s. 554, č. 1236, s. 574.

již po roce 1231 o Plankenberg přišli.¹⁴⁸ Tuto domněnku dokládá střídavou absencí, či naopak aktivní přítomností dalších členů rodu u panovnického dvora a to v závislosti na konkrétní zahraniční politice panovníka a Vítkovců. Jako příklad uvádí antagonismus přemyslovské prowelfské a vítkovské proštaufské orientace, který byl podnícen vypuzením Vítkovců od dvora Přemysla Otakara I. a jejich proštaufská orientace snad měla stát v pozadí odboje Přemysla Otakara II. proti jeho otci Václavovi I.¹⁴⁹ Než k tomuto střetu došlo, nacházeli se Vítkovci v okruhu významných osobností přemyslovského dvora. Synové Vítka I., Vítek z Prčice a Jindřich (zakladatel hradecké větve), byli v družině doprovázející Přemysla Otakara I. na setkání s Fridrichem II. do Řezna roku 1213. Jindřich se stal maršálkem a jeho syn, Vítek z Hradce pak získal úřad komorníka v Olomouci u dvora mladého markraběte Přemysla Otakara II. Po odeznění revolty Přemysla proti jeho otci se Vítkovci na čas vytráčí z prostředí panovnického dvora a objevují se opět až s nástupem Přemysla Otakara II. jako českého krále. Tehdy se Vítkovci opět dostávají do okruhu významných osob na panovnickém dvoře, což dokládá, mimo jiné, také účast Vítka z Hradce na jednání s Bélou IV. u Budína nebo jeho účast na křížové výpravě do Prus.¹⁵⁰

Ani další generace Vítkovců, Vok z Rožmberka a Vítek z Příběnic neopustili panovnický dvůr.¹⁵¹ Vítek z Příběnic je doložen roku 1243 také jako komorník.¹⁵² Další zahraniční léno získává v době vlády Přemysla Otakara II. Vok, který obdržel z rukou českého krále panství Raabs a tím zařadil Rožmberky do řad rakouských hrabat.¹⁵³ Darování potvrdila také královna Markéta, kterou měli Vítkovci patrně v oblibě.¹⁵⁴ Možná byl také jedním z příčin ochlazení vztahů mezi nimi a králem jeho rozvod s Markétou. Vok zde poté vystupoval ve funkci štyrského hejtmána od roku 1261 až do své smrti roku 1262. Jak vyplývá z listiny z roku

148 RBM I, č. 775, s. 364 – 365. Vratislav VANÍČEK: *Vzestup Vítkovců v letech 1169 – 1269*, FHB 1, Praha 1979, s. 94 – 108, zde s. 95.

149 VANÍČEK, V., *Vzestup Vítkovců*, s. 95 – 98.

150 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 86 – 87.

151 RBM I, č. 1247, s. 579, č. 1301, s. 599, č. 1251, s. 593.

152 RBM I, č. 1069, s. 508.

153 Mezi svědky tohoto darování byli Vokovi příbuzní, Budislav ze Skalice a Oldřich z Hradce. CDB V/1, č. 231, s. 359 – 360.

154 CDB V/1, č. 232, s. 361 – 362.

1261, vydané v Štýrském Hradci, pobývali s ním v této oblasti také jeho příbuzní, Budivoj a Vítek z Krumlova, bratři Jindřich a Werenhard ze Schauemburka.¹⁵⁵ O Vokově významu u Přemysla Otakara svědčí také fakt, že český panovník by nenechal na tak významném a nově získaném území někoho, kdo by u něj nepožíval maximální důvěry.¹⁵⁶ Byl účasten mnoha královských jednání, z nichž lze vzpomenout jen ty nejvýznamnější, jako např. potvrzení mírové smlouvy mezi uherským králem Bélou IV. a Přemyslem Otakarem II. ve Vídni roku 1261.¹⁵⁷

Dalším významným vítkovcem u dvora byl Oldřich z Hradce, který z titulu funkce královského podkomořího rozhodoval o financích a také se podílel na vytváření městské sítě za Přemysla Otakara II. Svou častou přítomností u panovnického dvora nahradil Voka z Rožmberka.¹⁵⁸ Tato osobnost je naposled zmíněna v pramenech v roce 1270, kdy byl spolu s panovníkem ve Vídni.¹⁵⁹ Dle listinného materiálu by se mohlo zdát, že větev krumlovská stála poněkud stranou co do významu u panovníka, pouze s výjimkou známé postavy Závěše z Falkenštejna, který je v dějinách znám spíše svým sňatkem s královnou vdovou a svým koncem u hradu Hluboká. Ale také Budivoj, jeho otec, náležel do okruhu osob panovníkovi milých.¹⁶⁰

Na sklonku vlády Přemysla Otakara II., v souvislosti s územními zisky českého krále v Podunají, stoupl jeho zájem o jižní Čechy, což podnítilo řadu nových založení a to jak kláštera – Zlaté Koruny, tak města – Budějovice a v neposlední řadě také několik hradů – Zvíkov, Hluboká, atd. V druhé linii se s ním do jižních Čech dostávají další rody, jako Benešovici apod. Dle Vanička tedy nešlo o prvotní záměr krále vytvořit hráz proti rozpínavosti

155 CDB V/1, č. 284, s. 424.

156 Vok zde řídil zemský soud a musel bojovat se štýrskými odpůrci vlády českého panovníka v této oblasti. Gerhard PFERSCHY: *Funkce a struktura panství Přemysla Otakara II. ve Štýrsku*. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Edit. Marie Bláhová, Ivan Hlaváček, Praha 1998, s. 45 – 53, zde s. 49.

157 CDB V/1, č. 277, s. 414.

158 CDB V/1, č. 307, s. 455 – 456, č. 372, s. 550, č. 372, s. 560 – 1, č. 391, s. 580 – 3.

159 CDB V/3, č. 1501, s. 324.

160 CDB V, č. 1034, s. 64.

Vítkovců.¹⁶¹

Léta 1276 – 1277 byla obdobím odboje Vítkovců proti panovníkovi. Oni sami to zdůvodňovali potřebou ochránit zemská práva šlechty, ve skutečnosti v této felonii hrál svou roli Přemyslův odpůrce Rudolf Habsburský.¹⁶² Ovšem odboj nebyl záležitostí jen Vítkovců, ale jeho součástí se stal také Boreš z Rýzmburka, příslušník rodu Hrabšiců, který jako jediný odbojný pán byl nakonec popraven. Dle Vanička však samotný odboj proti králi nebyl v našem prostředí ničím výjimečný. Stejně tak se proti panovníkovi postavili Markvartici a Ronovci na podporu svého příslušníka Jindřicha z Lipé.¹⁶³ Nicméně, byť Vítkovci proti králi nezískali nic, bylo jim ze strany Přemysla odpuštěno: Vokovi synové byli omilostněni, pouze Oldřich z Hradce přišel o své rodové sídlo a Závíš z Falkenštejna byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. Bitva na Moravském poli znamenala pro Vítkovce návrat k původním majetkům.

Príznivé období pro získání nových majetků a funkcí nastává v době vlády Jana Lucemburského. Tehdy Petr I. zastává úřad nejvyššího komorníka a jeho nejstarší syn Jindřich II. umírá v bitvě u Kresčaku spolu se svým králem. V první polovině 14. století tedy mocenský vzestup Rožmberků dosahuje vrcholu. S tím také souvisí majetkový vzestup rodu. Za Jana Lucemburského získal Petr nejen velké majetky, ale i četná významná privilegia pro svůj rod, o něž se pak Rožmberkové opírali jak za Jiřího z Poděbrad, tak Jagellonců a následně i Habsburků. Jednou z výsad, které získali, bylo právo obchodování s majetky i mimo sněmovní dny a právo nechat se na zemském soudě zastupovat.¹⁶⁴ Situace se však již s nástupem silného a ambiciózního Karla IV., s kterým se sám Petr dostává záhy do sporu a následkem toho je z funkce nejvyššího komorníka sesazen. Velmi významným privilegiem bylo pro Rožmberky i v budoucnu bylo výsadní postavení mezi českou šlechtou, což nejednou použili při sporu o místo na zemském sněmu.¹⁶⁵ Majetkové teritorium, které nabyl Petr zástavami od Jana Lucemburského, zasahovalo až na Plzeňsko, Nýrsko. Od krále získal

161 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 89.

162 Je však ironií, že právě Rudolf se po neshodách se Závíšem rozhodl odebrat Rožmberkům Raabs.

163 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. s. 91 – 92.

164 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 2a, sign. z Rožmberka 3/1, kart. 44.

165 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 3, sign. z Rožmberka 3/7, kart. 46.

také hrad Zbiroh.¹⁶⁶ Za vlády Karla IV. však došlo k sporu mezi Rožmberky a králem o stavbu Karlova hrádku u Purkarce, který zasahoval na rožmberské teritorium. Rožmberkové se totiž nebáli, obrátit se v tomto sporu na říšské kurfiřty, čím Karla proti sobě popudili.¹⁶⁷ Po tomto sporu sice byli Rožmberkové vzati panovníkem na milost, ale Petr již svůj komoří úřad znova neobdržel.¹⁶⁸

Svémi sňatky se Rožmberkové orientovali spíše na rakouskou stranu. Již Vítěk z Prčice patrně Plankenberga vyženil, snad s vdovou Kunhutou, vdovou po Engelbertu z Plankenberka.¹⁶⁹ Anežka z Rožmberka, sestra Jindřicha III. z Rožmberka (1390 – 1412), měla za muže Reinprechta st. z Walsee a Kateřina, dcera již zmíněného Jindřicha, měla za muže Reinprechta ml. z Walsee. Sám Jindřich III. měl za manželku Barboru ze Schauenburku a Jindřich IV. (1427 – 1457) zase Anežku ze Schauenburku, ženské příslušnice významného rakouského rodu. Sňatek Jindřicha III. však rod zatahl do války mezi rakouským vévodou Albrechtem III. a Barbořiným otcem Jindřichem ze Schauenburku.¹⁷⁰ Neméně významné byly i sňatkové smlouvy s markrabaty z Leuchtenberku.¹⁷¹ I hradecká větev směřovala svými sňatky do blízkého rakouského pohraničí. Oldřich z Hradce, syn Vítka z Hradce měl za manželku Marii z Hardeggu a jejich dcera Kateřina měla za manžela Jindřicha z Kuenringu, Oldřich II. z Hradce měl za manželku Mechtildu z Schauenburku, Budivoj z Krumlova

166 RBM III, č. 1125, s. 448, č. 1339, s. 523; RBM IV, č. 300, s. 119.

167 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 8, sign. z Rožmberka 15/2, kart. 70.

168 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 7, sign. z Rožmberka 15/1, kart. 70. Jednalo se o hranice mezi jejich panstvím a královským majetkem Karlshaus (Hrádek u Purkarce), SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 8, sign. z Rožmberka 15/2, kart. 70.

169 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, pozn. 13, s. 82.

170 Rakouský vévoda obléhal mimo jiné hrady pánů ze Schauenburku, také hrad Eferdink, který vyženil Jindřich III. z Rožmberka. Vleklé spory o toto sídlo nakonec rozsoudil Václav IV., který požadoval, aby byl Eferdink Rožmberkům vrácen. Více o tomto sporu Josef ŠUSTA: *Jindřich z Rožmberka*, Praha 1995, s. 16. Ironií osudu je to, že to byl Jindřich III., který napomáhal zajetí Václava IV. a zajistil dočasné internování krále na hradě Krumlově.

171 Markrabata z Leuchtenberka Oldřich a Jan v roce 1353 uzavírají s Petrem a Joštem z Rožmberka smlouvu o Janově sňatku s Mecelou, sestrou pánů z Rožmberka. Rožmberkové slibují obvěnění v částce 1000 kop pr. gr. a její kapitál pojistí na hradě a městě Pleistejně. SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 5, sign. z Leuchtenberka 1, kart. 24.

Perchtu z Falkensteina, o jejímž původu však není zcela jasno.¹⁷² Ostatní příslušníci české šlechty, zejména v době posledních Přemyslovců, uzavírali sňatky mezi sebou navzájem.¹⁷³

Správa majetků byla v případě Rožmberků na svou dobu jedna z nejpropracovanějších. Vždyť spravovat tak rozsáhlé majetky vyžadovalo jistou organizaci. Již předkové Oldřicha II. se pokoušeli o arondaci svých majetků a to na úkor svých sousedů, což často vyvolávalo drobné sousedské půtky.¹⁷⁴ Tyto vyvrcholily zejména v době husitských nepokojů a později přetrvávaly ještě v době jagellonské. Nástupem Habsburků na český trůn v roce 1526 však tyto pokusy ustaly.

O hospodaření podává detailní informace rožmberský urbář z roku 1379.¹⁷⁵ Existuje mnoho prací, zabývajících se rozbořem fungování rožmberského dominia, ale závěry jsou jednoznačné: služebnictvo bylo za svou práci dobře placeno a nejednou na ně pán myslel i ve své poslední závěti.¹⁷⁶ To bylo také důvodem, proč v době husitských nepokojů

172 Existují teorie, že šlo o Perchtu ze Skalice (dnes 2 km východně od obce Sepekov), podle predikátu, který se objevil v listině z roku 1264. CDB V/1, č. 428, s. 635 – 636. Další předpoklad je, že pocházela z hradu Sokolčí na řídce Černé (Schwarzau), který se ve druhé polovině 13. století nazýval také Falkenstein a jiní historikové píší zase o Perchtě z hradu Falkenstein nad řekou Ranna. Pravděpodobnější rodištěm je hrad Falkenstein v Bavorsku (Dolní Falc). Pro Perchtiny příbuzenské vztahy s pány z Falkenštejna hovoří její darování (spolu s Budivojem) bavorské vsi Šintov, která byla v majetku bavorských pánů z Falkenštejna, Drnkolenskému klášteru. CDB V/1, č. 335, s. 496. Perchta jako manželka Budivoje je v listině z roku 1259, kde je zmínka také o manželce Vítka z Krumlova, Sibyle. CDB V/1, č. 189, s. 300.

173 Jako příklad lze uvést např. Bavorové ze Strakonice, Lichtenburky, Rožmitály atd. Více KOTLÁROVÁ, S., *Bavorové, táž: Páni z Rožmitálu*, s. 195 – 196.

174 MÍKA, A., *Osud slavného domu* s.11.

175 Tento významný pramen vydal tiskem Josef TRUHLÁŘ: *Urbář zboží rožmberského z roku 1379*, Praha 1880.

176 Roku 1390 Oldřich odkazuje mimo jiné také finanční hotovosti svým služebníkům. SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 66, sign. z Rožmberka 27/4, kart. 73. V kodexu Jana z Rožmberka z roku 1389 jsou ustanoveny peněžní částky pro jeho poddané na panstvích Rožmberk, Krumlov, Maidstein, Helfenburk, Příběnice, Bukovsko, Poděhusy, Třeboň, ale ne na statcích Frimburk a Vítkův Kámen, SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 62, sign. z Rožmberka 27/3, kart.73. Více o správním systému rožmberského panství (avšak se zaměřením na dobu pohusitskou), Robert

nezaznamenalo rožmberské panství sbíhání poddaných do nedalekého Tábora.

Majetky se neztenčily ani po smrti Jindřicha v roce 1412.¹⁷⁷ Tehdy je doloženo 23 purkrabích na rožmberském dominiu.¹⁷⁸ Dalo by se očekávat, že toho poručník nezletilého Oldřicha, Čeněk z Vartenberka, zneužije ve svůj prospěch, ale bylo tomu naopak. Zdá se, že Čeněk z Vartenberka bral svou úlohu poručníka spíše jako čest. Kromě Prahy se mu stává Krumlov druhým důležitým místem jeho pobytu.¹⁷⁹ Když dochází k osamostatnění se Oldřicha, jeho hlavní úlohou je zachovat rodové jmění a tak není zcela pevnou oporou Zikmundovy politiky na jihu Čech.¹⁸⁰ Když poznává, že protivník – táborští radikálové – jsou příliš silní, raději s nimi uzavírá smír a dokonce slibuje povolení čtyř artikulů na svých panstvích.¹⁸¹ Oldřich totiž potřeboval soustředit své úsilí ne tolik k obraně svých panství, jako k jeho rozšíření. Právě on se jako první z Rožmberků pokusil o arondaci, která se dosud prosazovala spíše za hranicemi českých zemí.¹⁸² Proměna rožmberského dominia v kompaktnější celek sice probíhala již od 14. století za Petra I., nicméně teprve Oldřich tomuto jevu dal větší razanci.¹⁸³ Dle Šimůnka v

ŠIMŮNEK: *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005.

177 Tehdy vlastnili Rožmberkové 500 vsí, 22 městeček a 6 větších měst, MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 9 – 10. Jak uvádí Šimůnek, ve větších městech rožmberského dominia se nacházely vesměs hrady, které plnily funkci správního centra, ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 32.

178 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 74.

179 Raková dokládá tento fakt také začleněním pětিলisté růže do pečeti Čenka z Vartenberka, ale v tomto případě jde o běžný úzus používat v erbu rodově spřízněné znaky - Petr I. z Rožmberka († 1347) měl za manželku Kateřinu z Vartenberka. Ivana RAKOVÁ: *Rožmberské teritorium v předvečer husitské revoluce (vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čěnkovi z Vartenberka)*, FHB 3, Praha 1981, s. 263-284, zde s. 265.

180 Oldřich vystupuje na čáslavském sněmu proti Zikmundovi, RAKOVÁ, I., *Rožmberské teritorium*, s. 275, Listář I, č. 61, s. 41 – 43.

181 RAKOVÁ, I., *Rožmberské teritorium*, s. 274, Listář I, č. 43, s. 29, č. 44, s. 30 – 31.

182 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 11. O arondaci v Evropě v případě johanitů Robert L. DAUBER: *Der Johanniter-maltezer orden in Österreich und Mitteleuropa*. Band I., s. 68 – 69.

183 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 40.

případě Oldřicha již nešlo o arondaci, ale o centralizaci.¹⁸⁴

Velkým úspěchem pro Rožmberka bylo získání Zlaté Koruny, která byla jediným královským ostrůvkem v jejich dominiu.¹⁸⁵ Falzy se Oldřichovi podařilo získat další zbývající ostrůvky v jinak již sourodém rožmberském dominiu – panství zvíkovské a hlubocké.¹⁸⁶ Postupně se dostal až k hranicím panství svých příbuzných, pánů z Hradce.¹⁸⁷ Oldřich tak postupně svou obratností a falzátorstvím rozšířil rodový majetek na úroveň, kterou již po něm nikdo z rodu nedosáhl.¹⁸⁸ Tehdy se také objevuje prvně označení pro vládnoucího člena rodu „vladař rožmberského domu“. Ovšem nabytí majetků zapříčinilo finanční problémy, zejména při nástupu na trůn Oldřichova nepřítele, Jiřího z Poděbrad. Jiří ke všemu „vrazil klín“ mezi syna a otce. Jan se stal totiž přívržencem Jiřího a to samozřejmě nebylo vhod Oldřichovi, spoluzakladateli Jednoty strakonické.¹⁸⁹ Za tuto vstřícnost se Jiří snažil Janovi pomoci v

184 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 69.

185 Zikmund ji Oldřichovi zastavil již v roce 1420, Listář I, č. 39, s. 24. Zbytek zlatokorunského panství, které vlastnil Jan Smil z Křemže, získal Smilovou popravou. Více o této postavě a shrnutí prací o něm Robert ŠIMŮNEK: *Jan Smil z Křemže. K postavení nižší šlechty v jižních Čechách v první polovině 15. století*. JSH 66 - 67, 1997 - 1998, s. 3 - 12.

186 O falzech detailněji Karel MARÁZ: *Zlatokorunský klášter ve falzátorské činnosti Oldřicha II. z Rožmberka*. In: *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny - památky - lidé*. České Budějovice, Národní památkový ústav 2007, s. 371 - 379.

187 To se stalo dobytím Lomnice, patřící pánům z Hradce, v únoru 1435, kterou předtím obsadila tábořská vojska. Listář I., č. 381, s. 274 - 275.

188 Majetek zahrnoval 9 měst, 26 městeček, 700 vsí. Tento majetkový vzrůst však také vyrovnávaly finanční ztráty, jelikož obrana získaných majetků byla drahá, a mnohé, vzdálenější majetky byly zničeny husity. Zadlužení Rožmberků v této době mohlo být přibližně 100 000 kop grošů, MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 16 - 19. Oldřich sám žádal Basilejský koncil roku 1435 o finanční podporu na obranu proti kacířům 3000 zlatých uherských. Listář I, č. 270, s. 185.

189 Jednotu strakonickou spoluzaložil s generálním převorem Václavem z Michalovic 8. února 1449 jako protipól Jednotě poděbradské. Čornej uvádí, že důvodem založení byl požadavek strany Rožmberkovy obnovit status quo před 3. zářím 1448. ČORNEJ, P., *Velké dějiny*, VI, s. 105. Proti tomu však Urbánek zmiňuje za hlavní důvod smrt Menharta z Hradce. Rudolf URBÁNEK: *České dějiny*, Věk poděbradský, III/1, Praha 1918, s. 349. Na Jana se snažili působit i nerodinní příslušníci. Např. Hilarius Litoměřický ve svém traktátu domlouvá a vysvětluje Janovi, proč nemá

návratu Rožmberka, který držel zástavně Michal z Hardeka za nevyplacené věno.¹⁹⁰ Zatímco mladý Jan byl schopen rozpoznat, že doba již nepřeje houževnatému odporu, ale spíše diplomaticky uzavřenému smíru, stárnoucí Oldřich nebyl schopen pochopit novou dobu a na Jana zanevřel. Spor se snažil urovnat Oldřichův druhý syn, Jošt z Rožmberka, vratislavský biskup a generální převor johanitů.¹⁹¹ Tři bratři se postupně angažovali také v politice Jiřího z Poděbrad a to ve Slezsku. Již Jindřich zastával funkci hejtmana ve Slezsku v letech 1454 – 1457 a jeho bratr Jan II. zde byl hejtmanem po něm. Také Jošt byl vratislavským biskupem a většinu času trávil v této části země. Přestože všichni tři bratři vystupovali ve službách Jiřího z Poděbrad, nelze pominout ani účast dvou posledních, tedy Jana a Jošta v Jednotě zelenohorské. Přestože Jan se zprvu nechtěl stát Jiřího nepřítelem, pod tlakem členů Jednoty přestoupil na opačnou stranu a konec svého života tedy strávil v sedle na obranu rodových majetků před stoupenci Jiřího z Poděbrad.

Oldřichovi synové jsou nuceni mnohé majetky prodávat a zastavovat, aby mohli splatit dluhy svého otce. V případě zástav se snažili včas zastavené statky vyplatit, aby o ně nepřišli, ovšem v některých případech se to nepodařilo a Rožmberkové o zástavu přišli.¹⁹² Půjčky dosáhly svého vrcholu za Jana II. z Rožmberka (1457 – 1472). Tehdy dle Míky prošlo rožmberskou kanceláří 500 dlužních úpisů.¹⁹³ Zdá se pravděpodobné, že Jan využil funkce svého bratra Jošta, který byl nejvyšším představitelem českého převorství johanitského řádu, a společně „převáděli“ rodový majetek, o který by mohli v důsledku dluhů přijít, do majetku tohoto řádu.¹⁹⁴ V roce 1459 zastavil všechny rodové statky Jan Joštovi, a to v ceně 200 000 kop

setrvávat při Jiřím z Poděbrad. Zdeněk TOBOLKA: *Hilaria Litoměřického traktát k Janovi z Rozenberka*, Praha 1897, 56 s.

190 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 611, sign. Rožmberk II 345 2, kart. 78.

191 Na srovnání sporu obou Rožmberků měl zájem sám Jiří z Poděbrad, poněvadž potřeboval od obou znesvářených stran, aby vyslali vojenskou hotovost. Listář IV, č. 646, s. 443; č. 641, s. 441.

192 Např. Rožmberk zastavili několikrát, o Jistebnici přišli definitivně a Prachatice získali až v roce 1501, MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 23.

193 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 24.

194 Zvláště, když nejvíce dlužili Jiřímu z Poděbrad. Šlo o dlužní úpis na 16 000 dukátů, které původně dlužili císaři Fridrichovi Habsburskému a který pak Fridrich předal Jiřímu jako účinnou zbraň proti Rožmberkům. MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 22.

grošů.¹⁹⁵ Konkrétně šlo o hrad a město Krumlov, hrad Rožmberk s městem, hrad Choustník a město Soběslav, město Třeboň, hrad a městečko Velešín, hrad Helfenburk a městečko Bavorov, městečko Sedlčany, hrad Zvíkov a městečko Lomnici, zboží na příběnickém panství, po smrti Oldřicha II. také zboží Housku a hrad Maidštejn. Tyto peníze se možná „objevily“ v transakci s volyňským panstvím, jeho získáním pro johanity od Přibíka z Klenového. Právě na zástavu Volyně totiž v roce 1463 zapůjčili strakonice johanité 2200 zlatých uherských 253 kop 20 grošů. Přitom rád v této době zápasil s nedostatkem prostředků, jako důsledek ztrát po husitských válkách.¹⁹⁶ V této době se Rožmberkové pokoušeli o získání Českých Budějovic, které jim jako jediné město na hranicích jejich dominia dosud nepatřilo. Málem se jim to díky snaze Jiřího z Poděbrad získat si mocné protivníky na svou stranu, podařilo. Avšak odpor českobudějovických jim v tom zabránil.¹⁹⁷ Velké dluhy, které Rožmberky stíhaly až do smrti Jana II. z Rožmberka roku 1472 nakonec uhradil poručník Jan ze Švamberka, který velkou část rodového majetku rozprodal na uhrazení rožmberských dluhů.¹⁹⁸

Ale ani další generace (synové Jana II. - Jindřich, Vok II. a Petr IV.) se již z dluhů nedostala. Prodávání menších majetků pokračuje, jelikož nebylo možné dluhy hradit pouze z výnosů statků.¹⁹⁹ Když se Janův syn Vok II. ujímá v roce 1477 rožmberského dědictví, zůstává mu 8

195 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 194, sign. z Rožmberka 24/4a, kart. 72.

196 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2383, inv. č. XLIX Vol 4a. Vždyť ještě téhož roku si Jošt půjčuje od různých osob na zboží orlovické 1000 uherských zlatých, na Mutěnice 500 uherských zlatých, na Měšice 1000 uherských zlatých, Volovice 400 uherských zlatých, na Ploskovice 700 rýnských zlatých, na vsi u Ústí nad Labem 450 kop grošů a na Bitozeves 450 kop grošů. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1036, sign. XXIV ČV-A 1.

197 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 116, sign. České Budějovice II 71 2, kart. 17; inv. č. 117, sign. České Budějovice II 71 3, kart. 17. Budějovice jim propůjčil sice Ladislav Pohrobek, ale na přímluvu Jiřího z Poděbrad.

198 Rožmberkové na čas přišli o Rožmberk, Helfenburk, velkostatek Hus atd. MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 29.

199 Např. v roce 1477 prodává Vok se svými bratry majetky u Sedlčan a Poděhusy. Reliquiae tabularum terrae II, s. 377, 385. Míka učinil odhad hrubého ročního výnosu Oldřicha II. ze všech jeho tehdejších panství, který činil 8000 kop grošů. Výnosné nebylo ani tolik proslavené třeboňské rybníkářství. MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 37 – 39.

měst, 22 městeček a 500 vsí.²⁰⁰ Oživení hospodářské situace nastává teprve za vladaření Vokova mladšího bratra Petra IV., když převzal vladařství v roce 1493 z rukou svého bratra.²⁰¹ Tento se pak usídlil v Třeboni a Petrovi přenechal Český Krumlov. Jelikož se Petrovi dostalo humanistického vzdělání na univerzitě v Bologni, byl v tomto duchu také zařízen jeho dvůr v Krumlově jako centrum latinsky píšících humanistů oslavujících minulost jeho předků. I když Petra jeho nemoc postupně izolovala i od možnosti navštěvovat Prahu, panovníci s ním stále komunikovali.

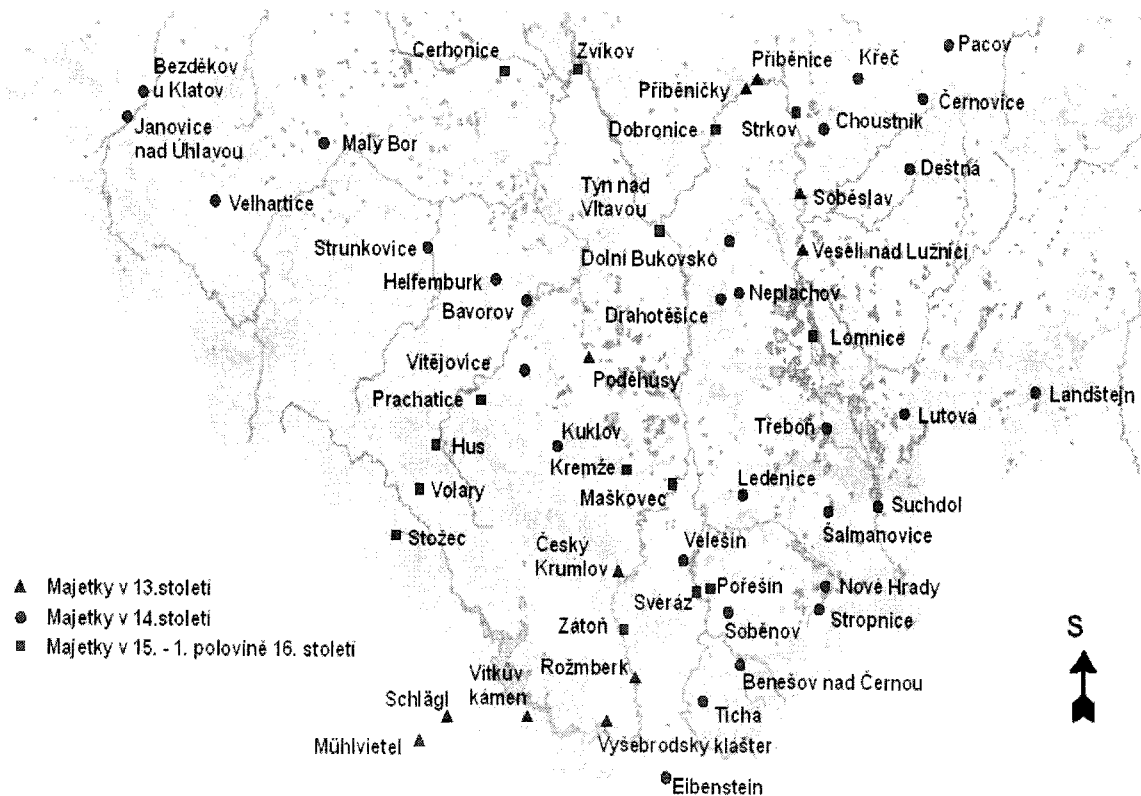
Petrovo vladaření spadá do doby Jagellonců, kdy se začíná neklidný jih Čech stabilizovat a kvete příhraniční obchod. Tehdy je rožmberský Haslach a jiná města a městečka rožmberského dominia významným bodem na obchodních trasách do Pasova. Tento ekonomický růst dovolil Petru IV. realizovat nákladnou přestavbu rožmberského sídla – Krumlova a vybudovat rozsáhlou rybniční síť na Třeboňsku. Svou závětí však téměř zničil nejen to, co sám budoval, ale i dědictví svých předků, počínaje Vítkem z Plankenberka a Prčice. Tato závěť vyvolala boj o tzv. rožmberské dědictví, který do sporu zapojil téměř celou šlechtu jagellonských Čech. Vyřešení této majetkové krize rožmberského rodu nastalo až s rozhodnou panovnickou mocí Ferdinanda I. Habsburského, ale hospodářský rozmach rodu již nikdy nedosáhl stavu za vladařství Oldřicha II.

200 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 48.

201 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 174; AČ 10, č. 1075, s. 67.

Majetky Vítkovců a Rožmberků v 13. - 1. polovině 16. století

v Jižních Čechách

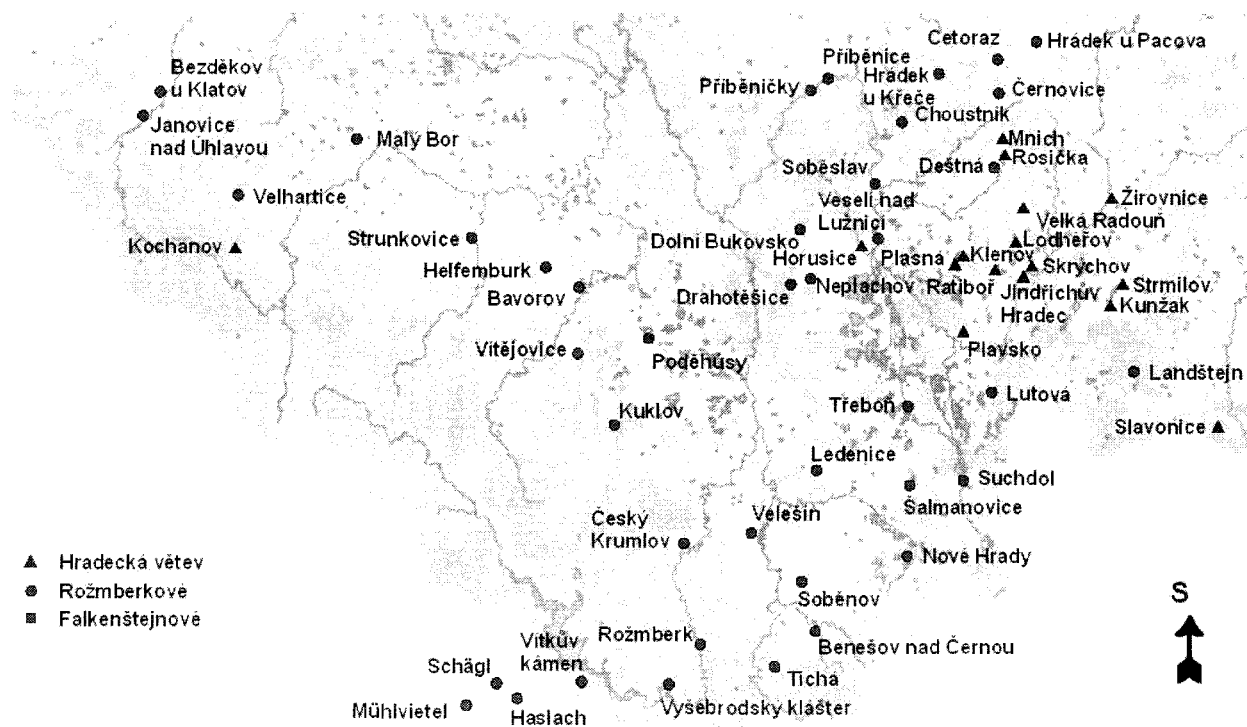
Majetky Vítkovců a Rožmberků v 13. - 1. polovině 16.století

SS

Mapa rozložení majetků jednotlivých větví Vítkovců v 13. - 14. století

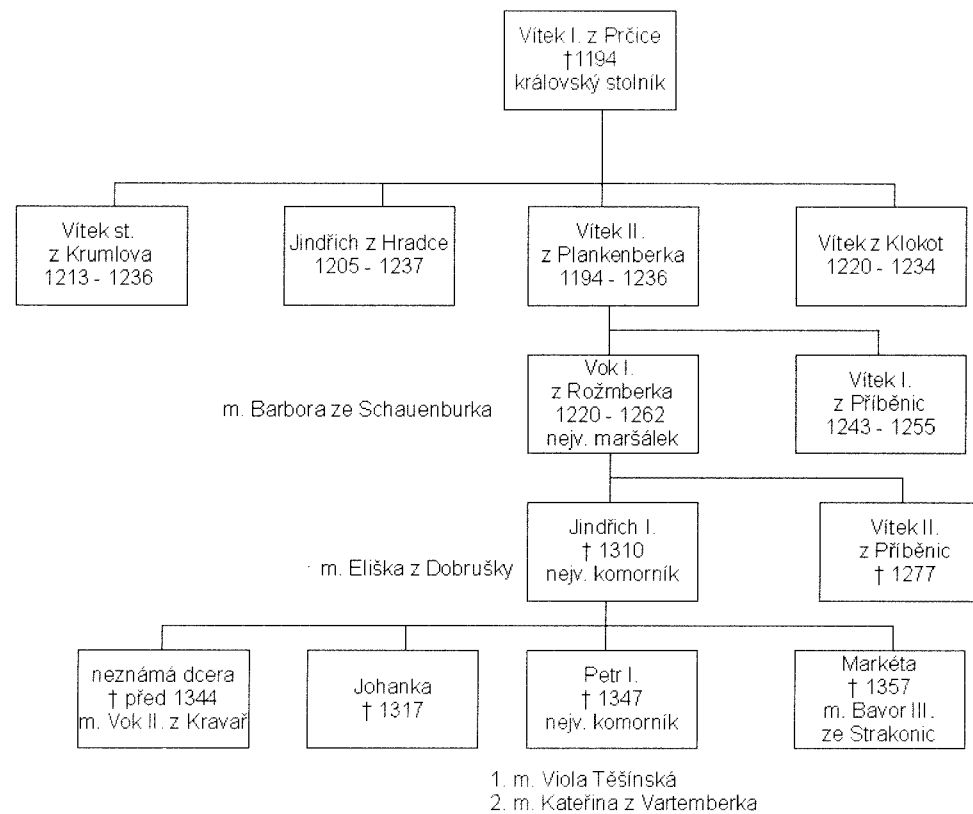
v Jižních Čechách

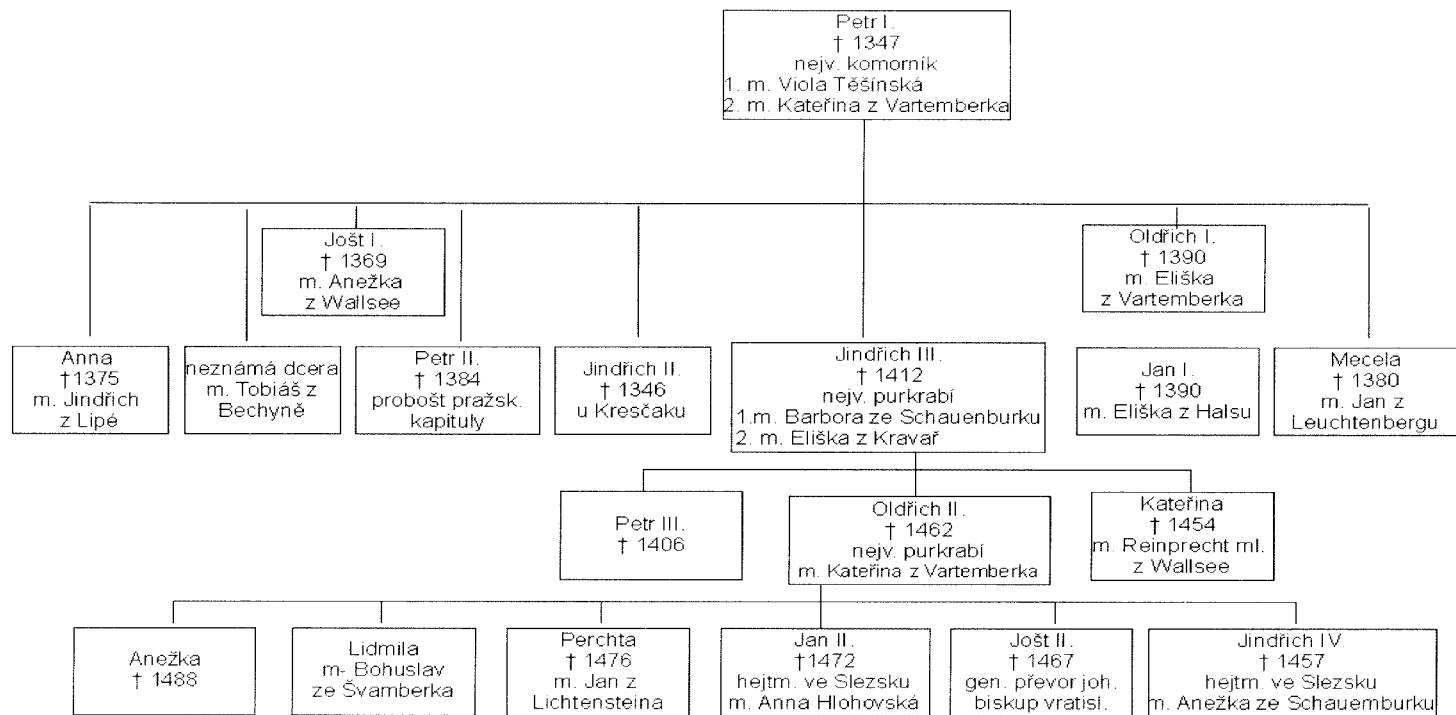

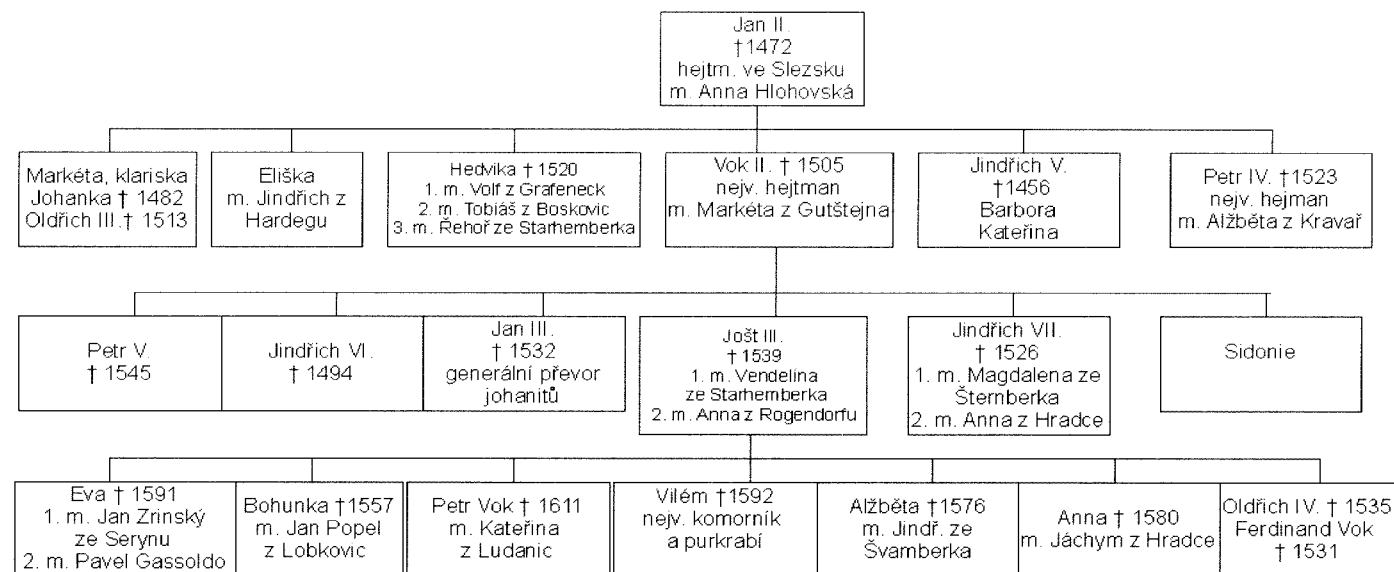
Mapa rozložení majetků jednotlivých větví Vitkovců v 13. - 14. století

Rodokmen prvních Vítkovců a Rožmberků

Vztah Rožmberků k církevním institucím

Religiozita provázela středověkého člověka od jeho narození po smrt. Zámožnější si mohli dovolit darovat církvi pro spásu svou i svých předků kostel, vsi, poddané. Výjimkou nebyli ani Rožmberkové. Již první Vítkovci se objevovali jako svědkové v donačních listinách Přemyslovců pro řád johanitů a jiné církevní řády a stejně tak tomu bylo i u dalších generací.²⁰² Také páni z Hradce se zasloužili o uvedení jednoho řádu na teritorium jižních Čech: roku 1267 uvedl Oldřich řád německých rytířů do Hradce.²⁰³

Vítkovci si v jižních Čechách postupně budovali nejen síť svých dvorců, ale také „privátních kostelů“.²⁰⁴ Velkým počinem v této oblasti bylo založení vyšebrodského kláštera Vokem a jeho manželkou Hedvikou ze Schauemburku roku 1259. Hedvika osídlila tento klášter mnichy z Wilheringu, ke kterým měla osobní vztah. Založení rožmberské nekropole bylo zvoleno na místě, kudy vedla obchodní cesta do Lince. Již kolem roku 1259 zde stál kupecký kostel.²⁰⁵ Dle Čechury začal Vok připravovat založení nekropole daleko dříve než Přemysl Otakar II. založení Zlaté Koruny.²⁰⁶ Přemysl Otakar daroval svému klášteru vsi Černá v Pošumaví, Provodice, Dětochov, Radslav, Jankov, Skalné, Lštín, Mýto, Mokrá, Záhlíní, Bližná, Dolní Vltavice, Zlatá Koruna, Boletice, Křenov, Kladné, Záhorkov, Kájov, Záhoří u Chrobol, Netolice, Mahouš, Lužice, Zvířetice, Žitná, Hrbov, Sedlovice, Chvalovice, Třebanice, Horní Chrástany, Hoříkovice, Lhenice, Vadkov, Újezdec a Vodice.²⁰⁷ Faktem však zůstává, že se Rožmberkova fundace českému králi nelíbila. Nedošlo ani k jejímu potvrzení, jak bylo zvykem.²⁰⁸ Proti tomu je však tvrzení Vanička, který uvádí, že k potvrzení vyšebrodské fundace využili Rožmberkové vztahu k Schauenburkům: bratři a synovci Hedviky ze

202 CDB V/1, č. 39, s. 81 – 82; č. 42, s. 91 – 92; č. 69, s. 130 – 132.

203 CDB V/2, č. 505, s. 50 – 51.

204 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 85.

205 Jaroslav ČECHURA: *Počátky vyšebrodského kláštera*, JSH L, č. 1, s. 4 – 15, zde s. 5.

206 ČECHURA, J.: *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 6.

207 ZÁLOHA, J., *Pozemková držba*, s. 27.

208 ČECHURA, J.: *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 7. I Bavorové měli svou fundaci jako sídla pro johanity potvrzenu králem. CDB IV/1, č. 225, s. 390 – 391.

Schauenburku se zasloužili o potvrzení této fundace Přemyslem Otakarem II.²⁰⁹ Jako dar dostal klášter mimo jiné také mnohé lesy a půdu, jak na bavorské, tak na české straně, dokonce i na Opavsku.²¹⁰ Toto však vyvrací Čechura, který naopak uvádí, že klášter obdržel jednak nevýhodně rozptýlené vsi mimo kolonizační záměr Rožmberků, jednak spíše blíže určené podíly kláštera na rentách z uvedených vsí. Vyšší Brod tedy obdržel části z vsí a kostely: Vyšší Brod, Rožmitál na Šumavě, Rožmberk nad Vltavou, Raabs, Přídolí, Dobrá Voda u Horní Stropnice, Wintersdorf, Rožnov, ve Slezsku Kotchen, Babice u Netolic, Ponědraž u Veselí nad Lužnicí, Plav, Michnici, Spolí, Slaveč u Nových Hradů, Sedlici, Kočín u Opavy, Žumberk u Rožmitálu, Malčice, Sedlíkov, Babice, Novou Ves.²¹¹ Snad tím chtěl Vok zamezit provádění další kolonizace klášterem na úkor vlastních Rožmberských kolonizačních záměrů.²¹² Proti tomu např. Bavorové, mocní sousedé Rožmberků, svou bohatou fundací johanitům umožnili tomuto řádu na jihu Čech vytvořit jednu z nejbohatších komend v Čechách.²¹³ Jak uvádí Čechura ve své práci o počátcích vyšebrodského kláštera, takto uvažoval pouze Vok, jini fundátoři takto nepřemýšleli.²¹⁴ Vok tedy s tímto klášterem počítal jen jako s nekropolí a s centrem duchovní správy rožmberských farností.²¹⁵

Klášter plnil svou funkci rodové hrobky pro 10 generací Rožmberků. Teprve o několik století po Rožmbercích se začínají objevovat kláštery s funkcí rodových hrobek předních rodů, žijících v Čechách, jako byli páni z Kunštátu, kteří pohřbívali své předky v žďárském klášteře, Šternberkové v Bechyni, Pernštejnové v Doubravníku, Kolowrattové v Dolním Ročově apod.²¹⁶

Ne všechny donace pro církve však byly dávány nezištně a na vždy. V roce 1384 Jindřich z Rožmberka potvrzuje dřívější donaci Petra, Oldřicha a Jana pro klášter sv. Kláry v Týnci s

209 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 89.

210 Schauenburkové vystupují v zakládací listině vyšebrodského kláštera také jako svědkové, CDB V/1, č. 230, s. 358.

211 ZÁLOHA, J., *Pozemková držba*, s. 29 – 30.

212 ČECHURA, J.: *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 8.

213 KOTLÁROVÁ, S., *Bavorové*, s. 79, 111.

214 ČECHURA, J.: *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 8.

215 ČECHURA, J.: *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 11, 12.

216 HLINOMAZ, M. - KOLDA, V., *Vyšebrodský klášter — nekropole Rožmberků*, s. 173.

podmínkou, že kdykoliv budou Rožmberkové chtít darované vsi vrátit, musí tak klášter učinit.²¹⁷ Podobná situace nastala i v případě darování patronátního práva kostela ve Frymburku klášteru v Drkolné Jindřichem, který si však vymínil, že kostel v Frymburku bude i nadále náležet pod správu Rožmberků.²¹⁸

Jednou z dalších aktivit rodu na tomto poli byly mešní nadace. Takovou zřídil Petr I. pro kostel v Žiželicích a Jindřich III. pro augustiniány v Rokycanech.²¹⁹ Jednou z významnějších nadací, které Rožmberkové založili, byla nadace Vojtěcha Raňkova z Ježova. Patrně na základě této nadace pak mohl tento univerzitní profesor odkázat ve své závěti hotovost na financování studií českých studentů v Oxfordu.²²⁰ Této nadace využil přední český reformátor Jeroným Pražský.

V druhé polovině 15. století bylo módním trendem přijímat vyšší šlechtu mezi členy bratrstev církevních řádů.²²¹ I v tomto trendu hráli Rožmberkové prim. Jošta, již ve funkci probošta pražské kapituly, přijal konvent benediktinského kláštera svatého Kiliána v Lambachu do bratrstva svého řádu. Již jeho otec Oldřich byl přijat za člena johanitského řádu a Jan Kapitstrán, generální vikář řádu františkánských menších bratří observantů, přijal Oldřicha II. a jeho syny Jindřicha, Jana a Jošta do bratrstva svého řádu, jeho dcery Anežku, Perchtu a Ludmilu do bratrstva řehole klarisek (damiánek).²²²

Vítkovci věnovali nemálo svých majetků také klášterům v rakouském příhraničí a sami se

217 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 168, sign. Čenkov u Malšic II 94 2, kart. 22. Nakonec však klášter vsi od Oldřicha, Petra a Jana koupil a Jindřich je zase v roce 1404 od kláštera vykoupil za 380 kop gr. SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 169, sign. Čenkov u Malšic II 94 3, kart. 22.

218 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 237, sign. Frymburk II 148 1, kart. 34.

219 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 594, sign. Radovesice II 333 1, kart. 77; SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 594, sign. II. 205 n0 1, kart. 135.

220 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 63, sign. Raňků z Ježova 2, kart. 39; inv. č. 57, sign. Raňků z Ježova 1, kart. 39.

221 O náboženských bratrstvech ve středověku více Hana PÁTKOVÁ: *Die Bruderschaften in Böhmen im Mittelalter: Ein Überblick*. In: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.-16. Jahrhundert. Internationales Kolloquium, Prag 5.-10. October 1998. Praha, Filosofia 1999, s. 207 - 213.

222 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 151, sign. z Rožmberka 2/19, kart. 41; inv. č. 154, sign. z Rožmberka 2/20, kart. 42; Listář IV, č. 495, s. 358.

také snažili o zakládání „svých“ klášterů na tomto území. Vítek I. povolal do kláštera v Schläglu (Drkolné) premonstrátské mnichy z milevského kláštera, Budivoj daroval témuž klášteru ves Šintov.²²³ A spolu s Perchtou obdarovali také klášter v Plagensu v pasovské diecézi. Klášter ve Zwetlu obdarovali Vítek z Klokot a jeho dcera Ludmila ze Staré Říše.²²⁴

Na vstup Vítkovců do zahraničních lén měl patrně vliv pasovský biskup Wolfger z Ellenbrechtskirchenu, stoupenec proštaufské strany, který právě ve Vítkovcích viděl možnost jak ovlivnit panovnický dvůr.²²⁵ S pasovskými biskupy se Vítkovci občas také dostávali do sporu. Např. v roce 1272 je doložen spor mezi pasovským biskupem a Závišem z Falkenštejna.²²⁶ Také však s nimi vycházeli v dobrém. Vok z Rožmberka byl také ručitelem pasovskému biskupu Otovi.²²⁷ S tímto biskupem byl v úzkém přátelském vztahu: Ota stranil Vokovi v jeho sporu s bratry Wernhardem a Jindřichem ze Schauemburku, Vok zase slibuje Otovi zachování všech práv pro tamní kostely, které jim udělil již jeho otec Vítek.²²⁸ V osobě pasovského biskupa Albrechta byli Rožmberkové v příbuzenském vztahu: Petr I. z Rožmberka byl švagrem tohoto biskupa. Právě tento vztah umožnil Rožmberkovi roku 1341 získat lénem Haslach.²²⁹ Od pasovských biskupů Rožmberkové dostávají poté Haslach lénem. Také Jan III. jej dostal z rukou administrátora pasovského biskupství, falckrabího rýnského, Arnošta, v roce 1527 jako léno.²³⁰ Jan také intervenoval u pasovského biskupa za vysvěcení dvou noviců na kněze na žádost vyšebrodského opata.²³¹ Podle pasovského biskupství se

223 CDB V/I, č. 335, s. 496 – 499.

224 CDB V/I, č. 428, s. 636 – 636; č. 443, s. 654 – 656.

225 VANÍČEK, V., *Rodová politika Vítkovců*, s. 85.

226 CDB V/3, č. 1567, s. 362; č. 1570, s. 363.

227 CDB V/3, č. 1246, s. 185.

228 CDB V/3, č. 1068, s. 83 – 84, č. 1088, s. 94.

229 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 265, sign. Haslach II 11 160 1, kart. 39. Lenní právo však zůstalo pasovskému biskupství. Petr z Rožmberka Haslach s příslušnými vesnicemi koupil od pasovského biskupa za 1300 kop pasov. feniků.

230 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 273, sign. Haslach II 11 160 9, kart. 39. Haslach prodal v roce 1599 Petr Vok arciknížeti rakouskému Leopoldovi. SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 288, sign. Haslach II 11 160 24, kart. 40.

231 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 615, sign. II. 96 - 1, kart. 129.

snažili Rožmberkové, dle Čechury, organizovat také vlastní síť farností.²³²

První Rožmberk, který se stal klerikem, byl Petr II. Jelikož měl ještě 4 bratry, byla mu určena kariéra církevní, aby nedocházelo zbytečně k drobení rodového majetku. Již v roce 1342 se stal kanovníkem v Pasově a o rok později kanovníkem v Olomouci. Další rok na to (1344) kanovníkem v Řezně. Jeho kariéra gradovala v roce 1355, kdy se stal proboštem kolegiální kapituly u Všech svatých na Pražském Hradě.²³³

Jelikož byl zároveň v nedělu se svými dalšími bratry Janem, Oldřichem a Jindřichem, objevuje se často v pramenech v souvislosti s transakcemi s rodovým majetkem. Jelikož Jindřich II. již v roce 1346 padl v bitvě u Kresčaku a Jošt I., nejvyšší komorník, umírá v roce 1369, vystupuje v nedělu jen se zbývajících třemi bratry. Roku 1384 daroval spolu se svými bratry vsi Čenkov u Malšic, Radimovice u Tábora a Malšice klášteru sv. Kláry v Týnci s tím, že kdykoli budou Rožmberkové požadovat navrácení těchto vsí, musí jim je klášter vrátit. Spolu se svými bratry vystoupil vojensky proti Albertovi z Puchheimu, nejvyššímu rakouskému truksasovi a jeho synům, Ondřejovi z Lichtenštejna a Janovi ze Švarcenavy. O jaký spor mezi Rožmberky a pány z Hradce z jedné strany a Albrechtem z Puchheimu, Ondřejem z Lichtenštejna a Janem ze Švarcenavy šlo, prameny nevypovídají.

Společně s bratry také zakládal církevní instituce. V roce 1361 založili klášter Klarisek v Krumlově, v roce 1367 klášter augustiniánů v Třeboni, s bratrem Janem a synovcem Jindřichem III. v roce 1384 poustevnu eremitů řádu sv. Pavla ve Výtoni a špitál pro 17 chudých nemocných.²³⁴ V roce 1378 se podílel spolu s bratry na založení špitálu pro české poutníky v Římě.²³⁵ Posledním zakladatelským skutkem Petra II. bylo založení kněžského domu pro vysloužilé faráře.²³⁶

Petr II. pro své četné aktivity byl v oblibě u pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic a ten jej jmenoval korektorem duchovenstva v bechyňském kraji. Roku 1384 mu papež Urban VI.

232 ČECHURA, J.: *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 11.

233 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 65.

234 SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze, III*, s. 23, 127, LE I, č. 128, s. 62; HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 70.

235 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 162.

236 SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze, III*, s. 128.

nabídl kardinálskou hodnost, kterou však Petr odmítl. Zemřel 16. listopadu téhož roku.²³⁷

Rožmberkové měli, na rozdíl od jiných českých rodů, časté a nadstandartní kontakty s papeži a s jejich vyslanci. Urban VI. roku 1387 dovoluje Jindřichovi z Rožmberka a jeho manželce Barboře ze Schauemburka dát sloužit ve výjimečných případech mši před východem a po západu slunce.²³⁸ Bonifác IX. roku 1403 udělil Jindřichovi z Rožmberka, jeho manželce Elišce a šesti vybraným lidem svobodně navštěvovat klášter sv. Kláry v Krumlově, jíst v něm, nikoliv však přenocovat.²³⁹ Kardinál Cesarini, jako papežský legát v Německu, dovolil Oldřichovi z Rožmberka a jeho manželce zřídit si přenosný oltář; stejně tak se dostalo této výsady od biskupa Jana (Stojkoviče z Dubrovníka), legáta basilejského koncilu Oldřichovi a jeho potomkům: Jindřichu, Janu, Joštovi, Anežce, Perchtě a Ludmile. Dostalo se jim také výsady zvolit si zpovědníka, jenž bude mít právo udělovat jim odpuštění hříchů kromě těch, jejichž absoluci má vyhrazena papežská stolice.²⁴⁰ V roce 1482 zavítal na Krumlov také papežský legát, kardinál Jan Aragonský.²⁴¹

Také pražští arcibiskupové vydali pro Rožmberky nejedno privilegium, kterého se ostatním českým rodům nedostávalo. Jan z Jenštejna povolil Anně, vdově po Joštovi z Rožmberka nechat si sloužit mši při přenosném oltáři a zvolit si zpovědníka a také udělil Jindřichovi a věřícím, uctívajícím ostatky svatých, které Jindřich vlastní, čtyřicetidenní odpustky.²⁴² Zbyněk Zajíc z Hasenburka povolil Jindřichovi z Rožmberka světit všechny kláštery, kostely a kaple na svých panstvích, volit si zpovědníka a ustanovovat a trestat kněze.²⁴³ Týž arcibiskup umožnil hlásání slova božího na všech místech, kde se bude zdržovat Jindřich z Rožmberka.²⁴⁴ V této generaci Rožmberků tedy docházelo vlivem Petra II. k velkému

237 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 65.

238 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 53, sing. z Rožmberka 2/3, kart. 40.

239 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 94, sign. z Rožmberka 2/7, kart. 40.

240 Listář, I, č. 255, s. 176; Listář II, č. 76, s. 56, č. 144, s. 115; Listář III, č. 449, s. 325, č. 500, s. 353.

241 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 163.

242 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 73, sign. z Rožmberka 2/5, kart. 40; inv. č. 76, sign. z Rožmberka 2/6, kart. 40.

243 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 100, sign. z Rožmberka 2/8, kart. 40.

244 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 103, sign. z Rožmberka 2/9, kart. 40.

rozmachu klášterních hnutí na Rožmberském dominiu, snad podmíněnému počátky hnutí Devotio moderna, což dokazuje i pozdější podpora Vojtěcha Raňků z Ježova. Úzké kontakty členů rodu s kurií mohlo naznačovat, na čí straně v době papežského schizmatu Rožmberkové stáli.

Avšak nejen Rožmberkům je vždy vyhověno v jejich žádostech ze zahraničí. I na ně se občas obrací církevní představitelé ze zahraničí s žádostmi o intervenci. V roce 1498 žádá bamberský biskup Jindřich Petra z Rožmberka o podporu při vyšetřování poměrů v klášteře v Plasích.²⁴⁵

V době, kdy se šíří v českých zemích nový náboženský směr, po upálení mistra Jana Husa, se stoupencem kalicha stává načas také mladý Oldřich II. Snad byl ovlivněn svým poručníkem Čeněkem z Vartemberka, snad na něj měla vliv tehdejší atmosféra ve společnosti. Koneckonců, nebyl jediným představitelem vyšší šlechty, který podlehl tomuto směru. Vartemberk dokonce za souhlasu Oldřicha II. dosazoval na katolické fary utrakvistické kněží.²⁴⁶ Tato orientace však neměla dlouhého trvání. Co bylo příčinou této změny v náboženském postoji se lze jen domnívat. Jednou z nich, kromě toho, že na něj ztrácí vliv Čeněk z Vartemberka, který odchází v této době do politického ústraní po útěku z Prahy, je porážka v bitvě pod Tábořem a vzrůstající obavy tohoto jihočeského velmože o osud jeho majetků v radikalizujícím se prostředí v jehož centru stál právě husitský Tábor. V této době snad Oldřich dokonce nechá ukončit život Jana z Jesenice, důležitého aktéra spolupráce mezi částí univerzity a husitsky orientovanými pány.²⁴⁷

V náboženské otázce zůstával však Oldřich i přes uzavření některých příměří s husitskými radikály až do své smrti již při víře svých předků. Jeho odklon v mládí rozhodně nepoškodil vztah Rožmberků s předními církevními představiteli jak v zemi, tak v zahraničí a s papežskou stolicí.

Jeho syn Jošt byl díky velmi dobrým vztahům s kurií v krátké době své kariéry – roku 1451 – papežem Mikulášem V. jmenován proboštem pražského chrámu po zesnulém Jiřím z Prahy a

245 Mniši si tam svévolně zvolili vlastního opata, přesto, že zde je zvykem ustanovovat opata klášter v Langheimu. SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 334, sign. II 210 A-1, kart. 135.

246 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 446.

247 RAKOVÁ, I., *Rožmberské teritorium*, s. 273.

obdržel právo přijmout kněžské svěcení bez ohledu na nezletilost.²⁴⁸ Jeho kariéra v církvi však nebývale rychle gradovala. Již za dva roky nato byl Jošt vysvěcen během dvou dnů na podjáhna a jáhna a ještě týž den se stal zároveň biskupem vratislavským.²⁴⁹ Jak z pramenů vyplývá, Jošt tuto funkci zprvu odmítal. V roce 1456 jej Jan Kapistrán napomíná, aby tuto jemu svěřenou funkci neodmítal.²⁵⁰

Všechny výše uvedené příklady potvrzují významnou pozici Rožmberků mezi českými rody, a to nejen v oblasti politické, ale i v oblasti náboženské. Je zřejmé, že všechny generace požívaly autority nejen u dvora, ale také v církevních kruzích, a to i v zahraničí. Tento vliv dopomohl Joštovi k úřadu vratislavského biskupa a nejvyššího představitele johanitského řádu a stejně tak i o pár let později Janovi III. do téže funkce.

Jen ve třech generacích se objevují Rožmberkové jako příslušníci vyššího kléru a to i přesto, že ve většině generací se vyskytovalo hned několik mužských potomků. V případě Jošta a Jana bylo až s podivem, že se právě v době pohusitské, kdy se již kariéra v církevních kruzích dělala hůře, stávají vyššími kleriky a v případě Jošta je to situace ještě více podivuhodná, neboť jeho postavení v době Jiřího z Poděbrad bylo postavením mezi dvěma mlýnskými kameny – na jedné straně požadavek loajality vůči svému pánu, na straně druhé požadavek kurie být loajální papeži.

Dalším členem rodu, který vstoupil do služeb církve, byl Jan III. z Rožmberka, syn Voka I. a Markéty z Gutštejna. Byl také zároveň posledním Rožmberkem, který se dal na církevní dráhu, neboť po něm následuje již poslední generace Rožmberků, reprezentovaná Vilémem a Petrem Vokem.

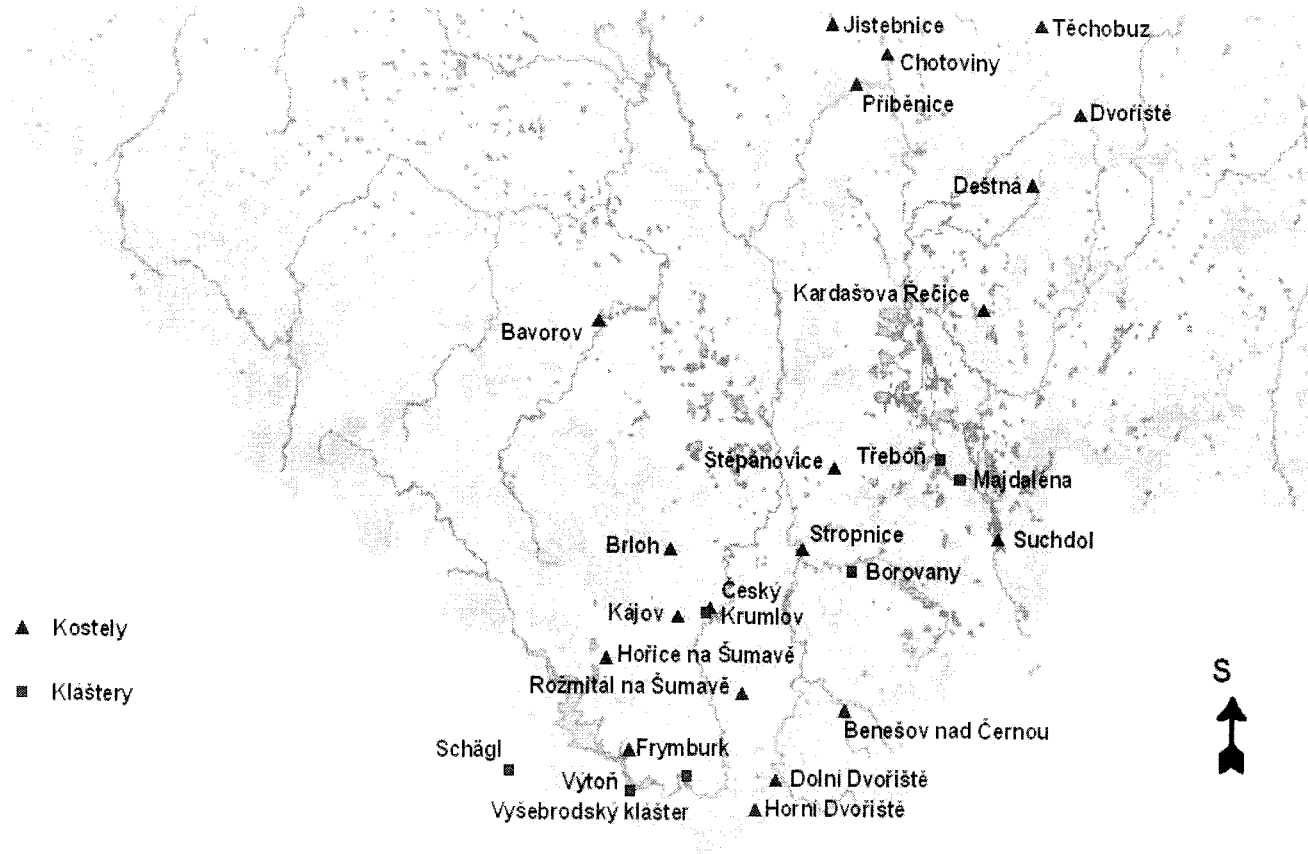
248 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 149, sign. z Rožmberka 3/19, kart. 48; inv. č. 150, sign. z Rožmberka 3/20, kart. 48.

249 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 163, sign. z Rožmberka 3/23, kart. 48; inv. č. 162, sign. z Rožmberka 3/22, kart. 48.

250 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 2230, sign. 1739c). K témuž jej vyzývá kardinál Jan st. Angeli, který byl přítomen Joštovu vysvěcení. SOA Třeboň, fond Historica, inv. čís. 2231 sign. 1739d).

Síť kostelů a klášterů založených Rožmberky

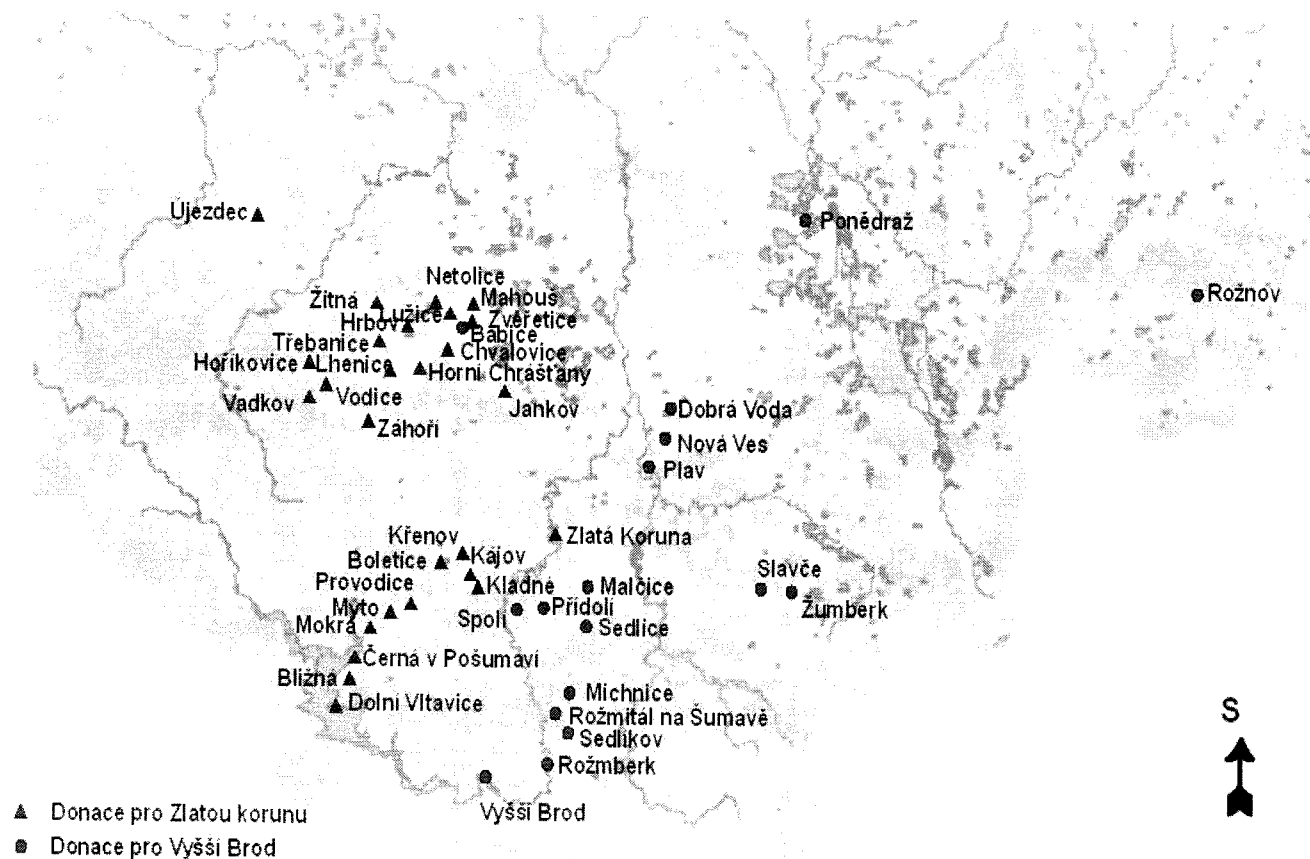
v Jižních Čechách

Sít' kostelů a klášterů založených Rožmberky

Donace Voka I. pro vyšebrodský klášter a donace Přemysla Otakara II. pro zlatokorunský klášter
v Jižních Čechách

Jan III. a jeho působení v řádu

Jan III. se narodil jako druhý nejstarší syn Voka II. a Markéty z Gutštejna. Březan uvádí, že se tak stalo 24. 10. 1484.²⁵¹ Jan měl ještě 6 sourozenců: kromě předčasně zemřelého Jindřicha VI. měl ještě bratra Jindřicha VII., Jošta III. a Petra V. a sestru Sidonii. Když byli v dětském věku, vzdělávali se v Líšně u Petra Holického ze Šternberka spolu s jeho dětmi.²⁵² Děti aristokratů vzdělávali buď soukromí učitelé, nebo docházeli do tzv. zámeckých škol. V Českém Krumlově však zámecká škola, či spíše učiliště existovalo až v letech 1547 – 1551.²⁵³

Již v mládí se stal patrně členem strakonického konventu johanitů. Snad jej ovlivnilo to, že Vok II. spolu se svými dětmi cestoval navštěvoval Strakonice a Jana ze Švamberka.²⁵⁴ I když Březan se zmiňuje, že se Jan stal generálním převorem johanitského řádu 9. března 1507, stalo se tak až v roce 1510, do té doby byl pouze koadjutorem.²⁵⁵ Podle řádových statut musel být generální převor v době jmenování do této funkce členem řádu 20 let, z toho 5 let měl strávit na Rhodu.²⁵⁶ Dle Teplého byl Jan skutečně na Rhodu a za svoji statečnost byl ustanoven velmistrem za koadjutora stárnoucího Švamberka, jak zde již bylo zmíněno.²⁵⁷

Jeho období převorátu nebylo sice naplněno událostmi, v nichž by se mohl Jan III. proslavit na válečném poli, přestože k tomu příležitosti měl – při obraně Rhodu, který řád nakonec v roce 1523 ztratil, nebo při obraně křesťanské Evropy proti tureckému nebezpečí a to jak svou účastí v bitvě u Moháče nebo později, za vlády Ferdinanda I. Ovšem jak johanité obecně, tak české převorství zůstalo k této otázce pasivní. Jan se zapojil sice do příprav na válku s Turky,

251 *Rožmberské kroniky*, s. 60.

252 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 209.

253 Marie KOLDINSKÁ: *Šlechtické školy v předběllohorských Čechách*. AUP-PhH, 1, 1992, s. 217 – 220, zde s. 219.

254 *Rožmberské kroniky*, s. 60, HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 183.

255 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2557, sign. Jo LI Velk. 27, inv. č. 2496, inv. č. 2562, HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 184.

256 Berthold WARTEMBERK-WALDSTEIN: *Rechtsgeschichte des Malteserordens*, München 1969, s. 125.

257 Autor však bohužel nezmiňuje pramen, odkud tuto informaci čerpal. TEPLÝ, F., *Dějiny města Volyně*, s. 61.

ale jako reprezentant rožmberského rodu, nikoliv jako nejvyšší představitel johanitského řádu v Čechách.

Za jeho převorátu dochází v první vlně šíření reformace k prvním ztrátám řádových majetků ve Slezsku. Po jeho smrti následovala další vlna majetkových ztrát pro řád, tentokrát s většími škodami.

Janův nástup do funkce generálního převora johanitského řádu v Čechách, vliv jeho rodu na zvolení.

Johanitský řád již od počátku svého vzniku přitahoval do svých řad syny předních českých rodů, k nimž se také vázaly bohaté donace. Jako první čeští velmoži, kteří bohatě obdarovali řád, vystupují v pramenech Hroznatovci, jmenovitě Vilém a Oldřich.²⁵⁸ Také Bavorovici na jihu Čech, patřili mezi časté donátory. Avšak ani jeden z členů těchto rodů nebyl členem řádu. V čele johanitů v Čechách totiž až do 14. století nestáli představitelé českých rodů, ale předních německých, např. Berthold z Hennebergu.

Takřka celé 14. století tento nejvyšší post johanitského převorství v Čechách ovládali Markvartici (Havel z Lemberka, Jan ze Zvířetic, Heřman ze Zvířetic). Teprve 15. a 16. století již bylo ve znamení různých významných rodů na tomto postu, jako páni z Hradce (Jindřich z Hradce), pány ze Švamberka (Jan ze Švamberka) a v neposlední řadě Rožmberkové (Jošt II. z Rožmberka, Jan III. z Rožmberka). Rožmberkové patrně do této doby neměli zájem o církevní funkce a tudíž ani o vstup do tak významného rytířského řádu, jakým byli johanité. Svou pozornost zaměřili především na působení u dvora.

„Vyjednávání“ mezi rožmberským domem a Rhodem o nástupnictví mladého Jana za stárnoucího Švamberka započalo již v roce 1506, kdy velmistr Emerich Damboise obdržel od Rožmberků jako dar stříbrný kalich. Tehdy velmistr schvaluje Jana jako nástupce Jana ze Švamberka. U johanitů bylo zvykem jmenovat ještě za života generálního převora jeho nástupce, jelikož řádové centrum bylo daleko a správa řádových majetků si vyžadovala rychle zvolit nástupce po smrti hlavního správce těchto majetků. Proto již v roce 1517 jmenuje velmistr za Janova nástupce Jindřicha Popela.²⁵⁹ Je otázkou, kdo z Rožmberků daroval stříbrný kalich, zda sám Jan, nebo jeho strýc Petr IV., který byl podporovatelem svého synovce a řádu. O tom svědčí také jeho společná intervence s jeho přítelem Zdeňkem Lvem z Rožmitálu roku 1513 u krále Vladislava II., aby český král povolil Janovi prodat nebo vyměnit některá zboží a za ztracenou sumu zakoupit řádu nové statky. S nimi se má o těchto

258 CDB I, č. 310, s. 280 – 283.

259 NA Praha, fond ŘM, inv. č.2571, sign. Jo LI Velkopř 34.

transakcích také Jan radit.²⁶⁰

Nejen Jan z Rožmberka čerpal z významu svého rodu a příbuzných výhody pro svůj řád. Jeho předchůdcem byl nejen Jošt z Rožmberka, ale také Semovít. Semovít využíval pro zvelebování slezských komend vlivu svých švagrů, Ludvíka, knížete slezského, břežského a olavského a Bolka, knížete slezského a minsterberského: Ludvík na žádost Semovíta roku 1377 povolil komturovi a komendě v Olešnici založit novou vesnici a komendě z ní mají plynout důchody, přičemž komenda měla v této vsi i soudní pravomoc, podobně zase Bolek osvobozuje na žádost Semovíta statky komendy v Olešnici, Schwegern a Keszyce s příslušenstvím od všech knížecích poplatků a daní, služebností a povinností.²⁶¹

Velmistr také v roce 1506 schvaluje Janův vstup do řádu. To by mohlo znamenat, že Jan se stal johanitou teprve kolem tohoto roku. Pokud je datum jeho narození správné, znamenalo by to, že mu bylo tehdy 22 let. V případě Rožmberků by nebylo s podivem, že tak mladý, sotva nastoupil do řádu, dělá kariéru a bez delší služby jej čeká hned nejvyšší řádový titul v Čechách. Vždyť i jeho předchůdce Jošt zažil rychlý postup v církevní hierarchii.²⁶²

V schvalovací listině se velmistr Damboise zmiňuje o jakési smlouvě mezi řádem a Rožmberky. Bohužel se nepodařilo najít prameny, kde by bylo o této smlouvě více. Za pozornost stojí fakt, že již tehdy Jan žádal velmistra o odpuštění provinění kapituly a nikoliv sám Švamberk. Jan ze Švamberka chtěl vratislavskou komendu sám vizitovat a ke všemu ji zatížil poplatky mimo stanovený rámec 19,5 zlatých odváděných ročně řádové pokladně. Visitátora této komendy měl vždy jmenovat konvent na Rhodu a komenda ve Štrasburgu.²⁶³ Ze strany Jana ze Švamberka tak došlo k porušení řádových pravidel, i když v tom možná byl nevinně, jelikož mu roku 1501 velmistr Petr Daubusson nařídil, aby každý čtvrtý rok vykonával vizitace v komendách svého převorství a do toho patřila i vratislavská komenda.²⁶⁴ Sám velmistr Damboise reagoval na situaci tak, že žádal Jana z Rožmberka, nikoliv tedy Jana ze Švamberka, aby na Rhodos vyslal svého zástupce s objasněním Švamberkova jednání.

260 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1046, sign. Jo XXIV, ČV–A11a.

261 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 807, sign. Jo IX Ol. 68; inv. č. 815, sign. Jo IX Ol. 76.

262 viz kapitola o vztazích Rožmberků k církevním institucím.

263 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1845, sign. Jo XXXVII Vrat.51b.

264 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1208, sign. Jo XXVIII ČV–VB 8.

Proč se však v této věci obrací na Jana z Rožmberka a nikoliv na Jana ze Švamberka, když Jan tehdy nebyl ještě nejvyšším převorem johanitů v Čechách? Nabízí se vysvětlení, že tehdy již byl Švamberk nemocen a Rožmberk jej proto v jeho funkci plně zastupoval.²⁶⁵ To dokazuje listina z roku 1508, kde je uveden jako generální převor Jan ze Švamberka a Jan se vyskytuje po jeho boku před strakonickým převorem Janem z Lomnice.²⁶⁶

Ne vždy nástup nového generálního převora proběhl hladce. Jako příklad lze uvést nástup Václava z Michalovic do funkce generálního převora. Po smrti jeho předchůdce, Jindřicha z Hradce (1424) byl ustanoven do čela českého převorství slezský kníže Ruprecht. Jak vyplývá z pramenů, své role se Ruprecht sice ujal, nicméně jsou jeho aktivity doloženy jen pro slezské komendy, proto funkci generálního převora pro Čechy převzal neoficiálně strakonický komtur Václav z Michalovic.²⁶⁷ V roce 1432, po smrti Ruprechta, potvrdil Michalovice ve funkci na jeho žádost nikoliv Rhodos, ale jen preceptoři Martin Keser z Fürstenfeldu, Ondřej Hawer z Ebenfurthu, který měl zároveň plnou moc a pečeť Konráda, preceptora ve Vídni, Ondřej v Hailensteinu s plnou mocí Štěpána ze sv. Petra a Jana v Pulstu.²⁶⁸ Tuto volbu pak potvrdil ještě císař Zikmund v tomtéž roce.²⁶⁹ O dva roky později, 1434, jmenoval Václava z Michalovic do funkce generálního převora, ale jen pro Čechy, převor johanitského řádu ve Francii Hugo de Sarcus, generální prokurátor řádu Petr Lamandi de Fieffes a preceptor Racellus de Auro, kteří byli jako legáti velmistra Antonia Fluviana a konventu na Rhodu u basilejského koncilu, přičemž však titul generálního převora českého převorství ponechal dříve jmenovanému Hermanovi Obbovi, preceptoru na Kypru.²⁷⁰

V roce 1437 pak došlo k omylu ze strany Rhodu, kdy velmistr mylně informován o dění v

265 Březan uvádí, že Jan ze Švamberka byl již tehdy často nemocen. HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 184.

266 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2495, sign. Jo L Str. 94.

267 Václav z Michalovic se v pramenech objevuje v neoficiální funkci generálního převora v červenci 1424 a Ruprecht již v roce 1423 a naposled v roce 1427. NA Praha, fond ŘM, inv.č. 2469, sign. Jo L Str 71; inv. č. 873, sign. Jo X Ol. 132; inv. č. 874, sign. Jo X Ol. 133.

268 NA Praha, fond ŘM, inv.č. 2521, sign. Jo LI Velkopř 7.

269 NA Praha, fond ŘM, inv.č. 2522, sign. Jo LI Velkopř 8.

270 NA Praha, fond ŘM, inv.č. 2523, sign. Jo LI Velkopř 9. Tohoto muže do funkce jmenoval velmistr.

českém převorství, jmenoval generálním převorem Engelharda Schenka z Erpachu, s kterým v roce 1434 vedl Václav z Michalovic spor o čtyři komendy (ve Vratislavi, Olešnici Strzegomi a sv. Petru v Kraňsku) které držel Václav z Michalovic se souhlasem velmistra.²⁷¹ Tyto zmatky byly patrně podmíněny jak situací v českém převorství, nepřehlednou pro Rhodos, tak pro samotný chaos a nepořádek na samotném Rhodu.²⁷² A také Václavův předchůdce, Jindřich z Hradce to se svým jmenováním neměl lehké. Tehdy papež Bonifác I. omylem jmenoval Bohuše Bílého nikoliv do funkce pražského komtura, ale generálního převora, kterým měl být Jindřich z Hradce, protože si spletl komendu s převorstvím.²⁷³

Konečně poté, co nastoupil Jan z Rožmberka do funkce generálního převora johanitů v Čechách, musel se potýkat s řadou problémů, které se přenášely již od dob pohusitské hospodářské krize řádu v českých zemích. Tou byla neschopnost dodržovat finanční odvody do řádové pokladny na Rhodu. Jako první, co však Jan z Rožmberka ve své funkci učinil, byl kupodivu prodej některých masných krámů v sídle svého řádu, Strakonících.²⁷⁴ Teprve poté potvrdil všechny konfirmace, licence, expektance, práva aj. udělená preceptorům, plebánům a bratřím johanitského řádu, které jim udělil Jan ze Švamberka.²⁷⁵ Bezprostředně poté si zvolil za svého zástupce, právníka a vyslance v rakouských zemích Filipa Flachpergera.²⁷⁶ Když si jej vyvolil Jan za svého zástupce ve věci styku s Rhodem, zavázal se zároveň dodržovat všechna ujednání Flachpergerem dohodnutá. Z toho je patrné, jak velkou důvěru Jan do této osoby vkládal.

271 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2524, sign. Jo LI Velkopř 10. Na základě zprávy vizitátora Roberta de Diana o špatném stavu převorství za husitských válek povolil roku 1434 velmistr Václavovi držet 1 - 4 uvolněné preceptury nebo bailivie v rakouských zemích a pobírat z nich důchody, stejně jako ze statků řádu znovu získaných z rukou husitů.

272 NA Praha, fond ŘM, bullarium, kart. 31. V této době Rhodos čelil invazi egyptského sultána (1444) a pirátským nájezdům.

273 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2519. Bohuš tohoto mylného jmenování využil a odmítl poslušnost novému generálnímu převorovi Jindřichovi a zadržoval majetek převorství. Pokud by neuposlechl, hrozila jemu a jeho přívržencům exkomunikace a vězení. O toto se měl postarat Václav IV. a světské úředníky. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2420, sign. Jo XLIX Str 22.

274 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2496, sign. Jo L Str. 95

275 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2562, sign. Jo LI Velkopř 29.

276 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2563, sign. Jo LI velk. 30.

Filip Flachperger, doktor dekretů, Mikuláš Sedlitz a Mikuláš Hertvík jako Janovi zástupci ve styku s Rhodem

Osoba Filipa Flachpergera se objevuje v řádových pramenech již v roce 1497 a to ve funkci licenciáta kanovnického práva a preceptora komendy sv. Jana v Kärtnerstrasse ve Vídni a v Unterlaa.²⁷⁷ Zároveň byl dvorním kaplanem římského krále Maxmiliána. Zajímavé na tomto jmenování je to, že jmenovací dekret byl vydán Maxmiliánem I. v alpském průsmyku (in faucibus Alpium).²⁷⁸ Lze tedy předpokládat, že patřil do Maxmiliánova doprovodu.

S Maxmiliánem se mohl dostat do kontaktu prostřednictvím svého univerzitního nadřízeného, rektora vídeňské univerzity, kde získal titul „doktor dekretů“, Jana Cuspiniana. Podle záznamu univerzitního archivu měl snad být vyslán na univerzitu do Křemže, za kterou měl spolu s dalšími vyslanými vídeňské univerzity hájit na zemském sněmu v Linci kancléře vídeňské fakulty Jana Putsche a jeho švagra, rektora Jana Cuspiniana (Spießheimera). Tito byli nařčeni ze špatného vedení fakulty.²⁷⁹ Není však známo, zda do Křemže skutečně odešel. Tento právník měl moc jmenovat soudcem bakaláře práv, za což se mu dostalo odměny - Jošt Meling, bakalář práv a měšťan vídeňský, jmenovaný Filipem Flachpergerem soudcem, přisoudil Flachpergerovi a komendám držbu řady vinic, dvorů a jiných statků, které náležely johanitům, ale dostaly se do rukou jiných osob, které z nich řádu neodváděly poplatky, a zůstaly většinou ležet ladem.²⁸⁰

V johanitském řádu bylo od 15. století běžné, že větší komendy měly své doktory dekretů. Přitom prvním johanitou – právníkem byl ve 14. století johanita Guglielmo di San Stefano.²⁸¹ Právníků sice měl řád dost, ale řádová statuta byla měněna pod jménem velmistra, takže nelze

277 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1675, sign. Jo XXXV Víd. 118.

278 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1676, sign. Jo XXXV Víd. 120a.

279 Archiv der Universität Wien, Wiener Artisten, AFA 4, fol. 56r. Jmenován byl pod registraturním číslem 24668. více o Cuspinianovi a univerzitním sporu Hans ANKWICZ-KLEEHOVEN: *Der Wiener Humanist Johannes Cuspinian, Gelehrter und Diplomat zur Zeit Kaiser Maximilians I.*, Graz - Köln, 1959.

280 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1679, sign. Jo XXXV Víd. 122a.

281 Wartemberk-Waldstein: Řád johanitů, s. 362.

s jistotou konstatovat, kdo z řádových juristů pracoval na jednotlivých právních úpravách řádových statut.²⁸²

Již v roce 1505 je Filip Flachperger doložen jako nuncius Jana ze Švamberka.²⁸³ V roce 1509 vystupuje jako doktor dekretů a preceptor komendy ve Fürstenfeldu.²⁸⁴ Většina doložitelných aktivit tohoto právníka se soustředila na potvrzování řádových privilegií a vymáhání práv johanitských komend.²⁸⁵

Když rok poté, co se Jan ujal po svém předchůdci úřadu, byl velmistrem potvrzen do této funkce na dalších 10 let, byla Janovi stanovena povinnost splácet dluh po Švamberkovi. Podmínky splátek byly však pro český převorát až příliš tvrdé: roční poplatek 100 dukátů a od roku 1512 ročně 50 dukátů jako splátku na dluh českého převorství řádové pokladně, který činil 700 dukátů. Filip Flachperger vyjednal poněkud mírnější podmínky – Janovi z Rožmberka byla ponechána pozůstalost po Janovi ze Švamberka, na niž by měla jinak právo řádová pokladna a směl vedle obvyklých čtyř komend držet ještě jednu bailivii.²⁸⁶ Ještě v ten čas, kdy byla tato dohoda dojednána na Rhodu Filipem Flachpergem, obdržel velmistr a rhodský konvent do řádové pokladny od českého převorství 900 dukátů, z toho 600 dukátů činilo odvod platu za 6 let a 300 dukátů jako splátka Švamberkova dluhu.²⁸⁷

Patrně tyto dluhy způsobily, že Jan z Rožmberka nebyl jmenován ve své funkci doživotně, jak tomu bylo zvykem, ale nejprve jen na 10 let a teprve později, kdy bylo Rhodu jasné, že Jan na rozdíl od svého předchůdce závazky vůči Rhodu dodrží, byl jmenován na doživotí.²⁸⁸ Toto doživotní potvrzení Jana ve funkci však zároveň doprovázelo ustanovení Janova případného nástupce v úřadu, kterým byl Jindřich Popel. Jan si jej sám zvolil a jeho snad příbuzný Hynek

282 Wartemberk-Waldstein: Řád johanitů, s. 364.

283 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2552, sign. Jo LI Velkopř. 25a.

284 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2110, sign. Jo XL Fürst. 54.

285 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1164, sign. Jo XXVII ČV–PB 74a; inv. č. 2110, sign. Jo XL Fürst. 54; inv. 1165, sign. Jo XXVII ČV–PB 74b, inv. č. 1142, sign. Jo XXVII ČV–PB 63a, inv. č. 1143, sign. Jo XXVII ČV–PB 63b, inv. č. 1680, sign. Jo XXX, Víd. 122B, inv. č. 1145, sign. Jo XXVII ČV–PB 64, inv. č. 2568, sign. Jo LI Velkopř. D 31/2, inv. č. 1677, sign. Jo XXXV Víd. 120b.

286 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2564, sign. Jo LI Velkopř. 31a.

287 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2780, sign. Jo LVI Rec.

288 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2570, sign. Jo LI Velkopř 33; inv. č. 2571, sign. Jo LI Velkopř 34.

Popel z Lobkovic je doložen za Janova převorátu jako komtur mailberské komendy.²⁸⁹

Tato pro Jana patrně významná postava mizí z pramenů kolem roku 1513.²⁹⁰ Patrně již kolem roku 1511 byl stár nebo vážněji nemocen, protože v tuto dobu sepsal svou závěť, jejímž vykonavatelem se měl stát Jan z Rožmberka.²⁹¹ V roce 1517 již povinné finanční odvody na Rhodos zajišťovaly jiné osoby než Flachperger: preceptoři Mikuláš Sedlitz a Mikuláš Hertvík, kteří byli také prokurátory českého převorství, odvedli do řádové pokladny 900 uherských zlatých, z nichž 600 zlatých připadlo na řádný plat a 300 zlatých na splátku po Švamberkovi za 6 let.²⁹² Preceptoři měli totiž dle řádových statut dávat na Rhodos veškeré finanční odvody z převorátů.²⁹³ Tito dva prokurátoři Jana zastupovali v tomtéž roce ve věci navrácení rakouských komend ve Vídni, Fürstenfeldu a Mellingu českému převorství, které protiprávně držel Kryštof z Waldener, preceptor v Torleseen v německém převorství. Komendy ve Vídni, Fürstenfeldu a Mellingu měly společného komtura, proto byl Waldener obviněn z neoprávněného držení hned tří komend.²⁹⁴ Waldenerovi byla zapůjčena na 10 let pouze bailivie v Mailbergu.²⁹⁵

Velmistr pak požadoval, aby se Kryštof z Waldener do 9 měsíců po navrácení komend dostavil na Rhodos a osobně se zde zodpovídal z tohoto a jiných přestupků, jinak mu hrozilo vyloučení z řádu.²⁹⁶ Waldener nakonec vyloučen z řádu nebyl, neboť ještě v roce 1521 byl preceptorem v Mailberku. Tehdy mu rhodský konvent odsouhlasil, mimo jiné také zástupci z Čech, návrh na jeho náhradníka Ruprechta, poněvadž on sám zůstává na Rhodu ve funkci místodržícího velkého bailiva a kastelána na Rhodu. Zato, že prosadil místo sebe Ruprechta,

289 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1499, sign. Jo XXXIV Mail. 241; inv. č. 1501, sign. Jo XXXIV Mail. 243.

290 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2568, sign. Jo LI Velkopř. d 31/2.

291 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1209, sign. Jo XXVIII ČV–VB 9.

292 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2781, sign. Jo LVI Rec.

293 WARTEMBERK-WALDSTEIN, B., *Rechtsgeschichte*, s. 115.

294 V roce 1520 je jako společný komtur těchto komend doložen Fabián z Maltitz. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2111, sign. Jo XL Fürst. 55.

295 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1489, sign. Jo XXXIII Mail. 234b.

296 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2781, sign. Jo LVI Rec.

odváděl Waldenerovi Ruprecht ročně 50 dukátů.²⁹⁷ Těmito zástupci z Čech mohli být výše jmenovaní preceptoři Mikuláš Sedlitz a Mikuláš Hertvík, kteří za Jana vykonávali návštěvy Rhodu.²⁹⁸

V případě Mikuláše Hertvíka máme poměrně dobře zmapovanu jeho kariéru v řádu. V době, kdy spolu s Mikulášem Sedlitzem zastupoval Jana v řádových záležitostech na Rhodu, byl preceptorem v Žitavě, v roce 1511 je doložen jako pitanciář komendy v Strzegomi, v roce 1519 byl jmenován veřejným notářem s právem ustanovovat další veřejné notáře a legitimovat osoby nemanželského původu.²⁹⁹ V roce 1520 je farářem kostela sv. Jiří a sv. Hedviky v Dzierżoniówě (Reychenbach). Tehdy mu také byla udělena konfraternita řádu Celestýnů.³⁰⁰ Hertvíka dosadil Jan roku 1526 do funkce opavského komtura. To vyvolalo odpor opavských stavů a původního komtura opavské komendy Gabriela Krumstorfa. Tehdy si Krumstorf stěžoval opavským stavům, že na stáří bude nezaopatřen, což stavům Jan vyvrací tvrzením, že si Krumstorfa vezme k sobě do Strakonice, kde dožije v tamní komendě, „*jakž se na starého a sešlého bratra zákoního sluší*“.³⁰¹ Krumstorf také prodal tzv. Sokolovský dvůr, který patřil do majetku řádu, svému příteli, čímž porušil řádová statuta. Hertvík je jako opavský komtur doložen v roce 1531 a v roce 1588 jako komtur v Reichenbachu.³⁰² Mikuláš Sedlitz byl v roce 1517 preceptorem v Týnci.³⁰³

297 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1491, sign. Jo XXXIII Mail. 235b; inv. č. 1492, sign. Jo XXXIII Mail. 236; inv. č. 1502, sign. Jo XXXIV Mail. 243.

298 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1490, sign. Jo XXXIII Mail. 235a.

299 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2887, sign. Jo LVIII Žit. 42.

300 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2888, sign. Jo LVIII Žit. 43. Tato konfraternita zahrnovala účast na bohoslužbách a zbožných aktivitách Celestýnů. V roce 1520 mu Jan Abalth, generální komisař apoštolského špitálu in Saia de Urbe (v Římě), uděluje konfraternitu, kdy je Hertvíkovi umožněno ze účastnit odpustků a užívat privilegia, která špitálu udělí papež.

301 ZAO, fond Hejtmanský úřad, inv. č. 40, kart. 1, fasc. 6, fol. 8 - 9.

302 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 71, sign. Jo I Strz. 69; inv. č. 141, sign. Jo II Dz. 52; inv. č. 2030, sign. Jo XXXIX Op. 43. Pitanciář spravoval finance, pocházející ze zbožných nadání věnovaných řádu. Více o této funkci LUTTRELL, A., *The spiritual Life*, s. 84 a Jiří MITÁČEK: *Funkce pitanciáře v životě johanitských komend*. In.: *Ad musealem laborem*. PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám, Brno 2005, s. 31 – 39. Helmut RICHTER: *Protokolle der General Visitation 1609/10 der schlesischen Malteser – Ordens – Kommenden mit Einarbeitung*

Jan nebyl jediným generálním převorem, který se nechal zastupovat v řádových záležitostech. Také Jošt II. roku 1464 jmenuje svým místodržícím pro českou bailivii Václava, komtura v Horažďovicích a správu strakonického hradu svěřil svému bratru Janovi.³⁰⁴ Tento zástupce měl právo vizitovat komendy, trestat prohřešky proti statutům atd. Do této funkce byl Václav jmenován až do konce úřadování Jošta ve funkci nejvyššího představitele johanitů v české bailivii.³⁰⁵ Jan ze Švamberka měl ustanoveného místodržícího Jana ze Zebnitz pro Slezsko (od roku 1501 to byl Jan Tym) a pro Rakousko Jakuba Reinhera.³⁰⁶ I velmistr a velký bailiv na Rhodu měl svého místodržícího.³⁰⁷

Nelze však ve všech případech chápat tyto zástupce generálních převorů jako ty, kteří místo generálních převorů cestovali. Pouze Václav z Michalovic a Jan z Rožmberka byli poutáni z vlastní vůle k svému řádovému sídlu natolik, že odmítali cestovat a to jak na Rhodos, tak po komendách svého rozsáhlého převorství, které, jak zde již na několika místech bylo naznačeno, zahrnovalo také oblasti Slezska a Rakouska.

V případě Jana z Rožmberka to dokonce platilo i v jeho civilním životě, když jako reprezentant svého rodu (vladař) posílal za sebe na jednání své zástupce z řad rytířů.³⁰⁸

der Visitationen von 1536 und 1588. Band II, vlastním nákladem 1977, s. 14.

303 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1681, sign. Jo XXXV Víd. 122c/a.

304 AČ VII, č. 150, s. 288. Jan také využil strakonickou hotovost k vojenské pomoci Jiřímu z Poděbrad. AČ VII, č. 27, s. 222 – 223.

305 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2531, sign. Jo LI Velkopř 15.

306 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 50, sign. Jo I Strz. 49; inv. č. 719, sign. Jo VIII Tyn. 134; inv. č. 893, sign. Jo X Ol. 151; inv. č. 3097, sign. Jo 63 Sv. Petr 5.

307 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1491, sign. Jo XXXIII Mail. 235b; inv. č. 1492, sign. Jo XXXIII Mail. 23; inv. č. 1502, sign. Jo XXXIV Mail. 244.

308 O tom více pojednává následující kapitola.

Vztah generálních převorů k místu jejich původu a vliv na jejich itinerář.

Pokud se retrospektivně podíváme na vztah Janovo předchůdců ve funkci nejvyšších reprezentantů řádu k cestování mimo své řádové sídlo, zjistíme, že toto sledování lze provést až od Michala z Týnce, neboť preceptor Berchtold z Hennebergu v listinách nemá uvedeno místo vydání listiny. Michal z Týnce je doložen jen dvakrát v Týnci a jednou v Brně.³⁰⁹

Více zpráv máme o jeho nástupci v úřadě, Havlu z Lemberka, který sice navštívil komendu v Strakoniciích, Manětíně, Brně, Kladsku, Malé Olešnici, Kadani a Orlovicích, ale nejvíce cestoval mezi Prahou a Světlou.³¹⁰ V případě Světlé, čili Českého Dubu by se dalo předpokládat, že Lemberg preferoval navštěvovat komendu, která byla v místě jeho rodových majetků. Jak poznamenává Jochen Burgtorf, toto cestování bylo obvyklým jevem u johanitů i templářů také v prostředí německého, francouzského i anglického jazyka.³¹¹ Jan ze Zvířetic navštěvoval všechny větší komendy (Týnec, Opava, Praha, Uhřetěves) svého převorství a zdá se, že nijak neprotěžoval žádnou komendu svou přítomností.³¹²

309 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 754, sign. Jo VIII Ol. 14; inv. č. 618, sign. Jo VII Tyn. 32; inv. č. 1914, sign. Jo XXXVIII Br. 26.

310 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2413, sign. Jo XLIX Str 14; inv. č. 2432, sign. Jo XLIX Str 33; inv. č. 2182, sign. Jo XLVI Pr 17; inv. č. 2183, sign. Jo XLVI Pr 18; inv. č. 2834, sign. Jo LVII Man. 3; inv. č. 2188, sign. Jo XLVI Pr 23; inv. č. 2852, sign. Jo LVIII Žit. 7; inv. č. 2213, sign. Jo XLVI Pr 46; inv. č. 2187, sign. Jo XLVI Pr 22; inv. č. 2851, sign. Jo LVIII Žit. 6; inv. č. 2853, sign. Jo LVIII Žit. 8; inv. č. 638, sign. Jo VII Tyn. 51; inv. č. 354, sign. Jo IV Lwów. 8; inv. č. 2431, sign. Jo XLIX Str 33; inv. č. 1923, sign. Jo XXXVIII Br. 34; inv. č. 2835, sign. Jo LVII Man. 4; inv. č. 635, sign. Jo VII Tyn. 48; inv. č. 781, sign. Jo IX Ol. 40; inv. č. 2827, sign. Jo LVII Kad. 2 a; inv. č. 2824, sign. Jo LVII Krom.

311 Jochen BURGTORF: *Templar and Hospitaller High Dignitaries: Aspects of International Mobility*. In: *International Mobility in the Military Orders (Twelfth and Fifteenth centuries): Travelling on Christ's Bussines*. Edit. Jochen Burgtorf, Helen Nicholson, Cardiff 2006, s. 11 – 25, zde s. 12 – 14.

312 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 645, sign. Jo VII Tyn. 59; inv. č. 2235, sign. Jo XLVI Pr 67; inv. č. 2233, inv. č. Jo XLVI Pr 65; inv. č. 2836, sign. Jo LVII Man. 5; inv. č. 2516, sign. Jo LI Velkopř. 2.

Ovšem patrný vztah k zemi, odkud pocházel, je u Semovíta, který byl těšínským knížetem (z rodu Piastovců a syn Kazimíra I. Těšínského). Můžeme jej vidět opakovaně na cestách po slezských komendách. Nejčastěji navštěvoval komendy v Malé Olešnici, Brzegu, Týnci, Kladsku a ojedinele v Praze a Strakonících.³¹³

Markold z Vrutice vydal málo listin pro jednotlivé komendy, takže lze konstatovat, že byl jen v Praze a Strakonících.³¹⁴ Hereš ze Zvířetic navštěvoval komendy i ve Slezsku, např. Lwówek, Vratislav, Orlovice, nejčastěji však pobýval v Praze, v jiných komendách v Čechách, než v Českém Dubu nebyl.³¹⁵ Ještě méně cestoval Jindřich z Hradce, který se již svým postojem k návštěvám jiných komend blížil svému následovníku Václavovi z Michalovic a později Janovi z Rožmberka. Je doložen v Strakonících, jednou v Žitavě, Praze, Brně a Strzegomi.³¹⁶ Jeho zanedbávání správy komend je však vcelku pochopitelné, neboť v době jeho převorátu v zemi byly husitské nepokoje, kromě toho záhy po bitvě u Sudoměře umírá na zranění, které v této bitvě utřžil. Václav z Michalovic jen pokračoval v tomto směru ve stopách Jindřicha z Hradce. Většinu času trávil na strakonickém hradě, v slezských komendách byl jen dvakrát.³¹⁷ Tuto tendenci prolomil až jeho nástupce, Jošt, který však pro

313 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1717, sign. Jo XXXVI Vrat. 11b; inv. č. 804, sign. Jo IX Ol. 65; inv. č. 549, sign. Jo VI Br. 16; inv. č. 808, sign. Jo IX Ol. 69; inv. č. 806, sign. Jo IX Ol. 67; inv. č. 2138, sign. Jo XLIII Hor 5; inv. č. 814, sign. Jo IX Ol. 75; inv. č. 826, sign. Jo IX Ol. 86; inv. č. 720, sign. Jo VIII Tyn. 135; inv. č. 204, sign. Jo III Los. 11; inv. č. 828, sign. Jo IX Ol. 88; inv. č. 2452, sign. Jo XLIX Str 53; inv. č. 832, sign. Jo IX Ol. 92.

314 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 833, sign. Jo IX Ol. 93; inv. č. 556, sign. Jo VI Br. 23; inv. č. 2259, sign. Jo XLVII Pr 89.

315 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 361, sign. Jo IV Lwów. 15; inv. č. 113, sign. Jo II Dz. 24; inv. č. 2274, sign. Jo XLVII Pr 101; inv. č. 205, sign. Jo III Los. 12; inv. č. 2861, sign. Jo LVIII Žit. 16; inv. č. 2821, sign. Jo LVII Dub; inv. č. 2274, sign. Jo LVIII Dub; inv. č. 2861, sign. Jo LVIII Žit. 16; inv. č. 2240, sign. Jo XLVI Pr 72.

316 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2524, sign. Jo LI Velkopř 10; inv. č. 2455, sign. Jo L Str 57; inv. č. 2459, sign. Jo L Str 61; inv. č. 362, sign. Jo IV Lwów. 16; inv. č. 2460, sign. Jo L Str 62; inv. č. 2461, sign. Jo L Str 64; inv. č. 2298, sign. Jo XLVII Pr 122; inv. č. 2463, sign. Jo L Str 65; inv. č. 2866, sign. Jo LVIII Žit. 21; inv. č. 133, sign. Jo II Dz. 43; inv. č. 367, sign. Jo IV Lwów. 19.

317 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 369, sign. Jo IV Lwów. 21; inv. č. 371, sign. Jo IV Lwów. 23; inv. č. 1976, sign. Jo XXXVIII Br 108.

změnu většinu času trávil ve Slezsku, neboť zde byl biskupem.

Jan ze Švamberka setrval také vesměs ve Strakonících.³¹⁸ Jen jednou byl ve Slezsku.³¹⁹ Bylo to podmíněno hlavně tím, že musel řešit vleklé problémy s dluhy vůči Rhodu. Jan všechny své listiny pro řád vydával na strakonickém hradě, pouze jednou na Krumlově a to v době, kdy byl vladařem. Patrně střídavě pobýval ve Strakonících a Krumlově, rodovém sídle.³²⁰ Jen v roce 1521 byl v Lwowku ve Slezsku.³²¹

318 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1470, sign. Jo XXXIII Mail. 226a; inv. č. 2487, sign. Jo L Str 86; inv. č. 2488, sign. Jo L Str 87; inv. č. 1040, inv. č. Jo XXIV ČV-A ad 7.

319 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 578, sign. Jo VI Br. 41; inv. č. 2348, sign. Jo XLVII Pr 153.

320 AČ12, č. 1432, s. 76; Sněmy české, I. díl, č. 133, 141, 179, 186; SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4690, sign. 3922a), inv. č. 4684, sign. 3917, inv. č. 4704, sign. 3931, inv. č. 4696, sign. 3926b), inv. č. 4695, sign. 3926a), inv. č. 4697, sign. 3926c), inv. č. 4717, sign. 3943.

321 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 477, sign. Jo V Lwów. 122.

Strakonická komenda jako sídlo generálních převorů a správa města johanity

Strakonická komenda měla na rozdíl od jiných komend v dějinách řádu poněkud výjimečné postavení. Po vzniku pražské komendy to byla právě komenda ve Strakoniciích, která se začala z původní šlechtické donace vyvíjet v druhou největší komendu v Čechách. Do této doby všechny donace byly pouze panovnické. Velkými donátory se stal mocný rod Bavorů ze Strakonic, který svým darováním četných pozemků, zejména v poslední generaci strakonické větve způsobil mohutný rozvoj této komendy a zároveň majetkový úpadek rodu, který pak vyústil v roce 1402 prodejem strakonického hradu johanitům, který se udál za převorátu Jindřicha z Hradce.³²² Jindřich z Hradce musel však k takové transakci získat peníze z prodeje řádových majetků, které patřily komendě v Dubu.³²³ Počátky této komendy tedy spadají do roku 1225, kdy došlo k darování několika vsí na jihu Čech Bolemilou, manželkou Bavora I. a to i přes nevoli jejích synů.³²⁴ A o 20 let později, roku 1243, Bavor I. daruje další nemovitosti řádu: kostel a dům v Strakoniciích a vsi Lom, Ptákovice, Miloňovice, Radošovice, Sousedovice, Krty.³²⁵ Toto darování umožnilo další životnost mladé komendy a tak již v roce

322 O majetcích rodu Bavorů a jejich donacích pro johanity více KOTLÁROVÁ, S., *Bavorové*, s. 95 – 112.

323 K této transakci došlo se souhlasem krále Václava. Zajímavé na tom je, že majetky patřící dubské komendě (za 70 kop grošů pražských hotově vyplacených, 7 kop ročního platu ze vsi Vínec u Mladé Boleslavi, který byl různými osobami darován převorovi "ad mensam") byly nejprve prodány pražské komendě a teprve poté došlo k prodeji těchto majetků pražským měšťanům. Další peníze na koupi Strakonic získal Jindřich z Hradce prodejem majetků, náležející v této době strakonické komendě, které sloužily na výživu bratrstva. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2453, sign. Jo L Str 55; inv. č. 2454, sign. Jo L Str 56; inv. č. 2459, sign. Jo L Str 61.

324 Bolemila darovala řádu vsi Chlum s veškerými jeho lesy, Lazec, Lštění, Loukov a Březinu. CDB II, č. 270, s. 263. Starší historiografie pokládala za vsi v oblasti Mnichova Hradiště a samotnou Bolemilu za příslušnici Markvarticů. J. V. Šimák tyto vsi situoval do oblasti jihozápadních Čech. Josef Vítězslav ŠIMÁK: *České dějiny*, I/5, Praha 1938, s. 54. Podobně na J. V. Šimáka navázal nejnověji B. Nechvátal, který dokázal, že všechny vsi se nacházely v oblasti Radomyšle na Strakonicku. Bořivoj NECHVÁTAL: *Zaniklá středověká osada Chlum - Záluží u Radomyšle*. Výběr 31, České Budějovice 1994, s. 172 – 174.

325 CDB IV/1, č.35, s. 115.

1251 zde měli svého prokurátora a v následujících letech začali svůj majetek rozšiřovat přikupováním okolních vsí.³²⁶ Tak již kolem r. 1274 kupuje převor strakonického konventu Walter ves Strašín za 10 marek i s mlýnem a lány k němu přináležejícím od paní Kristýny a jejího syna Mikuláše z Prahy, kteří ves vlastnili 5 let a koupili ji od Vítka z Českého Krumlova.³²⁷ Záhy tato komenda nabyla významu hned po pražské komendě a také se dostává do sporu s jinínským děkanem o desátky ze statku Třešovice a ze vsi Lhota.³²⁸ Strakonické komendě náležela také správa nedalekých Horažďovic, které jsou zmíněny již v darovací listině z roku 1243.³²⁹ Zajímavým pohledem do života tehdejších Horažďovic a zdejšího johanitského bratrstva poskytuje listina, v níž řádový bratr Adam, horažďovický plebán, se souhlasem bratří, pronajímá lázeň ležící před městem se vším příslušenstvím lazebníkovi Goclínovi a jeho ženě.³³⁰

Mnozí z generálních převorů začínali svou kariéru právě v této komendě a to i před husitskými nepokoji, tedy než se Strakonice staly na dlouhou dobu řádovým centrem. To byl případ prvního českého generálního převora Markolda z Vrutice, který byl strakonickým komturem.³³¹ Když byl již Markold generálním převorem, stál v čele strakonické komendy dokonce nikoliv komtur, ale preceptor. Na žádost tohoto preceptora papež Bonifác I. v roce 1391 nařídil inkorporovat pičínskou faru k strakonické komendě na vylepšení příjmu komendy.³³² Ve Strakonicih zahajovali svou řádovou kariéru také Jindřich z Hradce, Václav z Michalovic, Jošt z Rožmberka, Jan ze Švamberka a samozřejmě Jan III. z Rožmberka. Václav z Michalovic je však výjimkou, neboť Markvartici začínali vesměs svou kariéru jako komturové pražské komendy. Možná to bylo dáno spíše situací – v době, kdy byl Václav johanitou, bylo již pražské centrum vypleněno husity.³³³

326 CDB IV/1, č.225, s. 390 – 391. Již v roce 1230 kupují od kláštera sv. Jiří v Praze ves Makarov za 63 hřiven. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2474, sign. Jo L Str 76.

327 CDB V/2, č.753, s. 418.

328 NA Praha, fond ŘM, inv. č.2403, sign. Jo XLIX Str 4.

329 CDB IV/1, č. 225, s. 390 - 391.

330 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2136, sign. Jo XLIII Hor 3b.

331 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2451, sign. Jo XLIX Str 52.

332 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2156, sign. Jo XLIV Pič 11.

333 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2200, sign. Jo XLVI Pr 36; inv. č. 2195, sign. Jo XLVI Pr 30.

Když byla v roce 1420 vypálena pražská komenda, byl řádový archiv převezen do Strakonice a až do 17. století zde bylo dočasné sídlo řádu. Strakonice se na dlouhou dobu staly protihusitskou baštou, o čemž svědčí také skutečnost, že hrad nebyl nikdy husitskými vojsky dobýván. Za Václava z Michalovic nedocházelo vlivem husitských nepokojů k výrazným změnám ve vztahu komendy k městu. V roce 1436 vydal Václav z Michalovic privilegium pro Strakonické, kde jim znova udělil dědičné právo na majetky a nejmenovaná práva města Horažďovic a Starého města Pražského, rovněž jim daroval za zatopené pozemky kvůli budování rybníků, jiné, které náležely komendě.³³⁴ V roce 1451 pak Michalovic pozměnil privilegium Jindřicha z Hradce, avšak nijak výrazně. Pouze změnil způsob odvodu platů.³³⁵ Tento generální převor však pro samotné město větší význam neměl. Snad proto, že se stal až příliš součástí vojensko-politických aktivit Oldřicha II. z Rožmberka.

Zatímco Jošt využíval strakonickou komendu jen jako zdroj finančních transakcí řádu a členy strakonické komendy jako své posly, případně strakonický hrad pro přenocování svých lidí s diplomatickým posláním, Jan z Rožmberka se strakonické komendě věnoval více, než-li ostatním, i když i on použil nejedenou strakonického převora jako posla v politických záležitostech a disponoval silou 100 koní.³³⁶ Této komendě v roce 1511 přenechal část svých platů a vyžádal si na kardinálu Leonardovi z moci papežské povolení pro strakonické převory používat při mších mitru a berlu.³³⁷

334 CIM IV/1, č. 249, s. 356.

335 CIM IV/1, č. 302, s. 428. Jindřich z Hradce přitom pouze obnovil původní privilegium Bavora IV. ze Strakonice z roku 1367, kterým Bavor uděluje městu práv emfiteuze a upravuje dávky vaření piva. CIM IV/1, č. 183, s. 263; Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv.č. 1/1.

336 AČ VII, č. 33, s. 225, č. 42, s. 230, č. 150, s. 288. Ovšem záhy po svém nastoupení do funkce generálního převora Jošt věnuje strakonické komendě také pozornost: roku 1456 nechal vytvořit pro tamní komendu nový řád: převoru mají být dány nějaké peníze na kázání, každému bratru 3 kopy ročně, ořeru, za křtiny atd. mají dávat sakristanovi, který bude tyto příjmy rozdělovat. Zpovědníci si za zpověď ponechají jak dárky, tak peníze a ukládá písaři péči o nemocné. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2477, sign. Jo L Str 79; AČ 9, č. 467, s. 37 – 38, č. 487, s. 51 – 52, č. 501, s. 60.

337 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2499, sign. Jo L Str. 98. Jednalo se konkrétně o 1,5 kopy grošů pražských platu ze vsi Přední Ptákovice, od poddaných Šimka 28 grošů 4 peníze na sv. Jiří a Havla, od Václava 14 grošů 2 peníze na sv. Jiří a Havla, a od Čubka 2 groše a 1 peníz.

Tuto výsadu dosud měla jen pražská komenda, jelikož náležela mezi tzv. kněžské komendy, stejně jako komenda ve Strasburku. V čele těchto komend totiž stál vždy kněz.³³⁸ Leonard také na tuto Janovu prosbu přistoupil pod podmínkou, že toto povolení potrvá pouze do té doby, než bude řádové centrum zpět přeneseno do Prahy.³³⁹ Roku 1511 kardinál Leonard na žádost Jana z Rožmberka a konventu ve Strakonících, povoluje, aby ve strakonickém kostele vždy jeden čtvrtek v měsíci před velkou mší bylo konáno procesí se svátostí oltární v monstranci jako o Božím Těle.³⁴⁰ Strakonického převora Jana z Lomnice zapojoval do vizitačních aktivit, stejně jako to dělali jeho předchůdci i následovníci, či jej využíval jako posla k Zdeňku Lvovi.³⁴¹ Své poddané jezdil hájit i k soudu do Prahy, ač sám nerad cestoval. Když strakonickému poddanému zadržel statkář plat, neváhal Jan dokonce třikrát pohnat k soudu.³⁴² Naopak, Jan a strakonická komenda se roku 1525 stali žalovanými ze strany Viléma z Buzic, že odcizili 225 kop grošů míšeňských, když umíral na strakonickém hradě jinínský farář Stanislav.³⁴³ V roce 1520 Jan z Rožmberka s komendou ve Strakonících prodal jistě vdově Dorotě domek, řečený kněžský na Menším městě Strakonickém, který se nacházel proti špitálu, mezi kostelem a školou a svému polesnému, Janovi Vacovskému, dal Jan a strakonická komenda dvorec v Bezděkově, který se nacházel před strakonickým hradem se sadem, dvěma jitry vsi s loukou pod novým rybníkem s emfiteuzí. Zato Jan Vacovský a jeho potomci museli každé dva roky žnout obilí ("50 kop obilných") a třetí rok vařit pivo na strakonickém hradě. Jan Vacovský vystavěl ve dvorci nový domek a prodal kus dvora a půl sadu za 6,5 kopy Janovi Kloboučníkovi, čímž na něj přešla i povinnost žnout obilí, ale Janovi Vacovskému zůstala povinnost obstarávat várku piva.³⁴⁴ Takto si patrně komenda zajišťovala své služebníky a zároveň i práci pro komendu. Podobně si zajistil alespoň částečný příjem, když spolu se strakonickou komendou měšťance Markétě řečené Rzounkové na její žádost povolili využívat i nadále masný krám, ale z nějž má odvádět plat jednou ročně (8 grošů a 4

338 WARTEMBERK-WALDSTEIN: *Rechtsgeschichte*, s. 129.

339 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2497, sign. Jo L Str. 96.

340 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2498, sign. Jo L Str. 97.

341 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1981, sign. Jo XXXVIII Br.112/2.

342 AČ 19, č. 2529, s. 297 – 298.

343 AČ 33, č. 6582, s. 456 – 457.

344 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2501, sign. Jo L Str. 100; inv. č. 2503, sign. Jo L Str. 102.

peníze) spolu s "tržným" a "paznehtním".³⁴⁵

Strakonické komendě se věnoval více než jiným komendám také Václav z Michalovic. Tento muž se rovněž psal „seděním na Strakonících“ a vyjádřil přitom celkem přesně fakt, že se jinde nezdržoval. Sice vykonal na počátku svého neoficiálního zvolení do čela českého převorství dvakrát cestu po slezských komendách (1434 a 1436), ale od té doby jej dle pramenů nebylo možné zastihnout jinde, než v sedle koně v drobných i větších pútkách na jihu Čech, po boku Oldřicha II. z Rožmberka nebo na strakonickém hradě.³⁴⁶ Ze své nechuti cestovat se vyznává v roce 1448 v listě svému příteli Oldřichovi, když měl jet do Vídně, kde měl být potvrzen do funkce generálního převora českého převorství řádovým vizitátorem.³⁴⁷

O to více pak vynikl zájem o město jeho následovníka ve funkci, Jana ze Švamberka, který jako první z řady zde sídlících generálních převorů začal s podporou cechů, které se do budoucna staly základním kamenem pozdější manufakturní a posléze průmyslové výroby Strakonice a okolí. Švamberk umožnil vznik cechů soukeníků, postřihačů, kraječů a krejčích, schválením cechovních artikulů v roce 1482.³⁴⁸ Podobně povolil vznik cechu řezníků ve Strakonících a pekařů ve Volyni.³⁴⁹ Strakonickým daroval jeden řádový dům pro vybudování radnice a skladu soli.³⁵⁰ Na jeho prosbu udělil v roce 1507 král Vladislav Strakonickým „*clo a mýto pro všechny, kdo by jeli cestou na Strakonice, skrze ně, nebo okolo města na půl míle vzdáli*“. Měšťané zato musí opravovat cesty a mosty. Tyto cla a mýta byly zcela konkrétně vyjmenovány: *zboží kupecké z centnéře jeden peníz český a forman, kterýž to zboží poveze, z koně jeden peníz český a s voje též peníz český. Item s soli, s obilí, aneb s čím by jiným jel neb jeli, s každého koně jeden peníz a s voje jeden peníz český. Item s láky, malvazí a sladkého pití 1 groš český. Item s fudru vína neb drajlinku jeden groš český, s poloudrejline puol groše*

345 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2500, sign. Jo L Str. 99.

346 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 369, sign. Jo IV Lwów. 21; inv. č. 371, sign. Jo IV Lwów. 23.

347 Listář III, č. 511, s. 364.

348 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2488, sign. L Str 87; Soka Strakonice, fond Cech soukeníků, kráječů Strakonice, inv. č. 1/I.

349 Soka Strakonice, fond Cech řezníků Strakonice, inv. č. 1/I; fond pekařů Volyně, inv. č. 1/I.

350 Tento akt jen dotvrzuje skutečnost, že k vzniku radnic docházelo v poddanských městech teprve v 15. století. František HOFFMAN: *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 185.

*českého, s větele vina dva peníze české, s koní, voluov, krav, kdyby tady hnali, s každého toho jeden peníz, s každého brava halěř český. Item s vlny s každého žoku dva peníze a s chmele tolikéž. Item s koží hovězích po jednom penízi, s drobných koží s desíti kož jeden peníz, s každé svini jeden peníz český.*³⁵¹ Jan ze Švamberka také udělil privilegia jako první z generálních převorů, městečku Radomyšli, které patřilo strakonické komendě: roku 1483 obnovuje právo zákupní, osvobozuje Radomyšl od robot a uděluje právo odvolání ke generálnímu převorovi.³⁵² V roce 1509 se obrátili Volyňští na Jana z Rožmberka a komtura strakonické komendy, s prosbou, aby jim schválil návrh článků, jejichž obsahem bylo právo skladu a prodeje soli, obilí, právo schvalování inkolátu, svobodnou volbu rychtáře, konšelů a radních, stanovení pokut, půhon atd. Tyto články byly Volyňským Janem schváleny.³⁵³ V roce 1513 také dal mlynářskému rodu Jana Hanzloviče dědické právo na mlýn u městečka Volyně.³⁵⁴

Jan z Rožmberka pod vlivem svého strýce, který patřil k zakladatelům rybníkářství, zakládá rybník ve Strakonících. Nebyl jediný, již jeho předchůdci ve funkci Václav z Michalovic a Jan ze Švamberka, zaváděli tuto formu „podnikání“ na Strakonicku (ale i na Volyňsku). Jan z Rožmberka jako odškodnění za zatopené pozemky, které potřeboval na výstavbu rybníků, daroval Strakonickým privilegia, která opět ovlivnila budoucí vývoj města: povolil jim svobodnou volbu rychtáře a podpořil místní pivovarnictví nařízením, že se má nejprve čepovat pivo místních pivovarníků a teprve, když by tito nestíhali pokrýt poptávku, smí se čepovat pivo dovezené odjinud. Z každého prodaného sudu piva se měl do městské pokladny odvádět jeden groš.³⁵⁵ Po Janovi následovala další privilegia jeho nástupců v úřadě, která

351 CIM IV/3, č. 731, s. 118 – 120.

352 Soka Strakonice, fond AM Radomyšl, inv. č. 1/I.

353 Soka Strakonice, fond AM Vodňany, inv. č. I/9 3, (výtahy ze zemských desk od Adama Skály ze Zhoře).

354 Soka Strakonice, fond AM Vodňany, inv. č. I/9 3, (výtahy ze zemských desk od Adama Skály ze Zhoře).

355 CIM IV/3, č. 806, s. 223 – 224. Generální převor také pozměnil povinnost platit výdaje na kata ve prospěch města – dosud tyto muselo hradit město, zatímco nyní to již měla platit komenda. Strakoníci si kata půjčovali z rožmberského panství, SOA Třeboň, fond historica, inv. č. 2198, sign. 1711a, b. Doklady Janova rybníkaření na Volyňsku pocházejí z roku 1527. SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 459, sign. II. 336-1, kart. 196. Z toho však téhož roku Volyňským zakazuje

postupně umožnila městu vybudovat základy budoucí průmyslové prosperity na úkor okolních městeček (Volyně, Radomyšle, Vodňany, Blatná), což je patrné do dnešních dnů.

Dalším významným privilegiem pro město, bylo povolení vybudovat si městské hradby v roce 1521. Problém byl však v tom, že náklady na stavbu nedokázali nést ani město, ani johanité a dokonce ani Petr IV., proto stavbu nakonec financovali Heralt Kavka ze Štěkně a stavbu provedl Oldřich Špánovský z Lišova.³⁵⁶ Ty byly po celý středověk výsadou královských měst, nyní však i měst poddanských. Jan tedy Strakonickým daroval to, co je srovnávalo alespoň částečně, s městy královskými.

Jan III. z Rožmberka byl také prvním z generálních převorů, který provedl stavební úpravy na strakonickém hradě, kterému dal renesanční ráz. V II. patře hradu, kde se dodnes nachází místnost zvaná Jelenka, je bohatá stropní výmalba, která vznikla právě v době převorátu Jana z Rožmberka. Strakonický hrad byl poznamenán od svých počátků pobytem johanitů. Je zajímavým spojením světského sídla a církevní stavby s ambity a kostelem. Stavba tak osciluje mezi klášterem a hradem. Přestože zde sídlil rytířský řád, spadá jeho opevnění do doby, kdy jej vlastnili Bavorové. Příkladem je např. věž zvaná Rumpál, která má v bergfridovém obvodu zabudován břit, stejně jako tomu je u věže na nedalekém Zvíkově. Johanité se omezovali spíše na vnitřní úpravy.³⁵⁷

vybudovat si vlastní rybník. SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 581, sign. II. 336-1, kart. 196.

356 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 225.

357 Více o tom Simona KOTLÁROVÁ: *Strakonický hrad - stavebně historický vývoj*. In: Kol. autorů: Strakonice. Vlastivědný sborník, díl I. kapitoly z historie, Strakonice 2002, s. 139 – 149.

Komendy za převorátu Jana ze Strakonice.

Jan jako generální převor musel dbát i o správu ostatních komend převorství, nejen o strakonické sídlo. Komendy, jež náležely do jeho správy byly: Praha, Strakonice, Ploskovic, Horažďovice, Pičín, Kadaň, Opava a Brno. Mezi komendy, které se nalézaly mimo území Čech a Moravy a přesto náležely do správy českého převorátu, patřily: Fürstenfeld, Unterlaa, Pulst, Harras, Vídeň, Mailberg, Melling, Ebenfurt, Schwarzbach a Heilenstein pro oblast Rakouska, pro Slezsko, Kladsko a Lužici to byly komendy: Vratislav, Brzeg, Malá Olešnice, Strzegom, Hlubčice, Hrobníky, Losiów, Tyniec, Złotoryje, Kladsko, Žitava s farním domem v Herschfeldu.

Slezské komendy patřily mezi jedny z nejstarších v střední Evropě. Jejich počátky spadají do 12. století a o jejich vznik se zasloužila česká knížata a čeští páni.³⁵⁸ Nejstarší slezskou komendou je komenda v Strzegomi. Její vznik se datuje do roku 1163. Koncem 12. století komenda v Hrobníkách obdržela od českých velmožů kolem 8000 ha půdy, určených ke kolonizaci. Johanité však velkou roli v kolonizování okolí měst, v nichž se usídlili, neprojevovali. Zakládání měst měli ve své kompetenci čeští panovníci, takže role komend zde byla pasivní. Vladislav Jindřich povolil založit Hrobníky jako trhovou ves a johanité si zde mohli založit dům. Roku 1278 dostali johanité od Přemysla Otakara patronátní právo na kostel v Hlubčicích, kde záhy vzniká také komenda. Tyto komendy jsou si záhy navzájem rivaly. Další slezské komendy vznikají obdobným způsobem: získáním patronátního práva v daném městě ke kostelu, v jehož rámci se utváří komenda: Vratislav, Brzeg (1280), Losiów (1281), Tyniec (1189), Złotoryje (1267). V roce 1318 získávají zdejší johanité původně templářskou komendu v Malé Olešnici.³⁵⁹ Počátky žitavské komendy spadají do roku 1291, která zde vznikla z farního domu. V roce 1183 vzniká také z podnětu knížete Bedřicha, komenda v Kladsku.³⁶⁰

Zatímco ve 13. století slezské komendy obdržely většinu donací od šlechty a biskupů, ve 14. století se zasloužila o nebývalý rozkvět johanitských komend slezská knížata.³⁶¹ Díky tomu v

358 Prvním donátorem byl český kníže Bedřich, CDB I, č. 402.

359 BORCHARDT, K., *Die Johanniter in Schlesien*, s. 27, 29, 31, 33.

360 CDB I, č. 349, s. 315. Walter Gerd RÖDEL: *Die Anfänge des Johanniterordens und seine Frühzeit in Schlesien*. In: Würzburger medizinhistorische Mitteilungen, Band 22, 2003, s. 11 – 24.

361 Maria STARNAWSKA: *Der Johanniterorden und Schlesien im Mittelalter*. In: Würzburger

následujícím 15. století nastává v hospodářství těchto komend konjunktura a některé komendy se dokonce specializují v chovu hospodářských zvířat. V polovině 14. století v komendách radikálně ubyl počet členů – rytířů, a došlo naopak k zvýšení počtu kněží.³⁶² Patnácté umožnilo slezským komendám získat menší závislost na řádovém centru v Praze, které bylo přesunuto vlivem plenění husitských radikálů do Strakonice, a tento stav přetrval. Za převorátu Jana III., tedy v první polovině 16. století se Janova působnost v této oblasti vůbec neobjevuje. Často v majetkových transakcích dominují slezská knížata. Např. v roce 1509 Jiří, kníže slezský, lehnický, březský atd., potvrzuje komturovi v Brzegu všechny jeho příjmy, statky a důchody.³⁶³

Slezská města, v nichž se komendy nacházely, byla již plně emancipována a tak je to často městská rada (kmeti), kdo potvrzuje komendám jejich majetkové zisky či prodeje.³⁶⁴ Pokud provedeme srovnání se Strakonicemi, tak v době Janova převorátu je správa Strakonice plně pod mocí své vrchnosti – johanitů. Proto se objevují spíše darování či prodeje řádového majetku měšťanům johanity. Ve Slezsku je tomu naopak – mnozí měšťané, nebo i městská rada – prodává městský nebo osobní majetek johanitům. Tento rozkvět v 16. a 17. století zastavila reformace a mnohde komendy zcela zanikly.³⁶⁵

Rakouské komendy, náležející pro správu českého převorství se také projevovaly samostatně, bez přímého vlivu českého nejvyššího převora. Jejich vznik však, na rozdíl od slezských komend nebyl spojen s českými panovníky. Vesměš šlo o darování místní šlechty. Nejstarší rakouskou komendou je Mailberg, kterému je v práci věnována samostatná kapitola. Komenda ve Schwarzenbachu vznikla kolem roku 1255 a byla osazena bratry z mailberské komendy. Tehdy Hadmar z Werdu se souhlasem své manželky a dětí uzavírá s johanitskou komendou v Mailbergu smlouvu, podle níž prodává komendě své statky v Schwarzenbachu.³⁶⁶ V roce 1282 daruje komendě své majetky také Siegfried z

medizinhistorische Mitteilungen, Band 22, 2003, s. 405 – 418, zde s. 406.

362 BORCHARDT, K., *Die Johanniter in Schlesien*, s. 33, 36.

363 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2351, sign. Jo XLVIII Pr 156.

364 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 422, sign. Jo IV Lwów. 74; inv. č. 1852, sign. Jo XXXVII Vrat. 54a; inv. č. 333, sign. IV Zl. 92.

365 O tom více kapitola o reformaci ve Slezsku.

366 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1271, sign. Jo XXXI Mail. 28.

Hundsheimu.³⁶⁷ Ebenfurtská komenda vzniká v roce 1268 odkazem podacího ke kostelu v Ebenfurthu Jindřichem ze Seefeldu.³⁶⁸ Komendu ve Vídni obdaroval Leopold VI. v roce 1200, jí statky, které umožnily defacto její založení. Výjimečným typem založení je komenda v Unterlaa, kterou zakládá Eberhard, probošt v St. Pölten. Tento muž dal v roce 1272 komendě ve Vídni 80 denárů platu z Unterlaa.³⁶⁹ Roku 1263 Oldřich, kníže korutanský se souhlasem svého bratra Filipa svůj kostel v Pulstu, k němuž vlastnil podací.³⁷⁰ Fürtenfeldská komenda vznikla také z donace, v roce 1215, kdy své majetky daroval johanitům v této vsi Herand z Wildonu.³⁷¹

Jak se vlastně projevovala správa těchto komend z pozice generálního převora, tedy i Jana III.? Jan měl za povinnost svolávat provinční kapituly a konat vizitace v jím spravovaných komendách. Příliš dokladů o tom, zda tak skutečně činil není. V roce 1523 sice nařizuje preceptoru komendy na Starém Brně, že jmenoval Josefa Koldera, komtura v Mailberku a Jana z Lomnice, převora ve Strakoncích, visitátory jeho domu, ale zápis z vizitace se nedochoval.³⁷² Téhož roku velmistr Filip de Villiers Lisleadam nařídil Janovi, aby svolal provinční kapitulu a vyslal zástupce na generální kapitulu, která byla naplánována na první neděli v září ve Viterbu, ale o konání provinční kapituly se opět prameny nezmiňují.³⁷³

Rovněž měl dbát na obsazování uprázdněných řádových far. V roce 1519 nařizuje Sebaldovi, členu konventu v Starém Brně, aby se ujal zprávy řádové fary v „Othenaw“. ³⁷⁴ Také mohl povolovat spolu s komtury jednotlivých komend prodeje nebo směny majetků těchto komend. V roce 1521 Jan spolu s Mikuláš z Kladska, převorem u Panny Marie v Praze, povolili Valentovi Holečkovi, kožišníku, přístavbu k jeho domu na místě staré školy, poněvadž postavil svým nákladem na jiném místě školu novou, nebo výše uvedení téhož roku

367 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1302, sign. Jo XXXI Mail. 57.

368 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 3102, sign. Jo 80 Eb. 1.

369 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1547, sign. Jo XXXV Víd. 5.

370 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 3086, sign. Jo 61 MP 2.

371 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2057, sign. Jo XL Fürst. 2.

372 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1981, sign. Jo XXXVIII Br.112/2.

373 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1210, sign. Jo XXVIII ČV–VB 10a.

374 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1980, sign. Jo XXXVIII Br.112/1.

přenechali Janu Žákovi poustku vedle jeho zahrady za 1 groš ročního platu na sv. Jiří.³⁷⁵

Jelikož další prameny o Janově správě jiných komend chybí, nelze v této kapitole podat přesnější výčet jeho aktivit v těchto komendách. Nicméně se dá shrnout výše uvedené do poznatku, že Jan jako nejvyšší převor českého převorství, vzhledem ke své funkci vladaře, musel většinu času trávit v Strakoniciích nebo Krumlově, takže jeho starost o další komendy převorství se omezovala na písemný styk s jednotlivými komtury a i ten byl velmi omezený. Lze to vyvodit na základě datačních formulí, které se omezují vždy na místo vydání ve Strakoniciích.

³⁷⁵ NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2351, sign. Jo XLVIII Pr. 156; inv. č. 2352, sign. Jo XLVIII Pr. 157.

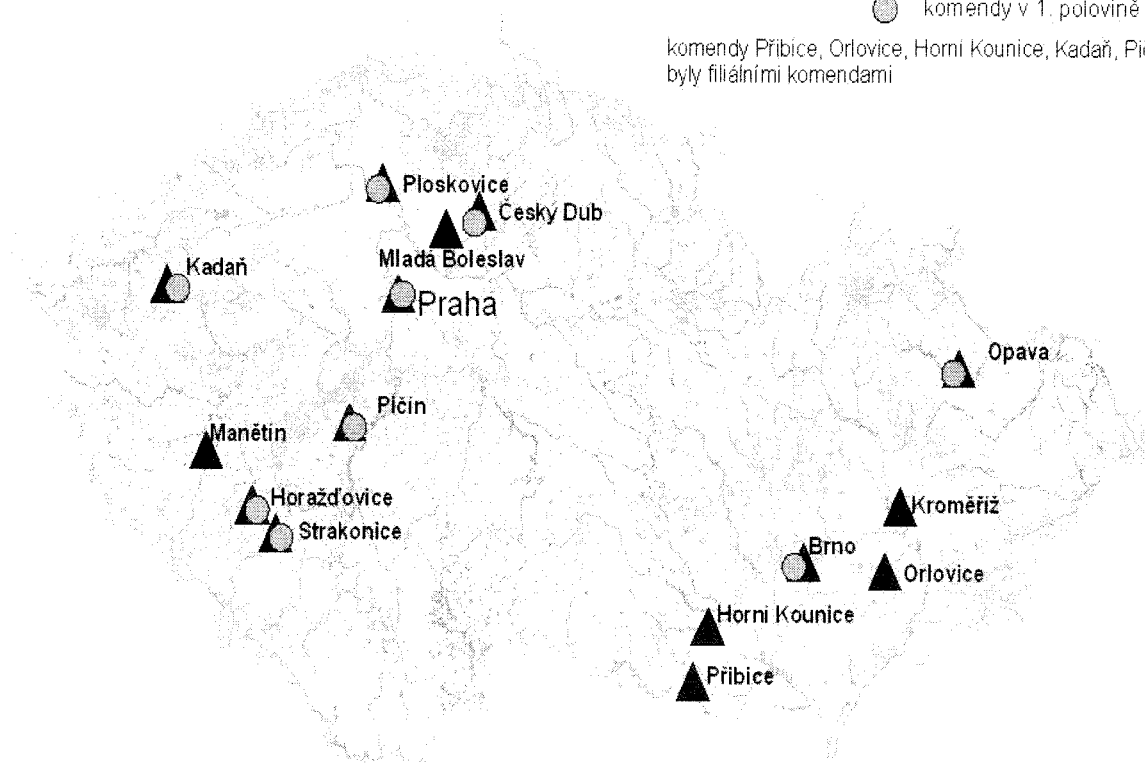
Sít' komend v českých zemích v 14. století a v první polovině 16. století

Legenda:

▲ komendy v 14. století

● komendy v 1. polovině 16. století

komendy Přebice, Orlovice, Horní Kounice, Kadaň, Píčin a Horažďovice
byly filiálními komendami

Získání mailberského panství

I když Jan z Rožmberka, jak zde již bylo řečeno, více protěžoval strakonickou komendu a město, jako nejvyšší představitel johanitů se musel zabývat i problematikou „zahraničních komend“ náležejících českému převorství. V roce 1517 začíná spor o Mailberské panství. Již v tomto roce si totiž Jan nechává potvrdit listinu z roku 1156, v níž římský císař Fridrich potvrzuje stejně jako jeho otec, král Konrád, johanitům vlastnictví vsí Zogelsdorf a lesa Mailberg. Tyto majetky johanitům totiž odkázal Chadold z Harrasu a johanité pak o ně vedli spor s jeho vnukem Chadoldem mladším.³⁷⁶ O zámek a panství však projevil zájem Jan Mrakš z Noskova, který Mailberg držel spolu s Petrem IV. po dobu války s Matyášem Korvínem.³⁷⁷ Díky podpoře svého strýce Petra IV. a také českého krále Ludvíka předal roku 1520 císař Maxmilián zámek Mailberg i s panstvím Janovi a zároveň potvrdil jeho dřívější držení johanity.³⁷⁸

O tento zámek přišla komenda za komturství Konráda Auera, císařského komorníka, který si osobně zámek přivlastnil.³⁷⁹ I když musel být zámek řádu navrácen, přesto byl držen zástavně v roce 1494 Janem ze Schellenbergu, nejvyšším kancléřem českého království. Ten jej předal Hanušovi Grafeneck a jeho bratru Ondřejovi, členu johanitského řádu, a jejich hejtmanu Mikuláši Pflugovi spolu s císařovým zástavním listem proti zaplacení 400 zlatých uherských; 400 zlatých zbývajících do celkové sumy 800 zlatých, za niž byl zámek zastaven, měl splatit Hanuš.³⁸⁰

Tento zámek byl původně držen králem Matyášem a po něm otcem císaře Maxmiliána. Proto mohl právě Maxmilián v roce 1504 dát zámek s příslušenstvím Oldřichovi z Grafeneck. Po jeho smrti ustanovil jeho majitel johanity, kteří však musí za toto zboží složit 7000 zlatých rýnských a dalších 4000 zlatých. Císař si zároveň vymínil, že toto lze pouze za podmínky,

376 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1245, sign. Jo XXXI Mailb. 4; CDB I, s. 175, č. 175.

377 AČ 11, č. 1263, s. 200 – 201.

378 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1497, sign. Jo XXXIV Mail. 239. SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4414, sign. 3694a).

379 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1471, sign. Jo XXXIII Mail. 226b 1; inv. č. 1475, sign. Jo XXXIII Mail. 226 b 5.

380 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1482, sign. Jo XXXIII Mail. 228b.

pokud bude zdejší komturem osoba pocházející z Dolního Rakouska.³⁸¹ Mezi Oldřichem a mailberskou komendou již tehdy došlo k úmluvě o převzetí majetku, neboť velmistr Emericus Damboise požadoval oznámení výsledku jednání mezi oběma stranami formou notářského instrumentu.³⁸² Záhy poté komtur mailberské komendy Hynek Popel z Lobkovic prodává některé nově nabyté louky dalším světským osobám, tentokrát bez osobní účasti Jana z Rožmberka.³⁸³ V roce 1520 pak prodává mailberské komendě a Janu z Rožmberka část vsi Plauwstanden za 380 zlatých rýnských Vilém z Neydeku.³⁸⁴ Řád patrně již nějaké majetky v této vsi vlastnil, neboť již roku 1519 zde johanité směnili své louky za jiné louky v této vsi s jejich majiteli.³⁸⁵

Mailberská komenda patřila k nejstarším v rámci Rakouska. O tom svědčí také nejstarší listina fondu řádu maltézských rytířů, uložená v Národním archivu v Praze. Již v roce 1128 Albero, Hadmarus a Rapoto, bratři z Falkenbergu darovali komendě statek v Pottenbrunnu s ročním platem 12 solidů.³⁸⁶ Právě zdejší komenda spolupůsobila na volbu Přemysla Otakara II.³⁸⁷ Kolem roku 1207 k této komendě náležel také Münchenschlag u Nové Bystřice. V témže roce byl komendě připsán špitál, založený v roce 1185 Hadmarem z Kuenringu. Snad již před rokem 1204 této komendě daroval Otto z Trabergu Erdberg na Moravě.³⁸⁸ V roce 1208 vedl Reinold, opat v Melku s mailberskou komendou spor o desátky. Reinold se těchto desátků z vinic, lesů a obdělávaných i neobdělávaných polí ve vsi Mailberg, nakonec vzdal.³⁸⁹ Této komendě darovali majetky také čeští králové. Václav I. roku 1244 daroval mlýn v Hrádku a roku 1268 daroval Přemysl Otakar II. podací kostela u Marcheggu a o rok poté (1269) v Michelstetten,

381 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1493, sign. Jo XXXIII Mail. 236a.

382 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1494, sign. Jo XXXIII Mail. 236b.

383 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1501, sign. Jo XXXIV Mail. 243.

384 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1500, sign. Jo XXXIV Mail. 242.

385 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1499, sign. Jo XXXIV Mail. 241.

386 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1243, sign. XXXI Mail. 2.

387 DAUBER, R. L., *Der johanniter-malteser Orden*, II, s. 160.

388 DAUBER, R. L., *Der johanniter-malteser Orden*, II, s. 165.

389 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1251, sign. Jo XXXI Mail. 10a; inv. č. 1487, sign. Jo XXXIII Mail. 233.

na jehož podací si v roce 1287 činil rakouský kníže Albert.³⁹⁰

Komenda patřila k jedním z prestižních, neboť se mailbergskými komtury stávaly významnější osoby nebo ti, již se něčím zasloužili pro řád. To je i případ Viléma Dachsnera, který byl nápomocen v jisté věci vizitátoru řádu Michalovi de Castelacio. Ten pak apeloval na velmistra, aby Daschnera jmenoval mailberským komturem.³⁹¹ Jako komtur zdejší komendy byl v roce 1479 jmenován císařský komorník Konrád Auer.³⁹²

Jak je patrné z výše uvedených případů, Jan III. z Rožmberka měl, na rozdíl od Jana ze Švamberka, ve své funkci podporu českého krále. Dobré vztahy s panovníkem a jeho rodinou dokládá i skutečnost, že královna Anna se přimlouvala u Jana z Rožmberka, aby byla Vilému Behrovi vrácena komenda v Dzierzoniówě, k čemuž využila i přátelství mezi Adamem z Hradce a Janem k přimluvě za tohoto sesazeného komtura.³⁹³ Podobně se přimlouval Ludvík, prostřednictvím Petra IV. z Rožmberka, u Jana za Jiřího Walredera, aby obdržel nějakou komendu, která se nejdříve uprázdnila. Jednou z nich byla komenda v Makově.³⁹⁴ Walreder byl ve službách Vladislava Jagellonského i Ludvíka.³⁹⁵

Ovšem Jan ve svých dobrých vztazích s panovníkem nebyl v sledu generálních převorů jediný. I Piastovce Semovíta podporoval Karel IV. K dobrým vztahům s Karlem IV. Semovítovi dopomohli jeho dva sourozenci: Semovítův starší bratr Přemysl I. Těšínský, který byl císařský rádce a dvorský sudí a také Semovítova sestra Alžběta, která byla milenkou moravského markraběte Jana Jindřicha.

Janův předchůdce byl v opačném postavení vůči českému králi. K Švamberkově sesazení došlo k dohodě mezi velmistrem a světským panovníkem. Roku 1501 velmistr Petr d'Aubuson požádal krále Vladislava II. o pomoc při sesazení Jana ze Švamberka z funkce

390 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1262, Jo XXXI Mail. 24; inv. č. 1282, sign. Jo XXXI Mail. 39; inv. č. 1284, sign. Jo XXXI Mail. 41; inv. č. 1308, sign. Jo XXXI Mail. 63; inv. č. 1558, sign. Jo XXXV Víd. 13.

391 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1458; sign. Jo XXXIII Mail. 214b.

392 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1469; sign. Jo XXXIII Mail. 225.

393 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 143, sign. Jo II DZ.54; AČ 11, č. 278, s. 458 – 459.

394 AČ 12, č. 1418, s. 66 – 67.

395 AČ 8, č. 299 – 300, s. 231 – 232, AČ 12, č. 1417, s. 66 – 67.

generálního převora. Jako důvod je v pramenech uváděn dluh na responzích, který k tomuto roku činil 2000 dukátů.³⁹⁶ Ovšem dluhy na responzích měl již Václav z Michalovic a Jošt z Rožmberka, přesto to nebyl důvod k jejich sesazení. Proti Janu ze Švamberka se patrně ke všemu vytvořila frakce johanitů, kteří jej odmítli poslouchat.³⁹⁷ Mezi ně patřil také jeho místodržící pro Rakousko, Jakub Reinher.³⁹⁸ Nad Švamberkem měla být z nařízení papežského legáta dokonce vyřčena klatba, kterou měl vykonat děkan a administrátor pražského kostela Jan z Krumlova.³⁹⁹ Panovník toho využil a za kandidáta prezentoval svého komorníka Matyáše Tuchorazského.

S volbou však nebyli spokojeni čeští johanité (Tuchorazský nebyl členem řádu), a tak za necelého půl roku po Švamberkovi byl Tuchorazský nahrazen opět Švamberkem. S rehabilitací Jana ze Švamberka se zároveň velmistr obrací na českého krále s prosbou, aby zakázal komukoliv vybírat od johanitů jakékoliv finance. Patrně Švamberk jako jeden z důvodů neplacení responzí uváděl porušení řádových privilegií ze strany jiných církevních a světských osob. Zároveň velmistr požádal českého krále, aby nařídil všem neposlušným johanitům poslouchat nově dosazeného Jana ze Švamberka. Tento jev je v historii řádu v Čechách výjimečný, neboť to poukazovalo na slabou autoritu nejvyššího reprezentanta řádu v Čechách a tudíž do řádových věcí musí zasáhnout panovník. Pokud provedeme srovnání vlivu českých panovníků na řádové dění, tak lze konstatovat, že Jagellonci zasahovali častěji do řádových záležitostí než jejich předchůdci na českém trůnu. Pokud do této doby projevoval vliv českých králů na řádové dění, bylo to spíše v oblasti majetkové, jako to máme doloženo buď v případě donací samotných panovníků, nebo v případě opačném – zastavování řádového majetku. V případě donací se jednalo o darování rozsáhlých majetků zejména v prvních dvou stoletích usídlení řádu na našem území, v druhém případě šlo o zástavní politiku Zikmunda Lucemburského.⁴⁰⁰

396 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2542, sign. Jo LI Velkopř. 21.

397 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2544, sign. Jo LI Velkopř. 22 a.

398 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 3097, sign. Jo 63 Sv. Petr 5.

399 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 3177, sign. 2593.

400 O zástavách nejen johanitského majetku více Jaroslav ČECHURA: *Sekularizace církevních statků v husitských Čechách a Zikmund Lucemburský*. HistO 4, 1993, č. 9, s. 201 - 203.

Reformace a její vliv na situaci v řádu v zahraničí

Janova působnost v řádu spadá do období, kdy se řád v Evropě musí vypořádat s šířícím se vlivem reformace. Reformační projevy se totiž začaly šířit Evropou v době, kdy došlo v řádu k závažné situaci – ztrátě Rhodu (v roce 1522). Tato ztráta centra a s ním i povinnosti dodržovat regule, stanovené již ve Svaté zemi a postupně upravované generálními kapitulami, ztratily smysl. Komendy v Evropě již nemusely odvádět responze, mnohde došlo k porušování zákazu osobního vlastnictví členů řádu. V německém jazyku došlo k velkému úbytku kněžské složky komend (Rödel uvádí, že kolem roku 1495 žilo v německém velkopřevorství 322 řádových kaplanů, zatímco v roce 1540 již jen 132). Docházelo k častému inkorporování neobsazených far pro nedostatek řádových kněží a celkově duchovní správa nezvládala plnit svou dosavadní funkci. Mnohá zemská šlechta měla zájem o řádové majetky, a tak byly mnohé majetky řádu sekularizovány (zejména v oblasti Švýcarska, kolem Bernu a Zürichu, ale i v Hessensku a Oldenburgu). To bylo živnou půdou pro šíření luterských ideí mezi členy řádu. Tak ze 105 komend německého velkopřevorství bylo pro řád ztraceno 28.⁴⁰¹

Nejtěžší ztráta pro řád vlivem protestantismu se odehrála v brandenburské bailivii, kde se bailiv Joachim von Arnim roku 1545 stal protestantem a tak došlo ke ztrátě celé této bailivie. Již dříve zdejší bailiv, Veit von Tümen nebránil některým zdejším komturům aby byli protestanty a dokonce se ženili.⁴⁰² V Anglii defacto řád přestal zcela existovat, v důsledku četných konfiskací Jindřicha VIII. V Dánsku majetek řádu sekularizoval také panovník. Ztráty pokračovaly ještě v následujícím 17. století, kdy řád přišel o své majetky v oblasti Utrechtu.⁴⁰³ Zde zůstal sice řádu zdejší špitál, který však v roce 1636 řád přenechal zdejší univerzitě.⁴⁰⁴

401 RÖDEL, W. G., *Das Großpriorat Deutschland*, s. 410.

402 RÖDEL, W. G., *Catholic and Protestant members*, s. 37. Více o reformační vlně v této bailivii Ernst OPGENOORTH: *Die Ballei Branderburg des Johanniterordens im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation*. In: Beihefte zum Jahrbuch der Albertus-Universität Königsberg, XXIV, Würzburg 1963

403 RÖDEL, W. G., *Das Großpriorat Deutschland*, s. 412.

404 Johana Maria van WINTER: *Die Stadt Utrecht als Sitz zweier geistlicher Ritterorden: des*

Podobně dopadla např. komenda ve švýcarském Wädenswillu, kde také došlo vlivem reformace, která se zde projevila již v roce 1529, k zruinování majetků tamní komendy natolik, že v roce 1549 velkopřevor Jiří Schilling von Cannstatt souhlasil s odprodejem majetku této komendy městu Zürichu, kterým si řád získal 20 000 zlatých.⁴⁰⁵ Prodej se týkal hradu a k němu příslušejícího panství s vesnicemi Wädenswil, Richterswil a Uetikon.⁴⁰⁶ Někteří komtuři a převorů, jako např. převor komendy v Bubikonu, spolupracovali s reformátory, např. Ulrichem Zwinglim.⁴⁰⁷

Johanniter/Malteser- und des Deutschen Ordens. In: Die Stadt als Kommunikationsraum, Festschrift für Karl Csok zum 75 Geburtstag. Ed. H. Bräuer, E. Schlenkrich, Leipzig 2001, s. 809 – 826, zde s. 825.

405 O této postavě více Michael GALEA: *Die deutschen Ordensritter von Malta*, Malta 1995, s. 41 - 53.

406 Peter ZIEGLER: *Die Johanniterkomturei Wädenswil 1287 bis 1550*, Wädenswill 1987, s. 94 – 96. Katolické bohoslužby zde byly až do 18. století zakázány. Přestože Cannstatt náležel k liberálním lidem, luterány nesnášel. Hubert Graf von WALDBURG- WOLFEEG: *Der Orden auf Malta*. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 191 – 226. zde s. 198.

407 Walter Gerd RÖDEL: *Der Johanniterorden*, In: Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und Katholischer reform 1500 – 1700. Edit. Friedhelm Jürgensmeier, Regina Elisabeth Schwerdtfeger. Münster 2005, s. 141 – 161, zde s. 151.

Reformace ve Slezsku⁴⁰⁸

Také do slezských komend dorazil vliv reformace. Postihl ale spíše Janova nástupce v úřadu generálního převora, Jana z Vartemberka. Z vizitace, kterou v roce 1536 nařídil Jan z Vartemberka, vyplývá, že v Hlubčičích musela být kvůli vlivu luteránů přenesena pitance, kterou založili zbožní Hlubčičtí, do Hrobníků.⁴⁰⁹ Dokonce Brzeg byl natolik pod vlivem luteránů, že nebylo možné ani provést v tamní komendě vizitaci.⁴¹⁰ Ve Lwówku v roce 1556 dosadila tamní městská rada po zemřelém johanitském faráři Valentinovi Raftelovi evangelického kněze, čímž vlastně tamní komenda ztratila finanční a duchovní základnu ve městě. Obdobná situace byla v Reichenbachu v roce 1555.⁴¹¹

Druhá vizitace v těchto komendách podala zprávu o neutěšeném stavu opavské komendy. Komendy byly bez komtura. Jak ze zprávy vyplývá, byla většina řádových poddaných luteránská, což se odráželo i v neplnění povinností vůči svým pánům – johanitům. Nelíbí se jim jejich poddanské povinnosti vůči řádu a nebylo výjimkou i rozkrádání řádového majetku.

408 O reformaci ve Slezsku bylo napsáno mnoho, ale k vlivu reformace na slezské komendy nikoliv. O reformaci v této oblasti psali (výběrem): Franz MACHILEK: *Reformation und Gegenreformation in Schlesien unter besonderer Berücksichtigung Oberschlesiens. Eine Einführung*. In: *Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien. Die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im ostmitteleuropäischen Kontext*. Berlin, 1994, s. 9 – 29. Józef MANDZIUK: *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Czasy reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji 1520 – 1741*. Warszawa 1995; edice Ferdinand Gottfried BUCKISCH: *Schlesische Religions-Akten 1517 bis 1675. Teil 2. Regesten von Religions-Akten*. Edit.: Ferdinand Gottchalk - Johannes Grünwald - Georg Steller. Köln, Böhlau 1998; Arno HERZIG: *Schlesien und die Grafschaft Glatz im Zeitalter des Konfessionalismus*. In: *Geschichte des christlichen Lebens im schlesischen Raum. Teilband 1*. Münster 2002, s. 493 – 510. Martin ROTHKEGEL: *Ausbreitung und Verfolgung der Täufer in Schlesien in den Jahren 1527-1548*. Archiv für schlesische Kirchengeschichte 61, 2003, s. 149 – 209.

409 Josef SVÁTEK: *Visitace maltézských velkostatků ve Slezsku rok 1536*, Opava 1956, s. 1 - 31, s. 6.

410 SVÁTEK, J., *Visitace maltézských velkostatků*, s. 18.

411 RICHTER, H., *Protokolle der General Visitation*, s. 9, 11.

Ti z mála, kteří byli katolíky, se snad ani jednou do roka nezpovídali, soudě podle nařízení vizitační komise, aby tak alespoň jednou v roce učinili.⁴¹² Proč vlastně reformace zapustila kořeny v oblasti, která v době poděbradské byla tolik protihusitská?

Na počátku 16. století, tedy v době Jana III. z Rožmberka, docházelo k úpadku víry nejen v Čechách, ale také na Moravě a ve Slezsku. Ve Slezsku nacházeli živnou půdu kazatelé a kritici nepořádku v církvi, která se začala v této době více projevovat a dorazila až na dolnoslezský venkov. Kritika postihla rovněž samotného biskupa Jana Thurza. Lutherovy teze našly živnou půdu záhy u slezských knížecích rodin. Karel I. Minsterberský viděl v reformních myšlenkách Luthera i možnost očistit památku svého předka Jiřího z Poděbrad. I když se zde reformace označovala jako „knížecí“, zasahovala také mezi venkovany. Přesto však prim v tomto směru vedla knížata. Např. Piastovec Fridrich II. Lehnický patřil mezi Lutherovy stoupence. Podobně se tak stalo také v případě krnovského hohenzollernského knížete Jiřího Zbožného. Reformaci vyšly vstříc i městské rady a tak se města (Olešnice, Břeh), kde měli johanité také své komendy, staly centry reformace. Ferdinand I. se pokoušel reformaci vymýtit ze Slezka již mandátem z 17. května 1527, kterým zakázal učení Martina Luthera, nechal vyhnat ze Slezska ženaté kněží a nařídil vrátit sekularizovaného majetku církevním institucím.⁴¹³ Bohužel, Ferdinandův mandát vyšel v případě majetků slezských komend naprázdno. V letech 1520 – 1550 postupně původní johanitské farní kostely obsazovali evangeličtí kněží. Konkrétně se tak stalo v Brzegu, Reichenbachu, Lówku, Zlotoryji, ale i mimo Slezsko, v Žitavě a Kladsku.⁴¹⁴ Teprve za Ferdinanda II., vydáním restitučního ediktu roku 1629 došlo k silnějším restrikcím vůči reformaci ve Slezsku. Majetky se však johanitům zpět tímto ediktem nevrátily. Ferdinand II. totiž viděl jako silnější řád v boji s reformací jezuity, kteří tak převzali od johanitů některé dosud držené majetky v této oblasti. K částečné nápravě došlo v roce 1709 na základě Altranské dohody. Tehdy byl maltézskému řádu navrácen majetek komendy ve Lwówku, Zlotoryji, Hlubčicích a Vratislavi.⁴¹⁵

412 Josef SVÁTEK: *Opavský maltézský velkostatek*. In: Opava, sborník k 10. výročí osvobození města, Ostrava 1956, s. 191 – 199, zde s. 191, 199.

413 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 38.

414 BORCHARDT, K., *Die Johanniter in Schlesien*, s. 39.

415 BORCHARDT, K., *Die Johanniter in Schlesien*, s. 41.

Reformace v Kadani

Jedinou komendou na území Čech, o kterou přišlo české převorství vlivem reformace, byla Kadaň. První zprávy o zdejších johanitech pochází z roku 1186, kdy český kníže Bedřich daroval johanitskému špitálu ves Lešany a hrad Kadaň.⁴¹⁶ Tato darování však nenáležela přímo tamní komendě, která v této době ještě neexistovala, ale spolu s Ploskovicemi a Manětínem náležela pod správu pražské komendy.⁴¹⁷ Z listiny vyplývá, že již dříve dostali nějaké majetky od biskupa Jindřicha a Hroznatových synů Viléma a Oldřicha. Kadaň rád nevlastnil od dob vlády Přemysla Otakara II., ale zůstalo jim patronátní právo na dva kostely: sv. Jana Křtitele a farní kostel Panny Marie.⁴¹⁸

Dodnes není zcela jasné, zda šlo o vliv německé reformace nebo o domácí utrakvismus. Kadaň měla německo-české obyvatelstvo. Pro vliv reformačního hnutí z Německa hovoří fakt, že zde již v roce 1523 začal kázat Simon Behem, absolvent wirtenberské a lipské univerzity. Tato osoba však i přes své krátké působení ovlivnila zdejší město, takže již o velikonočních roku 1525 musel komtur zdejší komendy Petr řešit nepříjemnosti spojené s reformačními snahami části kadaňských měšťanů.

Zajímavé je, že i někteří tamní minorité se stali stoupenci nového náboženského směru. Kdo však přišel o svůj svatostánek v Kadani, byli právě johanité. Luteráni zabrali v listopadu roku 1526 jejich kostel sv. Jana Křtitele a využívali ji jako svou modlitebnu. Zdejší komenda přestala dostávat od města, ovládnutého reformátory, platy a důchody, což ji nebezpečně ochromilo.⁴¹⁹ Bohužel nemáme v tuto dobu doloženy reakce Jana, coby zodpovědné osoby za stav v komendě.⁴²⁰ Teprve když se obrátil na Ferdinanda I. nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z

416 CDB I, č. 310, s. 280 - 283.

417 Zajímavé však je, že půdorys kapitulní síně předpokládané komendy je podobný půdorysu kapitulní síně ve Strakonici. Jaroslav PACHNER: *Johanitská komenda v Kadani*, PPŽ 116, Chomutov 1997, s. 33 – 39, zde s. 38.

418 CDB IV/1, č. 297, s. 443 – 444. O stavebním vývoji těchto objektů a lokalizaci původní komendy více PACHNER, J., *Johanitská komenda*, s. 33 – 34.

419 Petr RAK: *K počátkům reformace v Kadani*, PPŽ 22, 1990, č. 4, s. 97 – 103, zde s. 100.

420 Rak sice uvádí, že Jan se v roce 1528 obrátil s žádostí o navrácení zadržených platů a důchodů komendě a žádal vyhoštění Simona Behema, ale odkaz na pramen uložený ve fondu ŘM v

Rožmitálu v této věci a Ferdinand dvakrát Kadaňské napomenul, došlo k uklidnění situace.⁴²¹ Již v srpnu roku 1530 dochází však mezi utrakvisty a katolíky v tomto městě k dalším nepokojům. Proto Jan žádá převora pražské komendy Mikuláše z Kladska, aby prostřednictvím kadaňského komtura Petra zastavil kacířské kázání jakéhosi mnicha v Kadani a nedovolil vykopání mrtvol luteránů na katolickém hřbitově.⁴²² Luteráni totiž nezískali část hřbitova k pohřbívání svých zesnulých.⁴²³ Kadaň se v srpnu 1530 přihlásila nejvyššímu komořímu k víře podobojí a chtěla tím nesváry ve městě ukončit.⁴²⁴ Ovšem Ferdinand I. se snažil o to, aby město zůstalo z větší části katolické. Luteránské město však tuto snahu vnímalo jako zásah do jejich svobodného rozhodování o náboženské orientaci. Kadaň se tak stala precedentem pro ostatní města, která ji různými způsoby vyjadřovala svou, byť nevýznamnou, podporu.⁴²⁵

Spor obou stran pokračoval, neboť v září téhož roku král Ferdinand I. nařídil Janovi z Rožmberka, aby ukončil kacířská kázání tohoto mnicha. Sám král byl v té chvíli v Augsburgu a tak nemohl zasáhnout.⁴²⁶ Dle zápisu z generální kapituly, která se konala v roce 1555 ve Strakonicih a kde se probírala hospodářská stránka komend, vyplývá, že se komenda v Kadani domluvila v roce 1530 s městem na tom, že jí bude město i nadále odvádět platy a důchody a komenda pak musí zpětně z nich splatit dluh na responzích za 15 let.⁴²⁷ Kadaně se johanité nakonec vzdali v roce 1547 a své tamní majetky - patronátní právo kostela sv. Jana

NA je chybný. O situaci v komendě v Kadani se bohužel prameny tohoto fondu nezmiňují vůbec. RAK, *K počátkům reformace*, s. 101.

421 RAK, *K počátkům reformace*, s. 101.

422 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4754, sign. 3967b). Poněkud protichůdně však vyznívá tvrzení Raka, že v 11. srpna 1530 došlo k uklidnění situace v Kadani a k usmíření obou stran. Komenda, fara a škola byla vrácena johanitům, utrakvistům bylo dovoleno pohřbívát své mrtvé na farním a klášterním hřbitově. RAK, *K počátkům reformace*, s. 102.

423 RAK, *K počátkům reformace*, s. 101.

424 AČ 26, s. 386 – 389.

425 Např. Žatec vykonal pout', jejímž výsledkem se stalo drancování tamního kostela a zbavování jej přepychu. JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 158.

426 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4753, sign. 3967a).

427 Na Praha, fond ŘM, inv. č. 8, sign. Jo XV, fol. 9, kart. 71.

Křtitele a farního kostela Panny Marie – přenechali městu Kadani.⁴²⁸

428 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2550, kart. 924.

Reformace v Horní Lužici, Kladsku a Jednota bratrská ve Volyni.

Další ztráty českého převorátu následovaly: v roce 1470 byly prodány městu Žitavě majetky tamní komendy, pro neshody mezi žitavským komturem Kryštofem z Vartemberka a městskou radou, které nebyly blíže specifikovány.⁴²⁹ Za Janova převorátu došlo v roce 1520 k obsazení farního kostela v Žitavě protestantskými kněžími, přičemž komturovi bylo ponecháno pouze patronátní právo. Reakce Jana z Rožmberka na tuto skutečnost se v pramenech nedochovala. Ani Rhodos nepověřil žádného řádového příslušníka, aby zasáhl.

V komendách v Kladsku se vliv reformace objevil v plné síle také až po Janově smrti, nicméně její základy byly položeny již v době vlády Jiřího z Poděbrad a odtud jen gradovaly. Kladsko bylo Jiřímu vojensky i po stránce víry oddanější než-li Slezsko, v čele s Vratislaví. Proto také po vyhlášení kladby na Jiřího došlo v roce 1470 k útoku Slezanů na Kladsko, kterému však podlehl i tamní johanitská komenda.⁴³⁰ Situace se však zhoršovala i po smrti Jana. Roku 1558 se zde stal komturem utrakvistický Mikuláš Caudier Spiegel ze Streunendorfu, turecký tlumočník a pensionovaný císařský úředník. Tímto však k nějaké nápravě v správě komendy nedošlo. O to se pokusil teprve Felician Mošovský z Moravčina, který byl katolíkem. On a tehdejší velkopřevor Leopold Popel z Lobkovic využili uprázdňení místa v kladském farním kostele smrtí tamního kněze. Bohužel, protikatolicky smýšlející město v tom johanitům zabránilo a hrozil dokonce ozbrojený konflikt.⁴³¹ Johanité zde již nikdy své pozice nezískali a tím, že zdejší komtuři vesměs zaujímali funkce u dvora nebo v armádě, byla komenda mimo jejich zájem. Městská rada dokonce zabraňovala uskutečnění poslední řádové vizitace v této komendě v roce 1609. V roce 1626 byla komenda postoupena jezuitům.⁴³²

429 O reformaci v Žitavě více Petr HRACHOVEC: *Počátek reformace v Žitavě (do čtyřicátých let 16. století)*. In: *Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. - 17. století*. Praha 2009, s. 371 – 385.

430 Petr STANISLAV: *Visitace maltézské komendy v Kladsku v roce 1609*. In: *Kladský sborník, I, Kladsko, Hradec Králové 1996*, s. 65 – 84, zde s. 66 – 67.

431 STANISLAV, P., *Visitace maltézské komendy v Kladsku*, s. 68 – 69.

432 STANISLAV, P., *Visitace maltézské komendy v Kladsku*, s. 71, 75.

Tak jako v německém velkopřevorství byl velkopřevor příliš tolerantní, tak i u Jana III. lze shledávat jistou toleranci vůči novému směru. A nejen u něj, ale i u strakonického převora kněze Mikuláše v otázce kázání volyňského pikarta Jiřího. Ten byl pro svá kázání v roce 1504 na strakonickém hradě vyslýchán, dokonce samotným Janem z Rožmberka přemlouván k přestoupení ke katolicismu. Aby jej Jan donutil navštěvovat katolický kostel, učinil jej kostelníkem, ale marně. Jan tohoto odpadlíka nechtěl jako kacíře upálit, jak jej k tomu nutila pražská kapitula. Raději pro něj nechal upravit vězení, kde se však Jiřího zdraví zhoršilo natolik, že jej převor Mikuláš nařídil z vězení propustit dokud se jeho zdravotní stav nezlepší. I převor Mikuláš nepatřil mezi přísné odpůrce jiné, než katolické víry, neboť nařídil Jiřího léčit, čímž pikarta získal zpět ke katolictví dobrovolně.⁴³³ Ve Volyni samotné se tehdy nacházelo mimo katolíků také několik stoupenců Jednoty bratrské.⁴³⁴ V českých zemích reformace johanitské komendy (s výjimkou Kadaně) nezasáhla. Je otázkou, co tomu bránilo. Snad tomu bylo také proto, že komendy se nacházely mimo hlavní reformační centra, kterými byly zejména oblasti s větším množstvím německého obyvatelstva, což bylo především Krušnohoří a na Moravě i královská města, jako Jihlava a Znojmo, jak je patrné také z mapy rozložení komend v 16. století.⁴³⁵ Zatímco např. v Německu bývaly majetky komend přímo napadány vojsky knížat – stoupenců reformace, v Čechách se tak nestalo.⁴³⁶ Reformace se projevovala ostřeji spíše mezi městským obyvatelstvem.

Proč vlastně byli johanité jako celek tolik tolerantní? V pramenech české provenience, ani v zahraniční literatuře, jež se zabývá projevy a dopady reformace na řádový majetek a i situaci v řádu samotném, se nepíše, že by johanité sami vystupovali aktivně proti tomuto hnutí. Spíše se projevují vůči dané situaci odevzdaně, smířlivě a pasivně. Jak zde bylo uvedeno, nejednou, jak v českých zemích, tak v zahraničí, dochází k odprodeji nebo vzdání se majetků řádu v ohniscích reformace. Přitom řád vznikl na podloží boje proti nepřítelům křesťanské víry. Odpověď lze snad nalézt v jejich pobytu na Rhodu, kde většina představených převorů a někteří komtuři museli pár let pobývat. Zde se museli naučit žít z pravoslavnými Řeky,

433 Celý případ je popsán z výpovědi samotného Jiřího. TEPLÝ, F., *Dějiny Volyně*, s. 79 – 87.

434 TEPLÝ, F., *Dějiny Volyně*, s. 89.

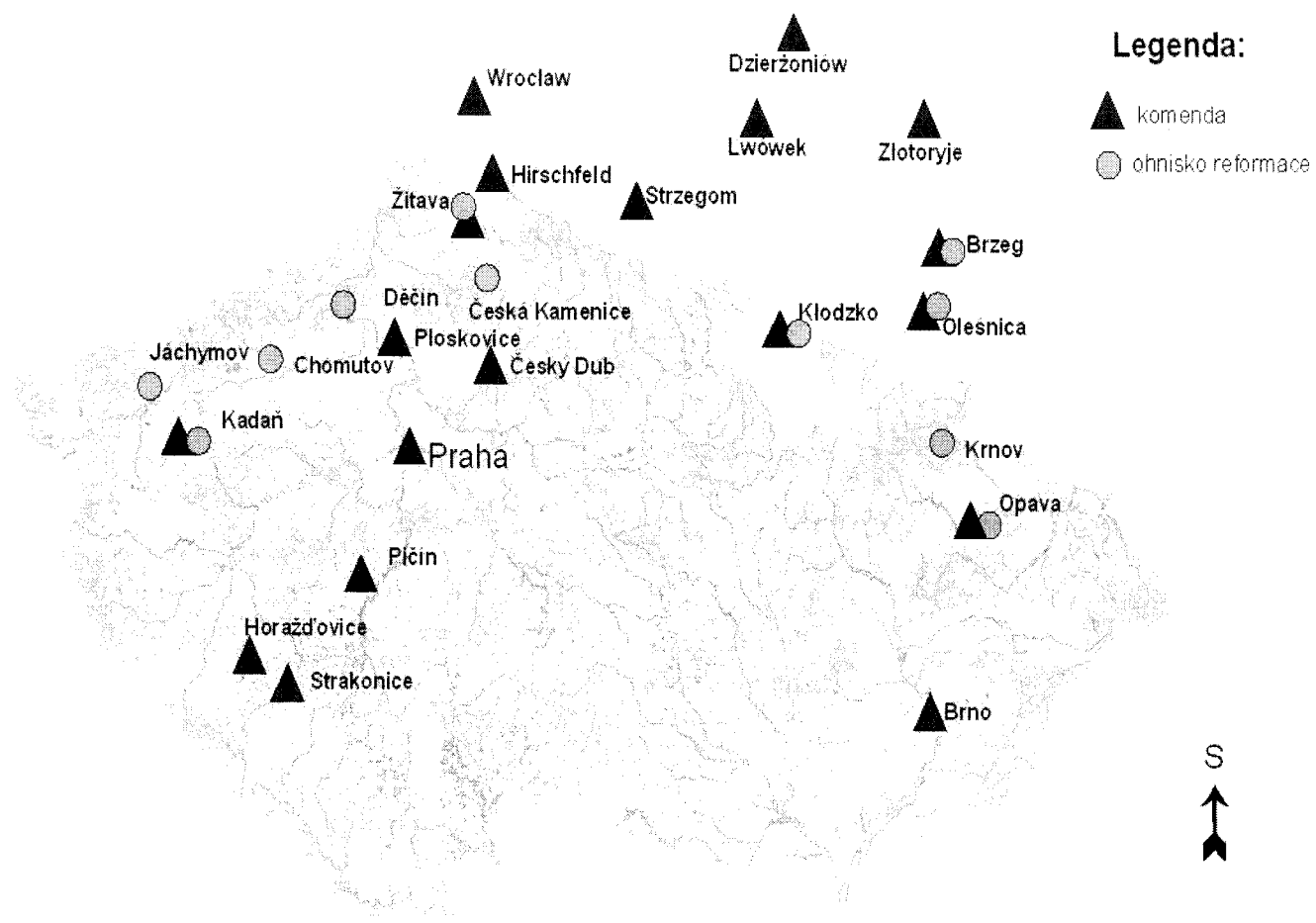
435 ČORNEJ, P., *Velké dějiny*, VI, s. 131.

436 Např. kurfiřt Jan Bedřich v roce 1547 vojensky napadl město a řádové majetky Weißensee. Georg SCHLEGEL: *Die Geschichte der Johanniterkommende Weißensee in Thüringen*, Weißensee 1996, s. 71.

obchodovat s Židy, vyjednávat s muslimy.⁴³⁷

437 Více o tom Nicolas VATIN: *L' ordre de Saint-Jean-de-Jérusalem, l' empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes 1480 – 1522*, Louvain – Paris 1994, s. 26 – 38. Podobné téma, ale u řádu observantů zpracoval Petr HLAVÁČEK: *Die Franziskaner-Observanten zwischen böhmischer und europäischer Reformation. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte Ostmitteleuropas*. In: *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa*. Köln, Böhlau 2006, s. 295 – 326.

Rozložení komend a ohnisek reformace v první polovině 16. století

Proti Turkům na Rhodu a v Evropě.

Jak již zde na některých místech bylo zmíněno, Janův převorát zasahuje do doby těžké pro řád – ztráty řádového centra na Rhodu. Jan se s velkou pravděpodobností těžkých bojů o ostrov neúčastnil, nicméně není to vyloučeno v případě řádových členů z Čech. Jan byl v této složité situaci zaneprázdněn bojem o rožmberské dědictví.

Rhodos byl obléhán Turky již v roce 1480. Mehmed II. byl tehdy v značné přesile, přesto však johanité svůj ostrov uhájili.⁴³⁸ Podruhé však obléhání tureckými vojsky úspěšné nebylo. Sulejman II. byl schopnějším vojevůdcem a tak zaútočil na Rhodos, který tentokrát nebyl připraven.⁴³⁹ Zdá se, že původně existovaly mezi oběma hlavními vojevůdci bitvy o Rhodos přátelské vztahy. Ještě rok před dobytím Rhodu (1521) gratuloval velmistr Philippe Villiers de L'Isle Adam Sulejmanovi k vítězství u Bělehradu.⁴⁴⁰ Týž Sulejman pak v roce 1526 vedl turecká vojska do bitvy u Moháče. Velmistr nestihl povolat johanity z Evropy. V roce 1522 johanité kapitulovali a i s řádovým archivem opustili ostrov. Wienand si klade otázku, jaký měl vlastně pro Turky tento ostrov význam, když se jej neustále snažili ohrožovat, až jej nakonec dobyli. Měl význam strategický, neboť ostrov byl pro tureckou expanzi do Evropy bariérou.

Velmistr Philippe Villiers de L'Isle Adam se snažil pro řád najít co nejdříve pevné zázemí, odkud by se mohl dále řídit řád v Evropě. Našel jej v římském Viterbu, kde velmistr vedl správu řádu čtyři roky. V roce 1530 se povedlo prostřednictvím příznivce řádu, císaře Karla V. najít pro řád nový ostrov – Maltu. Sympatie si u tohoto mocného muže johanité získali svou účastí v bitvě u Moháče. Také vzrůstající se luterství mezi říšskou šlechtou více přitáhlo Karla V. k johanitům, jelikož v nich shledával podporu katolicismu. V tom měl sehrát důležitou roli velkopřevor Georg Schilling von Cannstatt, o němž již byla zmínka v kapitole o reformaci.⁴⁴¹ Ani na Maltě se tureckému nebezpečí nevyhnuli. V době, kdy již byl Jan III. několik desítek let po smrti, v roce 1565 podnikl silný útok na ostrov Sulejman Nádherný.

438 Adam WIENAND: *Der Orden auf Rhodos*. In: *Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben*. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 143 – 189, zde s. 168.

439 WIENAND, A., *Der Orden auf Rhodos*, s. 177.

440 WIENAND, A., *Der Orden auf Rhodos*, s. 178.

441 WALDBURG – WOLFEGG, H., *Der Orden auf Malta*, s. 193, 196. Vzhledem k svému liberalismu však nakonec naděje Karla V. nesplnil.

Jelikož měli johanité včas informace o plánovaném útoku, dokázali ostrov ubránit. Stalo se tak jen několik let před bitvou u Lepanta (1571).

V evropském prostředí se johanité také mohli angažovat v boji proti turecké expanzi. Zejména v době, kdy proti tureckému nebezpečí agitoval sám Ferdinand I. se mohli johanité v rámci českého převorátu zhostit úlohy obrany křesťanské Evropy a to bezmála sedm let poté, co kvůli turecké invazi přišli o Rhodos. Řád ani tyto války v Evropě nefinancoval. Snad lze v této pasivitě shledávat i situaci po ztrátě Rhodu. I když řád přesídlil dočasně do Viterba, situace se nestabilizovala ani v roce 1527, což dokazuje snaha vratislavské komendy odvádět responze českému převorství.⁴⁴²

Jan III. sice na rodových panstvích organizoval vojenskou účast a zároveň výpomoc Ferdinandu I., nicméně on sám se do čela této hotovosti nepostavil a to ani jako člen řádu, ani jako správce rodového majetku. O dění u Vídně tedy Jana informuje nakonec jeho hejtman Cinišpán z Heršláku, který byl Janem pověřen sestavit na rožmberských panstvích vojenskou hotovost.⁴⁴³ Podobně se Jan nezúčastnil ani bitvy u Moháče a to i přesto, že jeho mladší bratr, který johanitou nebyl, se do bitvy připravoval.⁴⁴⁴

K jisté finanční účasti na obraně proti tureckému nebezpečí lze hovořit teprve po smrti Jana III., za převorátu Jana z Vartemberka, v roce 1538. Tehdy Jan z Vartemberka vypomohl Ferdinandu I. osmi tisíci zlatých rýnských.⁴⁴⁵ Tuto sumu si vypůjčil řád v roce 1539 na záruku Jiřího z Vartemberka a Františka Reibnitze od Baltazara Černhause z Reipersdorffu.⁴⁴⁶ Zřejmě to však bylo málo, neboť již v roce 1541 vydává Ferdinand I. nařízení všem komturům českého převorství, aby se podíleli na úhradě osmitisícového dluhu, aby si johanité mohli opět vypůjčit.⁴⁴⁷ Vartemberk nakonec musel k poskytnutí tak vysoké sumy dát do zástavy řádové majetky.⁴⁴⁸

442 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1857, sign. Jo XXXVII Vrat. 55a.

443 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4737, sign. 3957.

444 Zastihla jej však smrt na cestě do bitvy, o tom více další kapitoly.

445 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1047, sign. Jo XXIV ČV – A 11 b.

446 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1049, sign. Jo XXIV ČV – A 13.

447 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1050, sign. Jo XXIV ČV – A 14.

448 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1048, sign. Jo XXIV ČV – A 12.

Tím se české převorství dostalo po dlouhé době opět do dluhů a Vartemberkův nástupce Zbyněk Berka z Dubé, jehož bratr Zdislav náležel mezi nejvlivnější osoby u dvora, chtěl přistoupit k prodeji některých řádových majetků. Zda-li se tak skutečně stalo, prameny nedokládají, známo je jen Ferdinandovo svolení k prodeji některých řádových majetků.⁴⁴⁹

449 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1051, sign. Jo XXIV ČV-A 15.

vykupování zastavených majetků řádu za Jana a jeho předchůdců.

I Jan, stejně jako jeho předchůdci, se pokoušel hned zpočátku svého převorátu získat zpět některé zastavené majetky řádu českého převorství. Jak vyplývá z listu Radslava Beřkovského, na kterého se Jan obrátil v této záležitosti (aby Beřkovský v této věci intervenoval u českého krále) z roku 1511, chtěl prodat nějaké majetky patřící strakonické komendě a za takto získané finance vykoupit zastavené majetky řádu.⁴⁵⁰ Za tímto účelem si nechal od Vladislava II. potvrdit listiny od Václava IV., tedy z doby před Zikmundovými zástavami, kde Václav IV. potvrzuje všechna privilegia a donace, udělená komendě ve Strakonících, komendě Panny Marie v Praze, v Českém Dubu, v Manětíně, v Ploskovicích, farním kostelům v Kadani, Horažďovicích, Pičíně, kostelu svatého Víta v Mladé Boleslavi, svatého Jana v Žitavě, Herschfeldu, Kladsku, Reichenbachu, Strzegomi a řádovým domům v Týnci a Vratislavi.⁴⁵¹

Totíž za Janova převorátu již nedocházelo k větším majetkovým ziskům, spíše naopak. Prodejem části řádového majetku se Jan a komendy českého převorství obecně, snažily získat finance na splácení dluhu po Janu ze Švamberka a odvod responzí. Dluhy se však nevyhýbaly ani dalším předchůdcům v úřadě. Prakticky od dob husitských válek, během zástavní politiky Zikmunda Lucemburského, se hospodářská situace českých komend nezlepšovala. Zikmund zastavil v roce 1436 Volyni (nepatřila ještě tehdy johanitům, ale pražské kapitule) Bitozeves, Březiněves, o rok později Němčice, Hlavno, Črnoc, Týnec, Velenka, Nová Ves, Zdětín, Voděradý, Přestavlky, Lipany, Kolovraty, Tehovice, Zděbrady, Uhřiněves, Chřeník, Spomyšl, Kramolsko, Neuměřice, Olovice, Pochvalovice, Měšice, Lešany, Huhy, Mratín, Lešany, Chržín, Seménkovice.⁴⁵² O jeho zástavní politice církevních majetků bylo známo i u kurie.

450 AČ 11, č. 1208, s. 145.

451 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1004, sign. Jo XXI ČV-DP 45.

452 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2329, sign. Jo XLVII Pr 144; inv. č. 2330, sign. Jo XLVII Pr 144 b; inv. č. 2331, sign. Jo XLVII Pr 145 a. August SEDLÁČEK: *Zbytky register králův Římských a Českých z let 1361-1480*, Praha 1915, č. 1522, s. 208; č. 1491, s. 204; č. 1515, s. 207; č. 1508, s. 206; 4. 1405, s. 193; č. 1324, s. 183; č. 1334, s. 184; č. 1075, s. 154; č. 1345, s. 186; č. 1344, s. 186; Týnec, Velenka, Nová Ves byly Zikmundem zapsány Jiřímu z Poděbrad. O zástavách Zikmunda Lucemburského obecně více Jaroslav ČECHURA: *Sekularizace církevních statků v západních Čechách v letech 1421-1454*. ČNM - řada historická 165, 1996, s. 1 – 16. O revizích

Proto papež Mikuláš V. jmenoval Michala de Castellacio řádovým vizitátorem, který měl prostřednictvím světského panstva, získat tyto majetky zpět.⁴⁵³

Jelikož Václav z Michalovic se více zaobíral tíživou situací v jižních Čechách, kde spolu s Oldřichem II. z Rožmberka vedl války s poděbradskou stranou, než aby mohl rekonstruovat johanitské majetky, započal s nápravou ekonomické situace řádu teprve jeho nástupce Jošt z Rožmberka. Když se ujal Jošt svého úřadu generálního převora, zdědil také dluhy svých předchůdců a závazek, že se bude snažit získat dřívější majetky řádu.⁴⁵⁴ Joštovi v tom zajisté napomáhala jeho církevní hodnost (Jošt byl proboštem svatovítské kapituly a biskupem vratislavským) a nepochybně Jiří z Poděbrad.

Mezi oběma zpočátku existoval ekvivalentní vztah: Jiří potřeboval osobu z vyššího kléru, která by vyjednávala s kurií, což Jošt splňoval. Během pobytu Jiřího z Poděbrad v Kladsku v únoru roku 1464 získal Jošt od Jiřího svolení zastavit cokoli z majetků strakonické komendy do výše 1300 kop grošů českých a později i svolení k vykoupení Orlovic.⁴⁵⁵ Jošt si musel na vykoupení zastavených majetků vypůjčit nemalé sumy od různých osob. Na zboží orlovické

více Bohuslava ROTTEROVÁ: *Revize feudálního majetku v Čechách v pol. 15. století*. In: *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, AUC. Phil. et Hist. 1, Studia historica 14, 1976, s. 261 – 265. Milan MORAVEC: *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420 - 1437*, FHB 9, 1985, s. 89 – 167. O hospodářské situaci johanitského řádu více: Miroslav SVOBODA: *Hospodaření strakonické komendy johanitů do poloviny 15. století*. ČNM 170, řada historická, č. 1-2, 2001, s. 1-21; týž: *Majetek řádu johanitů v Čechách v husitské době*. ČČH 103, 2005, s. 269 – 312; týž: *Nástin majetkového vývoje řádu johanitů v Čechách v předhusitské době*. In: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Vyd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda. Brno 2003, s. 545 – 558; týž: *Postavení a správa patronálních kostelů johanitského řádu v předhusitských Čechách*. ČNM 174, řada historická, č. 1-2, 2005, s. 1-21; týž: *Pozemková držba pražské komendy johanitů a její sekvestrace v 15. století*. In: *Historie 97. Sborník příspěvků ze studentské vědecké konference*. Brno 1998, s. 85 – 104. Volyni zastavil Zikmund v roce 1436 husitskému hejtmanovi Přibíkovi z Klenového za 1000 kop českých grošů. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2380, sign. Jo XLIX Vol. 1.

453 URBÁNEK, R., *České dějiny*, II, s. 242.

454 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2526, sign. Jo LI Velkopř. 12.

455 Orlovice patřily k největším panstvím patřícím řádu na Moravě. Více o nich: Libor JAN: *Ivanovice na Hané, Orlovice a johanitský řád*. ČMM 111, 1992, s. 199 – 226. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1035, sign. Jo XXIV ČV - A1-2.

1000 uherských zlatých od brněnského měšťana Říčana, na Mutěnice 500 uherských zlatých od pana Mikuláše z Kroměříže, na Měšice 1000 uherských zlatých od Zdenka ze Šternberka, na Volovice 400 uherských zlatých od pražské komendy, na Ploskovice 700 rýnských zlatých od Caltý, na vsi u Ústí nad Labem 450 kop grošů od pražské komendy a na Bítózeves 450 kop grošů od hejtmána Sirotky.⁴⁵⁶ Breziněves a Bítózeves, které vykoupil ze zástavy zastavil v roce 1455 zde zmíněnému Sirotkovi a Marku Školovi z Vatěkova.⁴⁵⁷ Podařilo se mu také získat zpět Seměnkovice.⁴⁵⁸

Největším ziskem pro řád bylo získání volyňského panství, které dříve náleželo pražské kapitule. Toto panství zahrnovalo v druhé polovině 15. století 21 vsí, takže to byl na dlouho velký zisk pro řád, byť jen jako zástava.⁴⁵⁹ Jošt si na koupi panství pro řád musel vzít peníze strakonické komendy, ale patrně i z jiných komend a zastavil také některá jiná řádová zboží. Nejvíce však použil finanční kapitál ze Strakonic - 2200 zlatých uherských 253 kop 20 grošů.⁴⁶⁰ V roce 1462 zastavil Orlovice Protivovi ze Zástřizl za 1000 uherských zlatých.⁴⁶¹ O tři roky později je volyňské panství opět uvedeno jako majetek pražského probošství a Jiří jej povoluje Joštovi směniti za řádové Ploskovice.⁴⁶² Co však Jošta přimělo k této transakci prameny nevypovídají.

V roce 1464 se souhlasem pražského probošství volyňské panství potvrzuje jako zástavu a na Joštovu žádost obdrželo městečko také právo trhu.⁴⁶³ Po Joštově smrti však Jiří v roce 1470 Volyni i se zdejší tvrzí připsal svému nejvyššímu komorníkovi, Vilémovi mladšímu z Rýzemberka, za částku 1000 kop českých grošů. Již Půta z Rýzemberka však v roce 1486

456 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1036, sign. Jo XLV Bít. 5.

457 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2339, sign. Jo XLVII Pr 146 c; inv. č. 2340, sign. Jo XLVII Pr 146 d.

458 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2342, sign. Jo XLVII Pr 148.

459 K volyňskému panství jmenovitě náležely: Strunkovice nad Volyňkou, Přechovice, Litochovice, Kakovice, Marčovice, Račí, Nišovice, Starov, Zechovice, Nuzín, Zbudov, Horosedly, Nespice, Budkov, Radov. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2384, sign. Jo XLIX Vol. 4b.

460 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2383, sign. Jo XLIX Vol. 4a.

461 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1034, sign. Jo XLV Orl. 3.

462 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2384, sign. Jo XLIX Vol. 4c.

463 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2384, sign. Jo XLIX Vol. 4b, CIM IV/2, č. 364, s. 70

předává zástavní list Jiřího pro svého předka Viléma, Joštovu následovníku v úřadě generálního převora, Janovi ze Švamberka, takže se lze domnívat, že Volyně i s tvrzí opět patřila zástavně řádu.⁴⁶⁴ Volyňské panství však i do budoucna přinášelo řádu potíže.

Již po smrti Jošta, v roce 1470 totiž pražský probošt vyžadoval na Janovi ze Švamberka Volyni zpět.⁴⁶⁵ Podobná situace nastala i za převorátu Jana III. Roku 1506 dává Vladislav záruku Janovi, že nedovolí, aby bylo volyňské panství vyplaceno někým jiným, než řádem nebo jinou církevní organizací, stejně tak ještě jednou učinil v roce 1513 a Ludvík v roce 1522.⁴⁶⁶ Roku 1524 se opět začíná o panství hlásit dřívější vlastník – pražské probošství. Probošt kostela pražského vyzývá Jana, aby mu Volyňští předložili privilegia, která obdrželi již za jeho předka Jošta od Jiřího z Poděbrad a vztahují se k probošství pražskému.⁴⁶⁷ Ještě v roce 1526 se pražské probošství snaží jednat o Ploskovice a Volyni s Janem III. a to přímo na Pražském Hradě, kde nesoudním arbitrem byl Zdeněk Lev z Rožmitálu, nejvyšší purkrabí.⁴⁶⁸ Avšak i Janovi se podařilo zachovat toto panství pro řád. V roce 1506 Volyňským potvrdil jejich starší privilegia, jako bylo právo skladu a prodeje soli, obilí, svobodnou volbu rychtáře, konšelů a radních, stanovení pokut, půhon atd.⁴⁶⁹ O dalších vztazích mezi Janem z Rožmberka a Volyňskými svědčí zpráva z roku 1527, že se strakonický purkrabí Jan Buzický z Buzic přimlouvá u Jana z Rožmberka, aby směli domažliční i volyňští měšťané prodat dobytek do Bavorska.⁴⁷⁰ Volyňští byli Janovi v roce 1529 nápomocni při zjednávání pěších do války s Turky.⁴⁷¹

Ani po smrti Jana z Rožmberka však pražské probošství nepřestalo o navrácení Volyně usilovat. Pražský arcibiskup Martin Medek z Mohelnice vyzval generálního převora Kryštofa staršího z Vartemberka, aby doložil nároky řádu na volyňské panství. Jelikož měl řád svůj

464 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2391, sign. Jo XLIV Vol 8; inv. č. 2392, sign. Jo XLIX Vol 9.

465 NA Praha, ŘM, listina č. 2389, sign. Jo XLIX Vol 7a/3; inv. č. 2390, sign. XLIX Vol 7a/4.

466 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2395, sign. Jo XLIX Vol.10b; inv. č. 2396, sign. Jo XLIX Vol.11; SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 790, sign. Volyně, II 434 2, kart. 95.

467 AČ 32, č. 4572, s. 504.

468 AČ 8, č. 390, s. 295.

469 Soka Strakonice, fond AM Volyně, inv. č. I/9 3.

470 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 581, sign. II. 336-1, kart. 196.

471 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4734, sign. 3955.

archiv pečlivě uchován, nebyl pro Vartemberka problém doložit oprávněnost zástavy pro řád.⁴⁷² Další přezkoumání nároků řádu na toto panství proběhlo v roce 1593 a při posledním přezkoumávání, v roce 1614 nakonec Volyni vykoupil ze zástavy pražský probošt Šimon Brož z Holštejna za 5300 zlatých.⁴⁷³ K tomuto zpětnému odkoupení došlo na základě privilegia Vladislava II. z roku 1512, kde ustanovil, že volyňské panství nesmí vykoupit nikdo jiný než církevní osoby.⁴⁷⁴

K vykupování zastavených majetků johanitského řádu pomáhali řádu za převorátu Jana z Rožmberka i sympatizanti s řádem. Např. v roce 1512 se z pramenů dovídáme, že Bohuslav z Újezdce pro řád vykoupil zastavené statky za 1400 kop grošů českých.⁴⁷⁵ Tento mecenáš řádu daroval ještě za života Jana ze Švamberka strakonické komendě 2830 kop grošů míšeňských na sloužení mši.⁴⁷⁶

472 TEPLÝ, F., *Dějiny města Volyně*, s. 92 - 93.

473 TEPLÝ, F., *Dějiny města Volyně*, s. 96.

474 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1046, sign. Jo XXIV, ČV–A11a.

475 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2499, sign. Jo L Str. 98.

476 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2495, sign. Jo L Str. 94.

Hospodářská situace řádu za Janova převorátu

Za Jana III. z Rožmberka se hospodářská situace převorství sice začala pomalu zlepšovat. Jan byl schopen splácet dluhy po svém předchůdci, ale jakékoliv porušení splátek mohlo narušit sebemenší finanční zatížení komend. Proto usilovně bojoval za komendy v Slezsku – Opavě a Hlubčicích – od nichž chtěli slezští stavové vymáhat berně. Jak to sám v dopisech zdůvodňuje, komendy musí odvádět pravidelné platby na Rhodos, kde mají posloužit obraně ostrova proti nevěřícím. Jakýkoliv další finanční výdaj by komendy hospodářsky zničil.⁴⁷⁷ Je však otázkou, jak se mu podařilo z dluhů po Janu ze Švamberka dostat a ke všemu dostát závazkům vůči řádové pokladně.

Řád již nemohl spoléhat na hospodářský vzestup pomocí donací z rukou panovníka a předních českých pánů, jako tomu bylo z počátku existence řádu na našem území, kdy se tak dělo pod vlivem ideí křížových výprav. Tato situace, ve spojení s pomalým přechodem od naturálního hospodářství v hospodářství rentovnímu a nárůstem mzdy za práci však platila nejen pro české komendy, ale i komendy v rámci německého velkopřevorství, které vedlo k zadlužování komend již ve 14. století.

Ke všemu se zvyšovaly nároky na sebereprezentaci komturů a vyšších řádových hodnostářů spojených s jejich urozeným původem a příslušností k vyšší šlechtě. Přitom počet řádových členů z nižších šlechtických a neurozených vrstev klesal a také se mnohdy neúnosně zvyšoval počet úředníků v bratrstvu. Proto byli na obyčejnou práci najímáni lidé mimo řád, kterým se však za práci muselo platit.⁴⁷⁸ Takový případ byl patrný i ve strakonické komendě, kde je již za Jana ze Švamberka doložen jako písař Jan Kumpan, jemuž komenda dala výměnou za písařův dvůr u Volyně a lesy, louky a dědiny k němu náležející, haltýř.⁴⁷⁹ Jak je patrné na této směně majetků, tito služebníci byli dobře majetkově situovaní, stejně, jako v případě služebníků – úředníků na panstvích světských pánů.

477 ZAO, fond Hejtmanský úřad, inv. č. 40, kart. 1, fasc. 6, fol. 2 – 9. Jan se zde odvolává na ochranu českého panovníka v případě, že stavové od vymáhání berní neupustí.

478 RÖDEL, W. G, *Das Großpriorat Deutschland*, s. 39, týž: *Die Johanniter in der Schweiz und die Reformation*. In: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde*, 78 Band, Basel 1978, 13 – 37, zde s. 15 – 16.

479 Soka Strakonice, fond AM Vodňany, inv. č. I/9 3 (výtahy ze zemských desk Adama Skály ze Zhoře).

Jak tedy k nápravě mohlo dojít? Z pramenů vyplývá, že patrně různými cestami, např. kaucí: v roce 1515 propustil na kauci Jan jistou ženu, kterou předtím věznil. Kauce činila 100 kop grošů českých, tedy nemalou sumu.⁴⁸⁰ Také pokuty mohly alespoň trochu obohatit pokladnu komendy: 60 kop českých grošů vyžadovali johanité roku 1532 za pytláctví ve svých lesích.⁴⁸¹ Neobvyklé nebyly ani prodeje části majetků měšťanům a to jak na splátky, tak v hotovosti.⁴⁸² Např. v roce 1531 prodává komenda na Božím Poli ve Starém Brně za 100 zlatých českých brněnskému měšťanu nivu, ležící mezi rolemi kláštera sv. Tomáše podle cesty vedoucí od Brna ke Královu Poli a rolí kláštera herburského.⁴⁸³ Také jednotlivé komendy získávaly finance z veřejných sbírek, které jim však občas ostatní duchovenstvo nepřálo a bránilo johanitům v této činnosti.⁴⁸⁴ Někdy docházelo kvůli snaze přijít k financím i k neoprávněnému přivlastňování majetků jiné církevní instituce ve městě. V 1515 byl obviněn z přivlastnění si desátků, patřící brněnské kapitule, brněnský komtur Jiří Florstet. Za soudní výlohy musel vydat 22 zlatých uherských 25 denárů.⁴⁸⁵

Za pozornost stojí také možná inspirace na Rhodu peněžním hospodářstvím, které na tomto ostrově tvořilo základ hospodaření.⁴⁸⁶ Tento způsob hospodaření však byl jistě omezen

480 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2569, sign.Jo LI Velkopř. 32.

481 AČ 33, č. 6252 – 6253, s. 352.

482 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2496, sign. Jo L Str. 95; inv. č. 2501, sign. Jo L Str. 100,

483 MZA BRNO – E25.

484 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1148, sign. Jo XXVII ČV-PB 66.

485 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1954, sign. Jo XXXVIII Br 58/4; inv. č. 1955, sign. Jo XXXVIII Br 58/5.

486 O tomto způsobu hospodaření na Rhodu více Jürgen SARNOWSKY: *Handel und Geldwirtschaft der Johanniter auf Rhodos*. In: *Die Ritterorden in der europäischen Wirtschaft des Mittelalters*, Colloquia Torunensia Historica XII. Edit. R. Czaja, J. Sarnowsky, Toruń 2003, s. 19 – 35. Bohužel, Janova práce, zabývající se hospodářstvím johanitů v předhusitském českém převorátu se o srovnání s převoráty zahraničními nepokusila, pouze vypracovává informace z Novotného edice *Inquisitio domorum*, stejně tak se o to nepokouší ani práce Svobody. JAN: *Die wirtschaftliche Tätigkeit*, s. 55 – 69; SVOBODA, Miroslav: *Majetek řádu johanitů v Čechách v husitské době*. ČČH 103, 2005, s. 269 – 312; týž: *Hospodaření strakonické komendy johanitů do poloviny 15. století*. ČNM, řada historická 170, 2001, č. 1-2, s. 1-21; týž *Nástin majetkového vývoje řádu johanitů v Čechách v předhusitské době*. In: *Ad vitam et honorem*. Profesoru Jaroslavu

obecnými omezeními v českém prostředí, neboť zde se v době Jagellonské přecházelo postupně na režijní hospodaření a řád v českém prostředí neudržoval prokazatelně na území Čech kontakty se středomořskými obchodníky, jako tomu bylo na Rhodu. Jak zde již bylo zmíněno, Jan ve svých hospodářských aktivitách byl spíše ovlivněn systémem hospodaření na rodových majetcích, zejména strýce Petra IV., než-li způsobem přeneseným z Rhodu, kde byly také daleko lepší podmínky k obchodování.

Finanční pomocí bylo také získání responzí z komendy ve Vratislavi. V roce 1527 se totiž vratislavský komtur Valentin Schutz s tamním bratrstvem po dobytí Rhodu podřizují mistru českého převorství Janovi z Rožm. a zavazují se odvádět poplatky, posílané dříve velmistru a vysílat na generální kapituly své zástupce.⁴⁸⁷

Za Jana z Rožmberka se příliš majetků pro řád nezískalo a jak vyplývá z předchozího, spíše docházelo k drobným odprodejům nebo směnám. Roku 1520 směnil s Vilémcem z Pernštejna. vsi Hrušky za Přibice, náležející řádu.⁴⁸⁸ O tuto výměnu stáli Pernštejnové, neboť na směněném majetku chtěli založit rybník.⁴⁸⁹ Roku 1523 jednal Jan se Lvem z Rožmitálu o prodeji Ploskovic. Prodej měl být již stvrzen i panovníkem, ale k skutečnému prodeji nakonec nedošlo, protože jak píše Lev, nemůže tuto smlouvu najít.⁴⁹⁰ V roce 1530 směnil s Ctiborem Dívčickým ze Sudoměře ves Horní Poříčí s kusem řeky Otavy za neurčené množství poddaných ze vsí Malá Turná, Velká Turná a za celou ves Litoradlice, které ale náležely rožmberskému dominiu.⁴⁹¹ Je tedy otázkou, zda šlo o směnu pro řád, nebo jen pro rožmberský rod. Podobná nejasnost vystupuje v případě již jednou zmíněného Mailbergu. V roce 1533 se totiž Josef Koldner, mailberský komtur zavazuje odstoupit Reimprechtovi z Eberstorfu panství Mailberg za sumu 2500 zl., kterou kdysi Koldner vyplatil Janu z Rožmberka. To by znamenalo, že Mailberg v roce 1520 získal Jan od císaře Maxmiliána do osobního vlastnictví,

Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Vyd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda. Brno 2003, s. 545 - 558

487 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1857, sign. Jo XXXVII Vrat. 55a.

488 AČ 17, č. 1062, s. 269, č. 1069, s. 279 – 280.

489 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2502, sign. Jo L Str. 101, inv. č. 2503, sign. Jo L Str. 102; AČ 1, č. 11, s. 79 – 80.

490 AČ 12, č. 1010, č. 139.

491 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2504, sign. Jo L Str. 103.

které pak Jan prodal za zde určenou sumu řádu, respektive mailberskému komturovi Koldnerovi.⁴⁹²

V tom by však nebyl Jan jediným generálním převorem. Již jeho předchůdce a prastrýc Jošt v této funkci operoval s řádovým majetkem jako s rodovým. Na koupi husineckého zboží pro řád si půjčil od krumlovského sakristána a krumlovského kancléře 200 a 100 kop grošů.⁴⁹³ Již v kapitole o historii rožmberského rodu, jeho majetkového a správního vývoje je vysloven předpoklad, že při koupi volyňského panství Jošt využil financí patřících Rožmberkům, které byly označeny jako finance patřící strakonické komendě.

Již před Janem a Joštem bylo ze strany generálních převorů a komturů nakládáno z řádovým majetkem jako s osobním, nebo si členové řádu ponechávali část svého rodového majetku, přestože vstoupili do řádu. Tak jako i jiné řády, nesměl ani člen řádu johanitů vlastnit osobní majetek. Přesto se našly výjimky: v roce 1371 povolil generální převor Jan ze Zvířetic žitavskému komturovi Henslínovi vlastnit takovýto osobní majetek.⁴⁹⁴ Také členu řádu, Janovi z Kladrubec povolil generální převor Havel z Lemberka vlastnit doživotně dvůr s jedním lánem ve vsi Mnichov, který koupil ze svých prostředků po otci s převorovým souhlasem, dále pole za hájem a horní rybník pod lesem "Hůl" zřízený rovněž jeho nákladem. Po Janově smrti měl dvůr s příslušenstvím a pole připadnout komendě ve Strakonicih a rybník tamním bratřím na výživu. Pokud by byl Jan přeložen do jiné komendy, může tyto statky svěřit libovolnému bratru k doživotnímu užívání.⁴⁹⁵

Stejně tak Havel z Lemberka povolil členu pražské komendy Henslínovi, vlastnit doživotně plat ze dvou statků ve vsi Vyšice, které dříve koupil za otcovy peníze pro pražskou komendu, a do konce života mít v konventu stravu a byt. Po jeho smrti má plat připadnout konventu a bratři mají konat za Henslina výroční bohoslužby.⁴⁹⁶ A týž generální převor povoluje bratru Rackovi ze Štědré užívat doživotně 2 kopy grošů ročního platu, které koupil od manětínské komendy, z mlýna řečeného "v rybníku", nebo odjinud, zanikne-li tento mlýn. Po Rackově smrti připadne plat bratřím na výživu, za což mají každé suché dny sloužit zádušní mši a ve

492 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1509, sign. Jo XXXIV Mail. 250.

493 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2482, sign. Jo L Str. 82b.

494 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2235, sign. Jo XLVI Pr 67.

495 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2432, sign. Jo XLIX Str. 33.

496 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2193, sign. Jo XLVI Pr. 28.

výroční den smrti výroční pobožnost za jeho duši. Jinak budou moci Rackovi příbuzní a přátelé mlýn nebo jiné statky komendy v této sumě zastavit.⁴⁹⁷ Stejně tak povolil Frickovi, sklepníku v Tynci, aby užíval po dobu svého života 4 hřivny ročního platu ze vsi Swiatniki, které daroval tamnímu konventu.⁴⁹⁸ A bratru Mikuláši Vasoldovi z Žitavy povoluje na jeho žádost ponechat si doživotně 3,5 hřivny grošů pražských ročního platu, které má po otci, a jiné věci a statky získané od přátel. Po jeho smrti měl plat i statky připadnout žitavské komendě.⁴⁹⁹ Také nařídil, aby komtur u Panny Marie platil 2 kopy ročního platu bratru Frenclínovi Hartmannovi z Prahy, který daroval řádu 18 kop zděděných po otci. Po smrti Frenclína má připadnout půl kopy na konání bohoslužeb o výročích Frenclína a jeho otce a půl kopy na výživu bratří a 1 kopa konventu.⁵⁰⁰

Podobná situace se projevovala i v komendách mimo české země, např. v Mailbergu, kde v roce 1350 Wolfher Rinderschinck a jeho žena Dyemud se souhlasem svých synů Mikuláše a Wolfhera dali svému synu Janovi, který byl členem komendy v Mailbergu, 4 libry vídeňských feniků platu ze svých majetků. Po Janově smrti má tento finanční obnos připadnout opět jeho rodičům a jejich dědicům.⁵⁰¹ Takže vlastně tento plat měl spíše hmotně zabezpečit člena řádu, bez toho, aby řád z toho měl užitek.

Jsou však i případy, kdy generální převorové kupovali majetek pro jednotlivé komendy z majetku náležejícího přímo převorství. Výnosy z těchto majetků sloužily generálnímu převoru pro jeho osobní potřebu. To byl případ vykoupených majetků zmíněným Bohuslavem z Újezda, který zastavený majetek vykoupil pro johanity, ale jen část z toho Jan z Rožmberka předal strakonické komendě (1,5 kopy grošů pražských platu ze vsi Přední Ptákovice, od poddaných Šimka 28 grošů 4 peníze na sv. Jiří a Havla, od Václava 14 grošů 2 peníze na sv. Jiří a Havla, a od Čubka 2 groše a 1 peníz). Ostatní matky zůstaly převorátu, tedy Janovi a po něm jeho následovníkům v úřadě.⁵⁰² Jan ze Zvířetic odkazuje bratřím komendy v Manětíně na

497 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2835, sign. Jo LVII Man. 4.

498 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 629, sign. Jo VII. Tyn. 42b.

499 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2851, sign. Jo LVIII Žit. 6.

500 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2182, sign. Jo XLVI. Pr. 17.

501 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1396, sign. Jo LVII Malb. 3.

502 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2499, sign. Jo L Str. 98. Bohužel nejsou v listině uvedeny a jiné prameny rovněž o nich nehovoří.

výživu a sloužení výročních pobožností za jeho duši vždy o suchých dnech a ve výroční den jeho smrti 5 kop grošů pražských ročního platu ze vsi Světec, které koupil z vlastních prostředků. Kromě toho jim odkazuje na zvelebení bohoslužeb 6 kop platu v Manětíně, které vykoupil od měšťanů Lytka z Nové Plzně a Jehla řečeného Svrček ze Stříbra, a 20 kop platu ze vsi Vinec, jež má manětínský komtur vynakládat na péči o příchozí hosty, aby již nevybíral za tímto účelem daně od chudých.⁵⁰³ Týž generální převor odkázal bratřím komendy ve Světlé na výživu 3 kopy bez 10 grošů pražských ročního platu ze vsi Žibřidov, kterou koupil z vlastních prostředků, a zbytek platu ve Vinci.⁵⁰⁴

Z výše naznačeného se zdá, že pokud byli v čele českého převorátu členové významných českých rodů (Rožmberkové, dříve Markvartici), porušovali řádová pravidla a uznávali osobní vlastnictví i v rámci řádu.

503 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2836, sign. Jo LVII Man. 5.

504 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2820, sign. Jo LVII Světlá.

Charitativní funkce řádu za Janova převorátu a za jeho předchůdců.

Jelikož řád v tuto dobu již neplnil v českých zemích vojenskou funkci, zabýval se spíše charitativní činností, což zůstalo řádu dodnes. Již za Jana ze Švamberka došlo k založení několika charitativních a špitálních objektů, zejména na Strakonicku, které musel udržovat i Jan. Spolu se strakonickou komendou se v roce 1511 zavázal, že strakoničtí johanité budou odvádět plat 8 kop grošů pražských ze vsi Mečichov, který patřil johanitům, na chudé. Tuto dohodu měl s městem Horažďovice již Jan ze Švamberka. Johanité z toho vyčlenili 3 kopy na vydržování zádušního domku v Horažďovicích pro chudé a 5 kop bylo použito pro špitál.⁵⁰⁵ Strakonická komenda tak jen navazovala na svou starší charitativní a špitální tradici v tomto regionu. Již v roce 1318 máme doloženo, že řádu ve Strakoniciích náležel špitál, který se nacházel poblíž komendy a škola v Bezděkově (dnes je to již jen ulice).⁵⁰⁶ Z roku 1373 je dochována zpráva, že strakonická komenda rozdávala blíže neurčené množství chleba a pokrmů, stravovalo se v ní 14 žáků a dalších 21 dostávalo potraviny. Ve výročí úmrtí Bavora I. dával konvent každému, kdo přišel jídlo a 2 haléře.⁵⁰⁷ Nejen Jan III. z Rožmberka a Jan ze Švamberka dodržovali špitální tradici, ale také Jošt z Rožmberka, který v roce 1464 nechal u kostela sv. Markéty ve Strakoniciích postavit špitál pro 12 chudých.⁵⁰⁸

Jak konkrétně vypadala péče o chudé se z pramenů pražského archivu nedovídáme, ale paralelu lze najít v kulturních dějinách řádu autora Bertholda Waldsteina-Wartenberka. Johanité zde rozdávali obnošenou obuv a šatstvo, denně podávali 30 chudým polévku a chléb, v postních dnech oblékali třináct nejchudších. K tak rozsáhlé péči o chudé bylo nutné postavit do čela johanitu, který by měl organizaci péče o chudé na starosti. Proto již v Jeruzalémě existovala funkce almužníka.⁵⁰⁹ V Evropě měli povoleno vybírat za tímto účelem almužny v kostelích, v čemž jim občas jiné církevní osoby bránily, takže musel papež Alexandr IV. vydat nařízení (12. 12. 1258) všem prelátům, aby johanity v této záležitosti chránili a nebránili jim v

505 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2145, sign. Jo XLIII Hor.13.

506 RBM III, č. 194, s. 471.

507 NOVOTNÝ, V., *Inquisitio domorum*, s. 50.

508 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2481, sign. Jo L Str 82 a.

509 WARTEMBERK-WALDSTEIN: *Řád johanitů*, s. 141.

charitě.⁵¹⁰ Případy rivality mezi johanity a žebavými řády, které se musely zákonitě objevit, dokládá Marie Starnawska v slezských komendách.⁵¹¹

Všeobecně však od konce 14. století musely řádové komendy vlivem hospodářské krize v Evropě, kterou vyvolala morová epidemie, omezit charitativní činnost, případně ji přenést na správu města, v níž daná komenda měla své sídlo.⁵¹²

Přesto si uchovaly evropské komendy ve svých rukou školy. Jak již bylo výše uvedeno, také ve Strakonicích existovala škola a nebyla to výjimka. Také ve slezských komendách existovaly školní zařízení. Vyučovaly kvadrivium a dle vybavení jejich knihoven lze předpokládat vysokou úroveň vzdělání.⁵¹³ Škola ve Lwówku se vyučovala rétorika i logika.⁵¹⁴ V polovině 16. století je založeno v Zlotoryji gymnázium, které navazuje na dobrou školní tradici johanitů. Ti zde provozovali kromě špitálu také farní školu. Také v Brzegu a ve Vratislavi provozovali farní školu.⁵¹⁵ Ve Štrasburku byla johanitská škola na takové úrovni, že předčila městskou a byli do ní posíláni chlapci z daleka.⁵¹⁶

510 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1102, sign. Jo XXVI ČV-PB 35.

511 STARNAWSKA, M., *Der Johanniterorden*, s. 413.

512 WARTEMBERK-WALDSTEIN, B., *Řád johanitů*, s. 338.

513 STARNAWSKA, M., *Der Johanniterorden*, s. 413.

514 WARTEMBERK-WALDSTEIN, B., *Řád johanitů*, s. 354.

515 BORCHARDT, K., *Die Johanniter in Schlesien*, s. 39.

516 Wartemberg-Waldstein, B., *Řád johanitů*, s. 355.

Řádové pečeti Jana III. z Rožmberka

Jan III. z Rožmberka vyjádřil svou příslušnost k řádu také ve svých pečetích. Spojení svého rodu a řádové hodnosti vyjádřil kombinací osmihrotého kříže s rožmberskou pětistou růží.⁵¹⁷

První typář užívá již od doby, kdy byl koadjutorem Jana ze Švamberka, tj. v letech 1508 - 1510. Tento typ obsahuje v pečetním poli gotický čtvrcený štít, v jehož 1. a 4. poli je heroldský kříž, ve 2. a 3. poli pětistá růže. Z horní hrany štítu vycházejí paprsky. Legenda je psána gotickou minuskulí v latině a neobsahuje Janův řádový titul, nýbrž jen s + ian + z + roz[enberg].⁵¹⁸ Jan se v řešení čtvrceného erbu patrně inspiroval buď typáři Jana ze Švamberka nebo typáři svého předka Jošta, i když první Rožmberk, který čtvrceného erbu v pečetním poli použil, byl Jan I. z Rožmberka.⁵¹⁹ Čtvrcený erb v pečetním poli s osmihrotými

517 O pečetích Rožmberků více Karel MARÁZ: *Úvod do problematiky jezdeckých pečeti Rožmberků*, JSH 71, České Budějovice 2002, s. 123 – 149; též: *Jezdecká pečeť Jana Lucemburského jako vzor pro druhý jezdecký typář Petra I. z Rožmberka*. In: Genealogické a heraldické informace, Brno 1996, s. 15 – 20; Miroslav TRUC: *Rožmberské pečeti XIV. století*, JSH 28, č. 1, České Budějovice 1959, s. 1 – 12.

518 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2495, sign. Jo L Str 94.

519 Jošt čtvrcený erb použil na všech typářích, vyjma posledního, který používal jako biskup vatislavský, jehož tvar mandorly s postavou sedícího biskupa je v řadě rožmberských pečeti výjimečná, neboť i Petr II., probošt pražské kapituly, používal kulatý typář se stojící postavou mnicha v pečetním poli. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2527, sign. Jo LI Velkopř 13; inv. č. 2529, sign. Jo LI Velkopř 14; inv. č. 2477, sign. Jo L Str 79; inv. č. 2717, sign. Jo LV Extr. 25; inv. č. 2478, sign. Jo L Str 80; inv. č. 2383, sign. Jo XLIX Vol 4a; inv. č. 2479, sign. Jo L Str 81 a; inv. č. 2480, sign. Jo L Str 81 b; inv. č. 2481, sign. Jo L Str 82 a; inv. č. 2482, sign. Jo L Str 82 b; inv. č. 2483, sign. Jo L Str 82 c; inv. č. 2531, sign. Jo LI Velkopř 15; inv. č. 1801, sign. Jo XXXVII Vrat. 42; inv. č. 1799, sign. Jo XXXVII Vrat. 41a; inv. č. 1800, sign. Jo XXXVII Vrat. 41b; inv. č. 1803, sign. Jo XXXVII Vrat. 43b; SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 159, kart. 54, inv. č. 114, kart. 62, inv. č. 212, kart. 73, inv. č. 202, kart. 64; Soka Strakonice, fond AM Strakonice, inv. č. I/III; SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, fond RA z Hradce, inv. č. 17/14; SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 12, kart. 68; SOA Třeboň, fond VS Třeboň, sign. I.A-Ska-N124. Jan ze Švamberka v roce 1472 použil poprvé typář, a to bez legendy, jen v pečetním poli obsahoval kolčí čtvrcený štít, přičemž v 1. a 4. poli je heroldský kříž a v 2. a 3. poli rodový znak labutě. Stejně pečetní pole v čtvrceném štítě, s částí legendy v majuskule IAN SWA[NIBERG] má pečeť na listině z roku 1475. Daleko

kříži v protilehlých polích jiní generální převorové než oba Rožmberkové a Jan ze Švamberka dosud nepoužili. Přitom osmihrotý kříž se vyskytoval již na první řádové pečeti v Jeruzalémě.⁵²⁰ Asi na tisíc vyobrazení tohoto kříže se nachází v pohřebním kostele sv. Heleny v Jeruzalémě a jde patrně vůbec o nejstarší zachycení tohoto řádového kříže.⁵²¹ Odkud se johanité inspirovali, nelze přesně zjistit, nicméně tento osmihrotý kříž se vyskytoval již 500 let před vznikem tohoto řádu, jak v Byzanci ve výmalbách kaplí, tak v Etiopii u koptských křesťanů a rovněž v Arménii v tamních křesťanských kostelích.⁵²²

Řádovou hodnost v legendě nepoužíval zpočátku své církevní kariéry také Jošt II. z Rožmberka.⁵²³ Generální převor Václav z Michalovic svou příslušnost k řádu nevyjádřil v

umělecky propracovanější je třetí typ Švamberkova typáře, který se poprvé objevuje v roce 1484 a obsahuje v dolní levé čtvrtině čtvrcený štít, kdy v 1. a 4. poli je opět heroldský kříž a v 2. a 3. poli švamberská labuť. Nad štítem vystupuje klenot s rodovým znakem – labutí, která zasahuje do legendy. Zbytek pečetního pole vyplňují rostlinné rozviliny. Legenda je v majuskule a zní: SIGILLVM.DOMINI.IOHANNIS.DE.SWANIBERG. Třetí typář používá od roku 1464 a v pečetním pole má čtyřlíst, jehož horní a dolní list zasahují do prostoru legendy. V dolním listu čtyřlístu je umístěn polcený štít, kdy v levém poli štítu je heroldský kříž a v pravém poli je opět švamberská labuť. Helm a příkrývadla zaplňují střed čtyřlístu, klenot v podobě švamberské labutě vyplňuje prostor horního listu. Legenda je psána frakturou: COME[S].DE.SWAMBERG. Poslední čtvrtý typář Jana ze Švamberka je doložen na listině z roku 1508. Pečetní pole obsahuje opět gotický čtvrcený štít, kdy v 1. a 4. poli je osmihrotý kříž, v 2. a 3. poli je švamberská labuť. Legenda má tvar nápisové pásky, psané frakturou: SIGIL.DE. SWAMBERG. SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 4, sign. VI-T-7, inv. č. 581, kart. 196; SOA Třeboň, pob. Jindřichův Hradec, fond RA z Hradce, inv.č. 266/190; NA Praha, fond ŘM, inv. č.719, sign. Jo VIII Tyn. 134; inv. č. 578, sign. Jo VI Br. 41; inv. č. 1470, sign. Jo XXXIII Mail. 228a1.

520 Adam WIENAND: *Das Ordenkreuz der Johanniter/Malteser. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben.* Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 22 – 27, zde s. 22.

521 WIENAND, A., *Das Ordenkreuz*, s. 22.

522 WIENAND, A., *Das Ordenkreuz*, s. 25.

523 Jeho první typář, který použil již v roce 1453 (později také 1456) je čtvrcený štít, kdy v 1. a 4. poli je rodová pětিলistá růže, v 2. a 3. poli je osmihrotý kříž. Zbytek pečetního pole vyplňují paprsky, které vycházejí z obvodu štítu. Legenda je psána gotickou minuskulou a je po ukončení textu vyplněna rozvilinami: s. iodoci.de.ro [enbergh. SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 159, sign.

legendě vůbec, což mohlo mít souvislost s jeho dlouho nevyřešeným oficiálním jmenováním generálním převorem.⁵²⁴ Avšak i když si na sklonku svého života Václav nechal vyrobit druhý typář, ani ten neobsahoval v legendě jeho řádovou titulaturu.⁵²⁵

Druhý typář Jana III. z Rožmberka je již lépe umělecky vyveden a nese renesanční prvky. V 1. a 4. poli kolčího štítu je pětistá růže, ve 2. a 3. poli heroldský kříž. Nad štítem je přilba s příkrývadly, hledící heraldicky vpravo, v klenotu je pětistá růže, která zasahuje do legendy. Legenda je psána rovněž latinsky, gotickou minuskulí a již obsahuje i Janův řádový titul: s.fri iohans de ro[i]i priori[priora[ts] boemior[is]. Zbytek pečetního pole vyplňují rostlinné rozviliny.⁵²⁶ Tento typář používal nejvíce a to v letech 1510 - 1531, pouze k pečetění listin v řádových záležitostech.

Třetí typ má v pečetním poli čtvrcený štít, v jehož 1. a 4. poli je osmihrotý kříž, ve 2. a 3. poli pětistá růže. Legenda je psána gotickou minuskulí, latinsky a zní: : sigillum . iohannis : de :

z Rožmberka 4/6, kart. 54; inv. č. 2477, sign. Jo L Str 79. Velmi podobný je také druhý typář, který se objevuje v listině z roku 1457, pouze místo jednoho osmihrotého kříže se v 2. poli objevuje heroldský kříž. Legenda je stejná. SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 184, sign. z Rožmberka 5/10, kart. 62. Pečetní pole zůstává stejné. Legenda zní: sigillum. fratris.iococi.de.ro[enberg. Teprve od roku 1456 do roku 1461 používá titul „fratris“, který však poté nahrazuje svým novým titulem biskupa vratislavského.

524 V pečetním poli je čtyřlíst, který od legendy odděluje perlovec. V čtyřlístu je umístěn gotický polcený štít s osmihrotým křížem. Nad štítem je klenot v podobě složených křídel. Legenda je psána gotickou minuskulou: s.wence[slai.[de].michalow[ic]. Uvozovací „S“ je vyryto v pozitivu. Tento typář se u něj vyskytuje v letech 1434 -1449. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 369, sign. Jo IV Lwów. 21; inv. č. 371, sign. Jo IV Lwów. 23; inv. č. 2472, sign. Jo L Str 74.

525 Tento typář je velmi podoben prvnímu, pouze v pečetním poli chybí v polceném rodovém štítě osmihrotý kříž. Legenda zůstala stejná: s.wenc[slai.d[e].michalow[ic]. Tento typář použil Michalovic v letech 1449 – 1451. NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2473, sign. Jo L Str 75; Listář IV, č. 10, s. 9.

526 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2563, sign. Jo LI Velkopř 30, inv. č. 2499, sign. Jo L Str 98, inv. č. 2500, sign. Jo L Str 99, inv. č. 2501, sign. Jo L Str 100, inv. č. 2503, sign. Jo L Str 102, inv. č. 2324, sign. Jo XLVII Prad142bIII, inv. č. 2504, sign. Jo L Str 103; Soka Prachatice, fond AM Strunkovice, inv. č. 2, sign. I.-A2.

rofenberg:.⁵²⁷

Poslední čtvrtý typář je sekretní a zcela bez řádových znaků. Tento použil v roce 1529. Tvar je výjimečně osmihranný, jelikož dosud používal pouze tvar kulatý. Pečetní pole neobsahuje legendu, jen kolčí štít s pětistou růží, příkrývadly, helmem a klenotem v podobě rožmberské pětisté růže, od níž nalevo je iniciála I a napravo iniciála Z. Také velikost pečeti je výjimečně menší, neboť dosud všechny měly velikost 23 mm. Tato má velikost 20 mm.⁵²⁸

Jan jen výjimečně použil k stvrzení listin typář komendy v Strakoniciích. Jan použil v roce 1510 také nejstarší typář strakonické komendy, který se poprvé objevuje v roce 1337.⁵²⁹ Pečetní pole je od legendy odděleno jednoduchou linkou. Legenda je v latině, psaná gotickou majuskulou s unciálními prvky: + S COnVeNtuS. De. STRAKONICZ. V pečetním poli je zachycena vousatá hlava (sv. Jana Křtitele) se svatozáří na míse. Tento typ se vyskytuje na listinách vydaných komendou, nejčastěji a to až do roku 1599.⁵³⁰

Druhý nejstarší typář komendy je doložen v roce 1358.⁵³¹ U tohoto typáře není však jasné, zda jde o typář komendy nebo jen komtura. V pečetním poli stojí beránek otočený heraldicky vpravo s otočenou hlavou nazpět, ohnutou přední nohou přidržuje žerd' zakončenou křížkem, s praporcem vlajícím heraldicky vlevo. Legenda je psána latinsky gotickou majuskulou s prvky unciály: + S FRS IACOBI . COme_nDATORIS I STRCON. Tomuto typáři se podobá motivem beránka také třetí typář strakonické komendy, jehož otisk se objevuje poprvé na listině z roku 1385.⁵³² Legenda je psána gotickou majuskulou s unciálními prvky latinsky: [S.] PRIORI[S] [Ie..] D. STRACONICZ. V pečetním poli je polopostava sv. Jana Křtitele držícího v levé ruce beránka ve svatozáří. Motiv beránka se vyskytuje v řádových pečetech často.⁵³³ Třetí typ pečeti je doložen v roce 1396.⁵³⁴ Její velikost se nevymyká tehdejšímu úzu:

527 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2495, sign. Jo L Str 94; SOA Třeboň, fond Cizí statky II, inv. č. 529, sign. II 310 1.

528 SOA Třeboň, fond Cizí rody II, inv. č. 383, kart. 66.

529 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2413, sign. Jo XLIX Str 14; inv. č. 2563, sign. Jo LI Velkopř 30.

530 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2514, sign. Jo L Str 117.

531 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2423, sign. Jo XLIX Str 24.

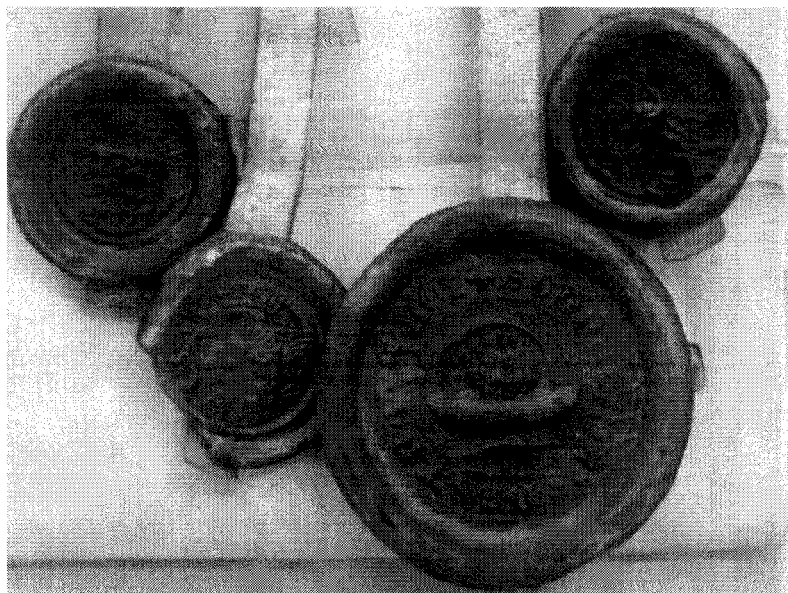
532 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2140, sign. Jo XLIII Hor 7.

533 JAN, L., *Pečeti rytířských duchovních řádů*, s. 5.

29 mm. Stejně i její tvar – kulatý – není nijak zvláštní. Legenda je psána v latině, gotickou majuskulou s unciálními prvky: S. PRIORIS.CONVenTI. STRACOnICZ. V pečtním poli je polopostava světce v rouše, s mitrou na hlavě, v heraldicky pravé ruce drží knihu, v levé berlu závitěm otočenou ven. Zcela stejnou v provedení, jen se změnou v legendě (S. PRIORIS . eCCLeSle . STRACOnICZ) použil konvent na téže listině.

Aby nedošlo k padělání řádových pečeti, musel každý velkopřevor, či generální převor v českém prostředí, posílat odlitek své pečeti na Rhodos, kde byl uložen do řádové pokladny.⁵³⁵ Jistě by stálo za pozornost zjistit, zda se tak stalo i v případě řádových pečeti Jana III. z Rožmberka, ale i v případě jiných generálních převorů.

Celkově se všechny Janovy pečeti ničím nevymykají jak řádovým pečetem, tak pečetem, jež byly v této době rozšířeny mezi šlechtou. I když byl Jan církevním představitelem, přesto se tvarem, pečtním polem s erbem, ale i důsledným používáním červeného vosku, hlásí k šlechtickému stavu.

Obrázek 1: Řádové pečeti zleva: Jana ze Švamberka, Jana III. z Rožmberka a strakonické komendy. NA Praha, fond ŘM

534 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 1080, sign. Jo XXVI ČV-PB 18b.

535 WARTEMBERK-WALDSTEIN, B., *Rechtsgeschichte*, s. 126.

Obrázek 2: Pečet' Jana III. z Rožmberka (druhý typ pečetí). NA Praha, fond ŘM

Obrázek 3: Nejstarší typ pečetí strakonické komendy. NA Praha, fond ŘM.

Jan III. jako správce rodového majetku

Jan III. nebyl jen členem johanitského řádu a jeho nejvyšším představitelem v českém převorství. Byl hlavně členem rodu, který měl své jméno v tehdejší společnosti v každé etapě českých dějin, v tehdejší společnosti a to jej předurčovalo k zaujímání určitých postojů jak k dění v zemi, tak v rámci svého rodu.

I když Jan nepatřil k předním zemským úředníkům a ani k panovnickému dvoru, požíval v českém království autority jako člen významného českého rodu, jenž byl několik století součástí tzv. zemské šlechty, která ač nebyla zdánlivě závislá na panovnické moci, tvořila její součást.⁵³⁶ To jej předurčovalo být i představitelem aristokracie. Jako příslušník rožmberského rodu, pokud byl vladařem, měl právo sedávat na zemském sněmu nad nejvyššími zemskými úředníky. Toto právo si nikdo ze stavů jagellonské doby nedovolil porušit. Znamenalo by to totiž také urážku cti šlechtice, z které by se musel před zemským soudem zodpovídat. Urozenost a starobylost rodu byla ceněna velmi vysoko a označení šlechtice jako „chlapa“, tedy neurozeného znamenala nejhorší urážku, které se mohl šlechtic na šlechtici dopustit.

Jan se však poněkud vymykal klasické představě o aristokratovi. Neúčastnil se života v Praze, přestože patřilo k jistému aristokratickému bontonu pobývat u dvora a vytvářet si tak důležité kontakty. Každý významnější český pán měl v Praze svůj dům, či domy, které občas také pronajímal. I Rožmberkové měli svůj dům v Jiřské ulici, vedle domu Zdeňka Lva z Rožmitálu a pánů ze Švamberka.⁵³⁷ Bohužel z doby Janova života se o něm prameny nezmiňují. Jan nejraději pobýval na strakonickém hradě, nebo na Krumlově.⁵³⁸ Zatímco Strakonice byly jeho rezidenčním řádovým městem, Krumlov byl jeho rodovým rezidenčním městem.

Jan nevynakládal velké sumy na sebereprezentaci, v které se příliš neorientoval, stejně jako jeho mladší bratr Jindřich. Pokud šlo o tuto stránku, nechali si mladí Rožmberkové radit od

536 O dvorské a zemské hierarchii více Robert NOVOTNÝ: *Dvorská a zemská hierarchie v pozdně středověkých Čechách*. In: *Dvory a rezidence středověku*, Praha 2006, s. 146 – 161.

537 KOTLÁROVÁ, S., *Páni z Rožmitálu*, s. 117.

538 O síti rezidenčních aristokratických sídel obecně Jaroslav PÁNEK: *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, AUP PhH 1, 1992, s. 9 – 27.

zkušených účastníků politického a veřejného života: Jan od Lva z Rožmitálu a Jindřich od strýce Petra.⁵³⁹ Jan, jako příslušník předního českého rodu byl povinen dodržovat stavovská pravidla. O nich je také něco málo řečeno v dopise Zdeňka Lva Janovi, v němž mu oznamuje, že byl zvolen českými stavy, aby vyšel naproti nově zvolenému českému králi k českým hranicím. Tehdy mu klade Zdeněk Lev naučení, že se tam musí dostavit včas, neboť poté by mohl být stavy nařčen, že „*není milovník obecního dobrého tohoto království a stavu svého*“.⁵⁴⁰

Aristokrat musel dbát na svůj zevnějšek a stejně tak i vzhled svého průvodu. Proto nařizuje členu svého doprovodu ke králi „*než mašli jaké pieře na klobúky, aby s sebu vzal*“.⁵⁴¹ I Jan se musí umět vhodně obléci a patrně si některé šaty nechával posílat i do Prahy, pokud tam musel nějakou dobu pobývat.⁵⁴² Také klenoty byly pro aristokrata důležitým majetkem, který byl hoden obdivu ostatních a svého majitele náležitě reprezentoval. Proto bývaly často u Rožmberků součástí jejich rodinné pokladny. Již Oldřich I. ve své závěti odkazuje své osobní klenoty chudým dívkám a sirotkům v Soběslavi, klášterům ve Vyšším Brodě, Třeboni, Krumlově, žebravým mnichům všech řádů v Čechách, špitálu v Soběslavi, kostelu v Nových Hradech, Oldřichovi ml. z Hradce, Tobiášovi z Dražova, Sezimovi z Ústí.⁵⁴³ Rožmberské klenoty občas byly zástavou, jak vyplývá z listiny Jana II., kde oznamuje, že rodinné klenoty vykoupil ze zástavy u pánů z Walsee.⁵⁴⁴ Jaké klenoty měl na mysli Jan III., když v roce 1530 nařizuje Ctiborovi Dráčovskému z Drážova, aby z kostelů na třeboňském panství převzal do své ochrany všechny klenoty kromě ponechání jednoho kalicha pro každého kněze a jedné malé monstrance pro každý kostel se bohužel prameny přesněji nezmiňují.⁵⁴⁵ Janův bratr Jindřich dokonce zcizil nějaké klenoty vyšebrodskému klášteru.⁵⁴⁶

539 Sněmy české I. díl, č. 133; AČ 12, č. 1394, s. 53 – 54.

540 Sněmy české I. díl, č. 134.

541 Sněmy české I. díl, č. 141, č. 133; AČ 12, č. 1394, s. 53 – 54.

542 AČ 21, č. 377, s. 480 – 481.

543 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 66, sign. z Rožmberka 27/4, kart. 73.

544 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 199, sign. z Rožmberka 12/1, kart. 70.

545 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4762, sign. 3975.

546 AČ 21, č. 373, s. 477. AČ 19, č. 2558, s. 297 – 298.

Když na český trůn nastoupil nekompromisní Ferdinand I. ztrácí zemská šlechta svůj význam na úkor šlechty dvorské. Zemští úředníci, jako byli hejtmané nebo nejvyšší purkrabí ztrácí na významu a naopak šlechta, která se podílela na chodu panovnického dvora, která za Jagellonců, sídlících vesměs v Budíně, neměla valného významu, se stává významnou. Jak se zmiňuje R. Novotný, zemská šlechta nevyužila nové příležitosti stát se součástí nových úřadů, vytvářených Habsburky.⁵⁴⁷

Za Jagellonců, ani za Ferdinanda I. Rožmberkové neusilovali o dvorské funkce, ale pokud mohli, rádi v těchto funkcích viděli své příbuzné. Když hledal Ludvík vhodného kancléře a radil se o tom s Rožmberky, doporučili mu na tuto funkci svého příbuzného Adama I. z Hradce.⁵⁴⁸ Přestože Jan nezastával žádné významné zemské funkce, byl o dění kolem panovníka lépe informován. Proto i Adam, jako kancléř, někdy potřeboval od něho informace a žádal jej, aby mu sdělil, kdy Ferdinand hodlá přijet do Budějovic.⁵⁴⁹ Tehdy měl panovník také navštívit vyšebrodský klášter. Vyšebrodský opat se kvůli tomu obrací na Jana s prosbou o výpomoc potravinami.⁵⁵⁰

Doba vlády Jagellonců, kteří byli Rožmberkům velmi nakloněni, skončila. Ferdinand I. se pokouší pomalu, ale jistě staré výsady rožmberského rodu rušit, nebo alespoň omezovat. Jan tyto snahy vnímá pochopitelně nelibě, neboť to chápe jako porušení staré tradice jak rodové, tak stavovské. V roce 1528 Ferdinand I. na základě ustanovení o placení cel (16. 4. 1528), nařizuje Janovi a jeho bratrům, aby toto clo platili, ačkoli od něj byli dříve osvobozeni.⁵⁵¹ Není to poprvé, co se snaží i tak významný rod, jakým byli Rožmberkové, omezovat na jejich starodávných výsadách. Jak bude v dalších kapitolách zmíněno, postupně je nový panovník omezoval v dolování a také porušil pravidlo, že pouze vladař rožmberského domu smí zastávat zemský úřad.

547 NOVOTNÝ, R., *Dvorská a zemská hierarchie*, s. 160.

548 Adamova sestra Anna z Hradce byla druhou manželkou Jindřicha VI., mladšího Janova bratra.

549 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4722, sign. 3947.

550 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4721, sign. 3946.

551 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 381, sign. z Rožmberka 3/44, kart. 52.

Otec a strýc

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, Jan byl druhým nejstarším synem Voka II., který byl schopným pátým vladařem rožmberského domu. Kromě funkce hejtmána Čech nezastával žádnou důležitou funkci, jako tomu bylo v předchozích generacích. Jeho správa rodového majetku byla poměrně snadná, poněvadž rod se již vymanil z dluhů, které měl po arondačních snahách Oldřicha II.⁵⁵² V době, kdy Vok II. spravoval rožmberský majetek, ustaly také dlouhodobé a vyčerpávající války mezi Matyášem Korvínem a Vladislavem II. Jagellonským, takže Vok a po něm i Petr IV. měli přímo ideální podmínky k rozvoji měst a městeček na svém dominiu. Vok umírá po 12 letech vleklé nemoci na Třeboni, kde se usídlil poté, co se vzdal v roce 1493 titulu vladaře ve prospěch svého bratra Petra IV.

Petr IV. zastával v době panování Vladislava II. Jagellonského důležitý úřad nejvyššího hejtmána a náležel mezi špičku zemských úředníků a mocných pánů v království českém. V roce 1508 (25. 7.) byl jmenován spolu se svým velkým přítelem Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a nejvyšším kancléřem Ladislavem ze Šternberka, nejvyšším komorníkem Petrem Holickým ze Šternberka, nejvyšším dvorským sudím Jiřím Bezdružickým z Kolovrat, nejvyšším mincmistrem Jindřichem Tunklem z Brníčka, podkomořím Burianem Trčkou z Lípy, nejvyšším písařem Radslavem Beřkovským ze Šebířova a hofrychtěrem Janem Vraždou z Kunvaldu poručníky malého Ludvíka. Petr IV. se Zdeňkem Lvem nesli také společně korunu při korunovaci tříletého následníka. Vladislav II. stál zjevně o přízeň tohoto aristokrata. Mrzelo jej, že se Petr nezúčastnil v Budíně svatby s královnou Annou, nebo vyjadřuje své nadšení, že jej Petr přijede uvítat při jeho příjezdu do Čech.⁵⁵³

Období vladaření Voka II. a Petra IV. je také dobou, kdy se začínají na rožmberském dominiu objevovat některé prvky podnikatelského velkostatku, který se naplno projevil až s vladařstvím posledních Rožmberků. Čechura vymezil tři prvky, kterými se toto hospodářství dá charakterizovat.⁵⁵⁴

1. hospodářství založené na pronájmech dvorů

552 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 61.

553 AČ 10, č. 1145, s. 104; AČ 11, č. 1194, s. 136.

554 Jaroslav ČECHURA: *Šlechtický podnikatelský velkostatek v předbělohorských Čechách*. AUC Phil et Hist 4, s. 145 – 160, zde s. 146.

2. nezemědělská výroba – zejména pivovarnictví, v jižních Čechách také rybníkářství či dolování a s ním spojená ražba mincí (jak je patrné v dalších kapitolách, byly zejména poslední dvě zmíněné podnikatelské aktivity základem hospodaření Jana a jeho mladších bratrů a teprve později s rozvojem pivovarnictví na ně navázala poslední generace Rožmberků)

3. průmyslová výroba

Přelom 15. a 16. století a zejména první polovina 16. století je však ještě dobou, kdy se nedá hovořit o skutečném podnikatelském záměru Rožmberků. Vesměs jde o vývoj těch aktivit (pivovarnictví, rybníkářství a dolování), které spíše navazovaly na aktivity předchozí generace Rožmberků a v době Jagellonské se jednalo spíše o výrobu pro místní a regionální trhy a v malém měřítku pro příhraniční města v oblasti Pasova, nejdál Vídně.⁵⁵⁵

Nicméně, jak vyplývá z detailnějšího rozboru výnosů z rybníkářství a dolování za vládaření Jana III., tvořily tyto aktivity významnou položku v hospodaření Rožmberků a snad i díky ní zvládli do smrti posledního z bratrů, Petra V., vyrovnat deficit způsobený bojem o rožmberské dědictví, takže následující poslední generace Rožmberků mohla začít hospodařit bez dluhů.

555 Toto byl však obecný jev pro dobu jagellonskou. MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 91.

Vztahy se strýcem

Petr převzal po svém bratru funkci zemského hejtmana. S tím také Vok II. při své abdikaci požadoval na Vladislavu II., aby i Petrovi náleželo, jakožto každému rožmberskému vladaři, přední místo na zemském soudě.⁵⁵⁶ Také spolu s nejvyšším purkrabím zastával funkci místokrále. Proto neměl příliš možností věnovat se svému dominiu. V této funkci však Petr IV. nesetřval dlouho, neboť mu Vladislav jeho náklady spojené s touto funkcí neplatil.⁵⁵⁷ Zemské úřady ještě stále zastávala vesměs vyšší šlechta, která nebyla závislá na platu za tento úřad. Šlo spíše o záležitost mocenskou a byla to i věc společenské prestiže. Až v 18. století nahrazují tento typ šlechty, v souvislosti s byrokratizací státního aparátu, úředníci z různých společenských vrstev, již zcela závislí na platech za své úřadování, neboť nemají takové velké majetkové zázemí, aby mohli pracovat bez pravidelné finanční odměny.

Poté, co neplacené funkce vzdal, mohl se plně věnovat svému vladaření na rožmberských majetcích. Abdikace se mohla jevit z dnešního úhlu malicherností, ale ve skutečnosti šlo o důmyslný krok Rožmberka, neboť náklady spojené s touto hodností odčerpávaly z rožmberské pokladny nemalé finance a taky braly čas, který mohl Rožmberk věnovat správě rodových majetků. Vždyť se tak Petrův velký přítel Zdeněk Lev z Rožmitálu natolik zadlužil, že po své abdikaci z funkce nejvyššího purkrabí nastal bankrot rodu, který vyhnal jeho jediného syna před věřiteli na Moravu.⁵⁵⁸ Petr byl i přes svou abdikaci na hejtmanský úřad, stále v politickém dění více angažován, než jeho synovec Jan. O tom svědčí také Janův dotaz na Petra roku 1521 zda-li je Ludvík mrtev.⁵⁵⁹

Jak již bylo v kapitole o získání Mailberku a jmenování Jana za generálního převora zmíněno, měl Jan ve svém strýci také velkou podporu v získání majetků pro řád a především i vliv na

556 AČ 10, č. 1075, s. 67 – 68.

557 AČ 10, č. 1115, s. 87 – 88, č. 1117, s. 88 – 89, č. 1118, s. 89 – 90, č. 1120, s. 91 – 9. Mařa však uvádí, že již v 17. století plat zemského úředníka činil částku, jakou byl čistý roční výnos z většího panství, MAŘA, P., *Svět české aristokracie*, s. 207.

558 Např. Zdeňku Lvu z Rožmitálu dlužil Vladislav a poté jeho syn Ludvík Jagellonský za vykonávání úřadu nejvyššího purkrabího 1500 kop českých grošů. KOTLÁROVÁ, S., *Páni z Rožmitálu*, s. 71.

559 AČ 12, č. 1376, s. 41 – 42, č. 1377, s. 42.

Janovo jmenování generálním převorem. Právě díky strýci měl po dobu svého působení v řádu také plnou podporu Vladislava II. Jagellonského. Z pramenů vyplývá také fakt, že to byl strýc, kdo Jana zasvěcuje do vyšší politiky, která vede až k císaři Maxmiliánovi a k Habsburskému dvoru. Snad právě tento fakt později pomohl Janovi udržet si dobré vztahy s novým českým králem, Ferdinandem I. Výsledkem těchto kontaktů bylo vyřešení sporu o rožmberské dědictví a zabránění sekvestrace rožmberských majetků kvůli dlužným berním.

Mezi strýcem a nejstarším synovcem převládalo přátelské rodinné pouto. Když byl Petr IV. mimo své panství, většinou v Praze, pověřoval úkoly týkajícími se rožmberských majetků právě Jana.⁵⁶⁰ Např. když byl v Praze, vzkázal po svém hejtmanu na Soběslavi, aby Jan zakázal jarmark v Krumlově apod.⁵⁶¹ Jan svůj vztah k strýci vyjádřil 1521, kdy Petrovi slibuje dodržení jeho vůle, přestože věděl, že tím proti sobě zvedne vlnu nepřátelství svých bratrů.⁵⁶²

Bohužel však tento dobrý vztah mezi Janem a strýcem nepřinesl nic dobrého po Petrově smrti. Jan ztratil mocnou oporu a i když zprvu měl za sebou strýcova přítele Zdeňka Lva z Rožmitálu, nemohl se na jeho podporu do budoucna příliš spoléhat. Právě to jej snad přimělo k smíru s bratry a upuštění od slibu, který dal strýci i Rožmitálovi, tj. dodržet Petrovu závěť.

560 AČ 12, č. 322, s. 443 – 444.

561 AČ 21, č. 322, s. 443 – 444.

562 AČ 12, č. 1370, s. 38 – 39.

Boj o rožmberské dědictví

V roce 1519 si stárnoucí a churavějící Petr z Rožmberka uvědomil, že je nutné pomýšlet na ustanovení vladaře v rodu. Jelikož se s ostatními Janovými bratry neměl v lásce, rozhodl se využít nejstaršího ze synovců, Jana, jako budoucího vladaře. Ovšem Jan se patrně nechtěl vzdát své funkce v johanitském řádu.⁵⁶³ Pro Janovy bratry však bylo nemyslitelné, aby vladař neměl potomky, což v případě Janova setrvání v řádu bylo nemožné, kvůli povinnosti dodržovat celibát. Dnes již těžko posoudíme, jestli se Petr IV. chtěl jistým způsobem „odměnit“ svým nemilovaných synovcům ustanovením Jana III. za vladaře, či tak jednal zcela nezištně a vycházel pouze z faktu, že Jan byl nejstarším žijícím potomkem jeho bratra Voka II. Jisté je, že začátkem neshod mezi Petrem IV. a jeho synovci bylo právě jmenování Jana III. za vladaře. Synovci totiž prakticky až do smrti Petra IV. netušili, že když přistoupili po odmítnutí Jana coby vladaře na Petrův návrh o rozdělení rodového majetku mezi ně, strýc je vlastně vydědil. Snad proto v roce 1519 souhlasili se zápisem Petrova testamentu do desk zemských, k čemuž je nabádal i jejich příbuzný, Ladislav ze Šternberka.⁵⁶⁴

Ohledně závěti Petra IV. proběhla v roce 1519 čilá korespondence mezi Petrem a jeho synovci. Jak z ní vyplývá, nedokázaly se obě strany dohodnout a tak Petr navrhl setkání ve Vodňanech, kde došlo k dohodě o rozdělení majetku.⁵⁶⁵ Právě v této korespondenci Janovi bratři chtěli na Petrovi, aby v případě jeho úmrtí měli každý svůj majetek, bez toho, aby byl určen vladař. Jana se zavázali poslouchat jen do Petrovy smrti.⁵⁶⁶ Usnesení obou stran bylo nakonec ještě téhož roku zapsáno do desk zemských. Tím vlastně napomohli Petrovi k jeho plánu rozdělit rodové majetky, ale s malým podílem Janových bratrů na tomto dědictví.

Dle tohoto rozdělení připadla Jindřichovi VI., Joštovi III. a Petrovi V. východní část rožmberského dominia: panství treboňské, miličinské, choustnické a soběslavské.⁵⁶⁷ Panství helfenburské využíval již od roku 1507 Jan III., takže to Janovi také zůstalo. Březan uvádí, že v této době vlastnil také panství Husinec a Záblatí. Všichni pak dostali část krumlovského

563 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 194.

564 AČ 12, č. 1321, s. 6 – 7, č. 1086, s. 184.

565 AČ 11, č. 1313 a, b, c, e, f, s. 238 – 240.

566 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 89.

567 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 91.

pokladu.⁵⁶⁸ Do této fáze bylo toto rozdělení majetků pro všechny Rožmberky přijatelné. Petr spravoval své majetky a Jindřich, Jošt s Petrem ty, které jim připadly rozdělením.⁵⁶⁹ Dokonce snad měl Petr uznat rozhodnutí svých synovců, že ještě za života Petra IV. bude vladařem na jejich podílech Jindřich. Šimák uvádí, že dokonce v roce 1521 se měl Petr IV. pro postupující nemoc vzdát zcela vladařství ve prospěch Jindřicha.⁵⁷⁰ Zajímavé je, že z korespondence mezi Petrem IV. a Jindřichem v letech 1522 – 1523 skutečně nezaznívá nepřátelství. Jindřich si od Petra nechává radit, co si má vzít za ustrojení na setkání s králem a Petr zase vyjadřuje naději, že králi vstříc vyjedou společně.⁵⁷¹ Podobně vládne smír mezi oběma ve věci stížnosti Budějovických proti rožmberským pivovarům.⁵⁷²

Když 9. října 1523 Petr IV. zemřel, v jeho testamentu bylo něco jiného. Dá se předpokládat, že Jan o této změně věděl dřív, neboť již v roce 1521 slíbil dodržet Petrův testament také Lvovi z Rožmitálu, který byl patrně autorem této neplánované a před mladými Rožmberky utajované změny Petrovy poslední vůle.⁵⁷³ Snad právě za účelem seznámení Jana s pozměněným zněním testamentu jej Lev zval na Velhartice již v roce 1520.⁵⁷⁴

Petr IV. svou část, která byla větší, tj. panství helfenburské, rožmberské a novohradské odkázal sice svému oblíbenému synovci Janovi, nicméně Jan musel z tohoto majetku vrátit zabavené majetky dříve patřící zlatokorunskému klášteru, ostrovskému klášteru Zátoň, strahovskému klášteru Svěraz. Zlatokorunské majetky však byly v roce 1524 zapsány králem Adamovi z Hradce, snad jako výraz díků za jeho intervenci ve sporu o rožmberské dědictví od mladých Rožmberků.⁵⁷⁵ Adam snad měl přimět Hanuše z Hardeku, aby se vzdal svého dílu z

568 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 91.

569 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 93. Petr snad i souhlasil s tím, že vladařem je Jindřich a vzdal se svého titulu.

570 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 93.

571 AČ 12, č. 1394, s. 53 – 54.

572 AČ 12, č. 1398, s. 55 – 56.

573 AČ 12, č. 1307, s. 38 – 39. Snad měl mít Jan tento testament i u sebe. ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 102.

574 AČ 8, č. 250, s. 186.

575 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 107.

dědictví, dokud se pře nevyřeší.⁵⁷⁶ Jelikož Jan měl zemřít kvůli své církevní hodnosti bezdětný, měl po Janově smrti jeho majetek, tj. větší část rožmberského dědictví, připadnout Zdeňku Lvu z Rožmitálu (krumlovský velkostatek, prachatické, husinecké a záblatské panství a také výnosy ze zlatých a stříbrných dolů), Janovi ze Švamberka (helfenburské panství), Kryštofovi ze Švamberka (novohradské panství), Janu Holickému ze Šternberka (rožmberský statek a Vítkův Hrádek) a Hanušovi z Hardeku (Haslach). Tento dovětek v testamentu ohrozil majetkovou základnu rodu a rozpoutal boj Janových bratrů proti strýci a samotnému Janovi.

Obě strany se snažily získat mocné přívržence. Jelikož Jindřich udržoval přátelství s Ludvíkovou manželkou Marií, stranil Ludvík v boji o rožmberské dědictví Jindřichovi. Král tak roku 1524 napomíná Jana, aby Jindřichovi předal majetky, kterých se neprávem po svém strýci ujal.⁵⁷⁷ Zcela to potvrzuje také dopis Jindřichovi, kde jej informuje o výzvě vůči Janovi, aby se majetků vzdal.⁵⁷⁸ Ludvík také Jindřichovi přenechal majetky, které po smrti Petra IV. připadly králi jako odúmrtí.⁵⁷⁹ Jindřich, Jošt a Petr V. měli na své straně také nejvyššího hejtmána Karla Minsterberského, u kterého mladí Rožmberkové intervenovali, aby nedopustil zapsat strýcovu závěť do zemských desk, kde zatím byl vložen jen souhlas s rozdělením rodového majetku, který synovci odsouhlasili Petrovi IV. na setkání ve Vodňanách v roce 1519. Snad právě za tím účelem, aby přiměl Jana k smíru s bratry, posílá také Karel Minsterberský 16. března 1524 za Janem svého posla Adama Rausendorfa z Plakvic.⁵⁸⁰

K vzájemnému smíru mezi znesvářenými Rožmberky vyzývá Jindřicha také Vojtěch z Pernštejna, kterého kvůli sporu dokonce Lev z Rožmitálu pohnal před soud jako svědka.⁵⁸¹ Obdobně i Albrecht z Gutštejna vybídl Jana k smíru s jeho bratry. Jako jeho příbuzný jej k tomu vyzývá, přestože uznává, že Jan jedná dle dědického práva, nicméně ani on si nepřeje válku mezi oběma stranami, do které by byla vtažena většina českého panstva.⁵⁸² Spor mezi Janem a Jindřichem gradoval natolik, že se Jindřich, snad za tiché podpory Ludvíka, odhodlal

576 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 311.

577 AČ 14, č. 2203, s. 315 – 316.

578 AČ 12, č. 1435, s. 77 – 78.

579 SOA Třeboň, fond Cizí rody. inv. č. 373, sign. z Rožmberka 27/11, kart. 74.

580 AČ 12, č. 1433, s. 76 – 77.

581 AČ 12, č. 1440, s. 80 – 81.

582 AČ 12, č. 1466, s. 106 – 107.

k násilnému činu vůči Janovi na třeboňském zámku, kde v té době Jindřich sídlil. Jak píše Šimák, Jindřich pozval Jana k sobě na Třeboň pod záminkou pořádání jakési hostiny. Ve spánku byl pak na zámku napaden bratry, kteří jej prý polštářem dusili, dokud se majetků po strýci nevzdal a k tomu byl ještě nějakou neurčitou dobu Jindřichem vězněn.⁵⁸³ Nepohodlný svědek aktu, Václav z Rovného, byl kvůli hrozícímu soudu, který vyžadoval Jan III. jako žalobce, Jindřichem tři čtvrtě roku vězněn.⁵⁸⁴

V září 1524 se nakonec Jindřich s Janem dohodli, spor o dědictví tím však neskončil.⁵⁸⁵ Jan, který do tohoto roku pobýval na Krumlově, sídle rožmberských vladařů, jej přenechal svému bratru Jindřichovi vrátil se na své řádové sídlo do Strakonic.⁵⁸⁶ Spor se nyní odehrával mezi Rožmitálem a jeho přívrženci strany jedné a mladými Rožmberky se svými přívrženci strany druhé. Ačkoli měli na své straně také urozené pány z řad stoupenců luteránství (např. Vojtěcha z Pernštejna), nelze z toho vyvozovat, že by tím i Rožmberkové přijali nový náboženský směr za svůj. V politických bojích nezáleželo na tom, zda byl ten který šlechtic katolík nebo utrakvista: členové jednotlivých seskupení se měnili podle politických potřeb. Stejně tak panovník neviděl zpočátku nebezpečí ve vyznání svých nejvyšších zemských úředníků a ani u své manželky toto učení nezavrhoval. Mezi šlechtou v době jagellonské zatím není náboženské vyznání spjato s vyznáním panovníka. Není důležité, zda králův oblíbenec je utrakvista nebo katolík, a stejně tak u služebnictva se nevyžaduje stejné vyznání jako u jeho pána.⁵⁸⁷

Dalším prohřeškem a důvodem k pohánění k soudu, kromě nevyřešení sporu o dědictví, se stalo pro Lva z Rožmitálu zadržení berně Jindřichem. Hrozilo, že Rožmberkové budou platit vysoké pokuty nebo přijdou o majetky. Snad za tímto účelem se Ludvík vzdal ve prospěch Jindřicha Meziříčského z Lomnice všech majetků Rožmberků, které by někdy propadly českému králi a záhy nato se Jindřich Meziříčský z Lomnice zříká svého práva na takto

583 K tomuto násilnému aktu není nikde uvedeno, z jakého pramene je informace čerpána. Šimák uvádí, že zpráva pochází od kancléře Václava z Rovného a je uložena v kapitulním archivu pražského hradu. Událost klade do srpna roku 1524. ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 106 – 107.

584 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 311.

585 AČ 12, č. 1442, s. 81 – 82.

586 AČ 12, č. 1432, s. 76; inv. č. 1445, s. 83 – 84.

587 MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 365.

nabytý majetek Rožmberků ve prospěch těchto bratrů.⁵⁸⁸

Zdeněk Lev se rozhodl také využít své moci nejvyššího purkrabí a donutit Jindřicha vojenskou silou k uznání Petrova testamentu. Obratně využil povstání v sousedním Německu roku 1525, které se dle něj mohlo rozšířit i do Čech.⁵⁸⁹ Pod touto záminkou hodlal vyhlásit obecnou hotovost, kterou však chtěl doopravdy využít k napadení rožmberských majetků. Toho se Jindřich i jeho přívrženci zalekli a začali se chystat k válce. Jindřich v této době nechal opevnit sídla v Třeboni a na Krumlově a ostatní svá panství. Jindřich však Rožmitálův záměr včas odhalil a díky svým dobrým vztahům s královnou Marií Habsburskou a jejím bratrem arciknížetem Ferdinandem se povedlo válku zažehnat a vysvětlit Ludvíkovi, že selské bouře v Čechách nehrozí.⁵⁹⁰

Jindřich provedl krátce před svou smrtí poslední těžký prohřešek v tomto boji o rodové dědictví: Rožmitálova strana přistoupila k nejtěžšímu postihu Jindřicha, který se odmítal dva roky dostavovat k zemskému soudu ohledně zápisu dědictví do zemských desk a vydala tzv. obranní listy, tj. poslední předvolání k soudu, který nesměl nikdo neuposlechnout, jinak mu hrozila ztráta hrdla a majetku. Tehdy však Jindřich nechal posla s obranními listy uvěznit a donutil jej tyto listy sníst. Král však nehodlal Jindřicha potrestat, spíše požadoval, aby se obě strany dohodly na sjezdu, který byl ustanoven do Kutné Hory.⁵⁹¹ Zde se sjelo všechno panstvo českého království – vyšší i nižší šlechta, rozdělené na dva nepřátelské tábory, v počtu 246 osob a 2000 koní.⁵⁹² Sjezdu se za Rožmberky nezúčastnil Jindřich, neboť byl již nemocný. Ostatní bratři se dostavili, Jan byl již na straně svých bratrů a nikoliv Rožmitála. Hrozilo, že tyto strany proti sobě vystoupí i vojensky, neboť na sjezd přijížděli v plné zbroji.⁵⁹³ Nestalo se tak, ale taky nedošlo k žádné dohodě, ani nedošlo k domluvě na místě konání dalšího

588 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 375, sign. z Rožmberka 24/7a, kart. 72; inv. č. 376, sign. z Rožmberka 24/7b, kart. 72.

589 AČ 8, č. 321, s. 250.

590 FRB VI, s. 183. AČ 7, č. 1460, s. 102.

591 AČ 9, č. 513, s. 68.

592 AČ 9, č. 461, s. 22 – 25, č. 462, s. 29, č. 517, s. 71.

593 AČ 9, č. 514, s. 69.

sjezdu.⁵⁹⁴

Spor přerušilo tažení proti Turkům. Část českých pánů odjíždí s Ludvíkem do osudné bitvy u Moháče. Jindřich umírá na neznámou nemoc v klášteře Světlá 17. srpna 1526.⁵⁹⁵ Do čela sporu se po bitvě u Moháče dostává Jan, jelikož je opět vládařem rožmberského domu. Zdeněk Lev neotálí, využívá situace královského bezvládí a tak, jako stíhal půhony k zemskému soudu Jindřicha, soustřeďuje tyto aktivity na Jana.⁵⁹⁶ Lev si nechává Petrův testament potvrdit od prelátů pražského kostela, aby mohl opět zahájit boj za získání Rožmberského dědictví. Snad jej k tomu donutili věřitelé, kteří v této době začínají na Zdeňkovi vymáhat své dluhy.⁵⁹⁷ Situace se také změnila v opoře Rožmberků u krále. Nastala zdoluhavá jednání Zdeňka Lva s Petrem a Janem z Rožmberka, která však nevedla k dohodě.⁵⁹⁸

Když se jedná v zákulisí nejvyšších zemských úředníků o volbě nového českého krále, slibují vyslanci bavorských knížat Viléma a Ludvíka Zdeňkovi z Rožmitálu plnou podporu v boji proti Rožmberkům, pokud zajistí zvolení za českého krále jednoho z bavorských knížat.⁵⁹⁹

Na trůn se však dostává cílevědomý Ferdinand, který sice udržoval s Janem velmi dobré vztahy v době, kdy usiloval o trůn, ale po korunovaci se již nedalo odhadnout, jaké Ferdinand v tomto letitém sporu zaujme stanovisko. Zdeněk Lev využil faktu, že v době, kdy král vyžadoval na stavech berni a stavy odmítly berni platit, byl to on, kdo situaci mezi panovníkem a stavy alespoň částečně konsolidoval. Tento „úspěch“ pomohl Rožmitálovi otevřít opět otázku rožmberského dědictví, tentokrát s panovníkem na své straně.⁶⁰⁰ V dubnu 1528 se tedy sjíždí na sněm do Prahy představitelé obou sporných stran, Jan a Zdeněk Lev, přičemž každý sebou na jednání zve své příznivce z řad vyšší i nižší šlechty. Ovšem jednání již nenabírá takových rozměrů, jako v Kutné Hoře. Nicméně i tak lze poznat, kdo je na straně

594 FRB, VI, s. 187.

595 AČ 9, č. 570, s. 98; AČ 12, č. 1469, s. 109.

596 AČ 9, č. 511, s. 66.

597 KAVKA, F., *Zlatý věk*, s. 47.

598 AČ 10, č. 747, s. 219.

599 České sněmy I, č. 104.

600 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 45 – 46, 178.

Janově: jsou to vesměs jeho příbuzní Volf z Gutštejna, Albrecht z Gutštejna, Hynek Pflug z Rabštejna, Volf Šlik, Jeroným Šlik a Jindřich Šlik.⁶⁰¹

Ferdinand I. tedy stanovil společně se souhlasem obou stran částky, které měli Rožmberkové vyplatit budoucím dědicům. Avšak než dojde k splacení, měli možnost převzít Zdeněk Lev, Švamberkové a Holický ze Šternberka původně plánované majetky Rožmberků do zástavy. Zdeněk Lev tak získal od Rožmberků částku 62500 zlatých rýnských, Kryštof ze Švamberka 42 000 zlatých rýnských a Jan Holický ze Šternberka 23 700 zlatých rýnských.

Kde nabral Jan a jeho bratři takové částky, aby byli schopni splatit dluhy? Část uhradili z výnosu dolů, část z rodinných úspor, zbytek vybírali od poddaných. Takto byli schopni vyplatit Kryštofovi ze Švamberka jen část závazku a zbytek mu dali v podobě poloviny Bechyně, která patřila vdově po Jindřichovi.⁶⁰² V roce 1527 vyplatil Jan Hanušovi z Hardeku za Haslach 1000 kop grošů českých. Právě proto, že se Jan snažil, co nejdřív zaplatit svým věřitelům, pokoušel se ušetřit i na berních. Proto žádal krále o odpuštění berně, ale bez výsledku. Další finance hledal v prodeji některých hutí na Velharticku.

S předáváním majetků do zástavy však Jan příliš nespíchal a dokonce se pokoušel některé zatajit. Zdeněk Lev si v roce 1526 stěžuje, že mu Jan tají, kolik zámků mu má předat do zástavy.⁶⁰³ Tato obstrukce ze strany Jana trvala celý rok a Zdeněk Lev byl již z toho značně roztrpčen, což dokazuje v jednom dopise Janovi slovy: „.....*chtějete to zastierati, abyšte své povinnosti dosti neučinili, stavějice to na odtahu, tak jakž jste již i prvé tomu zvykli; ale s boží pomocí podle řádu a práva tohoto královstvie, té jsem naděje, že sobě to k místu a konci přivedu, což mi spravedlivě náleží, nečekaje vaší odpovědi.*“⁶⁰⁴ Aby mohl při správě zástavních majetků Rožmitál navázat na původní účty a registra rožmberských panství, žádal Jana, aby mu registra zapůjčil k přepsání. Ani s tím však Rožmberk nespíchal: Jan se vymlouval, že je má na Krumlově, ale i na Krumlově jej musel Lev opět upomínat.⁶⁰⁵ Ale ani Zdeněk Lev se nechoval příliš přátelsky při navracení zastavených majetků. Rožmitál nařídil před předáním vylovit z těchto rybníků ryby, zrušit sádky a vybrat důchody a platy od poddaných z panství,

601 České sněmy I, č. 186.

602 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 4, sign. II.14-1a, kart. 100.

603 AČ 8, č. 511, s. 66.

604 AČ 8, č. 596, s. 117.

605 AČ 10, č. 773, s. 239.

jež měly být navráceny.⁶⁰⁶ A ryby, které již Lev nemohl vylovit, si nechal Janem zaplatit.⁶⁰⁷

Obě strany spolu již nechtěly být osobně v kontaktu a tak si Zdeněk Lev vymínil, aby Rožmberkové předávali dlužné peníze rovnou Zdeňkovým věřitelům z řad okolní šlechty po jeho poslech.⁶⁰⁸ Pouze poslední částku měl Jan předat osobně při setkání v rámci definitivního vyrovnání, které se konalo v Horažďovicích v roce 1531.⁶⁰⁹

Zatímco vlivem soudních pří a obsílek k soudu ve věci tzv. boje o rožmberské dědictví se Jan a jeho bratři znesvářili s nejvlivnějším mužem království – Zdeňkem Lvem, s Kryštofem ze Švamberka, kterému Rožmberkové také spláceli podíl z dědictví, byli v přátelském vztahu. Bylo to patrně proto, že se tolik o svůj podíl nehlásil a nepoháněl Rožmberky k soudu, jako to činil Lev. Rožmitál si toho byl vědom a tak Kryštofa ze Švamberka zval na jednání s Rožmberky, kde se mělo jednat o definitivním vyrovnání závazků Rožmberků vůči účastníkům Petrova kšaftu a vystavení kvitance o splacení.⁶¹⁰ Janovi se zjevně na setkání, které se mělo konat v Horažďovicích, nechtělo.⁶¹¹ Zda to bylo skutečně z obav před morem, šířícím se tehdy po celém českém království, nebo v tom byla jistá nechut' zasednout k hodovnému stolu s těmi, kterým musel díky Petrovi IV. vydat nemalé jmění, aby nepřišli o rodové majetky, to se dnes již těžko dovíme.

606 AČ 11, č. 835, s. 29 – 30, č. 852, s. 37. Lev přikazuje svému hejtmanu, Janu Hartmanickému, aby vybral důchody a platy od Prachatických dříve, než dojde k navrácení Prachatic, Záblatí a Husince.

607 Z rybníka v Plastovicích to dle Lva činilo 100 kop českých grošů. AČ 11, č. 885, s. 60.

608 AČ 10, č. 767, s. 233 – 234.

609 AČ 11, č. 875, s. 53.

610 AČ 11, č. 887, s. 61.

611 AČ 11, č. 899, s. 68.

Vztahy s bratry.

Petrova závěť vnesla do vztahů Jana a jeho bratrů zášť na dlouhá léta. Jádrem sporu bylo určení vladařství na základě primogenitury, kterou Rožmberkové tolik ctili. Janovi bratři Jana odmítli jako budoucího vladaře, přestože byl nejstarším. Argumentovali faktem, že přijal kněžské svěcení a nemůže mít proto potomky. Ale byl to skutečně problém? Vždyť i nejmladší z této generace Rožmberků, Petr V. se stal vladařem a to již byli na světě synové jeho staršího bratra Jošta III. Přitom Petr zemřel rovněž bezdětný. Svým postojem tedy vlastně porušili starý rodový princip správy majetků.

Ani v předchozích generacích tohoto rodu nebylo výjimkou, když se stal správcem rodového majetku bezdětný Rožmberk. Takový případ nastal v generaci synů Oldřicha II. nebo Petra I. Jak je všeobecně známo, Petr I. měl pět synů, přičemž jeden z nich, Petr II. byl rovněž církevním představitelem a tudíž nemohl mít potomky. Tehdy bratři žili v nedílu, tj. rodový majetek spravoval vždy nejstarší žijící Rožmberk v dané generaci. Stejně tak tomu bylo i u synů Oldřicha II. Tři synové, přičemž jeden z nich, Jošt II., byl opět církevním představitelem, spravovali majetek rodu postupně, od nejstaršího.

Maťovy studie českých rodů uvádějí skutečnost, že v jiných rodech se na primogenituru nedbalo. Analogii situace u Rožmberků shledává v zahraničí, zejména v západní Evropě. V jiných českých rodech vládla v oblasti dědictví rodového majetku rovnoprávnost, tedy jako dnes. Pokud se nějaký testament snažil o znevýhodnění dědictví ve prospěch jedince v rodu, mohli nárokovat změnu znění testamentu poškození bratři u zemského soudu.⁶¹² Zcela pochopitelně tak docházelo k drobení jednotného rodového majetku, čemuž chtěli Rožmberkové dodržováním principu primogenitury zabránit.

Situaci v této oblasti změnilo až Obnovené zřízení zemské, které umožnilo otci zvýhodnit majetkově v závěti některého ze synů, aniž by ostatní mohli nárokovat jeho změnu u zemského soudu. Zvýhodnění však mohlo činit maximálně polovinu zděděného majetku ve prospěch zvýhodněného jedince.⁶¹³ Na základě rožmberské primogenitury vznikl v 17.

612 MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 565.

613 Obnovené právo a zřízení zemské, Východočeské muzeum v Pardubicích, Rkp 393, s. 306 – 309.

století princip fideikomisu.⁶¹⁴

Další otázkou ve vztahu Jana a jeho sourozenců je postoj ostatní stavovské obce k tomuto sváru. Jak bylo v kapitole o rožmberském dědictví zmíněno, do sporu se zapojila většina české šlechty, což bylo jasně deklarováno na sjezdu v Kutné Hoře. Proč vlastně k tomu došlo? Vždyť spory uvnitř rodu nebyly ničím ojedinělým. V 17. století vznikl mezi bratry Janem Jiřím a Otou Jindřichem z Vartemberka spor o dědictví a také oni se navzájem pohánějí k soudu.⁶¹⁵ Ovšem ostatní stavové se o tento spor nezajímají. K odpovědi na tuto otázku musíme přihlídnout k tomu, kdo měl na tomto sporu největší, „lví“ podíl. Byl to z Zdeněk Lev z Rožmitálu a jeho přívrženci. Protivníka tato frakce našla v straně Jindřicha z Rožmberka, jemuž byl oporou sám Ludvík Jagellonský a Vilém z Pernštejna, tedy dva mocní, kteří nesnášeli mocného Lva z Rožmitálu. Bylo tedy velmi snadné, aby obě silné soupeřící strany, využily antipatií svých přátel vůči „protivné“ straně. K tomu se zajisté přidružila klientelská skupina méně významných urozenců a výsledek se projevil na zde již zmíněném kutnohorském sjezdu.

Jak již bylo v předchozí kapitole o sporu o rožmberské dědictví řečeno, mezi bratry došlo i k násilí na Janovi. I přesto, že to Jan chtěl řešit soudně, k vlastnímu soudu s bratrem nedošlo. Mezi tím totiž Jan ztratil podporu Rožmitála k získání strýcových majetků. Proto se patrně Jan rozhodl k smíru s bratry. Prostředníky v jednání mu byli jejich příbuzní, Adam z Hradce a Albrecht z Gutštejna.⁶¹⁶ Jako jediný projev smíru mezi Janem a Jindřichem však prameny zmiňují to, že Jindřich Janovi posílal kapry z rožmberských rybníků.⁶¹⁷

Po Jindřichově smrti došlo k většímu sblížení Jana a jeho dvou bratrů. Již v roce 1527 Jošt uznává Jana za vladaře a roku následujícího (1528) Volf Krajíř z Krajku zprostředkoval smlouvu mezi bratry Janem, Joštem a Petrem o rozdělení správy majetků.⁶¹⁸ Petrovi měla být na požádání postoupena Třeboň a v případě Janovy smrti mu mělo připadnout novohradské panství a polovina dolů; vše ostatní mělo připadnout Joštovi. Oba bratři neměli nic zcizovat

614 MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 567.

615 MAŤA, P., *Svět české aristokracie*, s. 570.

616 AČ 12, č. 1466, s. 106.

617 AČ 21, s. 542.

618 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 378, sign. z Rožmberka 5/26, kart. 66.

bez vědomí a vzájemného souhlasu.⁶¹⁹ Tak se Jan snažil zabránit dalším konfliktům uvnitř rodu po své smrti. Z korespondence mezi bratry se nedochovalo, ale i z torzovitých pramenů lze odhadnout, že na sklonku Janova života vládl mezi bratry, zejména Joštem a Janem smír. Tehdy patrně také došlo k postoupení Krumlova Janem Joštovi, neboť v roce 1530 Jošt zve Jana k sobě na Krumlov na lov, jelikož se tam má zastavit Ferdinand I., až se bude vracet ze sjezdu v Českých Budějovicích.⁶²⁰ Pokud se tedy již Jan vzdal správy rodových majetků, vyznívá poněkud nejasně Janovo oznámení, či spíše stížnost Ferdinandovi, že jeho mladší bratr Jošt nemůže být ustanoven krajským hejtmanem, neboť tomu brání zemské zřízení a majorátní princip rožmberského domu.⁶²¹

Jan patrně udržoval kontakty se svou švagrovou a nebyl mu lhostejný osud jeho synovců a neteří. Když se jeho bratr Petr V. nechtěl zhostit role poručníka dětí Anny z Rožmitálu, tak jel Jan za svou sestrou do Jindřichova Hradce, aby se poradil, jak tuto záležitost vyřešit.⁶²² Adam z Hradce, který zemřel v Praze na mor, totiž mezi jinými ustanovil také Petra V. jako poručníka svých dětí, tj. i dětí Anny z Rožmitálu, která byla Adamovou manželkou. Proč Petr V. nechtěl dělat poručníka, mohlo být způsobeno tehdejší nepříznivým vztahem k Zdeňku Lvovi z Rožmitálu. On a jeho bratři Jošt s Petrem osobně s Adamem z Hradce měli velmi dobré vztahy, což dokazuje i smlouva z roku 1528, kdy se oba rody zavazují, že v případě vymření jednoho z nich po sobě budou navzájem dědit majetky.⁶²³ Na základě této smlouvy je stále patrné povědomí o společném předku a zakladateli rodu. Co však není známo, do jaké míry si Rožmberkové a páni z Hradce uvědomovali konkrétní vztahy mezi oběma větvemi Vítkovců a jejich společný rodokmen. Složitě osudy urozených, mezi sebou provázaných příbuzensky, někdy komplikovaly i osobní neshody, jak je patrné na tomto případě.

619 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 383, sign. z Rožmberka 5/27, kart. 66.

620 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4766, sign. 3979.

621 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4769, sign. 3981b).

622 AČ 11, č. 944, s. 103.

623 AČ 11, č. 299, s. 498 – 480.

Vztahy se Lvem z Rožmitálu

Podobný vztah, jaký měl Jan s Petrem IV., měl také za života svého strýce Jan s nejvyšším purkrabím a po králi druhým nejmocnějším pánem, Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Tento muž byl zároveň blízkým přítelem Petra IV., a tak je více než jisté, že Jan se s Rožmitálem poznal právě prostřednictvím svého strýce. Torzovitě dochovaná korespondence mezi Lvem a Janem sice neposkytuje dostatek informací, nakolik jejich kontakty byly časté, ale lze je předpokládat, zejména v době, kdy se Lev zapojil do sepsání osudného Petrova testamentu.

Řešili spolu nejednou poddanské záležitosti a nebyl problém pro jednoho i druhého, aby ve svých zvycích dělali pro druhého výjimky: v roce 1517 dává Zdeněk Lev na Janovu přímlovu svému poddanému Ratajíkovi z Blatné glejt, aby Ratajík mohl přijet k Rožmitálovi na Velhartice. Dodává, že kdyby se Jan za Ratajíka nepřimluvil, tak by to neudělal.⁶²⁴ V korespondenci si vyměňovali názory na složitou dobu, kdy v kraji řádily loupeživé skupiny, či vzplanul požár v Strakonících, nebo Jan vyzvídal nejnovější zprávy z Uher.⁶²⁵ Zdeněk Lev měl i lepší zprávy o Janově strýci, než sám Jan.⁶²⁶ Důvěrné přátelství obou pánů dokonce umožnilo, aby Janova poddaná přešla do poddanství Zdeňka Lva na Lvovu prosbu, a to i se statkem.⁶²⁷ Nejen Jan využíval postavení Zdeňka Lva, ale také na opak: když Zdeněk Lev chtěl srovnat spor mezi bratry z Kadova, přimlouval se za ně u Jana nebo Rožmitál prosil u Jana za přímlovu u krále za Jiřího Walredera, kterému král dlužil 86 kop českých grošů.⁶²⁸

Je těžké odhadnout, kdy vzniklo nepřátelství mezi Janem a Lvem, neboť ještě roku 1529 se Lev přimlouvá za Janovu poddanou u svého příbuzného Jindřicha Švihovského.⁶²⁹ K ochlazení vztahů mezi Janem a Zdeňkem Lvem patrně docházelo od roku 1526, když Jan uzavírá se svými bratry mír a kdy je podruhé vladařem. Tehdy od něj Zdeněk Lev vyžaduje

624 AČ 8, č. 246, s. 182.

625 AČ 8, č. 250, s. 186, č. 398, s. 302. Jak poukazuje Macek, jagellonské Čechy nebyly jedinou zemí, kde se přepadávali kupci. Podobný případ se stal také ve Francii českým kupcům. MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 137.

626 AČ 8, č. 271, s. 209.

627 AČ 8, č. 294, s. 228.

628 AČ 8, č. 274, s. 211; č. 299, s. 231.

629 AČ 12, č. 121, s. 279 – 280.

splnění strýcova kšaftu.⁶³⁰ Proto jej Lev také musí pohnat k soudu', a to rovnou třemi půhony, což vyvolalo u Rožmitála obavy, aby nedošlo k napadení Blatné.⁶³¹ Další ochlazení narušených vztahů pak pokračuje po volbě Ferdinanda I. českým králem. Tehdy totiž Jan, Jošt III. a Petr V. usilovali o přední místo na zemském soudě, proti čemuž byl Rožmitál. Jako přímluvce u nového krále Rožmberkové „i na některých Němcích mají přátely“. Lev argumentoval tím, že nelze usilovat o přední místo na zemském soudě, když se zejména Jindřich provinil proti zemským právům.⁶³² Tím narážel na Jindřichův násilný čin na bratru Janovi a na incident s zemskými úředníky, kteří mu donesli rozsudek o předání majetku Rožmitálovi a dalším dědicům ve věci Rožmberského dědictví.⁶³³ Jenže Rožmberkové tento nárok požadovali na základě svého privilegia, které bylo i součástí zemských desk.⁶³⁴ Přestože tento typ šlechty nijak vehementně neusiloval o dvorskou službu, zemský úřad byl pro ně reprezentativní záležitostí. Před panovníkem však jak Rožmberkové, tak Rožmitál museli potlačit své nepřátelství a společně nést korunu na korunovaci. Rožmberkové měli totiž své přední místo mezi českými pány již od dob prvních Vítkovců a Zdeněk Lev byl dosud nejmočnějším mužem v království po králi.

Vzájemné vztahy již byly roku 1526 natolik poškozeny, že se Jan vyhýbal vzájemné korespondenci. Když si Jan nebyl jist, jak má jet uvítat nově zvoleného českého krále (zda má jet ve zbroji), netáže se Lva přímo, ale posílá svého zástupce Oldřicha Radkovce z Mirovic, aby to na Blatné vyzvěděl.⁶³⁵

Zcela jasný konec jejich dávného přátelství lze datovat do roku 1527, kdy došlo k roztržce kvůli neuvedenému provinění Viléma z Buzic. Tehdy vytýká Jan Rožmitálovi, že nekoná svou povinnost a nechce na něj vydat zatykač. Přitom již z korespondence mizí oslovení „*prieteli milý*“ a je nahrazeno jen strohým „*urozený pane, pane*“. Lev zde doslova uvádí, že jej Jan již

630 AČ 10, č. 616, s. 134.

631 AČ 10, č. 618, s. 135 – 136. Podobně poháněl Lev Janova bratra Jindřicha, kterého byl ochoten i 14 krát pohnat k soudu. AČ 12, č. 1442, s. 82.

632 AČ 10, č. 647, s. 155.

633 AČ 8, č. 416, s. 311.

634 Reliquiae tabularum terrae II, s. 491. Toto jim stvrdil také Vladislav II. v roce 1501. AČ 16, č. 754, s. 557.

635 Sněmy české I. díl, č. 133.

nepovažuje za svého přítele.⁶³⁶ V témže roce dokonce Rožmitál vyhrožuje Janovi pohnáním k soudu, pokud bude na Prachatických vyžadovat, aby Rožmberky uznávali za svou vrchnost, kterou je až do vyplacení ze zástavy Lev.⁶³⁷ Jan byl liknavý, co se týče předání některých vsí do zástavy Zdeňku Lvu. Ještě v roce 1528 Lev Jana upomíná, že mu dosud zatajil některé vsi, které k panství prachatickému a volarskému náležejí a které měl Lev držet v zástavě. Jan se vymlouval, že nevěděl, které vsi k těmto panstvím mají náležet.⁶³⁸ Také v době, kdy mělo dojít k předání rožmberských majetků do zástavy, nechal prý Jan špehovat své bývalé poddané.⁶³⁹ Zda-li to však byla pravda nelze zjistit.

Nepřátelství mezi oběma se promítlo i do obtížného řešení sporů mezi jejich poddanými. Když byl poddaný Zdeňka Lva, jistý Štěpánek, nařčen z krádeže Janovo poddanou – vdovou, vyžadoval Zdeněk Lev, aby se vše řešilo prostřednictvím jeho pána, tj. Lva a nikoliv ve Strakonících.⁶⁴⁰ Jak se nakonec Jan se Lvem dohodli, není známo.

Další projev nepřátelství mezi bývalými přáteli se odehrál v roce 1528. Tehdy nepozornost Šternberkova posla umožnila Janovi obvinít Lva z Rožmitálu u panovníka ze spiknutí proti králi. Albrechtův posel ztratil dopis u Písku, kde jej našla děvečka a list odevzdala na píseckou radnici. Radní předali list Janovi, jakožto prácheňskému hejtmanu. Pro Jana to byla jistě příležitost k satisfakci a tak Jan III. list posílá po nejvyšším kancléři a tridentském biskupu Bernardu z Glessu, aby list nebyl cestou ztracen.⁶⁴¹

Albrecht ze Šternberka v tomto listu však pouze oznamuje svému bratru Janovi a Zdeňku Lvovi, že Poláci, Angličané a Benátčané spolu s nepřátelskými Francouzi se chystají napadnout českého krále a jeho bratra Karla V. Co by snad mohlo být chápáno jako spiknutí je to, že zde Albrecht uznává za svého krále nikoliv Ferdinanda, nýbrž Jana Zápolského. Ovšem Zdeněk, jako realistický politik, neviděl vítěze v Zápolském, ale ve Ferdinandovi.

636 AČ 10, č. 663, s. 172.

637 AČ 10, č. 768, s. 234.

638 AČ 10, č. 769, s. 235.

639 AČ 10, č. 721, č. 208 – 209; č. 723, s. 209.

640 AČ 11, č. 865, s. 45 – 46.

641 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4695 – 4697, sign. 3926 a), b), c).

Zdeněk tedy v listu vystupuje jen jako spoluadresát.⁶⁴² Ferdinand si to patrně uvědomoval a patrně proto nebyl potrestán jako Šternberk, kterému král zkonfiskoval panství Zelená Hora a dal jej Rožmitálovi.⁶⁴³ Panovník byl patrně na takovéto způsoby českých pánů zvyklý, neboť podobné nařčení, avšak na adresu panské opozice obecně, vyřkl také Adam z Hradce, králův kancléř. Ani tehdy však Ferdinand I. z této zprávy nevyvodil důsledky.⁶⁴⁴

Na tomto příkladě lze demonstrovat, jak vratké bylo přátelství mezi aristokratickými špičkami. Přestože v korespondenci používali páni formulí „*Službu svú vzkazují. Urozený pane, příteli muoj zvláště milý! Byste se dobře jměli a zdrávi byli, toho bych Vám věrně přál.*“ neznamenalo to, že to bylo myšleno upřímně.

642 České sněmy I, č. 122.

643 AČ 12, č. 272, s. 362. Ferdinand tak učinil patrně v rámci svého závazku splatit Rožmitálovi alespoň část svého dluhu.

644 Adam jej však neadresoval přímo panovníkovi, ale jeho manželce. JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 73.

Jan jako hejtman

Kromě funkce generálního převora, zastával Jan také funkci hejtmana, stejně jako jeho strýc a před ním jeho otec Vok II. Ve funkci hejtmana prácheňského je doložen v letech 1519 – 1530, tedy téměř stejně dlouho, jak byl generálním převorem johanitů v Čechách.⁶⁴⁵ Od roku 1528 tento úřad vykonával s Ctiborem Řepickým ze Sudoměře.⁶⁴⁶

Je otázkou, do jaké míry jej zaměstnával hejtmanský úřad, nebo to spíše byla nechuť k cestování. Do Prahy však musel osobně, v případě, že jel k soudu.⁶⁴⁷ Jak se z listu Vojtěcha z Pernštejna, Radslava Beřkovského a Wolfara Planknara dovídáme, Jan sám byl často volán k soudu jako obžalovaný nebo jako žalobce, což vyplývalo z jeho postavení coby hejtmana.⁶⁴⁸ Pernštejn, Beřkovský a Planknar Janovi na sklonku jeho života, kdy se již necítil zcela zdráv, povolili, aby se mohl nechat v jednáních v Praze zastupovat svými lidmi. Pokud Jan jezdil do Prahy, patrně jezdil s ozbrojeným průvodem, neboť i Zdeněk Lev z Rožmitálu doporučuje Janu Fišarovi z Veverí, aby se připojil k Janovi kvůli bezpečí.⁶⁴⁹ Nakonec se úřadu vzdal v roce 1531. Tehdy totiž sám Ferdinand I. jmenoval prácheňským hejtmánem Janova bratra Jošta III. Janovi se to však nelíbilo a napsal Ferdinandovi list, v němž mu připomíná, že podle rodové tradice může úřad zastávat jen nejstarší, který je zároveň vladařem a tím je dosud Jan.⁶⁵⁰ Podobně dotčeně reaguje na to, že mu v roce 1527 nepřicházejí pozvánky k zemskému sněmu, jako by s ním již nebylo počítáno. Doslova uvádí „já také nejsem najmenšie z obyvateluov v tomto kráľovstvie, a nevím z nepřízně-li mi se to děje čili z které jiné příčiny“.⁶⁵¹ Jana patrně na sněmu také někteří jeho odpůrci odmítali respektovat jako vladaře a tudíž mu odpírali nejpřednější místo na sněmu. Proto požádal Ferdinanda I., aby toto

645 AČ 12, č. 1314, s. 1; č. 1431, s. 75 – 76.

646 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4712, sign. 3939.

647 AČ 19, č. 2303, s. 155, č. 2318, s. 164, č. 2319, s. 165, č. 2528, s. 297.

648 AČ 12, č. 194, s. 323, AČ 33, č. 5885, s. 226, č. 6376, s. 387 – 388.

649 AČ 11, č. 834, s. 29.

650 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4769, sign. 3981b).

651 Sněmy české, I. díl, č. 179.

privilegium znovu potvrdil.⁶⁵²

Ač zastával funkci berníka jakožto prácheňský hejtman, i on patřil k „neplatičům berní“, podobně jako řada dalších reprezentantů panského stavu v zemi.⁶⁵³ Berně, kterou od roku 1527 prosazoval Ferdinand I., aby získal prostředky na obranu proti tureckému nebezpečí, neměly totiž obecně u českých stavů dobrý ohlas. Stavové zastávali názor, že problematika války s Turky je záležitostí krále, nikoliv stavů a českého království se vlastně turecké nebezpečí netýká. Kdyby se Ferdinand neangažoval v uherské otázce, nemusel by vlastně ani s Turky bojovat.⁶⁵⁴ Podobně se zachovali i k požadavku panovníka svolat zemskou hotovost. Zde narazil Ferdinand na odpor stavů, kteří jej zdůvodňovali zemským zákonem, který zakazoval využívat zemskou hotovost na jiné akce než obranu země. Obrana před Turky tedy dle stavů nebyla obranou vlastní země.⁶⁵⁵ Českých zemí se tedy nebezpečí netýkalo, ale na Jana se v této věci obrací jeho příbuzný, Julius z Hardeka, a prosí Jana, aby dovolil jeho poddané, vdově po Hardekovu hejtmanovi, a jejím dětem uchýlit se se spisy a jinými důležitými věcmi v případě tureckého nebezpečí na rožmberské dominium.⁶⁵⁶

Ferdinand se pokusil zatáhnout do této nepříjemné situace zemské hejtmany, kteří dostali za úkol tuto hotovost svolat. Zemští hejtmani (Zdeněk Lev z Rožmitálu a Vojtěch z Pernštejna byli zemskými hejtmany za stav panský a Radslav Beřkovský ze Šebířova a Volfart Planknar z Kynšperka za stav rytířský) museli dodržovat zemské zákony, ale ve funkci byli závislí na panovníkovi. Ocitli se tedy mezi dvěma mlýnskými kameny. Hejtmané sice vydali nařízení o zemské hotovosti, nicméně je nikdo nerespektoval. Beřkovský ke všemu musel přijímat rezignace krajských hejtmanů, kteří již o tak zdiskreditovaný úřad nestáli.⁶⁵⁷

Přesto se i mezi nimi objevily hlasy, které u královny Marie žádaly, aby byl Ferdinand ve svém postoji v berní otázce neústupný vůči českým stavům. Mezi nimi byl i Adam I. z

652 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 382, sign. z Rožmberka 3/45, kart. 52.

653 AČ 10. č. 650, s. 157 – 158.

654 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 73, 75.

655 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 75.

656 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4731, sign. 3953.

657 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 82.

Hradce, kancléř.⁶⁵⁸ Situace s vybíráním berně se ještě vyhrotila stupňujícími se požadavky těch, kterým královská pokladna dlužila ještě z dob vlády Jagellonců. Někteří z nich požadovali na královské komoře, aby jim dluhy splatila v podobě odpuštění berně. Byl to první větší konflikt mezi autoritativním panovníkem a stavy.⁶⁵⁹

Ani Janův mladší bratr Jindřich, který byl hejtmanem bechyňským, neplatil berni a jako berník dokonce zadržel berni varnou a kupeckou.⁶⁶⁰ Tehdy, tj. v roce 1522, ji stavové schválili, ale jak se ukázalo, někteří z nich ji odmítli zaplatit. Zvláštní je, že mezi pány, kteří berni odsouhlasili, byl právě i Jindřich.⁶⁶¹ Když byla vypsána tzv. turecká berně, museli Jana dokonce v roce 1530 k zaplacení vyzývat královští berní radové.⁶⁶² Jan však vyčkával, až se panovník vrátí z Augsburku a dojedná u berních radů zrušení sekvestrace a zaplacení berně, která k roku 1530 činila 1170 kop českých grošů.⁶⁶³ Jan radům dokonce tvrdil, že si není vědom, že by byl dlužen.⁶⁶⁴ Nakonec mu radové vymezili 4 týdny na to, aby berni zaplatil, nebo dokázal, že mu byla odpuštěna.⁶⁶⁵ Možná jedním z důvodů bylo také i to, že mu některá města, ale i kláštery, jež měl v držení, nemohla berni momentálně odvést.⁶⁶⁶ Je to zcela pochopitelné, protože rožmberské dominium přišlo zástavami při boji o rožmberské dědictví o několik panství, čímž se platová schopnost poměrně snížila. Patrně proto Rožmberkům hrozila sekvestrace. Nakonec však berni zaplatit musel a to ve výši 2 333 kop z celkové výše

658 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 81.

659 JANÁČEK, J., *Doba předbělohorská*, s. 27.

660 AČ 12, č. 1436, s. 78, č. 1440, s. 80. Jindřich se dokonce necítil povinen berni platit. AČ 12, č. 1442, s. 81; ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 109.

661 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 99.

662 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4748, sign. 3964a).

663 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4749, sign. 3964a/4; inv. č. 4746, sign. 3964a); inv. č. 4729, sign. 3952b).

664 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4747, sign. 3964a/2.

665 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4750, sign. 3964a/5.

666 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4755, sign. 3968. Prachatičtí prosili Jana o počkání s platbou, borovanský probošt Šimon mu také neodvedl daně. SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4717, sign. 3943.

berně 200 000 zlatých.⁶⁶⁷ Stejně tak nespěchal s přiznáním, kolik vybírá na platech od svých poddaných, aby mu mohla být stanovena berně. Zdeněk Lev jej o to musel dvakrát upomínat.⁶⁶⁸ Na druhé straně Jan byl upomínán i Karlem Minsterberským již v roce 1525, že neplatí berně a to ještě neměli Rožmberkové dluhy z rožmberského dědictví.⁶⁶⁹ Sám Vojtěch z Pernštejna Jindřicha nabádal k rozumu, aby berni zaplatil, protože toho využíval Zdeněk Lev, který chtěl toto neplacení berně řešit silou. Přitom jeho strýc Petr ještě v roce 1523, než zemřel se berni nebránil, přestože jak píše Rožmitálovi, již majetek, který k berni přiznal, má v držení Jan.⁶⁷⁰ I když sám berni neplatil, uměl prosadit neplacení berně u své poddané, Kateřiny z Chmelného.⁶⁷¹ Ještě v roce 1530, kdy byla schválena další berně na válku proti Turkům ve výši 1294 kop grošů českých, se musel Jan s touto nepříjemností potýkat.⁶⁷²

Jan, coby držitel práva razit minci a hlavně jako hejtman, musel trestat falšování mince. Takovýto případ se stal v roce 1530 v Sušici. Město se však zdráhalo viníka vydat a chtělo jej potrestat samo. Jan se musel obrátit na nejvyšší hejtmany Jana z Vartemberka, Vojtěcha z Pernštejna, Radslava Beřkovského, a Wolfarta Planknara, aby Sušické donutili vydat penězokazce.⁶⁷³ Nakonec Sušičtí penězokazce Janovi vydali a ten jej uvěznil na strakonickém hradě. Nakonec byl propuštěn, jelikož se prokázala jeho nevina.⁶⁷⁴

V roli hejtmána musel dodržovat také nařízení krále. Když v roce 1527 uložil Ferdinand I. městům Prachaticím a Českému Krumlovu odvádět ungelt nařizuje Janovi, aby k tomu uvedená města donutil.⁶⁷⁵

667 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4746, sign. 3964a), inv. č. 4727, sign. 3951a).

668 AČ 11, č. 846, s. 34.

669 AČ 12, č. 1445, s. 83 – 84.

670 AČ 12, č. 1424, s. 71. 1126 kop českých grošů.

671 AČ 12, č. 121, s. 279 – 280.

672 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 3982.

673 AČ 12, č. 193, s. 322 – 323.

674 AČ 12, č. 262, s. 357.

675 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4683, sign. 3916.

Rybníkářství za Janova vladaření

Jedním z prosperujících aktivit Rožmberků kromě pivovarnictví, bylo rybníkářství. Již Janův otec, Vok a posléze i Janův strýc Petr patřili k velkým rybníkářům. A kdybychom šli dále, tak bychom spatřili jako první rožmberské vladaře, kteří se o rybníkaření začali více zajímat, Oldřicha II. a jeho syny, ale patrně bychom došli až do 14. století, kdy již Rožmberkové vyváží ryby na trh do Pasova.⁶⁷⁶ Za Vokova vladaření se na rožmberské panství dostává fišmistr Štěpánek Netolický, který byl tvůrcem mnoha jihočeských rybníků a na jehož dílo později navázal Jakub Krčín. Netolický vybudoval v roce 1508 také umělý kanál, tzv. Zlatou stoku.⁶⁷⁷ Stoka byla 45 km dlouhá a vedla vodu z Lužnice k Třeboni a k Veselí.⁶⁷⁸ Proslulost Štěpánka Netolického překračovala i hranice českého království. Jeho služeb a rad si žádal i salcburský arcibiskup kardinál Matyáš Lang nebo rakouská hrabata.⁶⁷⁹ Stoky byly sice technicky náročná díla, nicméně potřebná k přívodu vody a čištění rybníků. Systém stok a rybníků využívali Rožmberkové také v dolování. Vytěženou rudu totiž potřebovali drtit v hutích a k pohonu kladiva se využíval vodní živel. Proto hutě bývaly často v blízkosti rybníků a k nim se také stavěly stoky. To byl i případ hutě u Letovického rybníka u Nalžovských Hor. Zde nechal Jan III. vybudovat stoku od tohoto rybníka k huti.⁶⁸⁰

Ryby se stávají v průběhu 16. století významnou obchodní komoditou a jihočeský kapr se dováží až do Lince, Vídně a Innsbrucku.⁶⁸¹ Za vladaření Voka II. a Petra IV. vzniká na rožmberské dominiu poměrně hustá síť menších rybníků, která je pak za posledních Rožmberků, Viléma a zejména Petra Voka doplněna menším počtem rybníků, ale zato zaujímající již velké plochy. Ovšem rybníkářské oblasti nejsou jen na jihu Čech. Také na Pardubicku a Poděbradsku v době, kdy žil Jan III., vznikají rybníční sítě.

Výnosnost rybníků se začíná zvyšovat díky novým postupům v chovu ryb. Vznikají tak třecí rybníčky, rybníky výtažní a rybníky výrovní. Např. na panstvích Pernštejnů měli tyto rybníky

676 MÍKA, A., *Feudální velkostatek*, s.130.

677 O této stoce více Václav VANĚK: *Počátky Zlaté stoky*, JSH 53, 1984, s. 169 – 174.

678 KAVKA, F., *Zlatý věk*, s. 40.

679 MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 79.

680 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 12, sign. III-3-3, kart. 3.

681 AČ 11, č. 1305, s. 234.

zorganizovány tak, že na některých panstvích byly pouze rybníky výtažní, jinde jen výrostní apod.⁶⁸² Zdokonaluje se také stavba hrází, zpevněná kamenem a dubovými kmeny. Zpřesnilo se vyměřování polohy rybníků, výživa pro ryby apod.⁶⁸³ V minulosti historikové zastávali názor, že zakládáním rybníků docházelo k tzv. shánění poddaných z jejich gruntů. Prameny však dokazují, že pokud došlo k zabránění půdy poddaného kvůli stavbě rybníků, vždy dostal náhradou jinou. To byl také případ, když chtěl Jan III. založit rybník na pozemku volyňského faráře, kterému však za to dal jinou půdu.⁶⁸⁴

Nevíme, zda Jan nějaký rybník na rožmberském dominiu nechal založit. Na informace pocházející přímo od Jana III. jsou prameny bohužel skoupé. Víme jen, že v roce 1530 prodává rybník zvaný Soudný u Lišova konventu kláštera sv. Ondřeje v Kuglvajtu za 300 kop míšeňských grošů.⁶⁸⁵ Díky listu Oldřicha Radkovce víme, že se Jan staral o dodávku štik do Prahy, když tam měl zrovna cestu. Oldřich z Radkovce dokonce vymyslel, jak ryby převést v co největším množství.⁶⁸⁶

Pestrou mozaiku prací spojených s rybníkářstvím a pohled do života lidí, starajících se o rybníky, podávají rybníční krumlovská registra z období let 1450 – 1463, 1518 a 1524.⁶⁸⁷ Z těch lze vyčíst jak velký nárůst rybníků nastal za Petra IV. nebo jaké konkrétní práce se konaly v určitých ročních obdobích a kolik péče o rybníky vlastně stála. Pokud byl vytvořen nový rybník, tak se tak dělo zejména zjara, kdy se již v dubnu mohly vysadit mladé plůdky. V zimě zase se přijímaly pracovní síly na sekání dřev do rybníků. Také se nakupovaly u ševce v Třeboni rybníční škorně (troje přišly v roce 1518 na 40 kop grošů míšeňských), které se mazaly sádlem. Za tím účelem se nakupoval centněř sádla. Nevody, čili sítě, se vyráběly z koňských žíní, které se nakupovaly u koželuhů, nebo je šil provazník. Převážením plůdků trávili rybníkáři mnohdy až 6 dní. Když probíhaly výlovy, trvaly tři až pět dnů a přitom mnohdy došel olej na svícení, či nějaká potraviny (např. houby, řepu, zelí, vejce, telecí maso,

682 VAŘEKA, M., *Jan z Pernštejna*, s. 62.

683 O tom více Alois MÍKA: *Slavná minulost českého rybníkářství*, Praha 1955. AČ 9, č. 789, s. 158; AČ 15, č. 20, s. 10.

684 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 459, sign. II. 290 – 1, kart. 157.

685 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 242.

686 Sněmy české I. díl, č. 139.

687 V rámci AČ 21 vydal Hynek Gross, s. 527 – 546.

chléb, mléko, máslo, sýr, pivo), kterou rybníkáři museli nakoupit u místních obyvatel, kde zrovna výlov probíhal. Mnohdy také byli ubytováni v některé z místních hospod či na místní rychtě. Když byly poškozeny lopaty, tak byl přivolán místní tesař, aby je na místě opravil.

Když bylo při výlovu málo lidí, přibrali i místní, kde zrovna výlov probíhal, na výpomoc. Mimoto rožmberská správa zaměstnávala za účelem správy rybníční sítě zejména stále zaměstnance v jejichž čele stál fišmistr (fišmajstr), porybný účetní (v rybníčních účtech pro krumlovskou rybníční síť to byl Wolfgang Hrachovec (doložen v roce 1518), který byl zároveň porybným.⁶⁸⁸ Výlovy vykonávali pod vedením fišmajstra a porybného tzv. pěšáci, kteří se ve vysokých botách, zde již zmíněných, brodili bahnem a tahali síť. Práce kolem rybníků byly podobné i na jiných panstvích. S prací kolem rybníků souvisela řada dalších řemesel, která se využívala. Zejména to byli tesaři (mohli je nahradit také mlynáři) na opravu a výrobu odvodných rour, bednáři na výrobu kádí, již zde zmínění provazníci na opravu a výrobu sítí, ženy vyráběly plachty na odnášení nalovených ryb, formani, kteří převáželi rybí potěr nebo ryby do sádek apod.

Pro srovnání mohla posloužit studie Gabriely Bezecné, která se zaměřila na rybníční rejstříky hlubockého panství za správy Adama II. z Hradce, tedy v druhé polovině 16. století.⁶⁸⁹ Strukturou tehdejší rybníční správa nebyla v ničem odlišná od zde již zmíněné správy za Voka II., Petra IV. a Jana III. z Rožmberka. V roce 1524 se dle tohoto rejstříku prodalo nejvíce ryb na panství Netolice a Helfenburg (prodalo se ryb za 2301 kop grošů míšeňských). Tedy polovina výtěžku z třeboňských rybníků.⁶⁹⁰

Kromě zde uvedených prací kolem rybníků a chovu ryb, lze také z rejstříků poznat, kam všude se ryby z rožmberských rybníků rozvážely: dostávali je také vysloužilí služebníci na rožmberském panství. Kupovali si je (zejména štiky) klášterní osazenstva (např. 75 štik si koupily v roce 1524 krumlovské klarisky), ale také lidé v rožmberských službách, jako např. Janu, novohradskému písaři. Také zlatokorunský opat býval obdarován kapry. Kapři a štiky se vozili také čerství z podzimního výlovu do Pasova konkrétním měšťanům, ale i do Cáhlova, Vídně apod.

Jako správce rybníční sítě, které zdědil po svých předcích, byl Jan III. nesmlouvavý a

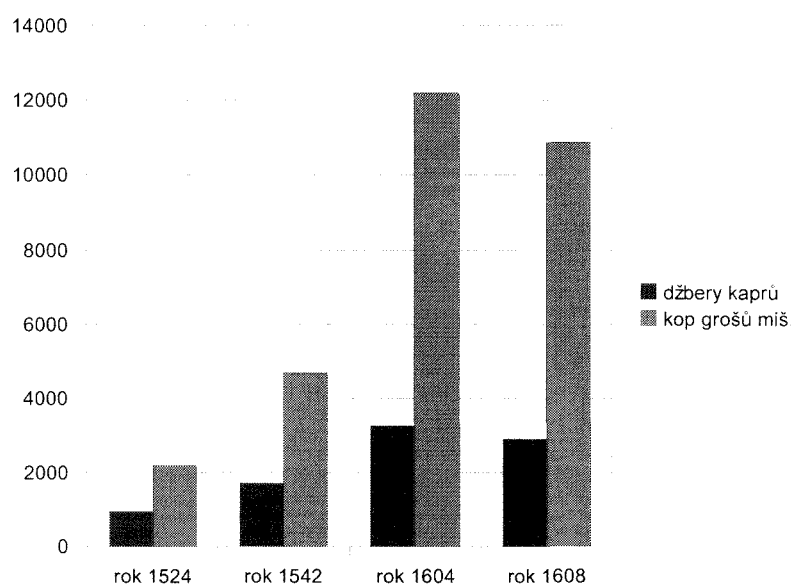
688 AČ 21, č. 2, s. 530.

689 BEZECNÁ, G., *Lidé kolem rybníků*, s. 63 – 67.

690 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 82.

reagoval na stížnost frymburských rybářů, že jim poustevníci ve Výtoni loví ryby zákazem rybaření pro tyto poustevníky. A to i přesto, že jim to jeho otec Vok II. a ostatní Janovo předkové povolili. Velkým přímluvcem za poustevníky byl Janův starší kancléř, Václav z Rovného, který byl velkým příznivcem nejen těchto poustevníků, ale i kostela sv. Víta v Krumlově. Tento Janův služebník byl ostře vyhraněn, na rozdíl od Jana (viz předchozí kapitola o Janovu liberálním vztahu k nekatolíkům), proti luteránům, kterým dával za vinu, že Jana přiměli k tomuto zákazu.⁶⁹¹ Václav argumentuje proti tvrzení Frymburských, že tím přichází o výdělek i město, konstatováním, že Frymburští stejně ryby prodávají do Německa.⁶⁹² Také strakonický purkrabí Jan z Buzic informuje Jana o dění na rybnících na Strakonicku.⁶⁹³

Graf výtežnosti rožmberských rybníků⁶⁹⁴

691 AČ 21, č. 374, s. 479.

692 AČ 21, č. 374, s. 478 – 479.

693 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 459, sign. II. 290 – 1, kart. 157.

694 Sestaveno na základě dat z práce Míka, A., *Feudální velkostatek*, s. 133 – 134.

Mapa rybníční sítě v polovině 15. století – polovině 16. století

v Jižních Čechách

Dolování a ražba mincí za Janova vladaření

Další aktivitou, z které měli Rožmberkové a to již Petr IV. a Vok II., profity, byla těžba stříbra a zlata.⁶⁹⁵ Poté, co postoupení horního regálu na základě falza Oldřicha II. potvrdil Rožmberkům Vladislav II. Jagellonský, začal rozmach zakládání dolů na stříbro a zlato na rožmberském dominiu. V rámci tohoto regálního práva mohl Petr IV. vydat na svou dobu moderní báňský řád, který byl inspirován annaberským báňským řádem z roku 1509.⁶⁹⁶ Tento řád dával větší pravomoc báňským úředníkům na úkor majitelů těžařských podílů. Každý regální pán a vlastník půdy, na němž se těžilo, mohl pronajímat své těžební oblasti podnikatelům, kteří mu za to museli odvádět části svého výtěžku. Vytěžená ruda se tavila v hutích, které byly opět v držení Rožmberků.

V 16. století sice již těžba stříbra nebyla natolik výnosná, jako ve 13. a 14. století, nicméně stále ještě měla význam kvůli ražbě stříbrných mincí. Z jáchymovských dolů se získalo v průběhu 16. století kolem 307 000 kg stříbra a z kutnohorských dolů od roku 1521 do konce 16. století to bylo 303 600 kg stříbra.⁶⁹⁷ V době jagellonské sice klesá výtěžnost kutnohorský dolů, ale narůstá výtěžnost dolů jáchymovských. Dokonce kutnohorští horníci předávají své zkušenosti jáchymovským.⁶⁹⁸

Rožmberkové však sami nepodnikali, pouze doly na stříbro či zlato pronajímali a teprve vytěžené kovy využívali k ražbě mincí. K těžbě Rožmberkové zvali kvalifikované těžaře z Norimberku, Lince, Augšpurku a Salcburku. Tehdy měli Rožmberkové doly na stříbro Stinglhamer mezi Slupencem a Rozsypem, Domoradice a Věncovou Horu.⁶⁹⁹ Řada dalších dolů na stříbro byla otevřena ve svazích levého břehu Vltavy jižně od Krumlova, dále pak u Domoradic, u Přísečné, Svěrázu a pravděpodobně i na Kaplicku u Rozpoutí. Koncem 16. století se již rožmberské stříbrné doly vyčerpaly a přestaly být výnosné. Také v Nalžovských horách měli Rožmberkové své doly. V letech 1528 – 1599 bylo rožmberské mincovně odevzdáno kolem 76 kg zlata a 3 289 kg stříbra.

695 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 152.

696 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 87.

697 Lubomír NEMEŠKAL: *Jáchymov v hospodářských dějinách 16. století*. FHB 11, 1987, s. 213 – 228, zde s. 215.

698 MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 99.

699 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 87.

Doly na zlato se nacházely, stejně jako v případě dolů na stříbro, na českokrumlovsku. Míka uvádí, že v letech 1515 – 1552 bylo vytěženo 450 hřiven zlata a 26931 hřiven stříbra.⁷⁰⁰ Zlaté doly u Krumlova však nemohly konkurovat výtěžnosti dolům u Jílového. Přesto se Rožmberkům vyplatilo zlaté doly pronajímat a vytěžené zlato prodávat až do Boloně.⁷⁰¹ Nejvíce listin k povolení těžby získal od panovníka Petr IV. a Jan se svými bratry již spíše z těchto povolení pouze profitoval.⁷⁰²

Poněkud obtížnější nakládání s těžbou a ražbou mincí nastalo po nástupu Ferdinanda I. na český trůn. Nový český král se totiž snažil o nové uspořádání mincovnictví v českých zemích. Využil stížností českých pánů na pronikání méně hodnotných cizích mincí do mincovního oběhu v českých zemích k unifikaci ražby spolu s postupným omezením soukromých ražeb, zejména donucením Šliků k předání mincovny do rukou panovníka.⁷⁰³ Ferdinandovy snahy byly žádoucí, neboť za Jagellonců se v Kutné Hoře razily tzv. zhořelecké mince, které se tak nazývaly proto, že byly vyváženy do Zhořelce. Byly nekvalitní a tuto špatnou situaci tehdy charakterizoval letopisec slovy: „*Těch mincí byla v zemi spousta, protože je razili i po vesnicích; k jejich záplavě přispěl nejvíc pan Jindřich Tunkl z Brníčka, když byl mincmistrem, protože tehdy dělali v Kutné Hoře ohromné množství těch mincí, malých i velkých, a on je prodával do Zhořelce i do dalších míst za hranicemi; na sedmi stech vydělal tři sta. Zemský purkrabí Lev na místě královském, byl jeho švagr a pomáhal mu v tom a snad se s ním i spolčil; za čtyři léta připravil České království o tři sta padesát tisíc. České groše nebylo v té době vůbec nikde vidět, všude jen ty bezcenné zhořelecké mince; když neměli měď, dělali je i ze železa.*“⁷⁰⁴

Tyto unifikační tendence postihly i Rožmberky a jejich ražbu mincí. Již v roce 1524 prosazoval arcivévoda Ferdinand zavedení rakouského mincovního systému. Ferdinand I. však v rámci sjednocení ražby v českých zemích neviděl ražbu mincí Rožmberků příliš rád a tak jim povolení k ražbě dával jen omezeně. O jednom takovém povolení se také zmiňuje

700 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 88.

701 AČ 12, č. 1402, s. 57 – 58.

702 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 87.

703 Lubomír NEMEŠKAL: *Vytváření české mincovní struktury v průběhu 16. století*. FHB 10, 1986, s. 249 – 264, zde s. 254.

704 SLČ, s. 393.

Březan.⁷⁰⁵ Jelikož v království byl stále nedostatek mincí, vyplatilo se Rožmberkům razit ve své mincovně, i když její produkce nebyla srovnatelná s produkcí mincovny kutnohorské. Nedostatek mincí způsoboval problémy i u půjček. Mnohdy nebylo u koho o finanční půjčku žádat, protože bylo málo peněz v hotovosti.⁷⁰⁶

Za druhého vladaření Jana z Rožmberka byla v roce 1528 výtěžnost stříbra dle účtů 31096 lotů, tj. 544,238 kg stříbra. Další údaje o těžbě jsou známy až po smrti Jana. V roce 1533, kdy bylo vytěženo 594,504 kg stříbra a v roce 1535 jen 46102 lotů, tj. 806,871 kg stříbra, v roce 1539 to bylo 30100 lotů, tj. 526,806 kg stříbra.⁷⁰⁷ Těžko toto množství můžeme porovnat s dneškem, neboť se dle údajů z 31. 12. 1999 na našem území již stříbro netěží, ale dováží.⁷⁰⁸ Pokud bychom chtěli odhadnout, kolik bílých peněz vlastně z tohoto ročního výtěžku stříbra mohli razit, je nutné se podívat na nařízení pro Rožmberky, které bylo vydáno v roce 1525.⁷⁰⁹ Zde se uvádí, že jedna pražská hřivna, z které se razily pražské groše obsahovala 6 lotů čistého stříbra, z čehož se vyrobilo 214 pražských grošů. Můžeme tedy předpokládat, že v roce 1528, tedy za Jana III. z Rožmberka, se jich v rožmberské mincovně mohlo vyrobit přibližně 1 109 090,66 kusů. Rožmberkové měli povoleno kromě českých grošů razit i haléře, bílé peníze, krejcary a rakouské šesterníky, na rozdíl od šlikovské mincovny, kde se razily pouze tolary a kutnohorské mincovny, kde se razily zase jen české groše.⁷¹⁰

Ovšem to jsou pouze předpokládaná čísla, neboť nevíme, kolik stříbra bylo k výrobě skutečně použito. Část stříbra mohla být také vyvážena, např. do rakouských, či německých zemí, jako tomu bylo např. u Šliků, kteří na počátku svých důlních aktivit stříbro těžili na vývoz do Norimberka.⁷¹¹ O tom, že Jan nechával stříbro také vyvážet svědčí jeho závazek z roku 1527

705 Rožmberské kroniky, s. 61.

706 MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 158.

707 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 76, sign. III-3-1b, kart. 21

708 V roce 1999 bylo dovezeno 126 t surového stříbra (87,9 % z Německa, 5,6 % z Itálie) za průměrnou cenu 5 399 Kč/kg. Za stejné období bylo vyvezeno 106 t (84,2 % do Německa, 7,5 % do Velké Británie, 2,8 % do Švýcarska) průměrně za 6 372 Kč/kg. Stříbrných rud bylo v roce 1999 dovezeno pouze 36 kg z Francie. Čerpáno z <http://www.geofond.cz/>.

709 AČ 12, č. 1465, s. 106.

710 NEMEŠKAL, L., *Jáchymov*, s. 228, AČ 12, č. 1465, s. 106.

711 NEMEŠKAL, L., *Jáchymov*, s. 217.

mincmistru bavorského vévody Arnošta k prodeji stříbra.⁷¹² V rožmberských hutích se v posledním roce Janova života, tj. v roce 1532 tavilo jen 19 týdnů a v roce následujícím jen 21 týdnů.⁷¹³ V letech 1533 – 1535 z Nalžovských hutí přišlo do rožmberské pokladny 3240 hřiven stříbra v ceně 33 968 zlatých.⁷¹⁴

Rožmberkové vlastnili kromě dolů také rafinační hutě, kde vytěžený kov čistili. Jedna se nacházela v Krumlově a další na Velharticku.⁷¹⁵ Některé z nich Jan prodal, aby získal finance na splácení dluhů v důsledku Petrovy závěti. V roce 1527 jednu huť u Velhartic prodal Svojšemu z Velhartic.⁷¹⁶ V téže roce také učinil dohodu spolu se svými společníky Ambrožem z Hoštejna, hejtmanem v Nalžovských horách a Hanušem Pekem z Klatov se Svojšem z Velhartic o prodej huti pod letovským rybníkem a dělání stoky z rybníka k huti.⁷¹⁷ Hanuš Pek patřil k podílníkům na rožmberských dolech na stříbro v Nalžovských Horách.⁷¹⁸ Tento podílník odvedl do rožmberské pokladny v letech 1533 – 1535 odvedl celkem 10 060 zlatých.⁷¹⁹ Jan se dostal ještě před svou smrtí v roce 1532 do sporu se Svojšem o zaplacení desátku z těchto dolů, což jeho nástupce, Jošt musel vyřešit zaplacením jednorázové sumy 1900 kop českých grošů Svojšemu, který již dále žádné pohledávky vůči Rožmberkům nemohl vymáhat.⁷²⁰ Dokonce v rámci sporu snad došlo k zaplavení těchto dolů.⁷²¹

Na sklonku Janova vladaření docházelo k poklesu zájmu o těžbu v rožmberských dolech a tak se Jan snažil nalákat zájemce o tento druh podnikání tím, že v roce 1530 vydal právo svobodného prodeje vytěženého kovu na 5 let. Od nájemníků vyžadoval jen desátek z

712 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 49, sign. III-1-3d, kart. 10.

713 HOFMANN, G., *Těžba stříbra*, s. 168.

714 Na vážení rudy se používal vídeňský centněř a vážení stříbra norimberská hřivna.
HOFMANN, G., *Těžba stříbra*, s. 164, 168.

715 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 89.

716 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 74, sign. III-3-1, kart. 20.

717 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 12, sign. III-3-3, kart. 3.

718 HOFMANN, G., *Těžba stříbra*, s. 163.

719 HOFMANN, G., *Těžba stříbra*, s. 164.

720 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 75, sign. III-3-1a, kart. 20, inv. č. 16, sign. III-3-4, kart. 4.

721 HOFMANN, G., *Těžba stříbra*, s. 163.

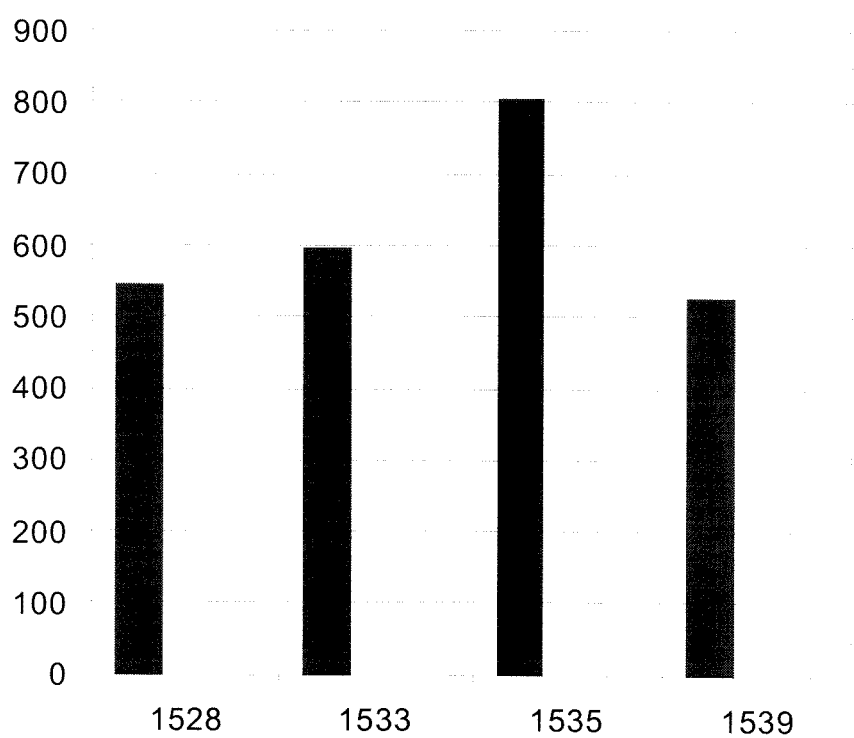
těžby.⁷²² Podobně se Jan snažil zachránit těžbu zlata již v roce 1524. Tehdy osvobozuje Šebestiána Wienera od horního desátku a dodávky zlata a stříbra z dolů u Českého Krumlova na dobu 3 let.⁷²³ Avšak i tak se zájem příliš nezvýšil a Janovi následovníci ve vladaření se museli potýkat se stále většími problémy s výtěžností svých dolů. Ke všemu Ferdinand I., i když povolil těžbu Janovi a jeho bratrům na dalších 6 let, vyžadoval, aby vytěžené stříbro bylo prodáváno královské komoře. Po uplynutí lhůty stejně měly doly připadnout králi, který se však ještě musel vypořádat s podílníkem na těžbě, Svojšem z Velhartic.⁷²⁴

722 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 96.

723 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 39, sign. III-18-1, kart. 6.

724 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 14, sign. III-3-3B, kart. 3.

**Těžba stříbra v rožmberských dolech v Nalžovských horách za jednotlivé roky v kg
stříbra.⁷²⁵**

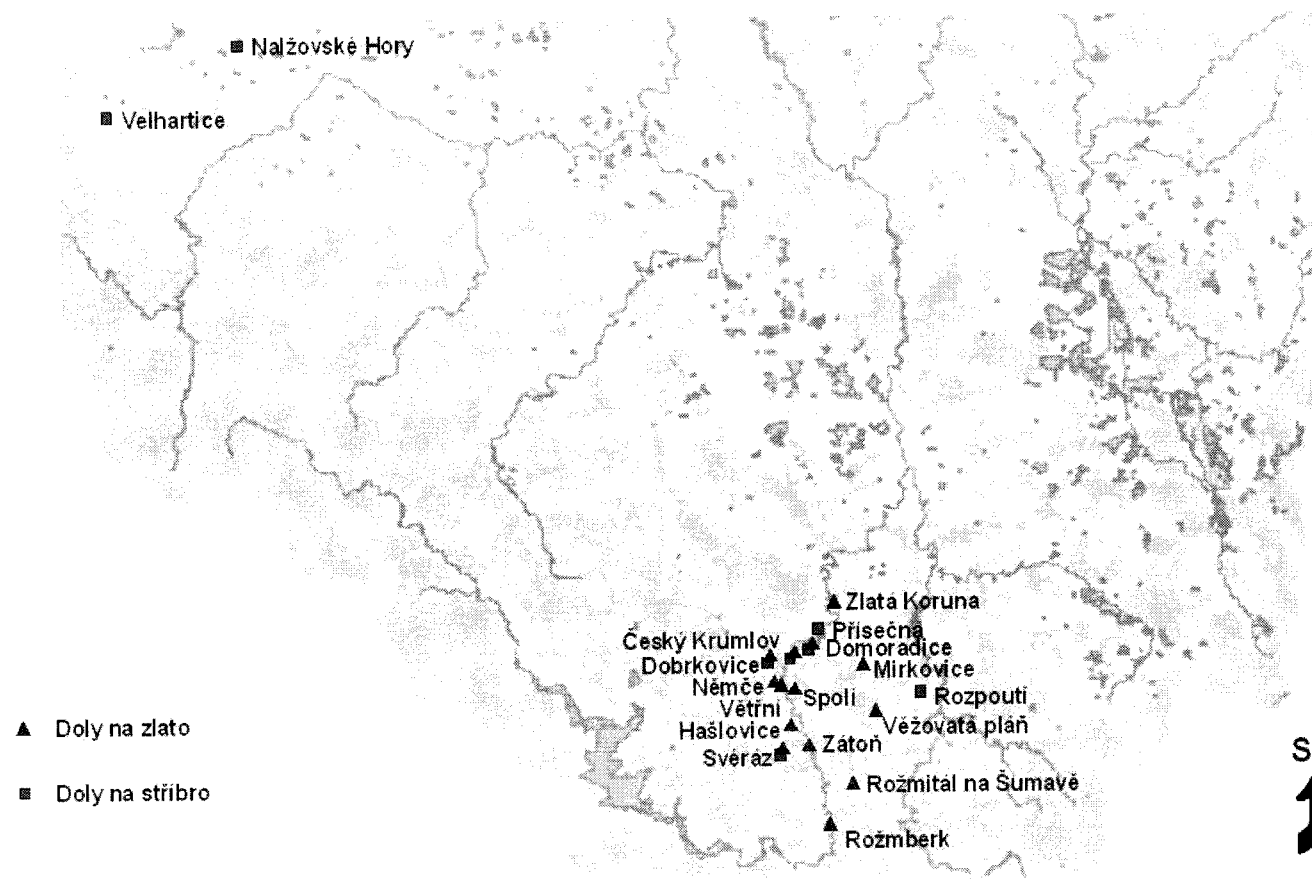
725 Sestaveno na základě torzovitě dochovaných účtů těžby. SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 76, sign. III-3-Ib, kart. 21.

Jména štajgrů a roky jejich působení v této funkci na jednotlivých dolech⁷²⁶

Jméno	léta v této funkci	důl, kde jsou doloženi
Lorenz Frspach	1522	Matyáš
Wolf Schmidt	1522	Matyáš
Mikuláš Pruchner	1522	Barbora
Michal Starker	1522	Barbora
Adam Ulbricht	1522	Barbora
Lorenz Buderek	1522	Barbora
Sebastian Wiener	1522	Barbora
Hans Selmerich	1522	Barbora
Urban Mayer	1522	Barbora

726 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 76, sign. III-3-1b, kart. 21. Jména jsou bohužel zachovány jen pro dva doly a jen pro rok 1522, chybí zde štajgři dolu Svaté trojice, který však náležel bratru Joštovi.

Mapa dolů na stříbro a zlato na rožmberském dominiu v 1.polovině 16.století

Jan jako správce rožmberského dominia.

Janovo první období vladaření spadá do let 1523 – 1524, tedy do poměrně krátké doby nato, aby byl schopen projevit se jako správce rodového majetku. Přesto se hned zpočátku dostal do sporu s Netolickými o slib poddanství.

Jan se opět stává vladařem rožmberského domu v roce 1526, záhy po smrti svého bratra Jindřicha VI. a v této funkci zůstává až do konce svého života.⁷²⁷ Jeho druhé vladaření však trvalo jen o pár let déle, než první (6 let). Toto druhé období je ve znamení vlády Ferdinanda I. a s ním i změna poměrů u dvora a vztahů panovníka vůči stavům. Přestože Ferdinand I. Rožmberky také vnímal jako přední představitele panského stavu, nevycházel jim tolik vstříc, jako tomu bylo za jeho předchůdců, Jagellonců. Omezil je na právu razit mince, nerespektoval právo, aby zemský úřad zastával jen nejstarší představitel rodu apod. Těžko lze dnes odhadnout, jaké skutečné vztahy mezi syny Voka II. a Habsburkem panoval. Než byl Ferdinand I. zvolen českým králem, zjevně stál o přízeň Rožmberků, neboť v roce 1526 žádá Jana, Jošta a Petra z Rožmberka, aby podporovali nároky jeho manželky Anny na českou korunu a poradili se o tom s Adamem z Hradce.⁷²⁸ Adama z Hradce doporučuje arcivévodkyně Anna Janovi a bratrům k poradě o dalším postupu ve válce proti Turkům.⁷²⁹ Arcivévoda spolu se svou manželkou Annou doporučoval Janovi své vyslance Jana ze Starhembergu a Zikmunda Jagenreutera k jednání v neudaných záležitostech, pravděpodobně však ohledně zmíněných nároků své manželky na českou korunu.⁷³⁰ A právě Jan z Rožmberka oznamuje rakouskému arcivévodovi Ferdinandovi jeho zvolení českým králem.⁷³¹

Jan byl na rozdíl od svého mladšího bratra Jindřicha spořivější a méně rozhazovačný. Jindřich se neváhal obohatit klenoty, které vzal vyšebrodskému klášteru. Když se Jan v roce 1526 stal opět vladařem, požadoval Kryštof ze Švamberka z pozice vlastníka kláštera dle Petrova testamentu na Janovi, aby tyto klenoty navrátil.⁷³² Jan zase prozměnu zadržoval komorní plat

727 SOA Třeboň, fond Cizí rody, inv. č. 378, sign. z Rožmberka 5/26, kart. 66.

728 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4666, sign. 3902.

729 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4665, sign. 3901.

730 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4668, sign. 3905.

731 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4672, sign. 3908.

732 AČ 21, č. 373, s. 477. AČ 19, č. 2558, s. 297 – 298.

vyšebrodského kostela.⁷³³

Za tohoto druhého vladaření se také dochovalo více písemností, které umožňují lépe poznat poměry na panstvích v této době. Prameny prozrazují, že pokud musel pobývat Jan v Praze, posílal mu jeho písař nemalé finanční částky – 400 kop míšeňských, v truhlici, v které byly Janovi posílány šaty.⁷³⁴ Od prachatického hejtmana si nechává poslat sůl do Strakonice a ještě nějaké zboží z Krumlova, kvůli kterému vypravil z Krumlova tři vozy.⁷³⁵ V době Janova vladaření se začíná znova oživovat obchodní solná Zlatá stezka a to i přes nesouhlas bavorského správce hradu Pernsteinu, který se stále ještě obával, že by tudy snáze husitské jízdy napadaly bavorské majetky. Další obchodní cesta pro sůl vedla z Lince a Cáhlova, přes České Budějovice.⁷³⁶ Také o splavnost Vltavy se musel zajímat, neboť těžba dřeva a následně jeho doprava do Prahy a do jiných míst prodeje, se začala stávat pro Rožmberky významnou obchodní komoditou. Většího rozkvětu však obchod se dřevem nabyt až v druhé polovině 16. století v souvislosti s větším množstvím vznikajících pivovarů.⁷³⁷ V této souvislosti také roste poptávka po pšenici a tak se na jihočeském dominiu začínají více než v 14. století objevovat poplužní dvory, které však svůj vrchol zaznamenávají až v druhé polovině 16. století.⁷³⁸ V době posledních Rožmberků se např. Libějovice staly obilní komorou několika rožmberských velkostatků.⁷³⁹

Správa dominia za Janova vladaření sestávala z hejtmanů/purkrabích na jednotlivých panstvích, tak jako tomu bylo i v 15. století. Součástí Janovo kanceláře byli kancléř a dva písaři: německy píšící a česky píšící. Německy píšící písař v Janových službách se jmenoval Jan Frošauer a česky píšících bylo hned několik: Jan z Dubnu a Chlumu a Jiří Skopec,

733 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 369, sign. II.454-1158, kart. 158.

734 AČ 21, č. 377, s. 480 – 481.

735 AČ 21, č. 80, s. 482.

736 MACEK, J., Jagellonský věk, 1 – 2, s. 127.

737 O prvním pokusu prodloužit splavnost Vltavy až k nejhořejšímu toku v roce 1530 se zmiňuje A. Míka. Míka, A., *Feudální velkostatek*, s. 139 – 140.

738 Míka, A., *Feudální velkostatek*, s. 145.

739 Míka, A., *Feudální velkostatek*, s. 146. Nověji Jaroslav ČECHURA: *Libějovice - obilní továrna rožmberského dominia*. ČNM-A 166, 1997, č. 3 – 4, s. 93 – 117.

označovaný též jako komorní písař nebo písaři v kancelářích vedoucí různé účty.⁷⁴⁰ Latinsky píšící písař pro rožmberskou kancelář není doložen, přestože Jan, jako generální převor některou řádovou korespondenci (zejména s Rhodem) vedl v latině. Dá se spíše jen předpokládat, že v tom případě používal písaře ze strakonické komendy, jenž však není nikde zmíněn, nicméně místo vydání listiny Strakonice lze brát jako jistý ukazatel.⁷⁴¹ Jan sám psal listy pouze česky.⁷⁴² Při korespondenci s panovníkem používal svého německy píšícího písaře.⁷⁴³ Celkově z Janovy kanceláře, ať už řádové nebo rožmberské vycházelo nejvíce listů a listin v češtině, poté v němčině a jen ojediněle v latině. Stejná situace byla i za Janovo předchůdců.⁷⁴⁴

Pro období 15. století dokládá R. Šimůnek u Rožmberků instituci rožmberské rady, jejímiž členy byli kancléři, komorní písaři, kaplani, diplomatičtí poslové apod. Za Janova vladaření tato instituce není přímo doložena, ale na základě Janových listů jeho zástupcům – kancléřům se lze domnívat, že do této rady mohli náležet Mikuláš z Hoštejna a Oldřich Radkovec z Mirovic nebo kancléř Václav z Rovného, který byl již sice mimo službu, avšak jisté slovo ještě na rožmberském dominiu měl, jak vyplývá z obhajoby výtoňských poustevníků, či z tvrzení J. V. Šimáka o zainteresovanosti ve sporu o rožmberské dědictví.⁷⁴⁵ V roce 1525 jmenoval Jan Oldřicha Radkovce z Mirovic a Mikuláše z Hoštejna svými plnomocnými zástupci na jednání berní vyšetřovací komise v Praze.⁷⁴⁶ Oldřicha Radkovce využíval také jako posla v korespondenci se Zdeňkem Lvem a jako svého zástupce, který mohl přijímat také slib poddanství místo něho⁷⁴⁷ Nicméně jsou to jen hypotézy, jelikož prameny o nich jako o

740 Frošauera uvádí Šimůnek v této funkci již za vladaření Petra IV. Také označuje tyto písaře jako sekretáře. ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 147.

741 NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2563, sign. Jo LI velk. 30.

742 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4684, sign. 3917.

743 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4704, sign. 3931.

744 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 151.

745 O vlivu této osoby na výsledek testamentu Petra IV. viz podkapitola o rybníkářství. O zprávě Václava z Rovného ve věci násilného aktu na Janovi viz podkapitola o sporu o rožmberské dědictví.

746 AČ 12, č. 1445, s. 83 – 84.

747 AČ 8, č. 381, s. 290 – 291, AČ 12, s. 1431, s. 75, Sněmy české, I. díl, s. 133.

členech rady přímo nehovoří.⁷⁴⁸ Snad tuto instituci ani Jan nepoužíval, jelikož byl zároveň poután k johanitské komendě ve Strakonicih a zde byl obklopen také skupinou lidí, kteří mu poskytovali diplomatické služby.

Ambrož z Hoštejna byl jako hejtman v Nalžovských Horách dokonce také podílníkem na rožmberských hutích.⁷⁴⁹ V roce 1521 (1522) a 1524 je doložen jako majitel domu v Českém Krumlově.⁷⁵⁰ Strakonický purkrabí Jan z Buzic zase má takové slovo u Jana z Rožmberka, že si může dovolit intervenovat ve prospěch Volyňských u svého pána.⁷⁵¹ Tento muž byl natolik zámožný, že byl věřitelem Zdeňka Lva z Rožmitálu, který mu dluh splácel ze zástavy Jana III. v rámci vyrovnání rožmberského dědictví.⁷⁵²

Na rožmberském dominiu sloužili v nejvyšších funkcích nižší urozenci, rytíři vesměs v rolích hejtmanů či purkrabích a to v jednom případě i z jednoho a téhož rodu. To je patrné u rytířů z Hoštejna. Délku služby těchto předních úředníků – služebníků se nepodařilo zjistit díky torzovitosti pramenů, nicméně na základě pramenů je možné alespoň konstatovat, že nejdéle sloužícím byl Václav z Rovného, který kromě toho, že sloužil za Petra IV. jako kancléř a patrně vlivná osobnost, byl také vlivnou postavou za vladaření Jana III. Je možné však předpokládat, že Václav z Rovného byl výjimkou, neboť lze alespoň provést komparaci s délkou služby u Rožmberků v 15. století a se situací na panstvích Zdeňka Lva z Rožmitálu, tedy Janova současníka, z níž vyplývá, že služebnictvo a zároveň snad i klientela Rožmberků v 15. století sloužila na dominiu v průměru 3 roky.⁷⁵³ U Zdeňka Lva byl průměr sloužících v rozmezí 3 – 6 let.⁷⁵⁴ Výjimku představuje Václav z Rovného také tím, že náležel do rodu, jenž sloužil u Rožmberků již v 15. století, ale původně šlo o poddané na rožmberském dominiu. Petr IV. nechal Václava za jeho zásluhy ve službě nobilitovat.⁷⁵⁵ Tento muž byl patrně i dost

748 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 153 – 154.

749 SOA Třeboň, fond Cizí doly, inv. č. 12, sign. III-3-3, kart. 3.

750 Soka Český Krumlov, fond AM Český Krumlov, inv. č. 333, sign. K-1.

751 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 459, sign. II. 290-1, kart. 157.

752 AČ 10, č. 773, s. 239.

753 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 378 – 382.

754 KOTLÁROVÁ, S., *Páni z Rožmitálu*, s. 83.

755 MACEK, J., *Jagellonský věk*, 1 – 2, s. 373. Více o Václavu z Rovného Hynek GROSS: *Václav z Rovného, rožmberský kancléř na Krumlově*, Sborník historického kroužku 7, 1906, s. 193

zámožný, neboť za svůj život nashromáždil značné množství knih (což mimo jiné svědčí o jeho humanistickém vzdělání), kterou odkázal knihovně krumlovských kaplanů. Dokonce pro knihovnu nechal postavit z vlastních prostředků dům, zvaný Kaplanka, v renesančním stylu.⁷⁵⁶ V době vládaření Oldřicha II. z Rožmberka sloužil na dominiu Buzek z Rovného a v roce 1426 umírá ve službách Rožmberků Mikuláš z Rovného.⁷⁵⁷ Šimůnek dokládá, že Václav z Rovného měl dokonce právní vzdělání.⁷⁵⁸ Dle Šimáka měl tento kancléř vliv také na Petra IV., kterého ve stáří přiměl k tomu, aby do závěti uvedl navrácení zabavených majetků klášterům.⁷⁵⁹ Také byl jako jeden z mála přítomen násilnému aktu na Janovi v srpnu 1524 na třeboňském zámku.⁷⁶⁰

Zatímco u Zdeňka Lva bylo možné sledovat kariérní postup a také střídání hejtmanů-purkrabích v správě jednotlivých panství, u Jana III. díky již zmíněné torzovitosti pramenů, bylo možné zaznamenat změnu v správě panství pouze u Jana Olbrama ze Štěkře, který v pozici hejtmana začínal na Soběslavi a poté povýšil na purkrabího na Strakonících. Funkce hejtmana se totiž u johanitů při správě majetků nikdy nevyskytovala, pouze tam, kde byl centrem hrad, se nacházel jako správce purkrabí. Stejně tomu bylo i v případě strakonického hradu. V posledních letech Janova života a možná i Olbrama, je tento muž uveden v pramenech jako hejtman na Choustníku. Není doloženo, proč k takové změně vlastně došlo. Nabízí se pár eventualit: mohl tuto funkci zastávat na stáří a funkci purkrabího přenechat mladším, např. Janu Buzickému z Buzic, nebo jej tento Buzický nahradil proto, že Jan III. přestal být se službou Olbrama ze Štěkře z neznámých důvodů spokojen. Jan Frošauer byl zase sekretářem, komorním písařem pro německé listy a důlním písařem.⁷⁶¹

Purkrabí a hejtmané měli také vojenskou funkci a měli na starost ochranu panství. Tak např. třeboňský purkrabí dostává od Jana nařízeno, aby přísně střežil město Třeboň a zvláštní

– 199.

756 KAVKA, F., *Zlatý věk*, s. 42.

757 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 422 – 423, 473.

758 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 459.

759 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 94.

760 ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 106 – 107.

761 Archiv NM, fond Sbíрка rukopisů, Codex rosenbergicus, fol. 388; Soka Český Krumlov, AM Český Krumlov, inv. č. 704, 1574, 1575, 1577, sign. K-1.

pozornost věnoval cizím lidem.⁷⁶² Třeboňský hejtman Jan Cinišpán z Heršláku měl zase od Jana z Rožmberka nařízeno postavit 450 pěších z třeboňského a choustnického panství do války proti Turkům.⁷⁶³ V této souvislosti musel také Cinišpán řešit problém s vyplacením žoldu poddanému Ambrožovi z Ledenic, který šel dobrovolně do války místo Tomáše z Otěvěku.⁷⁶⁴ Vyplácení žoldu totiž patřilo také do kompetence hejtmanů a purkrabích. Proto Ctibor z Dráchova žádá Jana z Rožmberka o vyměření žoldu pro mužstvo na třeboňském a choustnickém panství.⁷⁶⁵ Města zase měla povinnost pomáhat purkrabím či hejtmanům v této činnosti. Jan z Rožmberka proto žádá Volyňské, aby byli jeho služebníkům nápomocni při zjednávání pěších do války s Turky.⁷⁶⁶

Hejtmané a purkrabí měli za povinnost oznamovat pánovi, že jeho poddaní byli zatčeni v jiném kraji apod. Tak např. soběslavský hejtman Jan Olbram ze Štěkře informuje Jana o zajetí miličinského podaného Petra Šeradů z Oldřichova, obviněného Arnoštem Vitanovským ze silniční loupeže a odsouzeného krajským hejtmanem Jiřím ze Šternberka.⁷⁶⁷ Občas se v pramenech objevují i prosby nižších šlechticů o jmenování hejtmanem: Jan Řežábek prosil Jana z Rožmberka, aby jej jmenoval hejtmanem na Vítkově Hrádku a popisuje své podmínky a povinnosti.⁷⁶⁸

Z pramenů vyplývá, že pro Jana hrály Strakonice a Krumlov ve správě důležitější roli, než ostatní správní centra rožmberského panství. Patrně proto do funkcí hejtmanů či purkrabích dosazoval lidi, s kterými měl již zkušenost z jiné funkce na dominiu a kteří byli urozeného původu. Tento případ potvrzuje také Šimůnkova studie, kde uvádí, že již v 15. století se hejtmany či purkrabími stávali zástupci nižší šlechty.⁷⁶⁹ Podobná situace ale byla i u Zdeňka Lva z Rožmitálu, jehož někteří hejtmané a purkrabí pak odešli dělat kariéru do Prahy, k

762 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4684, sign. 3917.

763 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4736, sign. 3956 b).

764 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4740, sign. 3958a).

765 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4735, sign. 3956a).

766 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4734, sign. 3955.

767 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4719, sign. 3945.

768 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4752, sign. 3966.

769 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 410.

zemským úřadům, nebo naopak, když přestali sloužit u vyšších úředníků, odešli do služeb k Rožmitálovi.⁷⁷⁰

**Částečný seznam služebníků, sloužících na Rožmberském dominiu v době vladaření
Jana III. z Rožmberka:771**

Jméno	rok, kdy je doložen	funkce, kterou zastával
Jan Olbram ze Štětkře	1512– 1528	hejtman na Soběslavi
Jan Olbram ze Štětkře	1530 – 1531	purkrabí na Choustníku
Hynek Kestřanský z Kestřan	1528	purkrabí na Helfenburku
Václav z Rovného ⁷⁷²	1527 – 1530	starší kancléř
Jiří Skopec	1527 - 1531	Janův komorní písař a také kancléř
Ctibor Drachovský	1528	hejtman na Třeboni
Ambrož z Hoštejna	1521 – 1528	hejtman v Nalžovských

770 KOTLÁROVÁ, S., *Páni z Rožmitálu*, s. 64, 83. Albrecht Rendl z Oušavy (stal se královským prokurátorem) nebo Jan z Vitenče (stal se nejvyšším mincmistrem). Např. Adam Rausendorf z Plakvic byl v diplomatických službách Karla Minsterberského ve 20. létech 16. století a ve 30. létech 16. století jej vidíme ve funkcích hejtmana na panstvích Zdeňka Lva z Rožmitálu. AČ 12, inv. č. 1433, s.76 – 77.

771 HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 224 – 249, AČ 12, č. 1370, s. 39; č. 1445, s. 83 – 84; AČ 21, č. 377 – 376, s. 480 – 481, č. 380, s. 482; SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 102, sign. II.40B-1, kart. 103, inv. č. 249, sign. II.85-3g, kart. 111; Soka Český Krumlov, fond AM Český Krumlov, inv. č. 333, sign. K-1.

772 Muž tohoto jména se vyskytuje ve službách Rožmberků již v 15. století jako kancléř. Také se dle Šimáka vyskytoval na jednání o rožmberském dědictví, ve Vodňanech v roce 1519. ŠIMÁK, J. V., *Spor o dědictví*, s. 90. V době Janova vladaření již tedy musel být spíše v důchodu, jak naznačuje i označení starší kancléř. ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 146.

		Horách
Václav Špulír z Jiter	1527 – 1528	hejtman v Soběslavi
Václav Špulír z Jiter	1527	hejtman na Třeboni
Jan Buzický z Buzic	1527	purkrabí na Strakonících
Jan z Dubnu a Chlumu	1527	písař
Jan Cinišpán z Heršláku	1529 – 1531	hejtman na Třeboni
Petr Doudlebský z Doudleb	1529 – 1531	purkrabí na Krumlově
Jan Černý	1529	opatrovník ve Vimperku
Heřman Říčan	1531	hejtman v Soběslavi
Beneš a Baltazar	1529 – 1530	rentovní písaři na Rožmberku
Jan Rotleb	1530 – 1531	hejtman v Prachaticích
Oldřich Radkovec z Mirovic	1525 – 1528	zástupce pro berní záležitosti
Mikuláš z Hoštejna	1525 – 1530	kanceléř, zástupce pro berní záležitosti
Jan Frošauer	1528 – 1544	německy píšící komorní písař, sekretář, důlní písař

Zrekonstruovat roční platy služebníků na rožmberském dominiu v době Janova vladaření nebylo možné provést reprezentativním způsobem, jelikož se v Březanových záznamech, které se nacházejí v Hermannově Rožmberské kronice, objevují jen k jednomu roku a ještě zde nejsou uvedeny funkce, které na dominiu zastávali. Nicméně lze učinit alespoň srovnání s platy purkrabích a hejtmanů koncem 15. století, které doložil Šimůnek.⁷⁷³ Koncem 15. století bral purkrabí 40 kop pražských grošů ročního platu a písař 4 – 6 kop pražských grošů ročního platu. V době Janova vladaření pobíral komorní písař 10 kop pražských grošů ročního platu a kanceléř 40 kop pražských grošů ročního platu. Fišmajstr dostával 16 kop pražských grošů

773 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 391.

ročního platu.

Roční platy některých služebníků Jana III. z Rožmberka:⁷⁷⁴

Jméno	výše platu v kopách pražských grošů
Jindřich Drachovský	20
Knobloch	10
Jindřich Sudek	10
Nikodém	10
Václav Řepický z Modliškovic	10
Tomáš, fišmajstr na Krumlově	16
Mikuláš, kancléř	40
Jiří Skopec, komorní písař	10

Jen zlomkovitě lze poznat každodennost a vztahy mezi Janovými nejvyššími úředníky. Posílají si ptáky na velikonoce, sdělují své názory na kvalitu sukna, které chtěli koupit, nebo žádají jeden druhého o koupi rukaviček pro majetnější paní, s kterou byli v přátelských vztazích.⁷⁷⁵

Jan příliš privilegií jemu svěřeným městům a městečkům neuděloval. Kromě zmíněných Strakonice a Volyně je doloženo privilegium pro město Koječín na Helfenburském panství, kterému udělil právo dědičné.⁷⁷⁶ O toto právo jej v roce 1527 prosí také rada města Žabovřesky na Krumlovsku, která chce takto odškodnit za pozemky, které byly již dříve zatopeny kvůli zřízení rybníka Olešek. Jan na tuto prosbu o odškodnění přistoupil.⁷⁷⁷ Stejně tak vychází vstříc žádosti Netolických o snížení platebních povinností, které jim zvýšil strýc Petr.⁷⁷⁸ Zato jim ale neodpustil slib poddanství.⁷⁷⁹ Jan však vůči svým městům a městečkám

⁷⁷⁴ HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 244.

⁷⁷⁵ AČ 21, č. 376, s. 480.

⁷⁷⁶ AČ 22, č. 49, s. 86 – 87.

⁷⁷⁷ AČ 29, č. 26, s. 32, č. 27, s. 33.

⁷⁷⁸ AČ 12, č. 1431, s. 75 – 76.

nebyl vždy tak vstřícný. Jan, stejně jako jeho předkové, se snažil zabránit skupování zboží na vesnicích. Rožmberkové usilovali o to, aby se zboží koncentrovalo na trzích v městech a městečkách. Proto nedovolil Volyňským, aby prodávali dobytek do Německa.⁷⁸⁰

V době, kdy bylo nutné splácet dluhy věřitelům, které vyplynuly z nešťastného Petrova testamentu, hledal Jan také možnost vylepšení situace rozvojem pivovarnictví na svém dominiu. V roce 1528 nechal vybudovat v Kuglvajtě první panský pivovar. Druhý, menší, nechal vystavět ve Vidově u Českých Budějovic, aby nebylo nutné dovážet rožmberské pivo do Budějovic zdaleka.⁷⁸¹ Vidovský panský pivovar však pochopitelně vyvolal u Budějovických vlnu nevole a chápali to jako porušení mílového práva. Nadlouho pak zůstalo jen u existence těchto dvou pivovarů a Rožmberkové spíše nadále podporovali rozvoj pivovarů ve svých městech. Aby podpořil produkci vaření piva i na vsích, vydal Jan v roce 1528 ještě jedno povolení: vařit pivo za zvýšení svatojiřského úroku, ale jen dočasně.⁷⁸²

Jako aristokrat měl Jan III. také zájmy světských pánů – myslivost.⁷⁸³ Velmi stál o chrta, jednoho ze svých sousedů, Diviše Malovce. Chrt však nějakým způsobem získal jeden z Janových sousedů, Přibík Bicek z Nezpečova. Jan mu za vrácení chrta sliboval povolení lovu v rožmberských lesích.⁷⁸⁴ Jak je patrné, záliba v lovech a s tím spojený chov loveckých psů není jen výsadou pánů, ale i rytířů. Jan se také snažil o omezení lovu. Obesílal rytíře v okolí, aby nevybíjeli v letních měsících zajíce, neboť je jich v lesích málo. Jan není jediný z pánů, kdo si dělají starosti o lesy bez zvěře. Také Zdeněk Lev z Rožmitálu omezuje drancování svých lesů.⁷⁸⁵

Predikáty osob, které Jan napomínal ve věci lovecké etiky, naznačují, že to nebyli příslušníci

779 AČ 12, č. 1431, s. 76.

780 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 459, sign. II. 290-1, kart. 157.

781 MÍKA, A., *Osud slavného domu*, s. 99.

782 SOA Třeboň, fond Cizí statky, inv. č. 242, sign. II. 85 -2, kart. 110.

783 Podobně se staral o šetrné zacházení s lesní zvěří také jeho dřívější přítel, Zdeněk Lev z Rožmitálu, který zase zakazoval lovit pomocí pastí nebo chrtů či střelbu z ručnic. KOTLÁROVÁ, S., *Páni z Rožmitálu*, s. 173.

784 AČ 21, č. 381, s. 482 – 483.

785 Zdeněk Lev zakazoval ve svých lesích lovit zvěř pomocí pastí a chrtů a střelbu z ručnic. AČ 8, č. 396, s. 300; AČ 11, č. 927, s. 91.

aristokracie, nýbrž drobní sousedé z řad rytířstva: Bejček z Nezpečova a na Čichticích, Záhorka ze Záhořic, Diviš z Malovic a Chýnova, Oldřich z Malovic a na Borotíně, Jan z Malovic a na Vimperku, Václav Kunáš z Machovic, Jiří Kunáš z Machovic, Bohuslav Kunáš z Machovic, Ctibor Roubík z Hlavatec, Jan Roubík z Hlavatec, Leopold Hřebenář z Hřebenu a na Komařicích, Václav a Jiří z Terešova, Beneš z Dubnu a Chlumu.⁷⁸⁶ Hřebenáři patřili v 15. století, stejně jako Roubíci z Hlavatec, či páni z Dubnu nebo Kunášové z Machovic mezi Rožmberskou klientelu.⁷⁸⁷ Mnozí z nich dříve sloužili u dvora Petra IV.

Pokud bychom chtěli zkusit rekonstruovat klientelskou síť Janova dvora, mohli bychom tam zahrnout i výše uvedené nižší rytíře, neboť je velmi pravděpodobné, že využívali blízkost mocného souseda. Do této sítě by bylo možné zahrnout také vladyku Jana Vojkovského z Milhostic a Hynka Radkovce, kterým Jan přikazuje, aby se dostavili do Třeboně, odkud měl vyjet slavnostní průvod vstříc nově zvolenému českému králi k hranicím.⁷⁸⁸

V důsledku těžby na českokrumlovsku se sem dostávali horníci, z nichž někteří byli novokřtění. V Českém Krumlově v roce 1528 působil kazatel – novokřtěncem Virgil Platner z Rottenburgu, pod jehož vedením zde vznikla v letech 1526 – 1528 komunita o počtu 80 lidí.⁷⁸⁹ Jan si nevěděl rady, jak s touto hlavou novokřtěnců naložit, a obrátil se proto na Ferdinanda o dispozici.⁷⁹⁰ Jelikož se v roce 1528 proti novokřtěncům rozpoutala vlna perzekucí spojená s popravami, pověřil Ferdinand I. Jana, aby vyslýchal novokřtence, kteří přitáhnou do Českého Krumlova a informoval jej o tom.⁷⁹¹ Několik jich Jan zajal.⁷⁹² Poté měli být dopraveni do Prahy, kde byli podrobeni hrdelnímu soudu. Na Českokrumlovsku zůstali až do roku 1535. Odtud pak odešli do moravského Slavkova. Jen velmi malá hrstka jich v Krumlově setrvala do roku 1537. Podobný příliv novokřtěnců zažily oblasti Jáchymova, kde se rovněž v důsledku přílivu německých horníků novokřtění usídlovali. V době posledních Rožmberků a pánů z Hradce nacházejí novokřtění na jejich panstvích tolerantnější přístup.

786 Rožmberské kroniky, s. 61, HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 235.

787 ŠIMŮNEK, R., *Správní systém*, s. 535, 543.

788 Sněmy české, I. díl, č. 141.

789 KOVÁŘ, Milan, *Novokřtění*, s. 393.

790 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4704, sign. 3931.

791 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4705, sign. 3932a).

792 SOA Třeboň, fond Historica, inv. č. 4706, sign. 3932b).

Nejednou byli těmito pány žádáni pro své ranhojičské znalosti.⁷⁹³

Již kolem roku 1530 se u Jana projevují blíže nespecifikované zdravotní problémy.⁷⁹⁴ Jak již bylo zmíněno v této práci, nechává se kvůli špatnému zdraví zastupovat na jednáních v Praze a vzdává se nakonec i svého hejtmanského úřadu. Pouze řádový titul mu zůstal až do konce jeho života. Dodnes není dořešeno s definitivní platností, kde je Jan III. vlastně pohřben. Březan uvádí, že zemřel 29. února 1532 v Strakonících, ale Janův náhrobní kámen se v strakonickém kostele sv. Prokopa nenachází.⁷⁹⁵ Pravděpodobnější místo jeho pohřbu je vyšebrodský klášter.⁷⁹⁶ Také Ludikar klade Janův pohřeb do vyšebrodské nekropole.⁷⁹⁷

Po Janovi se vladařství ujímá jeho mladší bratr Jošt, který však již v roce 1539 umírá a tak jej v témže roce nahradil poslední z bratrů, Petr V. Kulhavý. Za jeho vladaření došlo k definitivnímu uhrazení dluhů, které Rožmberkové měli vlivem boje o rožmberské dědictví. Jelikož tento poslední z bratrů umírá roku 1545 bezdětný, byl jediným Rožmberkem, který v této generaci zanechal dědice, Jošt. Jeho dva synové, Vilém a Petr Vok, prosluli jako poslední Rožmberkové a ukončili tak více než pět set let trvající linii rodu. Tato poslední generace ještě stihla rod opět zadlužit a to do té míry, že rodu hrozil finanční bankrot. Poslední Rožmberk nakonec prodal to, oč tolik bojovali Jan a jeho bratři: prachatické a českokrumlovské panství, stříbrné doly v Rudolfově a Ratibořských Horách a palác na Hradčanech.⁷⁹⁸ Boj o rožmberské dědictví, který provázal předposlední generaci Rožmberků, tak oddálil konec rodu jen o několik desítek let.

793 KOVÁŘ, M., *Novokřtělci*, s. 394 – 396.

794 AČ 12, č. 194, s. 323.

795 Rožmberské kroniky, s. 61; HERMANN, N., *Rosenbergische chronik*, s. 249.

796 HLINOMAZ, M. - KOLDA, V., *Vyšebrodský klášter*, s. 174.

797 LUDIKAR, A. Č., *O řádu Maltánském*, s. 277.

798 Václav BŮŽEK: *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předběllohorských Čechách*, Praha 1989, s. s29.

Závěr

O nejznámějším českém rodě – Rožmbercích - toho již bylo napsáno mnoho. Mnozí historici se zabývali jednotlivými generacemi jak Vítkovců, tak Rožmberků nebo jejich majetky a s tím i ekonomikou či správou. Nejlépe zpracováno je po všech stránkách období posledních Rožmberků, Viléma a Petra Voka. Také osobnosti husitské éry, Oldřichu II., se dostalo pozornosti a to jak v rámci monografie, tak v rámci jednotlivých článků a bezesporu dosud nepřekonané edice listů a listin jeho doby. Dosud pomíjenou generací Rožmberků je generace, do níž náležela také ústřední postava této práce – Jan III. z Rožmberka. Přitom je to generace, která dala rodu hned čtyři vladaře.

Celou genealogickou linií rodu Vítkovců a následně Rožmberků se vine snaha získat politickou moc a přední místo mezi českou šlechtou. Již první příslušník Vítkovců, o kterém se prameny zmiňují, Vítek I. z Prčice, zastával funkci královského stolníka. U dvora často plnil také diplomatické služby – dvakrát byl u dvora císaře Fridricha I. Barbarossy. Výhodným sňatkem svého syna (dědictví majetků po vymřelém rodu Schönhering-Plankenberk) zajistil rodu také zahraniční majetky, díky nimž mohli být v budoucnu Vítkovci méně závislí na panovníkově přízni. Jeho syn, Vítek II. z Plankenberka, se již častěji objevuje v listinách pasovských biskupů.

Prvním Vítkovcem s predikátem „z Rožmberka“ byl Vok I., jinak také zakladatel vyšebrodského kláštera. Byla to postava, která rovněž sehrála důležitou roli u dvora Přemysla Otakara II. U panovníka si získal natolik jeho důvěru, že získal nejen titul nejvyššího maršálka, ale stal se také hejtmanem ve Štýrsku. Jeho syn však stál naopak proti králi. Podporoval Přemyslova odpůrce, Záviše z Falkenštejna. Teprve s nástupem Přemyslova syna Václava II. se stal Jindřich opět důležitou osobou u dvora a zastával zde funkci nejvyššího komorníka. Když zemřel bratr Záviše z Falkenštejna, získal díky přízni krále Václava také sídlo Falkenštejnů, Krumlov. Toto město se záhy stalo až do vymření Rožmberků rezidenčním sídlem rodu. Jako nástupce na český trůn podporoval Jindřich Rudolfa Habsburského, stejně jako o několik století později Jan III. Ferdinanda I. S Habsburky totiž měli Rožmberkové vždy dobré vztahy.

Také Jindřichův jediný známý syn Petr I. zastával u dvora Jana Lucemburského funkci nejvyššího komorníka. Význam Petra u dvora dokazuje také jeho sňatek s královnou vdovou, Violou Těšínskou. Byl to vlastně druhý Vítkovec, který byl takto v přízni s královskou

rodinou (prvním byl Závěš z Falkenštejna). Petr díky své obratné politice a častému přecházení z protikrálovské opozice a naopak vytěžil mnoho zástavních majetků pro svůj rod. Získal tak Zbiroh, Choustník, Bavorov a zahraniční léno Haslach, který od této doby dostávali lénem všichni nejstarší Rožmberkové. Jeho nejstarší syn Jindřich II. padl spolu s jinými českými pány roku 1346 v bitvě u Kresčaku. Další Petrův syn, Petr II. se stal prvním příslušníkem církve. Další syn, Jošt I. získal stejně jako jeho otec hodnost nejvyššího komorníka, o kterou však přišel díky sporům s Karlem IV. o stavbu Karlova hrádku u Purkarce. Tento hrádek totiž zasahoval na území Rožmberků a tak se bratři odvolali až k říšským kurfiřtům. Tímto však Karla IV. popudili natolik, že i když došlo k smíru obou stran, Rožmberkové v této generaci již nezastávali žádnou dvorskou funkci.

Prostřednictvím zahraniční sňatkové politiky si zajistili mimořádnou pozici mezi ostatní českou šlechtou v době posledních Přemyslovců a za Lucemburků, zejména Jana Lucemburského získali řadu privilegií, z kterých těžili prakticky až do poslední generace. Bylo to zejména právo nedělitelnosti majetků a právo sedávat na zemském soudě nad nejvyššími zemskými úředníky.

Během několika století tak získali bezkonkurenční autoritu nejen u panovníků, ale také mezi českou šlechtou. Nikdo si nedovolil zpochybnit jejich urozený původ a jejich nadřazenost nad ostatní šlechtou. V předposlední a poslední generaci tak již nevidíme Rožmberky u dvora českých králů, ani zastávat zemské úřady. Posledním zemským úředníkem byl Petr IV., který zastával funkci zemského hejtmána, a to ještě krátce. Po něm následující generace synů Voka II. se již spokojila s funkcí krajského hejtmána a jakousi výjimku činil v poslední generaci Vilém, který zastával funkci nejvyššího komorníka a purkrabího. Nicméně tato funkce již v době vlády Habsburků byla spíše symbolickou hodností, takže její nositel nepatřil k nejmocnější lidem po panovníkovi v království.

Církevní aktivity Vítkovců a následně Rožmberků se vyznačovaly, stejně jako v politice, racionalitou. Při založení tak významné fundace, jakou byl vyšebrodský klášter, mysleli nejen na duchovní stránku fundace, ale hlavně se snažili o to, aby klášter do budoucna neomezil další expanzi rodu do prostoru jižních Čech. Jelikož takto nepřemýšleli jejich sousedé – rod Bavorů ze Strakonice, když pozvali johanity do svého dominia, v průběhu následujících dvou století se řád na panství Bavorů rozrostl natolik, že po vymření rodu byl schopen převzít jejich sídlo i celé panství. V církevních kruzích měli významné kontakty nejen na přední představitele církve v Čechách, nýbrž také v pasovské diecézi a u kurie. Důsledkem těchto

dobrých vztahů bylo získání řady privilegií od papežů a jejich vyslanců kardinálů.

Rožmberkové náleželi po celou dobu své existence jednoznačně ke katolíkům, pouze Oldřich se, snad vlivem svého poručníka Čeňka z Vartemberka, krátkodobě hlásil k novému směru – kalichu. O to víc byl poté odpůrcem husitství po zbytek svého života. Další řada Rožmberků již k jinému směru neinklinovala, přestože byla tolerantní k luterství či utrakvismu. Až poslední Rožmberk, Petr Vok, proslul svými sympatiemi k luteránům, novoutrakvistům a jednotě bratrské. Ve všech generacích Rožmberků byli jen tři příslušníci rodu vysvěceni. Prvním byl Petr II., jenž dosáhl hodnosti probošta pražské kapituly. Tento muž spolu se svými bratry Joštem I., Oldřichem I. a Janem I. založili klášter augustiniánů v Třeboni, klášter klarisek tamtéž a eremitskou poustevnu ve Výtoni (tu založil spolu se svým synovcem Jindřichem III.). Na sklonku života mu byla papežem nabídnuta kardinálská hodnost, ale Petr ji odmítl, patrně proto, že již nebyl zcela zdrav. Druhým Rožmberkem, který přijal kněžské svěcení, byl Jošt II. Tento muž udělal v církevních kruzích největší kariéru ze svého rodu, když se stal jak proboštem pražské kapituly, tak biskupem vratislavským a také generálním převorem johanitů.

Z pohledu johanitského řádu toho udělal pro řád mnoho. Zejména se mu za využití hodnosti probošta podařilo převést volyňské panství do majetků řádu. Toto držení náleželo řádu ještě další dvě století, než jej pražská kapitula vykoupila zpět. Pro řád to byl vlastně největší majetkový zisk (pokud pomineme zisky mimo vlastní Čechy) a zejména po majetkových ztrátách vlivem zástavní politiky Zikmunda Lucemburského to znamenalo významné posílení ekonomiky řádu. Jošt však plnil ještě jednu úlohu – diplomata a prostředníka ve vztazích Jiřího z Poděbrad a kurie. Poté, co pochopil, že Jiří se do katolické církve již nevrátí vystoupil proti Jiřímu a stal se členem Jednoty Zelenohorské, stejně jako jeho bratr Jan II., který byl pro změnu zase Jiřího preteedentem ve Slezsku jako hejtman. Třetím a posledním Rožmberkem, který přijal kněžské svěcení byl Jan III.

Jan III. z Rožmberka se narodil jako druhý nejstarší syn Vokovi II. z Rožmberka a Markétě z Gutštejna. Od mládí byl patrně členem strakonické komendy johanitského řádu a tak se s jeho nástupnictvím na post vladaře nepočítalo. Po smrti nejstaršího bratra Jindřicha VI. se otec Vok II. rozhodl odejít do ústraní a přenechat jak titul vladaře, tak úřad hejtmana českého království svému bratru Petru IV. Ten se také stal po smrti Vokově mladým Rožmberkům poručníkem. Stejně jako Vok, i Petr se staral o rozkvět dříve těžce zadluženého rodového dominia. Zejména proslul rybníkářstvím a renesanční přestavbou rodového rezidenčního sídla

Krumlova. Právě Petr IV. získal do svých služeb kvalitního stavitele rybníků, Štěpánka Netolického, na jehož činnost navázal o 50 let později Jakub Krčín. Jak Vok, tak i Petr náleželi k těm Rožmberkům, kteří stabilizovali ekonomiku dominia a i když nerozšířili rodové majetky o nové vsi či města, jsou v historickém povědomí spojováni s rozkvětem rodu. Podmínky k tomuto rozkvětu byly příhodné i z hlediska politické a ekonomické situace v Čechách. Za Jagellonců ustaly boje způsobené dvojvládím a teprve nyní se země stala opět křižovatkou obchodních cest. Oživila se opět tzv. Zlatá stezka vedoucí rožmberským dominiem do Lince.

To, co léta budovali předkové rodu, se téměř podařilo zničit testamentem Petra IV. a neústupností jeho tří synovců. Jak se ve většině prací o rožmberském dědictví píše, stalo se to kvůli špatným vztahům strýce a synovců a pokročilou chorobou stárnoucího Petra IV. Jedinou světlou výjimkou ve vztahu strýce k synovcům byl oblíbený Jan III., který se měl z vůle strýce a navzdory odporu mladších bratrů Jindřicha VII., Jošta III. a Petra V. stát sedmým vladařem rodu. Petr IV. reagoval na tento odpor vyděděním synovců a vlastně zánikem majetkové základny rodu. Ve svém testamentu sice odkázal menší část rodových majetků synovcům, nicméně tyto neměly být dědičné. Měli je zdědit nejbližší přátelé a vzdálení příbuzní Petra IV. Zdeněk Lev z Rožmitálu, Jan ze Švamberka, Kryštof ze Švamberka, Jan Holický ze Šternberka a Hanuš z Hardeka.

V této souvislosti se rozpoutal šest let trvající spor o dědictví, který rozdělil vyšší šlechtu na dva tábory – straníky Jana a jeho tehdy ještě přítele Zdeňka Lva z Rožmitálu a straníky mladých Rožmberků. Je zvláštní, že Jan, i když snad původně o vladařský titul nestál, se nakonec po strýcově smrti o tento titul a s ním spojené majetky hlásil tak vytrvale, že jeho mladší bratr Jindřich, kterého si jako vladaře vyvolili další bratři, se odhodlal k násilnému kroku, jak donutit Jana rezignovat na tento titul.

Vysilující zápas Jindřicha, Jošta a Petra proti Janovi a Rožmitálovi se snažili urovnat přední šlechtici Jagellonské doby, Vojtěch z Pernštejna a příbuzný Rožmberků Albrecht z Gutštejna. Jindřich a jeho bratři měli proti mocnému Rožmitálovi na své straně krále Ludvíka s manželkou a také Karla Minsterberského. Právě Ludvík nařídil, aby se obě znesvářené strany sešly v Kutné Hoře a ukončily tento dlouhotrvající spor. Kutnohorský sjezd však nepřinesl očekávané usmíření a než stačil Ludvík cokoliv dalšího v této věci podniknout, skončil svůj život u Moháče, stejně jako Jindřich, který zemřel již na cestě do památné bitvy.

Jan se po smrti Jindřicha stává opět vladařem, tentokrát až do konce svého života. V této roli

byl také obětí Rožmitálových pŕhonů, stejně jako kdysi jeho bratr Jindřich. Jeho dřívější přítel mu je nyní nepřítelem. Zatímco za života strýce Petra si Jan s Rožmitálem rozuměl, o několik let později tomu bylo jinak. Jako přátelé si psali a osobně se setkávali buď u strýce Petra, nebo na svých sídlech. Poté, co Jan pochopil, že Rožmitál mu k znovunabytí vladařského titulu a s tím spojených majetků nepomůže, musel přistoupit Jan k smíru se svými bratry. Vztahy mezi Zdeňkem Lvem a Janem se vyhrotily později natolik, že Jan neváhal svého bývalého přítele ze spiknutí proti králi.

S nástupem autoritativního Ferdinanda I. se také konečně uzavřela pro Rožmberky kapitola boje o dědictví předků. Nový panovník definitivně a nesmlouvavě rozhodl, že majetek Rožmberků zůstane zachován, ale dědici, ustanovení v Petrově závěti, musí dostat finanční náhradu. Toto rozhodnutí sice zachránilo další existenci rodu, ale natrvalo rod uvrhlo do dalších dluhů. To, co se povedlo stabilizovat Vokovi II. a Petru IV., se nyní opět stalo zátěží další, byť poslední, generaci Rožmberků. Teprve poslednímu z bratrů, Petrovi V. se podařilo finanční deficit z rožmberského dědictví srovnat a zajistit tak svým synovcům, posledním Rožmberkům, Vilémovi a Petrovi Vokovi lepší finanční podmínky, než měl on a jeho bratři.

Dolování a rybníkářství patřilo k prioritám na rožmberském dominiu již za otce a strýce mladých Rožmberků. S výstavbou rybníků započal již Oldřich II., ale chov kaprů nebyl ještě na takové úrovni, aby se mohl stát pro Rožmberka významnou obchodní komoditou, proto za něj počet rybníků nedosáhl takové úrovně, jako o století později. Nejvíce rybníků však vzniklo za vladaření Janova strýce a Jan, stejně jako Jindřich a následně Jošt a Petr V. nové rybníky příliš nezakládali. Spíše jen těžili z těchto aktivit svých předků. Rybníkářství patřilo k velmi výnosným podnikům Rožmberků. Zvýšená poptávka po jihočeských kaprech byla v 16. století zaznamenána i v zahraničí a tak se jihočeský kapr dovážel až do Lince, Vídně a Innsbrucku. Ryby z rožmberských rybníků se však prodávaly nejvíce na domácím trhu a to na jihu Čech. Zkvalitněním chovných postupů se docílila jak kvantita jihočeských ryb, tak jejich kvalita. Rožmberkové v rybách mnohdy také vypláceli své služebnictvo a obdarovávali kláštery. Jan patrně některé rybníky také rozprodával, snad proto, aby měl z čeho uhradit zastavené majetky. Takovýto případ je doložen v roce 1530, kdy prodal rybník Soudný u Lišova konventu kláštera sv. Ondřeje v Kuglvajtu. Systém stok a rybníků Jan využil také kvůli dolování. V roce 1527 nechává postavit stoku od hutí k Letovskému rybníku u Nalžovských Hor. Voda z rybníků totiž poháněla kladivo, kterým se drtila vytěžená ruda na menší části.

Dalším podnikem, který Jan převzal po svých předcích, bylo dolování. Rožmberkové doly pronajímali a to především zkušeným německým těžařům z oblasti Norimberku, Lince, Augšpurku a Salcburku. Více v 1. polovině 16. století vynášely doly na stříbro, kterých měli Rožmberkové nejvíce v oblasti českokrumlovská. Doly na zlato, které se nacházely tamtéž, již tak velkou výtěžnost neměly. V době posledních Rožmberků, Viléma a Petra Voka docházelo k výraznému poklesu výtěžnosti dolů natolik, že i když Rožmberkové nevyžadovali nižší procento z těžby, nepovedlo se jim přilákat nové těžaře.

Rožmberkové odebírali v podílech z těžby z takto pronajatých dolů, stříbro, z kterého měli právo razit minci. Získanou rudu zpracovávali v hutích, které měli v Nalžovských Horách a tavírnu měli v Krumlově. Za Jagellonců nebyl problém s potvrzením tohoto regálů, který od středověku náležel jen panovníkovi. Ale po nástupu Ferdinanda I. na český trůn se situace zkomplikovala. Ferdinand Janovi a jeho bratrům prodlužoval platnost tohoto práva vždy jen na pár let. To sebou přinášelo i značnou nejistotu v podnikání. Nicméně výnosy z této činnosti stále ještě byly potřebné k uhrazení pohledávek vůči Rožmitálovi a Švamberkům za zastavené zboží. A to i přesto, že výnosy z rožmberské mincovny byly nesrovnatelně menší, než z kutnohorské či šlikovské mincovny. Nedostatek financí k splácení dluhů z rožmberského dědictví donutil Jana III. k prodeji podílu z huti v Nalžovských Horách a prodeji huti u Letovského rybníku u Nalžovských Hor.

S příchodem německých horníků do Krumlova dochází zároveň k přílivu novokřtěnců do tohoto rezidenčního sídla. Právě v této oblasti je doloženo na 80 novokřtěnců, kteří se odtud dostávají také na jindřichohradecko. Zatímco na českokrumlovsku byl pronásledování, Jindřichův Hradec a okolí jim poskytlo liberálnější zázemí. Mnozí z těch, co zde zůstali do vymření Rožmberků a pánů z Hradce, se u těchto aristokratů vyskytovali v lékařských službách.

Jan byl také krajským hejtmanem. Tato funkce sice již nebyla srovnatelná s nejvyšším hejtmanem, který zastával jeho strýc Petr a také otec, ale i to jej zaměstnávalo natolik, že byl velmi často u zemského soudu a to jako žalobce i jako žalovaný. O jeho činnosti v této funkci máme dochovány bohužel jen kusé zmínky, nicméně i ty vypovídají o tom, že Jan se musel občas potýkat s neposlušností a porušováním postupů v řešení deliktů v kraji. Zejména města, např. Sušice, rády řešily těžší delikty sami, přestože tato pravomoc spadala pod pravomoc krajského hejtmana.

Jako hejtman byl také berníkem, tedy úředníkem, který zodpovídal za výběr berní, schválený

zemským sněmem. Avšak Jan, stejně jako ostatní stavové, se berní bránili, neboť v tom viděli neúčelné obohacování panovnické poklady na jejich úkor. Berní vyhlásil sice již Ludvík na válku s Turky, nicméně nevyvolala takový odpor stavů, jako berně na tutéž válku vyhlášenou Ferdinandem I. Jan se však zaplacení berně bránil spíše proto, protože byl finančně zatížen splácením zástav. V otázce placení berní již tedy nejednal jako johanita ve smyslu naplnění prvotního poslání řádu – boj proti nevěřícím a tudíž podporou jak finanční, tak osobní, ve válce s Turky, ale jako příslušník českých stavů a hlavně jako správce rodových majetků.

O služebnících Jana III. v době, kdy byl vladařem, příliš prameny nevypovídají. Přesto však bylo možné na základě torzovitých pramenů sestavit alespoň částečný seznam jeho služebníků a také jejich roční platy. Díky studiím o rožmberském správním systému v 15. století, bylo možné provést komparaci a konstatovat, že k výrazné změně jak v organizaci správy majetků, tak i v platech vyšších úředníků, za Janova vladaření nedošlo. Jan do svých služeb převzal kancléře z dob svého strýce, Václava z Rovného, který patrně významně ovlivnil nejen znění Petrova testamentu, ale byl také Janovo rádcem a důvěrníkem. V boji o rožmberské dědictví podporoval Jana a tak, jako Jan i on se stal obětí Jindřichova násilí. Dalšími výraznými osobnostmi ve službách Jana III. byli Mikuláš z Hoštejna a Oldřich Radkovec z Mirovic. Oba měli pravomoc na sklonku Janova života zastupovat svého pána v jednáních u soudu v Praze. Zejména Oldřich Radkovec vykonával také funkci posla-diplomata. Mikuláš z Hoštejna byl dokonce podílníkem na hutích v Nařovských Horách.

Jan sice nepatřil svým způsobem života mezi aristokraty, kteří by utráceli rodové jmění na sebereprezentaci, ale jako ostatní vyšší šlechta i on pečoval o stav zvěře ve svých lesích a měl zálibu v loveckých psech, chrtech. Jako příslušník řádu a tím i církve si nemohl dovolit zúčastňovat se okázalých hostin, což patrně pomohlo také k snazšímu splácení zástav.

Jako generální převor johanitů Jan nepatřil mezi výrazné osobnosti řádových dějin. Vždy bude stát v pomyslném stínu svého předka, Jošta z Rožmberka a i jiných nejvyšších představitelů českého převorství. Johanitou se Jan stal patrně již v mládí, jak se zmiňuje Březan. Snad tomu bylo díky otci Vokovi II., který s tehdejší generálním převorem Janem ze Švamberka udržoval přátelské styky. Dle nedoložených pramenů byl snad jako adept na budoucího Švamberkova nástupce několik let na Rhodu. Jako člen předního českého rodu, využil mocného vlivu své rodové příslušnosti k získání funkce generálního převora. Velmistř obdržel jako dar za jmenování Jana nástupcem Jana ze Švamberka stříbrný kalich. Podobně využil rodových vazeb a postavení svého strýce Petra, tak i jeho prostřednictvím vlivu

Jagellonců k získání zámku Mailbergu s jeho příslušenstvím. Uhájil pro řád vlastnictví zástavního majetku – volyňského panství, které tak mistrně získal pro řád právě jeho předek Jošt a to opět za pomoci panovníka. Z dějin řádu je jen málo takových osobností, které by dokázaly ze svého vztahu s panovníkem vytěžit tolik pro řád.

Za Jana III. dochází na Rhodu k velkým bojům o další setrvání johanitů na tomto ostrově. Nakonec jej johanité opouštějí v roce 1522 a tím nastává v evropských komendách chaos. Než se řád opět usídlil, tentokrát na ostrově Malta, nemusely komendy a přeneseně i velkopřevorství odvádět tolik nákladné responze. Bohužel to však na ekonomice řádu nic nezlepšilo. V Evropě se začíná vzdmáhat reformace a mnozí z členů řádu, i špičky vedení jednotlivých komend a velkopřevorství přijímají kritiku církve a nové, reformní myšlení.

České převorství za Janova převorátu netrpělo velkými majetkovými ztrátami, jako tomu bylo na sever od Čech, v Německu, Slezsku apod. Pokud se vyskytly problémy, byla to jen Kadaň. Prameny mlčí o Janově snaze zachránit část řádového majetku v této oblasti. Zajímavý a velmi liberální postoj Jana k přívržencům Jednoty Bratrské, či novokřtěncům. Avšak přihlédneme-li k celkové snaze johanitů vycházet smířlivě s novým reformním směrem v Evropě, musíme v tom vidět zejména vliv samotného centra řádu, které na Rhodu muselo umět žít a obchodovat s jinými náboženskými vyznáními.

Janovi se povedlo dostat závazkům vůči řádové pokladně. Na rozdíl od jeho předchůdce Jana ze Švamberka, jej Rhodos nemusel upomínat o splácení dluhu a řádné placení responzí. Jan sám však na Rhodos osobně během svého převorátu nezavítal. Nechal se zastupovat velmi výraznou řádovou osobností, Filipem Flachpergerem, který podobně jako Jan, měl vazby na císařský dvůr. Filip Flachperger, doktor práv, získal tento stupeň vzdělání na univerzitě ve Vídni, kde byl v bezprostředním kontaktu s humanistou a rektorem Janem Cuspinianem. Podobně jako Jan ze Švamberka, i Jan z Rožmberka se věnoval více komendě ve Strakoniciích a městu, v němž měl své sídlo, což je zcela pochopitelné, neboť to byla v jeho době největší řádová doména a sídlo řádu. Přestože jako vladař sídlil také v Krumlově, většinu svého života trávil na strakonickém hradě, jak vyplývá z místa vydání jeho listin a listů.

Strakonická komenda možná byla Janem protěžována ještě z jiného důvodu, než proto, že byly dočasným sídlem celého českého převorství. Na základě míst vydání listin Janovo předchůdců, generálních převorů, také oni tíhli k těm komendám, které byly nejbližší jejich rodovým sídlům. Tento jev však nebyl ničím výjimečným a typickým jen pro české prostředí. Jak dokládá zahraniční výzkum, také nejvyšší představitelé řádu v zahraničí využívali návštěv

komend v oblastech svých rodových držav.

Johanité toto město poznamenali více, než jiná města, kde také sídlily komendy. Tento řád zde přichází v době „zlaté éry středověkých měst“, ve 13. století. Díky tomu, že zde sídlili johanité, město neprodělalo bouřlivé změny během husitských nepokojů, ani v době poděbradské. Ani rozvoj cechů a četná privilegia, která městu udělili zejména Jan ze Švamberka a Jan III. z Rožmberka, nepřispěly ve městě k úplné emancipaci měšťanů a johanité byli nadále těmi, kdo určoval směr vývoje města. K emancipaci městské složky obyvatel Strakonice došlo teprve v následujícím 17. století, kdy jsou již doloženy spory města s jeho vrchností – strakonickou komendou. Tato emancipace však byla patrně spojena s odchodem velkopřevorů ze Strakonice zpět do Prahy a tím i ztráta osobní účasti na vývoji města. Strakonícím dal Jan vybudovat městské hradby a právo pečeti červeným voskem, tedy to, co získávala již dříve královská města. Své řádové sídlo, strakonický hrad, nechal přestavět do renesančního stylu a věž Jelenku nechal vyzdobit renesanční výmalbou.

Jan svou příslušnost k řádu vyjadřoval nejen ve své titulatuře v listinách, ale také v pečetích. Jan, tak, jako jeho předchůdci, v jejich ztvárnění vyjádřil svou příslušnost k šlechtickému stavu a rytířskému řádu. Použitím čtvrceného erbu s pětistou růží a osmihrotým johanitským křížem v protilehlých polích v pečetním poli se inspiroval patrně typářem svého prastrýce Jošta II. Nicméně motiv čtvrceného erbu použil na svých pečetích již Janův předek, Jan I. z Rožmberka, ovšem bez osmihrotého kříže. Když byl Jan ještě koadjutorem, použil v nejstarší typář strakonické komendy, který se poprvé objevuje v roce 1337. Tento typář má v pečetním poli ztvárněnou vousatou hlavu patrona řádu, sv. Jana Křtitele se svatozáří na míse. Tento typář používala strakonická komenda až do roku 1599.

Přestože byl Jan III. generálním převorem johanitů, nebyl pravděpodobně pohřben v kostele sv. Prokopa na strakonickém hradě, ale v rodové nekropoli, vyšebrodském klášteře. Bohužel dodnes není místo jeho posledního odpočinku jednoznačně zjištěno, neboť se prameny rozcházejí a Janův náhrobní kámen není zachován ani v kostele sv. Vojtěcha, ani ve vyšebrodském klášteře. Jeho jméno je však i přes tuto nejistotu spojováno spíše se Strakonicemi, což vyjádřil v nejedné listině či listu on sám formulí „seděním na Strakonicích“ a později i historikové, když mu přidali k jménu Jan adjektivum Strakonický.

Abstrakt

Práce zachycuje předního představitele johanitského řádu, působícího v první polovině 16. století, Jana III. z Rožmberka. Jde o příslušníka významného českého rodu, který ovlivňoval po 600 let politické dění českého státu a postavení šlechty v něm. Již nejstarší příslušník Vítkovců, Vítek z Prčice, byl přítomen u panovnického dvora a jeho potomci také plnili nejednou diplomatické úkoly z pověření českých králů. Za své zásluhy získávali na panovnicích privilegia, která je postavila do špičky českého panstva až do vymření tohoto rodu.

Vítkovci však zároveň svou sňatkovou politikou získávají majetky v rakouském příhraničí a tím se stávají nezávislími na českých panovnících. Právě tento fakt je také staví do poněkud výjimečné pozice i v prostředí české šlechty. Nejednou stanuli v zápase o emancipaci panské špičky i proti králi. Vítkovci uměli využít momentu, kdy v českých zemích nevládla silná panovnická moc, ve svůj prospěch, jako tomu bylo za Jana Lucemburského, kdy půjčkami získali větší část královského majetku do zástavy. Po nástupu cílevědomého Karla se pak přirozeně dostali do sporu s panovnickou autoritou. Naopak, další Rožmberk, Jindřich, neváhal zapojit se do vzpoury proti králi a dokonce jej věznit na svém panství. Další generace následující po Oldřichovi II. z Rožmberka se již tak výrazně vůči panovníkovi nevyhraňovala.

První polovina 16. století je v českých dějinách jedním z dalších významných mezníků: končí léta panování polské dynastie Jagellonců a nastupuje dlouhá vláda Habsburků, která tolik poznamenala české dějiny.

Právě v této době se objevuje ve funkci nejvyššího převora johanitského řádu Jan III. z Rožmberka, oblíbený synovec Petra IV. z Rožmberka. Oblíbencem svého strýce byl patrně pro jeho neautoritativní povahu. Bohužel si však Petr nevybral vhodného dědice rodových majetků, neboť Jan jako církevní představitel, neměl komu předat majetky, poněvadž nemohl mít dědice. To způsobilo roztržku mezi Petrem a jeho dalšími synovci, zejména sebevědomým Jindřichem. Jan, jako nejstarší člen rodu a tedy dědic titulu vladař rožmberského domu (vladařem je v letech 1523 a poté 1526 – 1532) se však stává tímto strýcovo rozhodnutím obětí sporu a dokonce fyzického útoku Jindřicha, který jej pozval na Krumlov a dusil jej polštářem. Tento projev agresivity svého bratra a rovněž tak intervence

Ludvíka Jagellonského ve prospěch Jindřicha vedl Jana k vzdání se titulu vladaře.

Petrovo rozhodnutí vydědit své synovce, ohrozilo generace se hromadící majetky rodu a tím ohrozilo samotnou existenci Rožmberků. Snad si to uvědomil také Jan III., který po smrti svého strýce ztratil svého mocného podporovatele. Proto se s bratry usmířil a více se již do správy rodového majetku nezapojoval a věnoval se řádovým povinnostem. Jiná situace vyvstala v době po smrti Jindřicha (1526), kdy se Jan opět ujal funkce vladaře. V této době se Jan věnoval méně řádovým záležitostem a zapojil se do domácí politiky - do volby nového českého krále – Ferdinanda I. Nejvyšší pražský purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu v této době prosazuje nárok na majetek, jenž mu odkázal Petr IV. z Rožmberka. Tím však dávné přátelství s Janem končí. Jan dokonce využívá situace, kdy se dostane k tajnému psaní, určenému Zdeňkovi Lvovi a obsahujícímu zprávy o podpoře protihabsburské francouzské frakce. Dopis velmi rád odevzdává Ferdinandovi I. a tím vlastně plně vyjádřil svůj postoj k svému dřívějšímu příteli.

Ferdinand I. spor o rožmberské dědictví rozhodl v prospěch obou stran: Rožmberkové mají místo postoupení rodového majetku dědicům tyto vyplatit v penězích a původně dědičné majetky mají zatím v zástavě dědicové z Petrovy závěti. K finančnímu vyrovnání dochází na sklonku Janova života, tj. v roce 1530.

Jan se v době, kdy nemohl vykonávat zcela funkci generálního převora pro své vladařské povinnosti, nechává zastupovat doktorem dekretů Filipem Flachpergerem. V pramenech se objevuje od roku 1497, a to s titulem licenciáta kanovnického práva a ve funkci preceptora komendy sv. Jana v Kärtnerstrasse ve Vídni a v Unterlaa. Tento muž vyjednal již při nástupu Jana do funkce generálního převora u velmistra na Rhodu finanční úlevy pro české převorství, což bylo po peripetích s placením responzí za převorátu Jana ze Švamberka, více než záslužné. Jistě nebylo náhodou, že si Jan zvolil právě tohoto muže za svého zástupce. Filip Flachperger zastupoval již Jana ze Švamberka v jednáních na Rhodu a také to byl muž, který se vyskytoval v blízkosti císařského dvora Maxmiliána I., kde zastával funkci císařova dvorního kaplana.

Jan se jako katolík projevil v otázce přístupu k reformním proudům v církvi značně tolerantně. V případě zabrání kadaňské komendy nejsou doloženy jeho zásahy ve prospěch navrácení ztraceného majetku řádu a dokonce hájil místní luteránskou část obyvatel, když katolíci exhumovali ostatky luteránů. Teprve na výzvu panovníka nařídil pražskému komturovi Mikuláši, aby zakázal kacířské kázání mnicha v Kadani.

Kadaň byla jediným místem, vlivem reformace přišel řád za Janova převorátu o své majetky. Více se reformace rozšířila až po jeho smrti, tj. v druhé polovině 16. století, kdy postihla citelně řádové majetky ve Slezsku. Pro Slezsko to byl velký obrat v církevní orientaci, neboť v době poděbradské to byla oblast silně katolická a nyní, pod vlivem slezských knížat, došlo k obratu. Dříve katolická Vratislav se stala kritikem svého biskupa a stoupencem Lutherových myšlenek.

Podobně benevolentní byl Jan v přístupu k členům Jednoty Bratrské. Toto lze vyvozovat z případu Jiřího Volyňského, který byl horlivým stoupencem Jednoty. Jan jej však nechtěl potrestat upálením na hranici, jak jej k tomu vybízela pražská konzistoř, ale hledal jiné řešení. Stejně benevolentní byl také strakonický převor Mikuláš, který Jiřího dokonce nechal léčit, když těžce onemocněl v žaláři. Avšak právě tento „lidský“ přístup k jinověrci napomohl k odstoupení Jiřího od Jednoty a vrácení se ke katolicismu. Bohužel prameny nevypovídají, jak se zhostil úkolu vyslýchat novokřtěnce, usídlené na českokrumlovsku, jak mu bylo nařízeno Ferdinandem I.

Je zajímavé, že tento katolický rod byl nejednou tolerantní k jiným náboženským směrům. I když se Oldřich II. z Rožmberka zapsal do povědomí jako velký odpůrce husitské reformace, i on na čas, snad pod vlivem svého poručníka, Čeňka z Vartemberka, podlehl prvotnímu nadšení z nových, reformačních myšlenek Husova učení a stal se jeho stoupencem. Ovšem poté, co viděl druhou stranu tohoto nového proudu v církvi, kterou bylo ničení majetků jeho rodu, obrátil své vojenské schopnosti proti stoupencům kalicha. V tomto protihusitském táboře pak setrval až do svého konce. V době vlády Jiřího z Poděbrad se pak dostává do sporu se svým synem Janem II., jehož neochotu postavit se proti Jiřímu nemohl pochopit.

Ale ani jeho druhý syn Jošt, biskup vratislavský a generální převor českého převorství johanitů, nepatřil až do sklonku svého života k zapřísáhlým odpůrcům Jiřího z Poděbrad, mezi něž patřil jeho otec Oldřich II. Jošt, stejně jako jeho bratr Jan, balancuje mezi přízní českého panovníka a kritikou ze strany kurie a silně katolické Vratislavi, kde měl jako vratislavský biskup své sídlo.

Již Janovi předkové měli s církevními institucemi velmi dobré vztahy, jež využili v církevní kariéře svých příbuzných. Jako zakladatelé vyšebrodského kláštera získali schválení tohoto výjimečného počínu, souhlas panovníka a církevních kruhů, přičemž obratně využili podpory svých příbuzných, rakouských Schauemburků. I vztahy s pasovskými biskupy jim dopomohly k dlouhodobé držbě zahraničního léna – Haslachu. Význam rodu využil plně pro církevní

kariéru Jošt, který se za neobvykle krátkou dobu stal jedním z vysoce postavených církevních osob v českém království. Během několika dní se ze světské osoby stal podjáhén a jáhen a ještě rychleji se dostal na právě uvolnění místo probošta pražské kapituly. Další církevní titul následoval rovněž rychle – jmenování generálním převorem českého převorství johanitů a stejně tak i vratislavským biskupem, byť v samotné Vratislavi pobýval málo pro svou neoblíbenost u Vratislavských. Přednost dával sídlu johanitské komendy a biskupského dvora v Nise.

Tak, jako Nisa poskytovala Joštovi, vratislavskému biskupovi zázemí, v jeho politickém jednání, tak Janovi poskytovaly zázemí v řízení řádu Strakonice, prozatímní sídlo johanitského řádu. Tomuto městu se věnuje více, nežli ostatním řádovým komendám. Právě proto se mu historiky dostalo označení Jan Strakonický a on sám se tituloval „seděním na Strakonících“. Velké množství listin, které vydává pro řád, jsou sepsány právě v tomto městě.

Jan pokračoval v tradici rybníkaření na jihu Čech, stejně jako jeho strýc Petr IV. a jako jeho předchůdce ve funkci generálního převora, Jan ze Švamberka. Prameny bohužel příliš nevypovídají o tom, na kolik již Jan využíval rybníky k režijnímu hospodaření, ale lze se domnívat, že tomu tak bylo, jelikož v době, v které Jan žil, tento typ hospodaření již byl využíván, zvláště pak na rožmberských panstvích.

Hospodářská situace řádu v Čechách se k tomu přímo nabízela – skončila doba panovnických donací a bohatých mecenášských darů předních českých rodů a nastává období, kdy se generální převor musí snažit najít jinou formu získávání finančních prostředků pro odvádění pravidelného platu na Rhodos, do řádové pokladny, tzv. responzí.

Právě neplacení responzí se totiž mohlo stát generálnímu převoru osudným – mohl být sesazen. Tato nepříjemnost postihla právě Janova předchůdce, Jana ze Švamberka a přestože byl záhy do funkce velmistrem opět jmenován, hrozilo mu až do konce jeho života, že bude sesazen opět. Neplacení responzí však bylo podmíněno složitostí ekonomické situace, v které se české převorství ocitlo po husitských nepokojích. Zničení několika komend husitskými vojsky a zástavní politika Zikmunda Lucemburského uvrhly české převorství na dlouhou dobu do ekonomické krize. Vždyť měl generální převor ročně odvádět do řádové pokladny 1200 florénů.

První, kdo se o nápravu v této oblasti pokusil, byl právě Janův prastrýc Jošt, který přitom obratně využil své funkce pražského probošta a biskupa vratislavského. Funkci pražského probošta využil k získání posledního rozsáhlého majetku – volyňského panství na Strakonicku

a funkce vratislavského biskupa využil v obratné diplomacii vůči Jiřímu z Poděbrad. Jiří byl v nemilosti u kurie a Jošt, jako představitel katolické strany v Čechách mu byl prostředníkem v jednání s kurií o budoucnost víry pod obojí. A nejen to, v silně protiutrakvistickém Slezsku byl Jošt pro Jiřího také oporou. I Jošt za svou snahu o smír mezi Jiřím a kurií platil neoblíbeností ve Vratislavi a kritikou papeže. Nakonec jej tlak ze strany katolické protipoděbradské frakce – Jednoty Zelenohorské postavil proti panovníkovi. Pokud byl Jošt nadějí pro Jiřího zahraniční politiku, vymohl tento generální převor na Jiřím svolení vykupovat zastavené majetky řádu a získat již zde zmíněné volyňské panství.

I Jan se snažil finanční situaci českého převorství po svém předchůdci Janovi ze Švamberka stabilizovat. Neměl však takové možnosti jako Jošt, nicméně i jemu pomáhala přízeň českého krále a přímluva jeho strýce Petra, který měl jako Rožmberk vliv jak na českého krále a královnu, tak na císaře. Právě přímluva Petra IV. z Rožmberka a Ludvíka Jagellonského u císaře Maxmiliána napomohla Janovi získat mailberský zámek s panstvím. Není však zcela jasné, do jaké míry šlo o zisk pro řád, respektive, zda šlo o majetek pro mailberskou komendu a do jaké míry šlo o získání panství do osobního vlastnictví samotného Jana. Není totiž neobvyklé v dějinách českého převorství, že člen řádu disponoval vlastním, často rodovým, majetkem. Tento jev sice odporoval řádovým statutům, které se řídily benediktýnskou řeholí, nicméně již od 14. století je doložen u řady generálních převorů, ale i řádových bratří. Prameny také ukazují, že Jan používal finanční pomoci od služebníků na rodovém panství a zpětně tyto půjčky hradil z prodeje řádového majetku. A nabízí se podobná situace u Jošta, který použil ke koupi volyňského panství velké sumy peněz strakonické komendy, která však v této době těžko mohla disponovat tak velkou částkou, která se nápadně podobala částce, již fiktivně zapůjčil jeho bratr Jan právě Joštovi, aby zabránil jejímu odebrání věřitelům.

V době vládaření Oldřicha II. totiž sice došlo k nabytí rozsáhlého majetku rožmberského rodu, ale zároveň i k obrovskému zadlužení, ze kterého se těžko dostávali Oldřichovo synové. I v další generaci však zápasy s dluhy pokračovaly a tak Jan III. z Rožmberka v době, kdy byl vladařem, se snažil nalézat cestu z těchto dluhů. Jednou z nich byla i cesta prodeje dolů, které měli Rožmberkové v oblasti Nalžovských Hor a Velhartic.

Částečná pomoc z tíživé hospodářské situace rodu se nabízela také ražením mince, které měli povoleno od Ludvíka Jagellonského a později Ferdinanda I. Habsburského. Avšak i přes tyto snahy se nedařilo Rožmberkům de facto až do jejich vymření, z dluhů dostat.

Rožmberkové v zadlužování nebyli jediným panským rodem. Vysoká míra zadluženosti

předních českých panských rodů v době předbělohorské nebyla ničím výjimečným. Nevyhnuli se jí Pernštejnové, Rýzmberkové, Rožmitálové. Poslední dva jmenované rody dokonce stihl osud štvanců pronásledovaných věřiteli a utíkajících před zatčením. Rožmitálové dokonce přišli o své majetky v Čechách a museli hledat novou cestu existence rodu na Moravě, kde však rovněž nedokázali z dluhů vyvázat.

Je otázkou, kde Jan vůbec našel finance k renesanční přestavbě strakonického hradu, která přeměnila goticko-románský hrad v reprezentativní sídlo generálního převora. Věž, dnes zvaná Jelenka získala bohatou výmalbu, která je zde patrná dodnes. Městu Strakonici udělil v roce 1512 privilegium, v němž umožnil městu lepší odbyt vaření piva a placení nákladů na kata přenechal řádu. Také dal postavit městské hradby, což patřilo mezi významné privilegia města.

Jan III. tedy v roce 1532 umírá jako generální převor a vladař rožmberského domu. Pro řádové dějiny neměla jeho osoba velký přínos a vždy bude srovnáván s Joštem, svým prastrýcem, který byl osobností jak řádovou, tak dějinnou. A jako příslušník jednoho z nejvýznamnějších českých rodů bude zase vždy ve stínu svých předků Vítka z Prčice Vítka z Prčice, Petra I. z Rožmberka, Oldřicha II. z Rožmberka, Jošta z Rožmberka a svých následovníků a zároveň posledních Rožmberků – Viléma a Petra Voka. Obě funkce, jak řádovou, tak rodovou, se snažil vykonávat dle pravidel, které řád i rod vyžadoval.

The abstract

The work is concerning John III of Rosenberg, the significant figure of the Hospitallers, the Order that had operated in the first half of the 16th century. He was a representative of significant Czech clan. The clan had been influencing Czech political affairs and the nobility's status in the country over 600 years. The oldest family member of the Vitkovci (Witikonids), Vitek (Witiko) of Pricce, was present at Royal Court and his descendants had performed diplomatic duties ordered by Czech kings many times. They had reached due to their merits some of the privileges provided by rulers and those had assured them the position on the top of Czech nobility ladder until the complete end of the clan.

The Witikonids had also been gaining owing to their marriage strategy estates in Austria frontier areas and that helped them to become independent from Czech governors. Exactly this fact contributed to reach an exceptional status among Czech noble community. They had also found themselves in the situation fighting for the peers' emancipation even against kings many times. The Witikonids were successful in skillful using the situation when the Czech country had not been controlled by any strong royal power as for instance in the times of Jan Lucembursky (John the Blind) and through getting loans they acquired major part of the pawned royal estates. After the ambitious Charles came to the power, they naturally got into disputes with the royal authority. Jindrich (Henry) of Rosenberg did not hesitate to participate in the uprising against Wenceslaus IV the King, and to imprison him in his own estate. The following generation coming after Oldrich II of Rosenberg had not been so eager to distinct itself against the ruler.

The first half of the 16th century represents one of the important milestones in Czech history: the period of Jagiellon dynasty's reign ends and there begins a long-term period of reigning by Habsburg clan that influenced Czech history largely. It was time when foreign clans acquired Czech throne, and non-authoritative Jagiellon dynasty's peaceful time is turned to Ferdinand I of Hapsburg's authoritative governance.

Moreover, exactly at this time, Peter IV of Rosenberg's favorite nephew John III of Rosenberg was appointed the grand master of Hospitallers. He became his uncle's favorite for his non-authoritative nature perhaps. Unfortunately, Peter had not chosen useful successor of the family estates because John as the Church representative had nobody to transfer the estates on because he was not allowed to have a successor. It became the source of disputes between

Peter and the rest of nephews, especially between self-confident Jindrich (Henry). John as the oldest representative of the family and hence the successor of the regent title of Rosenberg House (he was the ruler in 1523 and later between 1526-1532), thanks to his uncle's decision became victimized by the dispute and also a target of physical attack led against his person by Henry, who invited him to Krumlov and tried to smother him with a pillow. This aggressive act of his brother as well as Ludvik Jagellonsky's (Louis Jagiello's) intervention in favor of Henry brought John to resigning from the post of the regent. Peter's decision to abdicate his nephew de facto endangered possession of estates that were accumulated through centuries and that endangered even the Rosenbergs' existence itself. John III realized the same perhaps. By his uncle's death, he lost the powerful supporter. That was the reason why he reconciled with his brothers, stopped participating in the management of family's estates, and got involved in the Order's duties. Slightly different situation occurred after Henry died in 1526, when John came to power again. That time John had spent less time accomplishing the Order's duties and had participated in the electoral process of the new Czech king Ferdinand I. The Master Prague Burgrave Zdenek Lev of Rozmital requested again the estates that were left to him by Peter IV of Rosenberg. That put an end to a long time friendship between him and John. John even used the situation when discovered a secret letter for Zdenek Lev, containing news about supporting anti-Hapsburg French party. He was pleased to pass the letter on Ferdinand I and thus he presented his relationship to his former friend. Ferdinand I made the decision on Rosenberg's succession in favor of both parties in the end: The Rosenbergs shall instead of transferring family assets, pay these in money and originally inherited assets shall stay with successors designated in Peter's last will. Financial settlement occurred at the end of John life, i.e. in 1530. John III died in 1532 still keeping the post of the grand master and regent of Rosenberg's house.

John, in the time of his inability performing the duties of the grand master owing to his regent's work, let substitute himself by the doctor of decrees. The mentions about this person are recorded in contemporary documents from 1497 as a licentiate of canon law and a preceptor of Saint John commendam in Kärtnerstrasse in Vienna and in Unterlaa. This man, at the time John came to the power as the grand master, gained some financial relief for Czech priory by negotiating with the grand master at Rhodes that was very helpful after troubles with paying responsiones during John of Schwamberg's priory. Jan must have chosen this man as his representative for some reason. Filip Flachperger was representing John of Schwamberg during negotiations at Rhodes already, and he was the man who was closely

related to Maximilian I's imperial court, where he was appointed the imperial court parson.

John as a Catholic was rather tolerant in his opinions concerning reform trends in the Church. There are not preserved any records about his intervention coming in favor of returning captured commendam in Kadan to the Order. He even defended local Lutherans when the Catholics exhumed remains of Lutherans. As late as at the governor's request, he ordered Prague commander Mikulas to ban monk's heretical preachments in Kadan.

Kadan town was the only place where the Order lost its estates during John's priory, due to the Reformation. The Reformation had spread largely after his death, i.e. in the second half of the 16th century and deeply affected estates of the Order in Silesia. It meant to Silesia strong change in the Church orientation because in "Podebrady" period, this place was strongly Catholic oriented area and then, under the Silesian Dukes' reign, changed. Former catholic Vratislav (Wrocław) town became critical on its bishop, and followed Luther's ideas.

John displayed similar benevolent attitude also when approaching members of the Unity of the Brethren. We can see this when following case of Jiri Volynsky who was an eager supporter of the Unity. John did not want to punish him by burning him as the Prague consistory recommended but he was looking for different solution. Mikulas, was benevolent in similar way also the Prior of Strakonice, who provided Jiri even a treatment after fell seriously ill in the jail. This "human" approach to a dissenter helped Jiri to make up his mind to abandon the Unity and return to Catholicism. Unfortunately, we do not keep any records commenting his task on catechizing Baptists settled in Cesky Krumlov area as Ferdinand I ordered him.

It is interesting that the tolerance for other religions was seen in this Catholic clan more times than just once. However, Oldrich II of Rosenberg was known as the great opponent of the Hussite Reformation, he was for some time impressed by reformative ideas of Huss' doctrine and became its supporter, probably thanks to his tutor Cenek of Vartenmberg's influence. But later, when he saw the opposite side of this new Church trend which was destroying his family estates, he turned his military skills against Calixtines. He had stayed a member of this anti-Hussite party until the end of his life. During George of Podebrady' reign he got into a fight with his son John II because he could not understand his reluctance to oppose George.

Not even his second son Jost, the bishop in Wrocław and the grand master of Czech province of the Hospitallers, had proved himself as a strong opponent of George of Podebrady through his life as d his father Oldrich II had. Jost, as well as his brother John, tried to reach some

balance between the Czech ruler's favor and critics coming from curia's side and deeply catholic Wroclaw, where he was based as the Wroclaw's bishop.

John's ancestors kept very good relationships with the Church authorities and used them for their relatives' careers in the Church. They received the ruler's and the Church's permission to found the monastery in Vyssi Brod, which was a very exceptional act, performed in the South Bohemia region so far, using their Austrian relative clan of the Schauemburgs' support. Likewise, the relationships between them and Passau's bishops helped them to keep foreign feudality for long time – Haslach. Jost had used the significant position of his family to climb the Church ladder up and reached a high position as the Church member of the kingdom in an exceptionally short time. He, as a secular person became in several days a sub-deacon and a deacon and even faster was appointment the prior in Prague chapter house. Further Church title came soon as well – he was appointed the grand master of the Czech Province of the Hospitallers and equally the bishop in Wroclaw despite the fact he stayed in Wroclaw sporadically as he was not much favored by Wroclaw's residents. He preferred Hospitallers' commendam and bishops' court in Nysa.

The same what Nysa meant to Jost, Wroclaw's bishop, which was background for his political activities, Strakonice, as the temporary house of Hospitallers meant to John a base for his management activities in the Order. He paid more attention to this town than to other Order's commendams. That was the reason for his labeling used by historians as John of Strakonice and he was addressing himself as "sitting on Strakonice". The great number of documents, he edited for the Order, was created exactly in this town.

John had kept the tradition of the fishery farming in the South Bohemia region to same extent as his uncle Peter IV had, and as John of Schwamberg, his predecessor at the position of the grand master. Documents do not say too much about how much John used the ponds to direct fish farming. We can suggest John to be active in this business as it was usual type of farming in this era and especially at Rosenbergs' estates.

The economical situation of the Order in Bohemia was exactly demanding this – the era of governor's donations and patrons' presents coming from the significant Czech clans was over and new era requested the grand master to find other way of obtaining financial means to pay regular fees to Rhodes Order's treasury, i.e. responsiones.

In addition, exactly not paying responsiones could be critical for the grand master's future – he could have been degraded. John of Schwamberg, John's predecessor experienced exactly

this and even he was reappointed the grand master soon, he had been in the danger of being degraded again until the end of his life. Complicated economical situation of the Czech priory that came after Hussite riots, resulted in troubles with paying responsiones. Czech priory was condemned to long-time economical crisis thanks to destruction of several commendams by Hussite armies as well as by Sigismund of Luxembourg's lien policy.

The first one who tried to make some reforms was John's granduncle Jost, who skillfully used his position of Prague prior and of Wroclaw's bishop. He used the position of Prague prior for the acquisition of last large estates – Volyne domain in Strakonice county, and the position of Wroclaw's bishop used in clever strategy when dealing with George of Podebrady. George was disfavored by curia and Jost as the Catholic party representative in Bohemia was the mediator when dealing with curia on the future of the sub utraque species. Jost meant also to George a great support in the deeply anti-Utraquist Silesia. Unfortunately, Jost's effort to conciliate George and curia resulted in disfavoring him in Wroclaw and in critics coming from the pope. In the end, the pressure evolved by Catholic anti-Podebrady fraction – The Zelena Hora Association made him to oppose the governor. As Jost was important for George foreign policy, this grand master had succeeded in getting George's permission to buy out pawned estates of the Order and to gain Volyne domain, mentioned already.

John tried to stabilize the financial situation of the Czech Priory after his predecessor John of Schwamberg's management. He had not disposed of so many possibilities as Jost had; however, the patronage of Czech king was helping him. Same effect working in Peter's favor had his uncle's, one of the Rosenbergs, recommendation that strongly influenced Czech king, the queen, and the emperor. In addition, exactly Peter and Luis Jagiello's recommendation at the emperor Maximilian helped John to acquire Mailberg castle with the domain.

It is not quite clear, if the acquisition was bound to the Order, specifically if that was the estate of Mailbergs commendam or if the acquisition was solely of John's private character. It was quite usual in history of Czech Priory that some members of the Order had kept their own, mostly family's estates.

This phenomenon was in conflict with the Order's regulations, which followed Benedictine holy orders; however, it has been documented in number of grand masters and in the Order's brethren since the 14th century. The records are also providing information on John's use of financial help coming from people serving at the family farmstead and paying the loans back from selling the Order's estates. We can see similar situation in Jost, who used for the

acquisition of Volyne domain a great amount of money coming from the sources of Strakonice's commendam, which did not probably disposed of such high amount of money that time. The amount was considerably similar to the amount that John lent fictitiously to Jost, to avoid requisition by creditors.

In the Oldrich II's reign, the Rosenbergs had acquired large estates but they also got in great debts that were for Oldrich and his sons very difficult to overcome. In addition, the next generation had to struggle to get out of the debts and that was why John III of Rosenberg during his reigning tried to find some way to get rid of the debts. One of them was selling mines that the Rosenbergs owned in Nalzovske Hory and Velhartice area. They were permitted to mint coins by Luis Jagiello and later by Ferdinand I of Hapsburg, which was only of partial help. However, no attempts helped the Rosenbergs get rid of the debts up to their clan died out. The Rosenbergs were not the only noble family living in debts. It was quite common in Czech noble clans to be highly indebted in the times before the Battle of White Mountain. It concerned also family Pernstein, Ryzemberg, and Rozmital families. Last two named clans were even chased by creditors to that extent that they had to escape to avoid arrest. The Rozmitals even lost their estates in Bohemia and were made to develop new way of their existence in Moravia but they failed to get out of debts there.

It has been questioned, what was the source of John's financing Renaissance reconstruction of Strakonice castle that had turned Gothic-Romanesque castle into a representative seat of the grand master. The tower, called Jelenka in these days, had received generous paintings that have been preserved until today. John awarded Strakonice a privilege in 1512 that allowed the town to sell its beer under better conditions and let the Order pay for an executor service's costs.

Was John rather the representative of the Order or of his family? Briefly speaking, he had been rather the Order's representative despite it had not meant too much to the Order and he will always be compared with Jost, his granduncle, who was the individual with high significance for the Order or history. When we consider his belonging to one of the most significant Czech clan, it is obvious that he will always stay hidden in the shadow of his predecessors Vitek of Preice, Peter I of Rosenberg, Oldrich II of Rosenberg, Jost of Rosenberg, and his followers and equally last of the Rosenbergs – William and Peter Vok.

Seznam literatury a pramenů

Prameny

NA Praha, fond Řád maltézských rytířů

Obnovené právo a zřízení zemské, Východočeské muzeum v Pardubicích, Rkp 393, s. 306 – 309

SOA Třeboň, fond Cizí doly

SOA Třeboň, fond Cizí rody

SOA Třeboň, fond Cizí statky

SOA Třeboň, fond Historica

Soka Strakonice, fond AM Strakonice, listiny

ZA Opava, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko - krnovského v Opavě

Edice

Archiv český 8, 10 – 14, 16 – 17, 21 – 22, 26, 29, 33. Edit.: Josef Kalousek, Gustav Fridrich, Praha 1890 – 1918

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, I, II, IV, V. Edit.: Gustav Fridrich, Sáša Dušková, Jindřich Šebánek, Praha 1907 – 1982

Sněmy české od léta panování 1526 až po naši dobu. I., Edit.: František Dvorský, Praha 1877

Fontes rerum Bohemicarum II. Edit.: Josef Emler, Praha 1874

Libri erectionum archidioecesis saecula XIV. et XV., Liber I., Edit.: Klement Borový, Praha 1873

Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I – IV. Edit.: Blažena Rynešová, Josef Pelikán, Praha 1929 – 1954.

Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae II. Edit.: Josef Emler, Praha 1872

Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana. Edit.: Anna Kubíková,

České Budějovice 2005

Zbytky register králův Římských a Českých z let 1361-1480. Edit.: August Sedláček, Praha 1915

Literatura

ANKWICZ-KLEEHOVEN, Hans : Der Wiener Humanist Johannes Cuspinian, Gelehrter und Diplomat zur Zeit Kaiser Maximilians I., Graz - Köln, 1959

BALLESTREM, Hubert von: Die Gliederung des Malteserordens in der Gegenwart. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 422 – 425

BEZECNÁ, Gabriela: Lidé kolem rybníků ve světle hospodářských pramenů. OH 4, 1995, s. 63 – 7

BLÁHOVÁ, Marie: Vývoj špitálů v raněfeudální Evropě a problematika nejstaršího špitálu v Praze, DP VII/1, 1987

BORCHARDT, Karl - FILIP, Václav: Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie, Würzburg 2005

BORCHARDT, Karl: Die Johanniter in Schlesien 12. bis 18. Jahrhundert. In: Würzburger medizinhistorische Mitteilungen, Band 22, 2003, s. 25 – 45

BORCHARDT, Karl: Military orders in East Central Europe: The First Hundred Years, in: Autour de la première croisade, Actes du Colloque de la Society for the Study of the Crusades and the Latin East (Clermont – Ferrand 22 – 25 juin 1995), vyd. M. Balard, s. 247 – 254.

BORCHARDT, Karl: Military orders in East central Europe: the first hundred years. In: Autour de la première croisade. Edit. Michel Balard, Paris 1996, s. 247 – 254

BORCHARDT, Karl: Soll-zahlen zum Personalstand der deutschen Johanniter vom Jahre 1367, Revue Mabillon, Nouvelle série, 14 (t.75), 2003, s. 83 – 113.

BORCHARDT, Karl: Spendenaufrufe der Johanniter aus dem 13. Jahrhundert, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte, Band 56, Heft 1, Mnichov 1993, s. 31 – 61.

BORCHARDT, Karl: The Hospitallers, Bohemia and the Empire, 1250 – 1330. Mendicants,

- Military Orders and Regionalism in Medieval Europe. Edit. Jürgen Sarnowky, Hamburg 1999
- BOROVÍČKOVÁ, Jana: Počítačové zpracování univerzitních matrik - program paradox a prosopografie pražské právnické univerzity, MHB 7, Praha 2000, s. 201 – 231
- BREYCHA-VAUTHIER de BAILAMONT, Arthur: Die Zungen des Ordens. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 276 – 282
- BŘEZAN, Václav: Životy posledních Rožmberků II. Praha 1985
- BURGTORF, Jochen: Templar and Hospitaller High Dignitaries: Aspects of International Mobility, In: International Mobility in the Military Orders (Twelfth and Fifteenth centuries): Travelling on Christ's Bussines. Edit. Jochen Burgtorf, Helen Nicholson, Cardiff 2006
- BŮŽEK, Václav – KELLER Katrin - KOWALSKÁ, Eva - PÁLFI, Géza: Společnost zemí habsburské monarchie 1526-1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí, ČČH 104, 3/2006, s. 485 – 526.
- BŮŽEK, Václav: Dějiny posledních Rožmberků na stránkách Jihočeského sborníku historického, FHB 14, 1990, s. 460 – 473
- BŮŽEK, Václav: Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách. HD 14, 1986, s. 175-216
- BŮŽEK, Václav: Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků. In: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráň. Praha 1991, s. 301 – 325
- BŮŽEK, Václav: Spor o Petra Voka z Rožmberka, FHB 12, 1988, s. 493 – 495
- BŮŽEK, Václav: Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách, Praha 1989
- CARBASSE, Jean-Marie: Les Commanderies: aspects juridiques et institutionnels. In: La commanderie. Institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval. Edit. Anthony Luttrell, Léon Presouyre, Paris 2002, s. 19 - 27
- ČECHURA, Jaroslav : Libějovice - obilní továrna rožmberského dominia. ČNM-A 166, 1997, č. 3 – 4, s. 93 – 117
- ČECHURA, Jaroslav: Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic - finančník? In: Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium. Sborník k počtě Jiřího Kuthana, Praha 2005;

WAGNER, Petr – NĚMCOVÁ, Pavla: Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic (1564-1621), HistO 3, 1992, s. 93 - 94

ČECHURA, Jaroslav: Počátky vyšebrodského kláštera, JSH L, č. 1, s. 4 – 15

ČECHURA, Jaroslav: Systém hospodaření Pernštejnů v předbělohorských Čechách. (Památce Václava Fliedera). In: Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 77 – 90

ČECHURA, Jaroslav: Šlechtický podnikatelský velkostatek v předbělohorských Čechách. AUC Phil et Hist 4, s. 145 – 160

ČORNEJ Petr – BARTLOVÁ Milena: Velké dějiny zemí Koruny české, VI, Praha-Litomyšl 2007

ČORNEJ, Petr: Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie, AUC Phil et Hist 1, 1988

DAUBER, L., Robert.: Der johanniter-malteser Orden in Österreich und Mitteleuropa, Band I, II, Spätmittelalter und frühe Neuzeit (1291- 1618), Selbstverlag 1998

DELAVILLE le Roulx, Jean: Les Hospitaliers a Rhodes, jusqu'a la mort de Philibert de Naillac (1310 – 1421), Paris 1913

DELAVILLE, Jean Roulx: Cartulaire générale de l'ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jerusalem (1100-1310), I – IV, Paris 1894 – 1906

DEMURGER, Alain: Die Templer, Aufstieg und Untergang, 1120 – 1314, Mnichov 1991

DOLEŽALOVÁ, Eva: Liber ordinationum cleri 1395 – 1416. In: Práce z dějin vědy, sv. 6, Praha 2003, s. 165 – 170

FEJTOVÁ, Olga – JÍŠOVÁ, Kateřina: Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze. In: Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky. Praha 2006, s. 15 – 27

Filip, Václav - Borchardt, Karl: Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie. Würzburg 2005

FOLDA, Jaroslav: Crusader Art. A multicultural phenomenon. In: Autour de la première croisade. Edit. Michel Balard, Paris 1996, s. 609 – 615

FOLTÝN, Dušan: Patronátní kostely Sázavského kláštera - příspěvek k úvahám o genezi

předhusitského klášterního panství. In: *Historia Monastica. I. Sborník z kolokvií a konferencí pořádaných v letech 2002-2003 v cyklu "Život ve středověkém klášteře"*, Praha 2005

GALEA, Michael: *Die deutschen Ordensritter von Malta*, Malta 1995

GERVERS, Michael: *Pro defensione Terre Sancte: The development and Exploitation of the Hospitallers Landed Estate in Essex. The military orders, Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, Edit. Malcolm Barber, Variorum 1994

Geschichtswissenschaft und elektronische Datenverarbeitung. Edit. Karl-Heinrich Kaufhold – Jürgen Schneider. Wiesbaden 1988

GROSS, Hynek: Václav z Rovného, rožmberský kancléř na Krumlově, *Sborník historického kroužku* 7, 1906, s. 193 – 199

HAUSSLER, Franc, Josef - HIERZU RITSCHNY, Alois: *Geschichte der Malteser-ritterordens-Kommende St. Johann in Schlesien, 1100 – 1931*, Opava 1931

HEJNIC, Josef: K literárním a bibliofilským zájmům dvou posledních Rožmberků. *Opera Historica* 3, 1993, s. 223 – 231

HERMANN, Norbert: *Rosenbergische Chronik*, Praha 1897, s. 224 – 249

HLAVÁČEK, Petr: K počátkům české reformace v severozápadních Čechách (valdenští a reformisté v Kadani na přelomu 14. a 15. století). In: *HuSt* 14, 2005, s. 9 – 33.

HLINOMAZ, Milan – KOLDA, Vlastimil: Vyšebrodský klášter — nekropole Rožmberků. *JSH LVII*, 1988, č. 4, s. 173 – 184.

HOFFMAN, František: *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009

HOFMANN, Gustav: Těžba stříbra ve Stříbrných Horách v první polovině 16. století. In: *Studie z dějin hornictví* 21, Praha 1991, s. 161 – 169

HRDLIČKA, Jakub: Páni dvořané Petra Voka z Rožmberka a dvořanská světnice třeboňského zámku. *Heraldická ročenka* 1, 2, 1991, 1992, s. 5 - 6, 5 – 37

JAN, Libor - JESENSKÝ, Vít: K funkci a stavební podobě johanitských komend na Moravě. *Průzkumy památek* 1/1996, s. 75 - 78

JAN, Libor: *Die wirtschaftliche Tätigkeit der Johanniter in Böhmen in der vorhussitischen Epoche, Die Ritterorden in der europäischen Wirtschaft des Mittelalters*, *Coloquia Torunensia Historica*, XII, Edit. Roman Czaja, Jürgen Sarnowsky, Toruń 2003

JAN, Libor: Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců, HaG 32, 1-2, Praha 1999, s. 39 – 59.

JAN, Libor: Ivanovice na Hané, Orlovice a johanitský řád. ČMM 111, 1992, s. 199 – 226.

JAN, Libor: Pečeti rytířských duchovních řádů v Čechách a na Moravě 1189 – 1310 (s přihlédnutím k dalšímu vývoji). In: Zpravodaj Krajského vlastivědného Muzea 246, 1 – 27 Olomouc 1987, s. 1 – 27

JANÁČEK, Josef: České dějiny, 1526 – 1547, Doba předbělohorská, I. a II. díl, Praha 1984.

JIROUŠEK, Bohumil: Rybníkář Josef Šusta. Nestor cechu sv. Petra. České Budějovice 1998

JUROK, Jiří: Pernštejnové a dvě vývojové etapy českého režijního velkostatku, Sborník Státního okresního archivu v Přerově 3, 1995, s. 50 – 67

KAŠIČKA, František: Ze starší historie Ústavu šlechticů na Pražském hradě. ArchHist 22, 1997

KAVKA, František: Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století. 2. vyd. Praha 1993, 203 s.

KOLDINSKÁ Marie: Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic. Cesta intelektuála k popravišti, Praha 2004

KOLDINSKÁ, Marie: Šlechtické školy v předbělohorských Čechách. AUP-PhH, 1, 1992, s. 217 – 220.

KOTLÁROVÁ, Simona: Bavorové erbu střely, České Budějovice 2006

KOTLÁROVÁ, Simona: Fond řádu maltézských rytířů v národním archivu v Praze a jeho využití v medievistice. In: Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Mediewista wobec źródła - teoria i praktyka. Poznań 2009, s. 261 – 265

KOTLÁROVÁ, Simona: Osobnosti Václava z Michalovic a Jošta z Rožmberka v době Poděbradské a jejich vztah ke komendám ve Slezsku, Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów, Poznań 2007

KOTLÁROVÁ, Simona: Páni z Rožmitálu, České Budějovice 2008

KOTLÁROVÁ, Simona: Sedm set let působení řádu maltézských rytířů ve Strakonici. In: Kol. autorů: Strakonice. Vlastivědný sborník, díl I. kapitoly z historie, Strakonice 2002

KOTLÁROVÁ, Simona: Strakonický hrad - stavebně historický vývoj. In: Kol. autorů: Strakonice. Vlastivědný sborník, díl I. kapitoly z historie, Strakonice 2002, s.

KOVÁŘ, Milan: Novokřtění na dominiu pánů z Hradce. Opera historica 6, 1998, s. 387 –

KUBÍKOVÁ, Anna: Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů. In: Českokrumlovsko v době jagellonské 1470-1526. Český Krumlov 1998, s. 27 - 49

KUBÍKOVÁ, Anna: Jindřich III. a Oldřich II. z Rožmberka. In: Českokrumlovsko 1400-1460. Český Krumlov 1997, s. 9 - 26

KUBÍKOVÁ, Anna: Oldřich II. z Rožmberka. České Budějovice 2004

LEDVINKA, Václav: Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbřlohorských Čechách, Praha 1985

LNĚNIČKOVÁ, Andrea: Historik a databáze. Možnosti a meze využití databázových programů pro historický výzkum. SISb 100, 2002, č. 4, s. 314 – 315

LUDIČAR, August, Česlav: O řádu maltánském se zvláštním zřetelem na Čechy, Klatovy 1879

LUTTRELL, Anthony: The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West 1291 – 1440, London 1978

LUTTRELL, Anthony: Intrigue, Schizm, and violence among the hospitallers of Rhodes: 1377-1384, Speculum, Volume XLI, Number 1, January 1966, Cambridge, Massachusetts 1966, s. 30 - 48

LUTTRELL, Anthony: Intrigue, Schizm, and violence among the hospitallers of Rhodes: 1377-1384, Speculum, Volume XLI, Number 1, January 1966, Cambridge, Massachusetts 1966, s. 30 - 48.

LUTTRELL, Anthony: Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades 1291-1440, London 1982

LUTTRELL, Anthony: The finances of the Commander in the hospital after 1306. In: La commanderie. Institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval. Edit. Anthony Luttrell, Léon Presouyre, Paris 2002, s. 277 – 283

LUTTRELL, Anthony: The Hospitaller province of Alamania to 1428, Ritterorden und Region – politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter, Colloquia Torunsia Historica, VII, Edit. Zenon, Hubert Nowak, Toruń 1995

LUTTRELL, Anthony: The Hospitaller State on Rhodes and its Western Provinces, 1306 – 1462, Hampshire 1984

LUTTRELL, Anthony: The hospitallers at Rhodes, 1306 – 1421, A history of the crusades, Edit. Kenneth A. Setton, s. 278 – 313

LUTTRELL, Anthony: The spiritual Life of the Hospitallers of Rhodes. In: Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter, Coloquia Torunensia Historica, VII, Edit. Hubert Zenon Nowak, Toruń 1993, s. 75 – 96

MACEK, Josef: Jagellonský věk v českých zemích, 1 – 4, Praha 1992, 1994

MALÝ, Karel: Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století, Praha 1979

MALÝ, Karel: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500 - 1619). Praha 2001

MARÁZ, Karel : Zlatokorunský klášter ve falzátorské činnosti Oldřicha II. z Rožmberka. In: Klášter Zlatá Koruna. Dějiny - památky - lidé. České Budějovice, Národní památkový ústav 2007, s. 371-379

MARÁZ, Karel: Jezdecká pečeť Jana Lucemburského jako vzor pro druhý jezdecký typář Petra I. z Rožmberka. In: Genealogické a heraldické informace, Brno 1996, s. 15 – 20.

MARÁZ, Karel: Úvod do problematiky jezdeckých pečetí Rožmberků, JSH 71, České Budějovice 2002, s. 123 – 149

MAŤA, Petr: Svět české aristokracie, Praha 2004

MATĚJEK, František: Postavení města v rámci panství. In: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století), Prostějov 1997, s. 73 – 84

MATUŠÍKOVÁ, Lenka: Využití počítače při studiu pramenů statistické povahy (databázové zpracování českých katastrů). In: Semináře a studie Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2002 – 2003. Praha 2003, s. 175 – 179

MÍKA, Alois: Slavná minulost českého rybníkářství, Praha 1955

MÍKA, Alois: Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV. – XVII. stol.), SH 1, 1953, s. 122 – 213

MÍKA, Alois: Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského impéria, České Budějovice 1970

MITÁČEK, Jiří: Čestí johanité a papežské schizma v l. 1378 – 1384, in: Celostátní studentská konference Historie 1997, Brno 1998, s. 31 – 58

MITÁČEK, Jiří: Funkce pitanciáře v životě johanitských komend, Ad musealem laborem.

- PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám, Brno 2005, s. 31 – 39.
- MITÁČEK, Jiří: Řád sv. Jana Jeruzalémského na Moravě za vlády Lucemburků, XXVII. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 283 – 289
- NÁDVORNÍKOVÁ, Marie: Biografické informace elektronicky. In: Sdružení knihoven České republiky. Praha 2002, s. 29 – 36
- NECHVÁTAL, Bořivoj: Zaniklá středověká osada Chlum - Záluží u Radomyšle. Výběr 31, České Budějovice 1994
- NEMEŠKAL, Lubomír: Jáchymov v hospodářských dějinách 16. století. FHB 11, 1987, s. 213 – 228
- NEMEŠKAL, Lubomír: Vytváření české mincovní struktury v průběhu 16. století. FHB 10, 1986, s. 249 – 264
- NICHOLSON, Helen: Templars, Hospitallers and Teutonic Knights, images of the military Orders, 1128 – 1291, Leicester – London – New York
- NOVOTNÝ, Robert: Dvorská a zemská hierarchie v pozdně středověkých Čechách. In: Dvory a rezidence středověku, Praha 2006, s. 146 – 161
- NOVOTNÝ, Václav: České dějiny, I-3, Praha 1928
- NOVOTNÝ, Václav: Inquisitio domorum hospitalis s. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidiocesim facta anno 1373, Praha 1901
- NOVÝ, Rostislav: Horní a mincovní regál v období stavovské monarchie v 15. a první polovině 16. století. AUC Phil et Hist 1, 1993
- OPGENOORTH, Ernst: Die Ballei Branderburg des Johanniterordens im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation. In: Beihefte zum Jahrbuch der Albertus-Universität Königsberg, XXIV, Würzburg 1963
- PACHNER, Jaroslav: Johanitská komenda v Kadani, PPŽ 116, Chomutov 1997, s. 33 – 39
- PÁNEK, Jaroslav: Politický systém předbělohorského českého státu (1526-1620), FHB 11, 1987
- PÁNEK, Jaroslav: Politika, náboženství a každodennost nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna. In: Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 185 – 201
- PÁNEK, Jaroslav: Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance, Praha, Panorama 1989. 424 s.

PÁNEK, Jaroslav: Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století. FHB 4, 1982, s. 179-217

PÁNEK, Jaroslav: Stavovství v předbělohorské době, FHB 6, 1984

PÁNEK, Jaroslav: Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547 – 1556), ČsČH 31, 1983

PÁNEK, Jaroslav: Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době, AUP- PhH 1, 1992, s. 9 – 27

PAPROCKÝ, z Hlohol, Bartoloměj: Diadochos, aneb posloupnost králův českých...všech tří stavů království českého, Praha 1602 (GARN 2005)

PEŠKA, Lukáš – SVOBODA, Miroslav: Příspěvek k problematice pečeti johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století. SPFFBU C46, 1999, s. 42 – 66

PETRÁŇ, Josef.: Dějiny hmotné kultury, I/I, Praha 1985

PFERSCHY, Gerhard: Funkce a struktura panství Přemysla Otakara II. ve Štýrsku. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Edit. Marie Bláhová, Ivan Hlaváček, Praha 1998, s. 45 – 53

PORÁK, Jaroslav - KAŠPAR, Jaroslav: Ze starých letopisů českých, Praha 1980

RAK, Petr: K počátkům reformace v Kadani, PPŽ 22, 1990, č. 4, s. 97 – 103

RAKOVÁ, Ivana: Rožmberské teritorium v předvečer husitské revoluce (vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čenkovi z Vartenberka), FHB 3, Praha 1981, s. 263 – 280.

RICHTER, Helmut: Protokolle der General Visitation 1609/10 der schlesischen Malteser – Ordens – Kommenden mit Einarbeitung der Visitationen von 1536 und 1588. Band II, vlastním nákladem 1977.

RILEY-SMITH, Jonathan: The origins of the Commandery in the Temple and the Hospital. In: La commanderie institution des ordres militaires dans l'Occident médiéval. Edit. Anthony Luttrell, Paris 2002, s. 9 – 18.

RÖDEL, Walter Gerd: Der Johanniterorden. In: Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und Katholischer reform 1500 – 1700. Edit. Friedhelm Jürgensmeier, Regina Elisabeth Schwerdtfeger. Münster 2005, s. 141 – 161

RÖDEL, Walter Gerd: Die Johanniter in der Schweiz und die Reformation. In: Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde, 78 Band, Basel 1978, 13 – 37

RÖDEL, Walter, Gerd: Das Großpriorat Deutschland des Johanniter-Ordens im Übergang vom Mittelalter zur Reformation, Köln 1972

RÖDEL, Walter, Gerd: Die Anfänge des Johanniterordens und seine Frühzeit in Schlesien. In: Festschrift zum 150rigen Jubiläum der Schlesischen Genossenschaft des Johanniterordens. Würzburg 2003, s. 11–24.

RÖDEL, Walter, Gerd.: Catholic and Protestant Members in the German Grand Priory of the Order of St. John. In: The military orders, fighting for the Faith an Caring for the Sick. Edit. Malcolm Barber, Hampshire-Vermont 1994, s. 34 – 42.

SARNOWSKY, Jürgen: Der Konvent auf Rhodos und die Zungen (lingue) im Johanniterorden (1421 – 1476). In: Ritterorden und Region – politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter, Colloquia Torunensia Historica VIII, Edit. Zenon Hubert Nowak, Toruń 1995, s. 43 – 67.

SARNOWSKY, Jürgen: Handel und Geldwirtschaft der Johanniter auf Rhodos. In: Die Ritterorden in der europäischen Wirtschaft des Mittelalters, Colloquia Torunensia Historica XII. Edit. R. Czaja, J. Sarnowsky, Toruń 2003, s. 19 – 35

SARNOWSKY, Jürgen: Macht und Herrschaft im Johanniterorden des 15. Jahrhunderts, Verfassung und Verwaltung der Johanniter auf Rhodos (1421-1522), Münster-Hamburg-London 2001

SARNOWSKY, Jürgen: The oligarchy at work. The chapters general of the Hospitallers in the XV th century (1421 – 1522). In: Autour de la première croisade. Edit. Michel Balard, Paris 1996, s. 267 – 276

SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrže království Českého, XI, Praha 1897

SCHLEGEL, Georg: Die Geschichte der Johanniterkommende Weißensee in Thüringen, Weißensee 1996

SKOPAL, Michael: Založení komendy johanitů na Malé Straně, příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech, PSH 26, 1993

SKŘIVÁNEK, František: Rytíři svatého Jana Jeruzalémského u nás, Praha 1995

STARNAWSKA, Maria: Duszpasterstwo parafialne joanitów w miastach Śląska i wielkopolski w późnym średnowieczu. In: Klasztor w kulturze średnowiecznej Polski. Sympozja 9. Opole 1995, s. 115–126.

STARNAWSKA, Maria: Der Johanniterorden und Schlesien im Mittelalter. In:

STEJSKAL, Aleš - BŮŽEK, Václav: Výzbrojní program Petra Voka z Rožmberka. (Příspěvek

k poznání mentality raně novověkého velmože.), FHB 15, 1991, s. 179 - 268

SVÁTEK, Josef: Visitace maltézských velkostatků ve Slezsku rok 1536, Opava 1956, s. 1 – 31.

SVATOŠ, Michal: Pracovní seminář Historik a databáze. Možnosti a meze využití databázových programů pro historický výzkum, AUC HUCP 42, Praha 2003, č. 1 – 2, s. 215 – 217

SVOBODA, Miroslav: Hospodaření strakonické komendy johanitů do poloviny 15. století. ČNM, řada historická 170, 2001, č. 1-2, s. 1-21

SVOBODA, Miroslav: Majetek řádu johanitů v Čechách v husitské době. ČČH 103, 2005, s. 269 – 312

SVOBODA, Miroslav: Nástin majetkového vývoje řádu johanitů v Čechách v předhusitské době. In: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Vyd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda. Brno 2003, s. 545 - 558

SYNOVCOVÁ – BOROVIČKOVÁ, Jana – ZILYNSKÁ, Blanka: Databáze Teritoriální církevní správa v předhusitských Čechách. In: Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku. Praha 2007, s. 9 – 21

ŠIMÁK, Josef, Vítězslav : České dějiny, I/5, Praha 1938

ŠIMÁK, Josef, Vítězslav: Spor o dědictví Rožmberské 1523 – 1528, Časopis musea Království českého, roč. LXX, 1896, 81–112, 308–322, 419–441 s.

ŠIMŮNEK, Robert: Jan Smil z Křemže. K postavení nižší šlechty v jižních Čechách v první polovině 15. století. JSH 66-67, 1997-1998, s. 3-12.

ŠIMŮNEK, Robert: Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472, Praha 2005

ŠMAHEL, František: Obrysy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století. ČČH 90, 1992, č. 2, s. 161 - 187

ŠUSTA, Josef: Jindřich z Rožmberka. Praha, Historický klub 1995.

ŠUSTA, Josef: Pět století rybníčního hospodářství v Třeboni. Příspěvek k dějinám chovu ryb se zvláštním zřetelem na přítomnost, Třeboň 1995.

- TEPLÝ, František: Dějiny města Volyně a okolí, Písek 1933
- TOBOLKA, Zdeněk: Hilaria Litoměřického traktát k Janovi z Rozenberka, Praha 1897
- TRUC, Miroslav: Rožmberské pečeti XIV. století. JSH 28, č. 1, 1959, s. 1 – 12
- URBÁNEK, Rudolf: České dějiny, Věk poděbradský, III/1, Praha 1918
- VANĚK, Václav: Počátky Zlaté stoky, in: JSH 53, 1984, s. 169 – 174
- VANÍČEK, Vratislav: Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století, ed. Marie Bláhová, Ivan Hlaváček, Jiří Hrdina, P. Kubín, Praha 1998, s. 77 - 93.
- VANÍČEK, Vratislav: Vítkovci a český stát v letech 1169-1269. ČsČH 29, 1981, s. 89 - 110
- VANÍČEK, Vratislav: Vzestup Vítkovců v letech 1169 – 1269, FHB 1, Praha 1979, s. 93 – 108.
- VAŘEKA, Marek: Jan z Pernštejna. České Budějovice 2005
- VAŘEKA, Marek: Věna posledních perštejnských žen a jejich podíl na celkové zadluženosti Jana z Pernštejna (+1597). SbFF-Ostrava 2006, č. 13, s. 69 – 93.
- VATIN, Nicolas: L' ordre de Saint-Jean-de-Jérusalem, l' empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes 1480 – 1522, Louvain – Paris 1994
- VATIN, Nicolas: Rhodes, et l'ordre de Saint-Jean-de-Jérusalem, Paris 2000
- VILÍMKOVÁ, Milada: Urbanistický vývoj území maltéžské jurisdikce, PSH III, 1966, s. 72 – 85.
- VLČEK, Pavel - SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1998, s. 457 – 461.
- VOREL, Petr: Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15. - 17. století. In: Pernštejnové v českých dějinách, Pardubice 1995, s. 9 – 76.
- VOREL, Petr: Zlatá doba českého rybníkářství. Vodní hospodářství v ekonomice 16. století. DaS 29, 2007, č. 8, s. 30 – 33
- VYBÍRAL, Zdeněk: Die frühneuzeitliche Aristokratie als strukturelles Modell für die Erforschung der Geschichte der Macht in Mitteleuropa. Zu der anthropologisch-soziologischen Auffassung der Geschichte der Macht. In: Menschen - Handlungen - Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften.

České Budějovice 2001

WALDBURG- WOLFEEG, Hubert Graf von: Der Orden auf Malta. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 191 – 226

WARTEMBERK-WALDSTEIN, Berthold: Rechtsgeschichte des Malteserordens, München 1969

WARTEMBERK-WALDSTEIN, Berthold: Řád johanitů ve středověku, kulturní dějiny řádu, Academia, Praha 2008

WIENAND, Adam: Das Ordenkreuz der Johanniter/Malteser. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 22 – 27

WIENAND, Adam: Johannes des Täufer, Patron des Ordens. In: Der Johanniterorden, der Malteserorden, seine Geschichte, seine Aufgaben, Edit. Adam Wienand, Köln 1999, s. 19-22

WIENAND, Adam: Der Orden auf Rhodos. In: Der Johanniterorden der Malteserorden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Geschichte, seine Aufgaben. Edit. Adam Wienand, Köln 1988, s. 143 – 189

WINTER, Johana Maria van: Die Stadt Utrecht als Sitz zweier geistlicher Ritterorden: des Johanniter/Malteser- und des Deutschen Ordens. In: Die Stadt als Kommunikationsraum, Festschrift für Karl Csok zum 75 Geburtstag. Ed. H. Bräuer, E. Schlenkrich, Leipzig 2001, s. 809 – 826

ZÁLOHA, Jiří: Pozemková držba na Českokrumlovsku a Kaplicku na počátku husitského revolučního hnutí. JSH XLV, 1976, s. 26 – 36.

ZIEGLER, Peter: Die Johanniterkomturei Wädenswil 1287 bis 1550, Wädenswil 1987

ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí, Praha 1997

ŽEMLIČKA, Josef: Die Anfänge des „grundherrschaftlichen“ Adels im Staat der Premysliden, Historica. Series Nova 1/31, 1994, s. 37 – 57

ŽEMLIČKA, Josef: Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců, ČMM 109, 1990, s. 7 – 41

Seznam zkratek

AČ – Archiv český

AČK – Archiv České Koruny

AM – fond Archiv města

AUC HUCP – Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis

AUP-PhH - Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et Historica

AZK – Archiv zrušených klášterů

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

ČČH- Časopis český historický

ČG-L – České gubernium - guberniální listiny

ČMKč – Časopis muzea království českého

ČMM – Časopis matice moravské

ČNM – Časopis národního muzea

ČsČH – Československý časopis historický

ČSPSČ - Časopis společnosti přátel starožitností českých

DP – Documenta Pragensia

DZV – Desky zemské větší

FHB - Folia Historica Bohemica

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

HaG - Heraldika a genealogie

HistO – Historický obzor

HusT – Husitský Tábor

JSH – Jihočeský sborník historický

LC – Libri confirmationum

LE – Libri erectionum

MHB - Mediaevalia Historica Bohemica
NA – Národní archiv Praha
OH – Opera Historica
PPŽ – Památky, příroda, život
PSH – Pražský sborník historický
RA – fond Rodinný archiv
ŘM – fond Řád maltézských rytířů
SH – Sborník historický
SPFFBU – Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity
SISb – Slezský sborník
SOA – Státní oblastní archiv
Soka - Státní okresní archiv
ZAO – Zemský archiv Opava